T.C.

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

MUSA CARULLAH BİGİYEF'İN DÎVÂN-I HÂFIZ İSİMLİ ESERİNİN KELİME HAZİNESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ömer KÜÇÜKMEHMETOĞLU

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Ferhat TAMİR

ANKARA-2010

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Ömer KÜÇÜKMEHMETOĞLU'na ait Musa Carullah Bigiyef'in Dîvân-ı Hâfız İsimli Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından 08.06.2010 tarihinde yapılan tez savunmasında, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Üye:

Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR (Danışman)

Üye:

ÖNSÖZ

Tezde Rusya Müslümanları içerisinde yetişmiş önemli bir âlim ve yazar olan Musa Carullah Bigiyef'in 1912 yılında Kazan'da basılan "Dîvân-ı Hâfız" adlı eseri üzerine çalışıldı. Eseri kelime hazinesi bakımından incelenip Osmanlı Türkçesinin kelime hazinesiyle karşılaştırıldı.

Tezimin Giriş bölümünde Musa Carullah'ın hayatı, eserleri, fikirleri hakkında bilgi verilirken Dîvân-ı Hâfız isimli eserini ayrıca tanıtıldı.

Çalışmanın birinci bölümünde metin Arap Alfabesinden Lâtin Alfabesine aktarıldı. Aktarma sırasında kullanılan transkripsiyon işaretleri tezin başında ayrıca verildi.

Çalışmanın ikinci bölümünde eserin Tatar Türkçesiyle yazılmış kısımları, Türkiye Türkçesine aktarıldı. Aktarmada metinden uzaklaşmadan anlam aktarması esas alındı.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Dîvân-ı Hâfız'ın kelime hazinesiyle Osmanlı Türkçesinin kelime hazinesini karşılaştırıldı. Osmanlı Türkçesinin kelime hazinesini tespitte Türk dilinin mühim sözlüklerinden biri olan Şemsettin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî adlı lûgati esas alındı. Bu bölüm Osmanlı Türkçesiyle Ses ve Anlam Bakımından Ortak Olan Kelimeler; Osmanlı Türkçesiyle Anlam Bakımından Ortak Olup Ses Değişimine Uğrayan Kelimeler; Osmanlı Türkçesiyle Ses ve Anlam Bakımından Farklı Olan Kelimeler şeklinde üç kısma ayrıldı. Metinde geçen özel isimler de bu bölümün sonuna eklendi.

Eserin kelime varlığı çalışmanın sonunda ayrı bir dizin olarak verildi. Dizinde eserin transkripsiyonlu metnine verdiğimiz satır numaraları da belirtildi.

Bu çalışmada Kırgız Türkçesi, Tatar Türkçesi, Rusça ve Türkiye Türkçesi bilgilerimden, kaynakça bölümünde belirtilen kaynaklardan faydalanıldı.

Tez çalışması esnasında elindeki kaynak ve makalelerle tez çalışmasını destekleyen değerli hocam Yard. Doç. Dr. Ferhat TAMİR'e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……………………………………………………………………….....i

İÇİNDEKİLER…………………………………………………………………..iii

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ ………………………………………........v

GİRİŞ…………………………………………………………………………....1

BİRİNCİ BÖLÜM

METNİN LÂTİN ALFABESİNE AKTARILMASI

Metnin Lâtin Alfabesine Aktarılması………………………………………………10

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarılması………………..…………………………..95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METNİN KELİME HAZİNESİNİN OSMANLI TÜRKÇESİNİN KELİME HAZİNESİYLE MUKAYESESİ

3.1- Osmanlı Türkçesiyle Ses ve Anlam Bakımından Ortak Olan Kelimeler……………………………………………………………………………181

3.2- Osmanlı Türkçesi'yle Anlam Bakımından Ortak Olup Aralarında Ses Farklılığı Olan Kelimeler ……………………………………...........................211

3.3- Osmanlı Türkçesiyle Ses ve Anlam Bakımından Farklı Olan Kelimeler……………………………………………………………………………216

3.4- Metinde geçen özel isimler…………………………………………………..…221

SONUÇ…………………………………………………………..……..………… 224

KAYNAKÇA……………………………………………………………………..227

ÖZET…………………………………………………………………………......229

ABSTRACT…………………………………………………………………...…230

DİZİN……………………………………………………………………………..231

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا A a, E e

ب - B b

ت - T t

ث – S̱ s̱

ج – C c

ح – Ḥ ḥ

خ – H̬ h̬

د - D d

ذ – Ẕ ẕ

ر – R r

ز – Z z

س – S s

ش – Ş ş

ص – Ṣ ṣ

ض – Ḍ ḍ

ط – Ṭ ṭ

ظ – Ẓ ẓ

ع – ‘

غ – Ġ ġ

ف – F f

ق – Ķ ķ

ك – K k

ل – L l

م – M m

ن – N n

و – V v

ه – H h

لا – La la

ى – Y y

ک –Ň ň

ء - ’

GİRİŞ

Musa Carullah'ın Hayatı[*]:

Rusya Müslümanları içerisinde yetişmiş önemli bir Ceditçi olan fikir adamı, müçtehit, âlim, yazar Musa Carullah Bigiyef, 1875 yılında Rusya'nın Rostov şehrinde dünyaya gelir. Babasının adı Molla Carullah'tır. Abdulkerim Bigiyef adında zengin bir köylünün oğlu olan Molla Carullah, Rostov-Moskova demiryolunda çalışır; daha sonra bu şehirde imamlık da yapar. Molla Carullah genç yaşta vefat edince altı yaşında yetim kalan oğlu Musa Carullah'ın ilk hocası annesi Fatma Hanım olmuştur. Annesi, Musa Carullah'a usûl-i kadim tarzında yazılmış kitaplardan ilk derslerini verir. Annesi on bir yaşındayken onu Rostov'daki Real Devlet Lisesine kaydettirir; ancak Musa Carullah'ın İslâm âlimi olmasını istediği için on üç yaşındayken bu okuldan alarak Kazan'daki Gölboyu Medresesine, ağabeyi Zâhir'in yanına gönderir. Carullah, medrese hayatına uyum sağlayamaz ve bu medresede uzun süre kalmaz; tekrar Rostov'a dönerek yarım kalan lise eğitimine devam eder.

O yıllarda dinî ilimleri iyi derecede öğrenmek isteyen Kazanlı öğrenciler, Buhara ve Semerkand Medreselerine giderlerdi. Musa Carullah da bu geleneğe uyarak lise tahsîlinden sonra Buhara'ya gider. Musa Carullah burada Kur'ân-ı Kerîmi ezberler; Arapça, Farsça öğrenir ve İslâmî ilimlerde tahsîl eder.

Buhara'da Usûl-i Cedit taraftarı olan Damolla İkram Efendi ile Damolla İvaz Efendi'nin fıkıh ve felsefe derslerine katılır. Matematik ve Astronomi âlimi

---

[*] Giriş bölümü şu eserlerden faydalanılarak yazılmıştır: Mehmet Görmez, **Musa Carullah Bigiyef**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 1994; İbrahim Maraş, **Türk Dünyasında Dinî Yenileşme (1850-1917)**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1. Baskı, 2002; Ahmet Kanlıdere, **Kadimle Cedit Arasında Musa Cârullah, Hayatı-Eserleri-Fikirleri**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1995; Osman Keskioğlu; "Musa Carullah Bigiyef (1875-1949) Hayatı, Görüşleri ve Eserleri", **Ankara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi**, cilt 12, 1964, s. 63-73; Leniyara Selimova, **"Kırımtatar Milliy Matbuatı Tarihına Bir Nazar"**, Akmescit, Odcak Neşriyat, 1. Baskı, 2008; Şirazlı Hâfız, **Hâfız Dîvânı**, çev. Abdulbaki Gölpınarlı, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, 1992; Çetin Derdiyok, "Musa Bigiyef ve Tatar Türkçesiyle Yazılmış Hâfız Dîvânı Şerhi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt XIII, sayı 2, 2004, s. 105-116

Damolla Şerif Efendi'den Eflatun ve Aristo'nun felsefelerini öğrenir; Öklit, Pisagor ve Arşimet matematiğini okur. Filozoflardan Descartes ve Bacon'u da mütâlaa eder. Matematik sahasında Rusça yazılan bazı kitapları hocası Mir Şerif'in isteği üzerine Türkçeye tercüme eder. Matematiğe olan ilgisi de bu medresede günden güne artmaya başlar.

1896 yılında Rusya'ya dönerek Fen Fakültesine girmek ister; ancak Lâtince bilmediği için fakülteye kayıt yaptıramaz. Musa Carullah'ın matematiğe olan tutkusu, fikrî gelişimine derin şekilde tesir etmiştir. Metodoloji olarak matematikle sosyal bilimleri birleştirme önerisini ortaya atması, bunun en büyük delilidir.

Musa Carullah, Buhara'dan Rostov'a döndükten sonra İstanbul'a gitmek ister ve annesini ikna ederek eğitimine devam etmek maksadıyla İstanbul'a gelir. Burada mühendislik mektebine kaydolur. Mülkiye-i Şâhâne ve Mekteb-i Harbiye'de Rusça ve Siyasî İktisat hocalığı yapan hemşehrisi Musa Akyiğitzade, Musa Carullah'ı bu fikrinden vazgeçirerek daha önce temelini attığı İslâmî ilimleri tamamlamasını ve bu ilimlerde derinleşmesini tavsiye eder.

Musa Carullah'ın kendi ifadesiyle "Dest-i kudretle kalbine İslâmî ilimlere muhabbet tohumu ekilmiş" olacak ki, aradığını İstanbul'da bulamadığı için Mısır'a gider. Buhara ve İstanbul'da düştüğü hayal kırıklığının aynısını Kahire'de de yaşayan Musa Carullah, medreselere itimâdı kalmadığı için, bir yere bağlı olmadan müstakil olarak ayrı ayrı hocalardan dersler alır.

Muhammed Abduh ile tanışarak onun derslerine devam eder; Şeyh Bahıt Efendi de ders aldığı hocalardandır. Bir yandan bu derslere katılırken diğer yandan da "Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye" (Mısır Millî Kütüphanesi)de bulunan Kur'ân-ı Kerîm yazmaları üzerinde araştırmalar yapar.

Mısır'dan Hicaz'a geçer ve Mekke'de çeşitli hocaların derslere iştirak eder. Burada Şeyh Salih adlı bir zattan Kütüb-i Sitte'den İmam Nesâî'nin Süneni'ni okur. Daha sonra Medine'ye geçerek Medine şehrinin imamı Malik'in Muvatta ile tanışır. İki yıllık Hicaz ikametinden sonra istifade edeceği

iyi bir âlim ve iyi bir medrese bulmak ümidiyle Hindistan'a geçer. Diyubent şehrindeki İslâm Üniversitesinde altı ay kalır ve tekrar Kahire'ye döner. Üç yıl daha Mısır'da kalır.

Kahire'de Kur'ân tarihi ve ilimleri üzerindeki araştırmalarına devam eden Musa Carullah, buradaki çalışmalarını daha sonra eserler hâlinde ortaya koymuştur. Memleketine döner dönmez bastırdığı "Târîhü'l Kur'ân ve'l-Mesâhif" adlı eserini Kahire'de iken hazırlamıştır.

Musa Carullah, Kahire'den Beyrut'a geçer ve Şam medreselerini görmeden memleketine dönmek istemez. Antakya papazlarından Torna Dibo el-Ma'luf, Musa Carullah hakkında yazdığı makalesinde, onun eli dar olduğu için Beyrut'tan Şam'a yaya olarak gittiğini nakleder.

Musa Carullah, 11 yıllık seyahatten sonra 1904 yılında tekrar memleketine döner ve 1905 yılında Çistaylı Şeyh Zâkir Hazret'in kızı Esma Âliye Hanım ile evlenir. Daha sonra hanımını annesinin yanına bırakarak Petersburg'a gider; bu ayrılık 12 yıl sürer. Esma Âliye Hanım kayınvalidesinin vefatına kadar onun yanında kalmış; 1908 senesinde ise Çistay'a akrabalarının yanına taşınmıştır. Musa Carullah maddî sıkıntılarından dolayı onu bir türlü Petersburg'a yanına alamamıştır; ancak 1917 yılında hanımını Petersburg'a getirmiştir. Burada hayatlarını birlikte sürdürmüşler ve 8 çocukları olmuştur. Çocuklardan iki tanesi henüz bebekken vefat etmiştir.

Petersburg'ta, Kadı Abdürreşid İbrahim'in çıkardığı Ülfet (1905) ve Tilmiz (1906) gazetelerinde makaleler yazar. 1905-1917 yılları arasında Kazan'da ve diğer şehirlerde yayımlanan dergilerin, gazetelerin ekseriyetinde makaleler neşretmiştir. 1909-1910 yılları arasında Orenburg'da bulunmuş ve Hüseyniye Medresesi'nde dersler vermiştir. Bir taraftan da onun bu dersleri Rızâeddin bin Fahreddin'in çıkardığı (1908-1918) Şûra dergisinde yayımlanır; ayrıca telif eserler de yazar.

Musa Carullah, 1905 yılından itibaren doğrudan siyâsî hareketin içine girmiş ve Rusya Müslümanlarınca yapılan kongrelere katılmış; aynı zamanda İttifâk-ı Müslimîn (Rusya Müslümanları İttifakı) adıyla kurulan siyasî teşkilatın aktif bir üyesi olarak çalışmıştır. Bu toplantıların kayıtlarını ve Rusya

Müslümanlarının ıslahat hareketlerine dair belge ve evrakı bir araya getirmiş ve kitaplaştırmıştır.

Musa Carullah, Lûtfullah İshaki ile beraber 1910 yılında Finlandiya'ya gider. Bu seyahatinde Uzun Günlerde Ruze'yi yazar. 1917'den 1930 yılına kadar Rusya içerisinde ikâmet etmiştir. Petersburg ve Moskova'da imamlık yapmıştır. 1918 senesinde El-Minber adında bir dergi çıkarmış; ancak dergi fazla uzun ömürlü olamamıştır.

İslâmiyetin Elifbâsı adlı eserinden dolayı 1923 yılında tutuklanarak Moskova'ya götürülür ve orada hapsedilir. Daha sonra hapisten kurtulur; ama Moskova'da zorunlu ikâmete tâbî tutulur. 1930 yılında Rusya'dan çıkarak Türkistan üzerinden Kâşgar'a, oradan Pamir üzerinden Kâbil'e ulaşır. 1931 yılında Hindistan'a, oradan da Mısır'a gider. 1932 yılında Finlandiya'ya giderken Türkiye'ye uğrar ve Ankara'da I. Türk Tarih Kongresini takip eder. Ayrıca İslâm âlimlerinden Elmalılı Hamdi Yazır ile de görüşür.

Türkiye'den sonra Finlandiya'ya, oradan da Berlin'e geçer. Hazırladığı kitapları yayımlamak istediğini mektuplarından öğrenmekteyiz. İran ve Irak'a yapacağı seyahat için İran Konsolosluğu'na başvurmak üzere 1934 yılında Finlandiya'ya döner. İstanbul üzerinden önce İran'a gider ve orada halkla sohbetlerde bulunur. Okulları ziyaret eder, medrese talebeleri ve Şii mollalarla görüşür. İran'ın Meşhed, Tebriz ve Tahran şehirlerindeki birçok Şia müçtehidiyle görüştükten sonra Bağdat'a gider. Necef'te yaklaşık bir ay kalır.
1935 yılında Mısır'a döner. 1937 yılında tekrar Mısır'dan Hindistan'a gider, Bombay ve Benares şehirlerinde bulunur.

Kadı Abdürreşit İbrahim'in daveti üzerine 1938 yılında Japonya'ya geçer. Burada bir yıl kalır. İkinci Dünya Savaşının başlaması üzerine Çin üzerinden Hindistan'a gider. 1945 yılına kadar Bhopal şehrinde kalır. 1947 yılının ortalarında Kahire'ye döner.

Uzun süren gurbet hayatı ve seyahatlerden bitkin düşen Musa Carullah, ailesini de görememenin verdiği ızdırapla sık sık rahatsızlanır. Aksu adlı Türk vapuru ile 1947 yılının yaz sonlarında Mısır'dan İstanbul'a doğru hareket eder ve yolculuk esnasında güverteden düşerek kolunu ve bacağını

kırar. İstanbul'da Galata Rıhtımından sedye ile Gurebâ Hastanesine götürülerek tedavi edilir. Bu sırada Türk vatandaşlığına kabul edilir. Ankara'da dostlarını ziyaret eder ve tekrar İstanbul'a döner. 1949 yılında Kahire'ye döner.

28 Ekim 1949 tarihinde Mısırda vefat eden büyük âlim Musa Carullah, Kahire'de Afîfî Kabristanlığına defnedilir.

Musa Carullah'ın Fikirleri ve Eserleri:

Musa Carullah 20. yüzyılın başlarında Gaspıralı İsmail Bey'in liderliğinde gelişen Cedit hareketi içerisinde yer alan Tatar aydınlarından birisidir.

Doğup büyüdüğü çevre ve yaşadığı zaman Carullah'ın görüşlerini etkilemiştir. Rostov gibi müslümanların az yaşadığı bir şehirde, Rus muhiti içinde doğup büyümüştür. Kozmopolit şehir kültürü; hayatının büyük bir kısmını, Rostov, Kazan ve Petersburg şehirlerinde geçirmiş olması onun fikrî gelişiminde önemli bir yer tutar.

Cedit hareketi Türkistanlılar ve Rusya Müslümanları için önemli bir fikir hareketidir. 19. asrın sonlarında başlayan bu hareket, 20. asırda Türk Dünyasının geneline yayıldı. Ceditçi aydınlar bu hareketi başarıya ulaştırabilmek için büyük emek sarf etmişlerdir.

İsmail Bey Gaspıralı, 1881'de Bahçesaray'da yayımladığı, Russkoe Musulmanstvo (Rusya Müslümanları) adlı Rusça risalesiyle Ceditçiliğin temelini atmıştır.

Gaspıralı, Ceditçilikle ilgili en net tanımlamasını, bu gazetenin 1894 yılında yayımlanan 37 numaralı nüshasında ek olarak verdiği "Mektep ve Usûl-i Cedid Nedir?" adlı küçük risalesinde yapmıştır. Gaspıralı İsmail Bey Türk Dünyası'nın terakkisi için ortaya koyduğu Usûl-i Cedit, Rusya hâkimiyetinde yaşayan Türklerin eğitim yoluyla aydınlanması ve modernleşmesi hareketidir.

İsmail Bey Gaspıralı'nın 1884 yılında Kırım'da Bahçesaray'da açtığı mekteple başlayan ve 1905 yılında meydana gelen Meşrutiyet inkılâbıyla güçlenen bu fikir, Türk aydınlarını etkilemiştir.

Musa Carullah'a göre de Rusya Müslümanlarının çağı yakalayabilmeleri ve modernleşebilmeleri için çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek eğitim müesseseleri gerekiyor; bunlardan başka Rusya Müslümanları'nın Rusya'da olup bitenleri anlamalarını, gelişmeleri takip edebilmeleri için de Rusçayı öğrenmeleri lazımdı.

Carullah'ın, Rus kültürünü yakından tanıması ve Rus muhitinde büyümesi, onun dinî düşüncelerine bir esneklik getirmiştir. Hiçbir zaman Rus düşmanı olmaması, bundan kaynaklanmaktadır. Rusya Müslümanları içinde reform hareketinin öncülerinden Abdunnasır Kursavî (1771-1812) ve Şehabeddin Mercanî (1818-1889) gibi ıslahatçıların mücadeleleri de Carullah'ın fikrî gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

İstanbul ile Kahire, onu etkileyen dış merkezler olmuştur. Türkistan, Hindistan, Mısır, Hicaz ve Suriye'deki ilmî seyahatleriyle Müslüman Şark düşüncesinden ve o dönemde çok yaygın olan dinî ıslahatçı fikirlerden etkilenmiştir.

Musa Carullah'ın eserleri işte bu fikirlerin, bu tesirlerin temelinde yazılmıştır. Onun eserleri hakkında muhtelif görüşler mevcuttur. Musa Carullah'ın "Uzun Günlerde Rûze" eserini yayına hazırlayan Yusuf Uralgiray onun eserlerinin sayısını 122 olarak sıralamıştır. Ancak eserlerinin sayısı hakkında kesin bir rakam yoktur; ayrıca hayatını ilim öğrenmeye adamış Carullah'ın eserlerinin Rusya, Mısır, Türkiye, Hindistan, Almanya gibi değişik ülkelerde basılması da onun eserlerinin sayısının tespitini güçleştirmektedir. Onun hakkında yazılmış çeşitli makale ve kitaplardan tespit edilen eserleri aşağıda gösterilmiştir:

1- Rusya Müsülmanlarının III. Nedvesi, Kazan, 1906, Türkçe
2- Rusya Müsülmanlarının III. Nedvesinin Zabt Cerîdeleri, Kazan, 1906 Türkçe
3- Müsülman İttifakının Programı ve Şehri, Petersburg, 1906, Türkçe
4- İfâdâtü'l-Kirâm (Hadis ilmine dair), Kazan 1906, Arapça
5- El- Lüzûmiyyât (Abu'l-Alâ Maarrîden Terceme) Kazan, 1908, Türkçe

6- El- Muvâfakaat, (İbrahim Şâtıbî'nin eserini bir önsözle neşir) Kazan, 1909, Arapça
7- Muvatta (İmam Mâlik'in Hadis Kitabını bir önsözle neşir) Kazan, 1910, Arapça
8- Şeriat Niçin Rü'yeti İtibar Etmiş, Kazan, 1910, Türkçe
9- Kavâid-Fıkhıyye, Kazan, 1910, Türkçe (Rızâ Efendi nazâretinde Kazan'da Örnek matbaasında basılmış) 238 sayfa
10-Uzun Günlerde Rûze, Kazan, Türkçe
11-Rahmet-i İlahiyye Bürhanları, Orenburg, 1911, Türkçe
12-İnsanların Akîde-i İlâhiyyelerine Bir Nazar, Orenburg, 1911, Türkçe
13-Siyonizm, 1911,Türkçe
14-Tîbetü'n-Neşr fî Kırââti'l-Aşr, Kazan, 1911, Arapça
15-Akîle (Cezerî Şehri) Kazan, 1911, Arapça
16-Nâzımetü'z- Zehr (Şâtıbî Şehri) Kazan, 1912, 72 sayfa, Türkçe
17- Edebiyyât-ı Arabiyye ile ulûm-i İslâmiye, Kazan, 1902, Türkçe
18-Dîvân-ı Hâfız, (terceme ve şerh) Kazan, 1912, Türkçe
19-Halk Nazarına Bir Nice Mes'ele, Kazan, 1912, Türkçe
20-İstılâhat Esâsları, Petersburg, 1914, Türkçe
21-Mülâhaza (İsmail Gaspıralı'nın ölümü dolayısıyla) Petersburg, 1915, Türkçe
22-Târîhu'l- Kur'an ve'l-Masâhıf, Petersburg, 1905, 40 sayfa, Arapça
23-İslâm'd Kader Mes'elesi, Türkçe
24-Zekât, Petersburg, 1916, Türkçe
25-Mâide, Petersburg, 1916
26-Meyyit Yakmak, Petersburg, 1916
27-Şeriat Esâsları, Petersburg, 1916,
28-Rusya İslâmlarının 1917 Senesi Moskova Kongresi Zabıtaları, Petergrad, 1917, Türkçe
29-Âile Mesêleleri, Petersburg, 1918, Türkçe
30-Fıkhu'l-Kur'an, Petersburg, 1920-1923, iki cild, Arapça
31-Büyük Millet Meclisine Mürâcaat, Mısır, 1922, Türkçe

32-İslâm Milletlerine-Dinî, Edebî, İctimâî ve Siyasî Mes'eleler, Tedbîrler Hakkında, Berlin, 1923, Türkçe (Şanlı Türk askerleri şerefine te'lif kılınan bu eser yüzünden tevkif edildi)

33-Âilede Kadın, Berlin, 1932, Türkçe

34-Ye'cüc, Berlin, 1932

35-Târîhin Unutulmuş Sayfaları, (Abdü'l-Azîz'in Hal'i ve İntihârı) Berlin, 1923, Türkçe

36-El-Veşîa fi Nakdi Akâidi'ş-Şîa, Mısır, 1935, Arapça

37-Felâsifetü'l-İslâm, Mısır, (Cemaleddin Afganî ve Muhammed Abduh'den bahseder)

38-Nizâmü't-Takvim fi'l-İslâm, Mısır, 1935, Arapça

39-Nizâmü'n-Nesi Inde'l-Arab, Mısır, 1935, Arapça

40-Eyyâm'ü Hayâti'n-Nebî, Mısır, 1935, Arapça

41-Sahîfetü'l-Ferâid, Pehubal, 1944, Arapça

42-Sarfü'l-Kur'âni'l-Kerîm, Pehubal, 1944, Arapça

43-Hurûf'ü Evâili's-Süver, Pehubal, 1944, Arapça

44-Tertîbü's- Süveri'l-Kerîme ve Tenâsübühâ, fi'n-Nüzûl ve fi'n-Nüzûl ve fi'l-Masâhif, Pehubal, 1944, Arapça

45-Te'mînü'l-Hayâti ve'l-Emlâk, Pehubal, 1944, Arapça (Sigorta hakkındadır)

46-Kitâbü's-Sünneh, Pehubal, 1945, Arapça

47-El-Banku fil-İslâm, Pehubal, 1946, Arapça (Bankalar hakkında)

48-El-Kanûnü'l-Medenîy fi'l-İslâm, Pehubal, 1946, Arapça

49-Nizamü'l-Hılâfeti'l-İslâmiyye, Pehubal, 1946, Arapça

Kur'ân-ı Kerîm Tercemesi adlı eserinin 400 sayfa hâlinde basılacağı ilân edilmişse de bu eser yayımlanamamıştır. Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm adlı Arapça yazılmış eseri de Hindistan'da kalmıştır.

Şirazlı Hâfız ve Dîvân-ı Hâfız Eseri:

İran şairlerinin en büyüklerinden Hâce Şemseddin Muhammed Hâfız Şirâzî Hazretleri İran'ın Şiraz şehrinde hicrî 717 (1317) yılında doğmuştur. Kurân-ı Kerîm'i ezberlediği ve 14 kıraat üzere okuduğu çeşitli kitaplarda

zikredilmektedir. Şiraz’da yaşamış ve orada hicrî 791 (1390) yılında vefat etmiştir. Şirazlı Hâfız’ın en önemli eseri dîvânıdır. Nitekim Osmanlı Türk Edebiyatı şairlerinden Şem’î, Sûdî ve Surûrî, Hâfızın dîvânına şerh yazmışlardır. Hâfız’ın Dîvânına yazılmış Türkçe şerhler, onun Osmanlı Türkiyesinde çok sevildiğinin en büyük delilidir; hatta dîvânı, medreselerde okutulan bir ders kitabı durumundadır.

Abdülbaki Gölpınarlı, Hâfız Dîvânını Türkçeye çevirmiş ve eseri 1944’te yayımlamıştır. Hâfız dîvânının İngilizce, Almanca, Fransızca ve Urducaya da çeşitli tercümeleri yapılmıştır. Gölpınarlı tercümenin önsözünde birçok şerhten bahsetmesine rağmen Musa Carullah Bigiyef’in şerhinden söz etmemektedir.

Musa Carullah, Hâfız Dîvânına şerh yazma amacını eserin önsözünde şöyle ifade etmektedir:

“Rusya’da ilgili öğrencilerin yararlanmaları için, bu düşünceyle dîvânın en güzel, en hikmetli ilmî şiirlerini seçerek ‘her bir beyit üzerine yalnız bir satır mânâ vermek’ usûlüyle tercüme edip kardeşçe bir fayda elde etmek arzusuyla basit şeyleri de kaydedip ‘Şark Matbaa’sı sahibi Ahmed-el-İshâkînin maddî yardımıyla bu tercümeyi yayınladım.”

Hâfız dîvânının üçte biri kadar tutan gazellerden beyitler seçilerek hazırlanan Carullah’ın Dîvân-ı Hâfız şerhi, dil özellikleri ve klasik şiirimize ait unsurları bakımından incelenmeye değer bir eserdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

METNİN LÂTİN ALFABESİNE AKTARILMASI

SÖZ BAŞI

‘Âlem-i İslâmiyette eñ meşhurlardan Ħâce Şemseddin Muhammed Ĥâfıž Şirâzî Ħażretleri İran şa‘irleriniñ eñ büyüklerinden idi. Edebi, ‘ilmi, şi‘irleri çoķ imiş ise de, öz ķalemiyle te’lif ķılınmadığından, âlem-i edebiyatda şi‘irleriniñ hemmesi maħfûz olamamış. Ħâce Ĥâfızıñ mu‘teķıdlerinden Seyid Ķasım Enver Ħażretleri Ĥâfızıñ şi‘irlerini kuśursuz ictihadla cem‘ edip edebiyât-ı Fârisiye ‘âleminde eñ meşhur “Dîvân-ı Ĥâfız”ı tertîb etmiştir. O edep ĥazinesi olan dîvân Avrupa lisânlarınıñ ekŝerine tercüme ķılınmış Devlet-i ‘Oŝmâniyye ‘ulemâsı udebâsı da, o dîvânıñ şi‘irlerine meftûn olup, güzel tercüme, ‘ilmî şerħler yazmışlar.

Ben de Rusyada rağbetli ŧalebeleriñ istifâdelerine ‘arz etmek fikriyle şu dîvânıñ eñ güzel eñ ĥikmetli ‘ilmî şi‘irlerini intiħâb ķılıp, “her bir beyit üzerine yalñız bir gine satır mâ‘nâ vermek” uśûliyle tercüme yazıp âhiyâne bir fâide ziyâde etmek arzusiyle yokbar şeyleri de ķayd edip “Şarķ” śâĥibi Aĥmed-el-İsĥâkî nafaķasıyla şu tercümeyi neşr etdim. “Gelecekte edîp olurum!” himmetiyle edebiyatı ictihadla müŧâla‘a edenler, yâħud her bir ħuśuśda özine münâsib eñ hikmetli bir beyti mesel yolında söylemek iķtidârına rağbet edenler, ya ise, “Eski aŝâr-ı İslâmiyede neler var eken?” arzusiyle iĥyânen edebiyât-ı İslâmiyyeyi de ellerine alanlar, hem de “…” i‘tiķâdiyle kitaplarıñ her birine iĥtirâm göziyle nažar edenler, şu kitabdan da bir ķadar fâ‘ide alsalar gerek ‘umûmiyetle, daha ķıśa bir ifâde ile söyleyim: Müslümanlar gözinde edebî şeyleriñ i’tibârı büyüdükce, böyle kitaplarıñ fâidesi büyük olsa gerek.

Musa Bigiyef

Bismillahirraĥmanirraĥim

Elĥamdülillah. Vesselâm ‘alâ’ ‘ıbâdelleźine’s-ŧafe.

Rabbişraĥlî śadrî. Veyessirlî emrî. Veĥlül ‘uķdete min lisânî, yefķahû ķavlî.

Ey sâķî, kâseyi birer birer śun da, baña da ver! Zîrâ aşķ evvel yüñül gibi göründü. Lâkin soñra köb müşkiller düştü. Her bir işi Allah ismiyle başlamaķ İslâmiyetiñ eñ ma‘ķul bir sünnetidir.

Cahiliyyet zamanlarında Yunanlar bir işi başlar iken, o işiñ özine maħśuś ma‘budlardan istimdâd ŧaleb ederler idi. Yunanîleriñ eñ büyük şairleri Homeros “İlyada”yı ibtidâ eder iken “şiir ilâhe”sinden istimdâd ŧaleb etdi.

Gûyâ şa‘irlere ķuvve-i şi‘iriyye “şi‘ir ilâhesi”niñ feyžıyle ĥâśıl olur imiş gibi, Homeros śoñında gelmiş şâirlerde, i‘tiķâdıñ te'ŝiriyle mi yâħud “Poema” yazar iken İlyadaya taķlid arzusiyle mi, şi‘irlerini İlyada gibi istimdâd maŧlâ‘ıyla başlamışlar, hattâ naśrâniyyeti ķabûl etdiklerinden soñra da o ‘âdet ba’zı şa‘irlerde devam etmiş.

Arablarda cahiliyet zamanlarında cinlere cinniyelere ‘ibâdet etmek, şi‘ir gibi şeyleri şâirleriñ ķalblerine ilham eder cinniyeleriñ vücudına i’tiķâd etmek var imiş ise de câhilî şâirleriñ hiç biri ķasidelerini o cinniyeleriñ birinden istimdâd ķılıp başlamamışdır. Gûyâ bedeviyet ‘âleminde ‘ömr etmiş arablara ĥürriyet bir ŧabî‘at olmuş da, şi‘ir inşa eder iken şâ‘irleriñ her biri yalñız fıŧrat-ı şi‘iriyyesine ‘itimâd etmiş. Nücûmdan, cinniyelerden istimdâd etmegi efkâr-ı devletinde istibdâd elinde esir olmaķ gibi görmüş. Ma‘bûdlardan müzelerden istimdâd etmek bedelinde ‘Arablarda ķaśîde ibtidâ eder iken teşbîb uśûlü-y‘âni: bir cemîleyi bir ġaniyyeyi medĥ etmek yâħud maĥbûbuñ diyarlarını teźekkür etmek uśûlü-şa’i‘ idi. İslâmiyet śoñında inşa olunmuş ķaśâidiñ ekŝerî de teşbîb uśûlüyle ibtidâ ķılınmışdır. ‘Âlem-i İslâmiyette eñ ĥür eñ büyük nažar śâĥibleri ehl-i taśavvuf özleriniñ şi‘irlerinde ķaśîdelerinde yeñi ŧarîķ icâd etdiler: ‘Âlem-i ŧabiatıñ cemâline meftûn olup Ħâlıķın kemâline ceyrân olmuş ehl-i taśavvuf, ġalibâ eñ büyük fikirlere ‘âid şi‘irlerinde her nev‘i mecazları

isti‘mâl ķılıp, o mecazlarıñ her birinden de ya ‘ilm-i ĥaķâiki yâ ažamet-i Ħâlıķı ifâde eder oldular.

Şu ķabîlden Ħoca Ĥâfıž Ħażretleri dîvânıñ ibtidâsında “sâķî”ye nidâ etmiş ise, ‘âlî vücuduñ nihâyeti yoķ sâĥâsında cevelân eden aķlı için ķuvvet hem de ġıda ola bilir ‘ulûmu ŧaleb etmiştir ġâlibâ. Ĥâfıž Ħażretleri “Aşķ başta âsân göründü. Lâkin ‘âķıbet müşkil oldu.” demiş. Ġâlibâ her iş başda âsân görünür, lâkin soñra her işiñ özine göre eşkâli žâhir olur; her büyük iş için ġâyet köp ĥâżırlıķlarıñ, taĥammül ŝebât ehliyyet gibi eñ büyük ķuvvetleriñ lüzûmu o işi ibtidâdan śoñ herkese ma‘lûm olur. ‘Ale’l-ħuśûś ‘aķlî, ‘ilmî işler, insanıñ ķuvve-i şi‘iriyesiyle ħalķ ķılınır “edebî” eserler, ķuvve-i fikriyyesiyle ĥall yâ keşf ķılınır büyük ĥaķîķatler her şeyden ziyâde müşkil hem ehemmiyetli olup eñ büyük ķuvvetlere, ķuvvetlerden de büyük ŝebât ve ictihadlara tevaķķuf eder. İnsanıñ ictihâdı, özine i‘timâdı eñ büyük maŧleblere vuśûlüñ eñ mühim sebebidir. Târih buña eñ büyük şâhidleriyle şehâdet eder.

Kâħir: Ki âħirden taħfîf ķılınmışdır. Âħir kelimesi Türkleriñ Fârisîleriñ şi‘irlerinde keŝretle ist‘imâl olunur. Bir işiñ nihâyetine, yâħud sâmi‘iñde bile inkârı yoķluķ cihetiyle ĥükmüñ te’kîdine delâlet eder: Eylediñ zülfüñ gibi, âħir perîşân ĥâlimi.

Ŧurre: ‘Arabî kelme olup, fetĥ ŧa ile bil, żam ŧa ile her şeyiñ ŧarafına, insanıñ nâśıyyesine, mañlayına, hem de mañlay üzerinde olan śaçlara ıŧlâķ ķılınır.

Tercüme: Śaba yeli o ŧurreden açacaķ nâfe ķoķusiyle maĥbûbuñ miskli zülfüñden göñüllere ne ķadar ķan düşdü. Y‘ani: Cemâl-i tabi‘atden ħaber getürür ħoş isli eŝerler gibi nev‘ı beşeriñ ‘aķlına dâimâ keşf ķılına ŧurur “Esrâr-ı ŧabi‘ıyye” ‘âlem-i vücûduñ nihâyeti yoķ sâĥâsına nažar eder ‘aķıllara göñüllere ne ķadar ĥayret verir?!

İnsan ŧabî‘ıyyûn ķalemiyle tedvîn ķılınmış ‘ul‘ûm-ı ŧabî‘ıyye kitaplarını tamâmıyle mütâla‘a edip, o mütâla‘aları sâyesinde ĥâśıl olmuş elifbâsiyle eñ büyük külliyeden ‘ibâret “medrese-i ŧabî‘ıyye”ye şâgird ola bilir ise? Ĥarfleri “Ķaf Daġ”ları ķadar, saŧırları ise nihâyetsiz śozılmış “levh-ı maĥfûž”dan

"'Âcâib-i Ŧabi'at" derslerini ŝebât hem ictihâdında ķarar edip oķur ise, o vaķit insanıñ göñlü ĥayret ķanıyla ķaynar, 'aķlı hemân baĥŝ etmek ħumârıyla mübtelâ olup "…" diyerek esrâr-ı ŧabî'ıyyet leźźetlerinden tâ ebed doymaz.

Mıġ: Mimiñ żammıyle, yâħud mûġ: mecûs, âteşperest ma'nâsındadır. 'Osmânî hem de Fransevî lisânlarda isti'mâl ķılınır. "Maj" bunuñ ġalatıdır.

Maġ: Mimiñ fetĥıyle yâħud "maġ" iki ma'nâya ıŧlâķ ķılınır: biri çuķur yer, 'arabîde 'amîķ fârisîde "jerf" denilir. Digeri ķarañlıķ

Mîġ: Yer yüzünü ķaplar buġ; 'Ârabça buħar yâħud żıbâb denir, tercümesi: Namazlıġıñı "mey" ile boya, eger mecûsuñ pîri saña emr eder ise. Zîrâ yol yürür insan yoluñ, menzilleriñ resminden 'örfünden ġâfil olmaz.

'Acâib-i ŧabi'ati tefekkür etmek yollarınıñ ĥallerinden resmlerinden ġâfil degil insan, mecûsleriñ pîri olur ise de, saña seccâdeñi "mey" ile boya diyecek ise, boya.

Cânân: Güzel maĥbûb ma'nâsındadır. Cem' degil; Belki câvidândan gibi elif ve nunu zâiddir.

Maĥbûbuñ ķonaġında bize raĥat, terklik naśıl olsun? Her vaķit çañ "yükleriñizi baġlañız!" diyerek feryâd ķılıp durur iken.

Bîm: Ķorķu. Girdâb: Obķun-yâħud öyürme. Muĥîd deñizlerde ķara ķarşı iki ĥareketten ĥâśıl olur.

Tercüme: Ķarañlıķ tün! Ŧolķun ķorķusu! O ķadar ķorķunç obķun! Deñiz yaķasında yükleri yeñil insanlar bizim ĥâlimizi nerden bilsinler?

Kâm: Kâf-ı 'arabiyle nâm vezninde. Üç ma'nâsı vardır:

Aġız; 2) Aġzıñ içindegi üstkü saŧĥ, 'arabca ħanek denir; 3) Murâd hem maķśûd. Burada şu ma'nâdadır. Buña görede ħodķâm nefsâniyet ma'nâsında olur

Tercüme: Hemme işim, nefsâniyet sebebiyle, ‘âķıbet beni bednâmlıga ŧaratdı! Ķaçan yaşrın ķalur öyle “sır” ki anıñçün büyük meclisler yasarlar?!

Hemi: Berâber olmaķ, birlik, śoĥbet.

Tercüme: Raĥatı, dâimâ soĥbeti arzu eder iseñ, andan ġâib olma Ĥâfıž! Maĥbûbuña yoluķsañ, dünyayı terk et! Ya‘ni maķśadına vâśıl insan-dünya darlıġından şikâyet etmesin.

Fürûġ: Fâ żammesiyle yâ fetĥasiyle yaķtılıķ.

Âb-ı ruy: Yüz śuyu ġâlibâ insanıñ ĥayâsından ‘izzetinden şerefinden kinâye olur.

Zenaĥdân: ‘Arabça züķun Ķazan şivesinde “iyek” ta‘bir olunur.

Ey! Güzellik ayınıñ yaķtılıġı siziñ yaķtı balķar yüzüñüzden, güzelligiñ yüz śuvu siziñ iyekiñiz çuķurundan.

Yâ Rab: Allah Ĥażretlerine nidâ śûretinde ise de, böyle terkîblerde yıraķsınıvdan gelmiş ta‘accübü ifâde eder. Ki deht ü dest: Ne vaķit el verir ya‘ni ĥâśıl olur.

Tercümesi: Ne vaķit olur şu ġarz: Ki bizim cem‘ olunmuş ĥâtırımız ile siziñ ŧaralmış zülfüñüz berâber ola.

Ya‘ni: Başımızda ŧoplanmış ‘aķlımız, siziñ daġınıķ zülfüñüzü görür isek ġâib olur.

Tercümesi: Seniñ yüzüñü ķaśd etmiştir İranlara gelmiş can. Ķaytsun mu çıķsın mı? Siziñ fermân nedir?

Ŧopraķdan ķandan uzaķ ŧut etegi bizim yandan geydirdin. Şu yolda olturulmuş siziñ ķurbânıñız köptür.

Göñül ĥarâblıķ eder, göñül ŧutar maĥbûba añlatıñız ey dostlar! Elbette cânım siziñ cânıñızdır.

Devr: Mevsim, zaman. Nergis: Bir güzel çeçekdir, matur gözleri teşbih ederler. Ŧaraf-ı besten: Göz yummaķ

Gözüñ nergis iken zamanda hiçbir adam selâmetlikden göz yumamadı. Güzel odur ki siziñ esrikleriñize mestverlik śatmasunlar. Uyķuya boyalmış baħtımız uyansa gerek yalñız o sebebden ki siziñ balķar yüzüñüzden göze śu ŧamdı.

Böke: Bödkeden taħfîf ķılınıp, temennî ma'nâsında isti'mâl ķılınır,

Tercümesi: Tañ yeli ile kündür yüzüñden bir ŧutam güle şâyed baġıñız ŧopraġından bir is işitiriz.

Bezm: Bânıñ fetĥı zâyıñ sükûniyle śoĥbet, 'işret yâħud meclis ma'nâsındadır.

Cem: Burada eñ büyük padişah ma'nâsıdadır.

Cem: Edebiyât-ı fârisiyyede Ĥatem ya bâd ile źikir olunur ise Süleyman, câm ile źikir olunur ise Cemşîd irâde ķılınır İranıñ peşdâdyân pâdişahlarından dörtünçüsü, olup, eñ büyük bir pâdişah ĥesap ķılınır idi. Esaŧîr-i fârisiyyeye îman mümkün ise, yedi yüz sene pâdişahlıķ edip soñra Đehhâķ-ı Mârî elinde salŧanatdan düşüp, 'âķıbet yüz sene ķadar müddet eŧrâf-ı 'âlemde seyâĥat etmiş de helâk olmuş. Ba'żı kütüb-ü 'arabiyyede Menvuşluħ isimle źikr olunur pâdişah odur.

Beytiñ tercümesi:'Ömrüñüz olsun da, murâdıñız ey pâdişah meclisinde sâķîler! Gerçi bizim câmımız siziñ zamanıñızda şarâb dolu olmadı ise de.

Câm, esâŧır-i fârisiyyeye göre, Cemiñ bir ķadehidir. Behmen oğlu Dârâb zamanına ķadar İran selâŧîni elinde ķalmış. O ķadeĥ cihan nümâ cihan bîn idi. Gûyâ hemme 'âlemiñ hemme aĥvâlinden ħaber verir imiş. O câmı görüp İskender de ĥekîmlerine emr etmiş imiş de hekîmleri o câma nažîre edip bir 'âyine iħtirâ' etmişler imiş. İskender o âyineden aĥvâl-ı 'âlemi tamamıyle müşahede eder durur imiş. Şu esâŧîr-i ħayâliyye münâsebetiyle, śûfiyye ıśŧılâĥında câm insanıñ 'aķlına, 'ârifiñ ķalbine ıŧlak olunur. Ki 'âlem-i ġaybî, esrâr-ı tabi'ati elbette insanıñ 'aķlı keşf eder, 'ârifiñ ķalbi de mu'ayene

müşâhede eder. Eskide İran medeniyeti büyük derecelere erişmiş zamanlarda o zamanlara göre ma‘lûm olan ŝevâbitiñ vuzu‘larını ve yedi seyyâreleriñ ĥareketlerini mu‘ayene için o zaman ĥükemâsınıñ ma‘rifetiyle piyaleden rasad âleti gibi bir şey yaśalmış olsa gerek. O âlet felekiyye-i câm nâmiyle tesmiye ķılınıp, o zamana göre fevķa’l-ġâye ġarâbetinden nâşî lisân-ı ‘avâmda o âlete eñ ġarîb ĥâśśiyyetler iħtira‘ olunup, şâ‘irler ħayâlinde mübalaġa ŧarîķiyle daha ġarib daha ‘acîb ĥavaśś teşhir olunmuş olsa gerek. Soñra o ĥavaśś arasına “hemme ‘âlemiñ hemme esrârından ħaber verir.” Ĥaśśiyyetide fârisî mübalaġalarla ziyâde ķılınmış olsa gerek. Kütüb-ü fârisiyye taħminâtına göre o “câmı” Cemşîd yaśatmışda uzaķ zamanlar mürûru soñında Keyħusrev o “cam”da ba‘żı şeyler ziyâde ettirmiş.

Küçük Dârâ İskendere maġlûbiyeti Canusar ħıyanetiyle meftûliyeti soñında evvelgi şevket İranlardan İskendere intiķâli münâsebetiyle olsa gerek ħayâlât-ı fârisiyye câm-ı Cemşîd bedeline “‘Âyine-i İskenderi” ħalķ edip, evvelde câm-ı Cemşîde isnâd olunur ħavâśıñ her biri śoñra “Mirât-i İskendere” isnâd ķılınmaya başladı. “Mirât-i İskender” fârisîleriñ ħayâlâtından olsa gerek, yoķsa, Yunanıñ mifoloġiyasında öyle bir mirâtıñ vücûdundan bir eŝer yoķ gibidir.

“Câm-ı Cemşîdiñ her bir şeyden ħaber verir” ĥâśśiyyeti münâsebetiyle, bizim śûfiyye tâ’ifesi insânıñ ķalbine de “câm” ıŧlaķ etmişler. Fil-vâķı‘ ġâyet iśâbet etmişler. Gûyâ ħayâlât-ı fârisiyye ķuvvesiyle ħalķ olunmuş rumuzu ĥal yolunda “Câm-ı Cemşîd insanıñ ‘aķlıdır, ‘ârifiñ ķalbidir” demişler. Bir cam hemme ‘âlemiñ esrârından ħaber verebilir ise-‘aķl-i insan elbette hemme ‘âlemiñ esrârından daha ziyâde ħaber verebilmek lâzım olur. Ya‘ni beķ‘a-i mübarekede Musa aġaçı “Ene’l-ĥak” demiş ise Manśûr gibi büyük bir zât niçin “Ene’l-ĥak” demesin?

Cemşîd emriyle yaśalmış bir piyâle “hemme ‘âlemiñ esrârından ħaber verir ise Allah Rabbü’l-‘Âlemîn Ħażretleriniñ ķudretli ĥikmetli emriyle eñ ‘âlî bir maħlûķ olmaķ śıfatıyle ħalķ olunmuş ‘aķl-ı insan niçin hemme ‘âlemiñ hemme esrârından ħaber vermesin?” Buña göre śûfiyyeleriñ ‘aķl-i insâna ķalb-i ‘ârife

"câm" ıŧlaķları ġâyet münâsibdir. Fi'l-ĥaķîķa insanlara hemme şeyden ħaber verebilecek bir şey var ise, yalñız 'aķıl olabilir.

"Câm-ı Cemşîd her bir şeyden ħaber verir" i'tiķâdından bir baķîye olmaķ śıfatıyle mi, yâħud ba'żı eĥâdiŝde o ķadar ĥavaśı źikr olunmuş "İsm-i A'žâm"ı bulup özünüñ nihâyeti yoķ ĥırśına ķanâ'at verebilir ħazîneyi elde etmek tama'ıyle mi, ya ise ġâfil miskîn bîçâre insanları öz ĥužurlarında el baġlatıp özlerine bir maśdar-ı ma'îşet bulmak ĥilesiyle mi, ya bunlara tamam başķa daha büyük bir sebeble mi-bunu ķat'î śûretde yalñız bir Allah bilir-'Âlem-i İslâmiyette "Cifr" i'tiķâdı töremiştir. O derece şâ'i' olmuştur ki ĥattâ feylosof-ı İslâm Ebu'l-'alâ Ħażretleri de "Ellüzûmiyyât"da o i'tiķâda ŧaraftarlıķ göstermek için "…" demiştir.

Tercümesi: Ta'accüb etdiler "Beyt-i risâlet ehline 'ilmleri cifrde geldi" ħaberini işitip. Lâkin orunsuzdur şu ta'accübleri: Zîrâ müneccimiñ küzgüsü cifrden küçük iken hemme yer yüzünü müneccime gösterdi degil mi?

'İlm-i cifri İmam 'Âli Rażıyallâhu 'Anh Ħażretleri vaż' etmiş imiş de, 'ale'l-tevârüŝ ehl-i beyte maħśûś esrâr-ı 'ilmiyye śıfatiyle imamlardan imamlara naķlı ķılına gelmiş. On iki imamdan İmam Ca'fer-i Śâdıķ Ħażretleri gûyâ o esrâr-ı 'ilmiyyeyi "misk-i cifr"den ya'ni gece balası tirisinde yazmışda, şu sebepten "'ilm-i cifr" tesmiye ķılınmış imiş.

"Heft Ķulzem" in beyânına göre 'ilm-i cifr insanı odur budur belâdan śaķlamaķ ümîdiyle isti'mâl ķılınır. "Ta'vîźât" gibi şeylerden 'ibâret imiş. Ammâ ikinçi daha bir mu'temed söze göre, kitâb-ı cifr: Elifbâ ĥarfleri śanınça 28 faśıldan, her faśıl müte'addid śaĥîfeden, her śaĥîfe 28 saŧırdan, her saŧır 28 ħâneden, her ħânede 'adedi dört olmaķ üzre ĥurûf-ı hecâ yazılmışdır. Şöyle ki: Eñ evvelgi śaĥîfede eñ evvelgi ħânede dört elif, ikinçi ħânede üç elif bir bâ. Ve hâkeźâ dört ĥarfli olmaķ şarŧiyle 28 elifbâ ĥarflerinden terkîbi mümkün hemme śûretler kitâb-ı cifr cedvellerinde derc olunmuştur.

O śûretle dört ĥarfli kelimeleri yazmaķtan maķśaŧ: İsm-i A'žâmı bulmaķ imiş! Zîrâ İsm-i A'žâmıñ ĥarfleri lafž-ı "Celâle" ĥarflerinden artıķ degilligi hem

de nâkıś olmayacağı, gûyâ, ma‘lûm imiş. Buña görede kitâb-ı cifr ħânelerininñ birinde elbette İsm-i A‘žâm bulunacaķtır. Ħâneleri aķtarıp ķazınup bir adam "İsm-i A‘žâm"ı buldu mu hemme ħazâini elinde etmiş olur. Her şey o vaķit insanıñ irâdesi tama‘ı taśarrufunda olacaķ. Ħayâline gelebilecek hemme muĥâlâtı o vaķit insan "kün feyekûn" ķâ‘idesiyle gine ħalķ edecekde iş bitecek. Böyle ŧatlı ħayâl az degil, baytaķ adamları özünüñ yolunda ķurban etti. Tama‘ı ĥırśı büyük himmeti yoķ erinçek adamları yataķta yatıp nihâyeti yoķ ĥırślarını şehvetlerini doydurmaķ ħulyâsiyle kitâb-ı cifr ħânelerinden İsm-i A‘žâmı arar oldular.

Evvelde bir ķadar insanlar śun‘î altun yaśamaķ arzusiyle hemme ma‘deni altun eder ķuvveti ĥâ’iz "iksîr" nâmında cevheri aramaķ da‘ıyesiyle kün tün iştiġâl ķıla ķıla ġâyet ehemmiyetli bir fenniñ žuhûruna sebep oldular. O fenni cevheriñ nâmı olan "kimya" ismiyle tesmiye ettiler. Emel ile ‘amel ettiler, büyük bir netîce ĥâśıl oldu. Keşke İsm-i A‘žâmı arayanlar da o ķadar ta‘bleri śoñında bir ķadar fâ‘ide etselerde lâkal İsm-i A‘žâmıñ kâġıdda resm ķılınabilir kelime degilligini añlasalar idi.

İsm-i A‘žâm bir kelime ise, şüphe yoķ o kelime elbette Ķurân-ı Kerîmde bulunur. Bize Ķurân-ı Kerîmiñ yalñız âyetleri, kelimeleri degili belki hemme ĥarfleri bile ma‘lumdur. Eger kelimeleri aķtarıp bulunaçaķ bir şey ise İsm-i A‘žâm, o vaķit cifr cedvelleri lâzım degil Ķurân-ı Kerîmiñ âyetleri kâfîdir.

Eñ evvel bize ism nedir bilmek lâzım. İsim bizim lisânımızda cârî olur śavtdan ‘ibâdet olabilir mi? "Velem adame’l-esmâ’i küllehâ" âyet-i kerîmesinde "isim"den murad nedir?

Ey sâķî: Bâde nûruyla bizim câmımızı nurlandır. Ey Muŧrîb! Küyle zîrâ cihânıñ işi murâdımızça oldu.

Biz ķadehde yâriñ yüzünü gördük, ey bizim şarâbıñ leźźetinden ħaberi yoķ adam! Ķalbi ‘ilmle canlı adam hiçbir vaķit ölmez. ‘Âlem cerîdesinde bizim devâmız yazılmışdır.

Ķorķarım ki: Ķıyâmet gününde şeyħıñ ħelâl nanıyla bizim ĥaram şarabımız bir derecede ola.

Śarfe: Ziyâde: bâz-ı ħast: ŧaleb

Ey yel: Eger dostlarıñ bağlarından uzar iseñ, zinhâr maĥbûba bizim ħaberimizi söyle.

Ey sâķî! Ķalķ, piyâleyi ver! Günleriñ ķayġusu başına ŧopraķ at. (Ya'ni dünya ġamına iltifat etme)

Gümüş bedenli o servi görmüş adam baġ servilerine ikinçi baķmaz.

Śabr et, Ĥâfıž, şiddetlere kün tün, tâ ki maķśadıñ nihâyetine vâśıl olasın.

Göñül elemden gider. Ey ķalb śâhibleri Allah için bize himmet ediñ. Âh! Gizli sır fâş mı olaçaķ!

Efsâne: Meŝel ya hikâyet Efsûn: Mekr ve ĥîle

Felegin on günlük muĥabbeti meŝeldir, ĥîledir. Yaħşılığı dostlara fırśat śay ey yâr!

İskenderiñ küzgüsüdür şarab ķadehi. Baķ Dârâ meliki aĥvâlinden saña ħaber verir.

Ey iĥsan sâĥibi! Selâmetlik şükrânesiçün, bir kün faķîr dervişiñ ĥâlinden ħaber al.

İki cihânıñ raĥatı şu iki ĥarfiñ tefsîridir: Dostlara lutf etmek, düşmanlara müdârâ etmek.

İki 'âlemde insanıñ raĥatına sebep olur şeyleri beyânda şu iki sözden daha müfîd bir söz bulunmaz.

Yaħşı isimlik maĥlâsına bize yol vermediler. Eger sen begenmez iseñ ķażâyı özgert.

O açı gibi ki śûfî aña ümmü'l-ħabâiŝ dedi, bizim için yaş bâkire ķızları o bûdan da ŧatlıraķlıktır.

El ŧaralġı vaķtinde 'işrete mestlige çalış. Şu varlıķ kimyası faķîri Ķârun eder.

Baş ŧartar olma, ki elinde ķatı taş balavız gibi olan dilber ġayretinden seni şem gibi yaķar.

Fârisî söyler güzeller 'ömr veriçilerdir. Ey sâķî, 'ableriñ pirlerine şu beşâreti ver.

Şu şarâba boyalmış ħırķayı Ĥâfıž öz iħtiyâriyle giymedi. Ey etegi pâk şeyħ bizi ma'żur ŧut.

Allahıñ bendelerine ebdeş ol. Çünkü Nûhuñ sefînesinde ŧopraķlıķ vardır ki ŧûfanı bir ķatreye hesâb etmez.

Ħâkî: Yây-ı nisbiyye ile ŧopraġa mensub adam demek olur.

Her kimiñ uyķu yeri şu bir avuç ŧopraķtır. De! Ne ĥâcet ki göklere çıķarasın binâları.

Beder: ķapuya Ber vü beder: Var ķapuya: Çıķ git

Var, gök ħânesinden çıķ. Ekmege râzı olma. Şu ķara kâse 'âķıbet mihmanı ķatl eder.

Bedrûd: Bânıñ kesri dalıñ sükûnu, rânıñ żammıyle Heft Ķulzemiñ beyânına göre, veda' etmek, bıraķmaķ ma'nâsındadır. "Luġat-i Şehnâme" beyânına göre, bânıñ fetĥiyle olup, baş kelimesiyle isti'mâl olunur ise, śaġ ķal, esen ol demek olur. Kün kelimesiyle isti'mâl olunur iken vedâ', müfâreķat ma'nâsında gelir.

Ey benim Ken'anlıķ ayım! Mıśırıñ taħtı seniñ oldu. Vaķitdir ki terk edesin zindânı.

Zülfüñ başında, bilemem, naśıl sevdâ ŧutarsın? Yine birini birine örmüşsün misk issi śaçar ŧulumlarıñı.

Rind: Rânıñ kesriyle bî ķayd, żarardan ķorķmaz, ĥilekâr, zeyrek adam.

Ey Ĥâfıž, şarab iç, bî ķayd ol. Keyfiñi yerinde et. Lâkin başķalar gibi Ķurânı tezvîrlere ŧuzaķ etme! Ehl-i ʻilm için, añlanır ise, ne ķadar büyük söz! Ķurân-ı Kerîmi, din ve İslâmı hevâñ yolunda istiħdâm etme!

Eger o Şirâzî Türk bizim göñlümüzü ele alabilse, ķara meñine Semerķandla Buħârayı baħş ederim.

Ver ey sâķî ķalan şarâbı! Bulamazsın cennette Rüknüâbad nehriniñ kenârını gül geşt muśallâssını.

Bizim kim ʻaşkımızdan yâriñ cemâli müstaġnîdir. Eynlik, is, meñ, sürme gibi şeylere güzel yüzüñ ĥâceti olabilir mi?

Muŧrîbden şarâbdan söz söyle, dehriñ esrârından laf urma.

Zîrâ hiçbir âdem keşf etmemiş ve edemez ĥikmetiyle vücûduñ sırlarını.

Günden artıķ o ĥüsn sebebiyle Yusuf da var idi añlamadım ki ʻaşķ Züleyħâyı ʻismet perdesinden çıķarır imiş.

Rûz-u efzûn: Nûru günüñ nûrundan ziyâde, Yusuf cemâli gibi cemâliñ ķaydına esîr olan Züleyħa elbette bizim tâķatimize göre maʻźurdur. Bize göre, Züleyħâ ʻiffetinde ʻismetinde bâķî idi. O ķadar fevķa’lâde cemâle, o derece ķâhir ġâlib ķuvvete maġlûbiyet żaʻaf degil, ʻiffetsizlik degil. İħtiyârı elden giden insanıñ o ĥareketi hevâsına ittibâʻı degil belki ıžŧırârı mecźûbiyetidir. Bir görüvde ħâtunlar ellerini ķaŧʻ etmişler ise, Yusufuñ viśâline ıžŧırârı śûrette raġbet etmek Züleyħâ ĥaķķında ʻiśmetsizlik olmaz.

Ķıśśada Züleyħâ ĥaķķında fikrimiz şudur. Ama ĥûriye gibi Züleyħâyı görmüş, müteʻaddid defʻalar o ĥûriye ile ħalvette ķalıp, her ne isterse iķtidârı var Züleyħâ ŧarafından her defʻa tehditler ile teklîf ķılınmış Yusuf ĥaķķında fikrimize gelinçe: Ķurân-ı Kerîmde Yusufuñ berâ’etine ʻismetine delâlet eder hiçbir âyet yoķtur taķdîrinde bile biz Yusufu ķaśd-ı ħıyânetten elbette pâk ķalmıştır iʻtiķâdında olur idik de, iśâbet ettik daʻvâsında olur idik zîrâ Yusuf

gibi ‘aķlı śabrı irâdesi kâmil bir insanıñ ‘aķlı şehvetine ġalebe etmezse, Yusuf gibi bir insan ħıyanetten necât bulmazsa, o vaķit ‘âlem-i insâniyette ħâin degil bir insan bulunmaz. İnsâniyet ‘âlemine iĥtirâm gözüyle baķar isek, o vaķit ‘âlemde bir iki ħâin degil âdemi görmek lâzımdır. Beni Züleyħâ gibi ĥûriye teklîf etmiyor, bunuñla ben ħâ’in degilligi, ma‘śûmiyeti da‘vâ edemem, esbâb ĥâżır, ķudret kâmil iken, ictinâb eder isem, o vaķit ħâ’in degillik ben de bulunur.

“Yusufuñ ‘ismetine berâ’etine delâlet eder bir âyet bulunmaz ise de” dedik. Lâkin Ķurân-ı Kerîm Yusufuñ berâ’etine delâlet eder âyetleri Yusuf sûresinde bir degil, iki degil daha ziyâde buluruz. “…” Şu âyet Allahıñ şehâdetiyle Yusufuñ berâ’eti ŝâbittir. “…” şu âyette Züleyħâ şehâdetiyle Yusufuñ berâ’eti ‘iśmeti ‘alenen söylenmiştir “…” şurada şâhid Yusufuñ ‘Azîz-i Mıśır ĥuzûrunda şehâdetiyle, o şehâdetiñ de żarûrî sûrette śıtķıyle Yusufuñ berâ’eti ‘ârıza hem de ĥâşiyesine ma‘lûm olmuştur.

“…” şu âyette ‘umûmuñ şehâdetiyle ‘umûm ķaşında Yusufuñ berâ’eti i’lân olunmuştur. Yusufuñ berâ’etine delâlet eder şu ķadar şeyler var iken, “…” âyet-i kerîmesi tefsîrinde yazılmış sözleri gören insan “Ħaberçiler”iñ tehevvürlerine ta‘accüp eder.

Şu âyet-i kerîme ifâdesine göre, Züleyħâdan Yusuf ĥaķķında Yusuftan Züleyħâ ĥaķķında “hem” śâdır olmuş.

Züleyħânıñ hemi: Maķśadına hevâsına vuśûl yolunda Yusufa ġalebe etmeye ķaśdlıdır.

Yusufuñ hemi nedir? Elbette Züleyħâ hemiyle bir nev‘iden olmaķ tiyüş. Zîrâ Ķurân-ı Kerîm bir madde ile ta‘bir etmiş “Rabbiñ burhânını görmemiş olsa idi, hem edecek idi” sözünüñ ma‘nâsı nedir? Yusufuñ berâ’eti, iki hemiñ bir nev‘iden olmaķ lüzûmu bizim nažarımızda ŝâbit olur ise, diyebiliriz: Züleyħâ ġalebe etmeye ķaśd etmiş, Yusuf müdâfâ‘a etmeye. Lâkin burhan görmemiş olsa idi.

Şiddetle ‘unfla müdâfa‘a eder idi. Lâkin telaŧŧuf lüzûmu enbiyâlara ‘umûma ‘aķlı bütün insanlara Allahıñ burhâniyle ma‘lûmligine göre, Yusuf müdâfa‘a eder iken şiddet ķullanmamış, belki yumuşaķlıķla müdâfa‘a eder olmuş. Ħâliś insan fuĥştan ictinâb eder, lâkin ictinâb ederim da‘vâsiyle şiddet göstermez. Şiddet göstermek günahıñ daha ķabası degilmidir. Telaŧŧuf yoluna sülâkla Yusuftan sû’i maśrûf olmuş, ta‘affüf yoluna sülûkla Yusuftan fuĥş maśrûf olmuş. Güzellik “…” ya‘ni, Yusuftan žulmü de fuĥşu da śarf etmek için, böyle oldu: Yumuşaķlıķla Yusuf müdâfa‘a etti. Şiddet ķullanmış olsa idi, žulm etmiş olur idi. Müdâfa‘a etmemiş olsa idi, Mevlâsına ħıyânet, Ħudâsına ‘iśyân etmiş olur idi.

Güman ederim: Şu tefsîr-i luġat ‘arabıñ źevķine daha münâsiptir.

Nebîleriñ ‘ırzına şerefine doķunmamaķ meydânında daha ziyâde edeplidir.

Beni sökdüñ, şâdım. ‘Afv etsin seni Allah, güzel söylediñ acı cevâp şekerli dudaķlara yaķışır.

Nâśiĥat işit ey cân! Candan artıķ dost ŧutarlar sa‘adetli yigitler ķart ‘âlemiñ ögütlerini.

Şu ma‘nâda feylosof-ı İslâm Ebu’l-‘alâ Ĥažretleri demiş: “…”

Ya‘ni: Başıña gelmiş ufaķ hem büyük beliyyeyi def‘ etmeye gücüñ yoķ ise râżı ol da her bir işi yalñız bir Allaha ŧapşır!

İstişâre eder iseñ ĥabîr degil adamdan işi śorma. Fâ’ide alacaġıñ nâsıĥ bahalı degildir. Daġ ķadar altın muķâbiline olur ise de.

Naśîĥat: Ħıyânetten ġaraždan pâk olup, insanı öz ħayrine irşâd eden iş yâ sözdür.

Ġazel söylediñ inci tildiñde dizdiñ, gel, güzel oku ey Ĥâfıž! Seniñ nazmıñ üzerine felek śaçar śüreyya yulduzlarını.

Ĥâfıž Ĥažretleri öz nažmlarını medĥ yolunda baytaķ beyitler yazmıştır. Şâirleriñ ekŝeri, belki yalñız şâirleriñ degil ehl-i ‘ilmiñ ekŝerî öz sözlerine

ķıymet vermek yolunda iftiħâr ŧarîkiyle az degil, köp cümleleleri söylemişlerdir.

Riyâ boyaviyle, görünüş de tevâżu‘ lâkin ķalben terfi‘ libâsiyle söylenmiş sözden bek def‘a güzeldir-insanıñ maġrûriyetine sebep degil iftiħâr yoluyla söylenmiş ĥaķ hem ħâliś söz.

Yalan riyâ perdesi arķasında durup, tevâżu‘ śûretiyle söz söylemek bize ‘âdet olmuştur, lâkin “tevâżu‘ eñ büyükleriñ şânıdır” şi‘ârına bürgünüp, eñ büyüklügü da‘va etmek için gine.

O vaķit ki ĥabîb ile oŧurursun da, şarâp içersin, ħâŧırda ŧut yel ölçer dostları!

Güzel ħulķ hem yumuşaķlıķ ile ehl-i nažarı śayd edebilirsin. Zîrâ zeyrek ķuşu bav hem ŧuzaķ ile ŧutmazlar.

Bilmem ne sebepten dostluķ issi bulunmaz sehî boylu ķara gözlü ay yüzlü maĥbûblarda.

Buña ġayrı diyemezsin: Seniñ cemâliñ de ‘ayb odur ki muĥabbet hem vefâ tüsü güzel yüzde bulunmaz.

Ni‘metiñ şükrü, yârlarıñ soĥbeti, baħtıñ âşinâlıġı ĥaķķı için ħâŧırda ŧut çöl hem śaĥrâ ġarîblerini.

Gökte, ‘acebmi, eger Ĥâfıžıñ sözünden zöhre naġmesi Mesîĥi raķś ettire.

Ya‘ni Ĥâfıžıñ ĥikmet sözleri gökler sekinesinede te‘ŝîr etse ‘aceb degil.

Gece mescitten meyħâne ŧarafına geldi pîrimiz, nedir, ey ebdeşler bundan śoñ tedbîrimiz. Biz mürîdler yüzü Ķa‘be ŧarafına naśıl götürelim, yüzünü ħumâr ħânesine ŧutar iken pîrimiz.

‘Aķl eger bilse idiki göñül zülf-ü bavında ne ķadar ħoştur, ‘âķiller dîvâne olurlar idi bizim zincîrimiz için.

Neħçîr: Nunuñ fetĥi, ħây-ı ma‘cemeniñ sükûnu, śoñra üç noķŧalı cim-i fârisî ile av, avçı, av meydânı, ‘umûmen śaĥrâ ĥayvânı ma‘nâsında gelir. Burada av ma‘nâsındadır.

Göñül ķuşu cem‘iyyet avını ŧuzağına almış idi. Sen zülfüñü açtıñ da bizim elden avımız ķaçtı.

Güzel yüzüñ bir âyeti luŧfen bize keşf etti. Şu sebeple luŧuftan güzellikten başka bir şey bulunmaz bizim tefsîrimizde.

Ŧaş göñlüñe ‘acabâ te’ŝîr eder mi bir vaķit otlu âhımız ile tünlerde uyumaz kökregimiz issiligi.

Yel seniñ zülfüñ üzerine geldi de, cihân baña ķarañġı oldu. Yoķtur seniñ zülfüñ sevdâsından bundan ziyâde fâ’idemiz.

Tevfîr: Maldan ĥâśıl olur fâ’iż, fâ’ide.

Bizim âhımız oġu göklerden uzar, ey Ĥâfıž śus! Canıña şefķat et, śaķlan bizim oķlarımızdan.

Şu ma‘nâda feylesof-ı İslâm Ebu’l-‘alâ Ĥażretleri demiş.

Śaķlan mažlumuñ du‘âsından. Zîrâ du‘âsı nurdan olan ĥicâblara iner, o ĥicâbları yırtar.

İşiñ śalâĥı nerede, ħarâp olan ben nerede?

Görüñ yoluñ tefâvütü, neredедir tâ nereye?

Nedir nispeti rindligiñ śalâĥa hem o taķvâya?

Naśîĥat tıñlamaķ nerde? Rübâbıñ naġmesi nerede?

Göñlüm döndü ma‘bedden riyâ ħırķasından nerede

Nerede muġlarıñ pîri, nerede śâf şarâp.

Dostuñ yüzünden düşmenleriñ göñlü ne bulur?

Sönmüş çerâġ nerede, ķuyaş şem‘i nerede.

Ĥâfıžda ķarâr hem śabır vardır güman etme ey dost ķarar nedir,

śabırlıķ ķayda. Uyķu ķayda?

Başıñ ĥaķķıçün, eger hemme ‘âlem başıma ķılıç urur isede,

Çıķarmaķ mümkün degildir seniñ muĥabbetiñi başımızdan

Her kim ki dese: Uzaķ seferiñ var mıdır?

De: Sefer uzunluğu başımızdan çıķmadı.

Luŧf olur, eger örtmez iseñ faķîrlerden yüzüññü,

Göñül mirâdiyle görsün için gözümüz seniñ yüzüñü.

Hârût gibiyiz, dâ’imâ ‘aşķıñ belâsında zârız.

Keşke görmese idi aślâ bizim gözümüz seniñ yüzüñü.

Ķaçan olurdu Hârût seniñ iyegiñ çuķurunda esîr.

Eger söylemese idiñ ĥüsnüñden bir źerre-Mârûta.

Gül issi ķalķtı, e yetirsin ey perî baġda bülbüller mestler söylevçiler sâĥir göz için.

Çeger seniñ cür cefâlarıñı hicr sebebiyle ey büt luŧf et, görsün Ĥâfıžımız yüzüñü.

Maĥbûbum eger rindlik ve mestlik ederse, ey cânım saña mestverligi zühdü terk etmek lâzım olur eñ evvel.

Ĥayat vaķti, şadlıķ mevsimi, şarâp zamanı, şu beş fırśat günlerini ġanîmet bil, âgâh ol.

ĤARFÜ’I-BÂ

Dedim ey güzeller sulŧânı raĥm et şu ġarîbe,

Dedi göñül artında yolu yoġaltur miskin garîp.

Dedim aña śabr et bir az. Dedi: Beni ma‘źur ŧut.

Evde terbiyelenmiş nâzenîn tâķat tutar mı şu ķadar ġarîb ġamına.

Dîvân-ı Ĥâfıž Tercümesi

Padişahlar sencâbında uyumuş nâzenîne ne ġam, eger tigenekten taştan yaśasa töşegi yaśdıġı ġarîb.

Ey zülfüñ zencîrinde o ķadar âşinâ yeri var maĥbûb! Ħoş olur ‘acîb o miskli meñ-tüslü yañaķ üzerinde.

Görünür şarâbıñ ‘aksi seniñ ay gibi yüzüñ tüsünde,

Erġuvân yapraġı gibi aķ gül yüzü üzerinde ‘acîb.

Dilber dedi: Ey Ĥâfıž âşinâlar maķâm-ı ĥayrettedir, ‘aceb degil, eger oŧura ĥasta ġamlı olup ġarîb.

Bunuñ gibi zamanda ‘aceb olur, eger ķapasalar meyħâneyi ‘acele ile.

Meyħâne ķapısını baġlamışlar, yine aç ey ķapılar açuvçı.

Ĥâfıž ġam yeme, baħt maĥbûbu ‘aķıbet yüzünden alır niķâbı.

Devletiñ ŧañı şimdi attı. Ķani ķuyaş gibi ķadeĥ.

Bundan güzel fırśat nerede bulunur. Ver câm-ı şarâbı

Ħâne teşvişsiz: Sâķî-nükte söyler darb verir yâr

Ĥayat vaķti. Ķadeh devri, yaşlıķ zamânı.

‘Aķlıyla ħizmet eder insan için lâzım şeyleri burada cem‘ etmiştir: Teşvişten boş ħâne, fâ’idesi var yâr, tende cânda var neşâŧ.

Ŧab‘ı şadlandırmaķ güzelligi şadlıġı ziynetlemek için, altın ķadeĥi ezilmiş la‘l ile terkîp ħoş olur.

Şâhid: maĥbûb. Pây-ı kevb: ayaķ ķaġuvçı ya‘ni raķś edüvçi. Mahbûb hem küylevçi-el silküvçi ayaķ ķaġuvçı mestler ile.

Sâķî ġamzesi, meyperestler gözü gibi uyķu mesti.

Ħalvet-ħâśtır, emin yerdir, ins şenligidir. Her kim şu soĥbeti bulur, yüz ķapıyı fetĥ eder.

Şarâbın leŧâfeti ħayâlinden çabuķ ŧab‘ıñ meşşâŧesi gül yapraġı içinde güllâbî güzel śaķlar.

O ay Ĥâfıžıñ incilerine müşteri olunca, şimdi erişir oldu her sâ‘at zühre ķulaġına rübâb âvâzı.

Yaz seniñ cemâliñi şerĥ etti her faśılda.

Cennet seniñ güzel vaśıflarıñı źikr eder her bâbda.

Sirişk: Gözyaşı. Dost berden: Ġalebe etmek, ziyâde olmaķ.

Şisten: Yumaķ. Yâresten: Güç yetmek.

Yaşım ki ŧûfân-ı Nuĥdan ziyâde idi, göñül levĥinden seniñ muĥabbetiñi silmeye gücü olmadı.

Bir mu‘âmele et, şu śınıķ göñlü śatın al.

Zîrâ śınıķlıķ ile diger yüz biñ bütüne.

Dürüstlüge çalış, nefsiñden doġsun ķuyaş.

Yalan sebebiyle yüzü ķara oldu evvelgi tañıñ.

Çapük: çâpük: Türkî ile fârisîde müşterek luġat olup, tez yürür ma‘nâsındadır. Ķazan şîvesinçe çabuķ yazılıp at çabuv şu ma‘nâdadır.

Ey göñül! Kesme tama‘ı dostuñ nihâyeti yoķ luŧfundan ‘aşķ da‘vâsı ettikten śoñ, çabuķ başıñı oynat!

Âśaf: Süleymanıñ meşhur vezîridir. "…" âyet-i kerîmesinde meźkûr odur. ʻİlim hem ĥikmeti iĥâtasiyle đarb-ı meŝel ķılınır.

Âśaf ʻilmiyle eger göñül arar isek, derler ki:

Ĥoca, Ħâtem saltanatı yoġalttı, yine aramadı.

İncinme Ĥâfıž, dilberlerden vefâ ümîd etme.

Bâġıñ ne günâhı olur, eger şu aġaç ösmezse.

Ben ki baş indirmezdim iki cihâne,

Boynum anıñ minneti yügü astında.

Mecnûnuñ zamânı geçti, nöbet bizimdir.

Her kime beş gün anıñ nöbetidir.

Ben hem göñül fedâ olmuş isek, ne oldu.

Maķśad anıñ selâmetligidir.

Žâhirî fķîrligine baķma. Ĥâfıžıñ göñlü anıñ muĥabbeti ħazînesidir.

Seniñ yüzüñ göñlüme geldi, murâdımı bulsam gerek. Çünkü yaħşı ĥall yaħşı fâl eñsesinde olur.

Gerçi ŧatlı aġızlılar pâdişahlardır, lâkin zamânıñ Süleymânı odur ki Ħâtem anıñladır.

Yüzü kemâli hüneri güzeldir, etegi pâktir. Şüphesiz iki cihan pâkleriniñ himmeti anıñladır.

Dostuñ cenâbından şefķat ümîd ederim! Cinâyet ettim, ümîdim anıñ ʻafvınadır.

Bilirim ki geçer benim günâhımdan. Çünkü o gerçi peri śûrettir, lâkin ferişte śıfatlıdır.

O ķadar aġladım ki her geçen gün yaşımızı aķar gördü de dedi: Bu ne ırmaķtır.

Gûy: Kâf-ı fârisiye ŧop ma‘nâsındadır.

Kûy: Kâf-ı ‘arabiye ile: büyük yol, yol başı, maĥalle ma‘nâlarında gelir. Ŧop gibi başlar, ki seniñ maĥalleñ başında oynattıķ, hiç kim bilmedi ne toptur ve bu ne maĥalledir.

Bıraķmasam gerek yariñ dudaklarını şarâbıñ ķadeĥlerini, zâhidler! Beni ma‘źûr görüñ ki meźhebim budur.

O adam ki göñlüme göz astından oķ urur- Ĥâfıžıñ cân aşı anıñ dudaķ astından bir gülmesindedir.

Kilk: ‘Arabî kâfıñ kesri lâmıñ sükûniyle: içi boş her ķamışa, hem de yazıvda isti‘mâl ķılınır ķaleme ıŧlaķ olunur.

Zâġ: Ķarġa, burada ķara ma‘nâsındadır.

Âb-ı ĥayat anıñ belâġat-ı burnundan ŧamar. Benim ķara ķalemim, Allah ismiyle ķasem ne ķadar ‘âlî meşreptir.

Ŧalep etme ŧâ‘ati, ‘ahdi, śalâĥı ben mestten. Ķadeĥ çekmek ile meşhûr oldum “elest” gününde.

Ben o sa‘at ki ŧahâret aldım ‘aşķ çeşmesinden dört tekbîr ettim bir yolu hemme var özürüne. “…” âyet-i kerîmesine şu beytiñ bir ķadar münâsebeti yoķ mu?

Şarâp ver! Tasıña añ vereyim ķaderiñ sırrından. Kimiñ yüzüne ‘âşıķ oldum da, kimiñ issiyle mest ķaldım.

Ķader meselesi beşeriñ ‘aķlıyla ĥall ķılınamamış müşkil bir mes’eledir. Her bir insan-ĥakîm, müteddeyyin, ŧabi‘î riyâzî, münkir-żarûrî śûrette ķaderi i‘tiķâd eder. Zîrâ her insan ķaderiñ ĥaķķıyyete delâlet eder şeyleri öz vicdânında öz ĥayâtında bulur, görür. Allâhıñ ‘ilmi hemme cüz’iyyâtı hemme külliyâtı

muĥîddir der isek, elbette ķaderi bir ķadar ķabûl ederiz. Zîrâ bolaçaķ şeylerin biri Allahıñ ʻilminden ħâric ķalsa, o vaķit ʻilimde kemâl olmaz.

Lâkin "ʻilmiñ sebķati ħılâfıñ imtinâʻı insanlardan iħtiyârı naśıl selb etmiyor? Mes'elesi kütübü" kelâmiyede cevâbı görünmemiş bir mes'ele olup ķalmıştır.

Benim gümânımça ķader-vücûduñ ʻaksidir. Ķader ile vücûduñ ĥarfiyyen tamâmen tetâbuķı vücuddan iħtiyârı selb etmiyor. Vücûd-ı vâķıʻda naśıl ise ķaderde öyle münʻakis olur. Ehl-i taśavvuf lisânında "sırķader" nâmıyla ketm ķılınır ĥaķîķat-i mevcûduñ ʻalâmâ hüve ʻaleyhi ezelde maʻlûmiyetidir. ʻÂlem-i vücûdda bir nižam bir tertîp var, şu ĥareket-i ʻumûmiyeden de ġayet büyük bir maķśad var der isek elbette mes'ele ķaderi ķabûl etmek lâzım gelir. "…" ķâʻidesi ʻâlemde bir nižâmıñ bir maķśadıñ yoķluġuna binâ ķılınmış bir fikir meźhebidir.

Ķader mes'elesi insanlara yaġmur gibi yavar belâları taħfîf yolunda ġâyet büyük ehemmiyeti ĥâizdir. Ķaderiñ sebķatine îman eden adam hiçbir vaķit ĥayattan ümîd üzmez, belâlar nuzûlü sâʻatlerinde śabırsızlıķ göstermez, ne ķadar aġır meşaķķatlere teśâdüf eder ise de erligi yoġaltmaz, meydân-ı muĥârebeden tâebed ķaçmaz. Cebânlik ķorķaķlıķ gibi eñ büyük ħastelikleriñ eñ müe'ŝŝir devâları ķadere îmân etmektir.

Kemer: Ķuşaķ, bel, yükseklik. Yâħud büyük daġ eteginde bir küçük daġ.

Kemer kûh: Daġ ķuşaġı yâħud daġ beli.

Tercümesi: Daġ beli ķarınca belinden kemdir burada. Ümidsizlenme raĥmet ķapısından ey şarâp bendesi. Yaʻni raĥmet ķapısı önünde hemme berâberdir. Yâħud "…" maʻnâsına muvâfaķatla raĥmet ķapısında ʻâśîler velîlerden daha ziyâde iʻtibârlıdırlar.

Žâhire ŧapunuvçı zâhid bizim ĥâlimizden ħaberdâr degildir. Ne söylese de bizim ĥaķta-girye görmeziz.

Ĥaķîķati ŧalep yolunda ŧâlibiñ öñüne ne gelsede ħayrîdir. Doġru yolda ey göñül gümrâh bulunmaz.

Naśıl oyun yüz gösterir iken, bir biddeķî sürecek oldum. Bî-ķaydlarıñ śaŧrançı meydânında şâhlara cevelân eder orun yoķtur.

Nedir şu büyük, sâde çoķ bezekli tüşem? Şu mu‘ammâdan hiçbir ‘âlim cihanda ħaberdâr degildir.

Fi’l-ĥaķîķa ‘âlem-i vücûduñ tefâśılından esrârından tamâmıyle degil belki bir ķadar, ‘itidâd ķılınır ķadar insâniyet hemen naśîp aħz edememiş.

Şuna ‘aceb istiġnâdır Yâ Rab, hem şu naśıl Ķâdir-i Ĥâkimdir? Şu ķadar yaşırın yaralar var iken, âh etmeye ĥâll yoķtur.

Ĥayât-ı insâniye ile ķaderiñ nispetinden ĥiķâye gibidir.

Bizim śâĥib-i dîvân ĥesâbı bilmiyor gibi. Şu toġrada Allah içünden bir ‘alâmet yoķtur.

Kim isterse söyle gelsin, her ne isterse söyle śorsun. Resm, bevvâp, ķapuvçı bu dergâhta yoķtur.

Her ne var ise, bizim yemsiz revişsiz boyumuzdandır. Yoķsa seniñ ħıl‘atiñ hiç kimiñ boyuna ķıśa degildir.

İşte sırr-ı ķader şudur! Her şey üz ĥâlince žâhir olmuştur. Ķader ŧarafından hiçbir tażyîķ yoķtur, Allahıñ cudunda baħl yoķ, ķuśur alıvçı ŧarafındadır.

Meyħâne ķapısına gitmek bir tüslü adamlar ĥâlidir. Riyâlılar için şarap satuvçılar maĥallesine yol yoķtur. Ħarâbât pîriniñ bendesiyim, zîrâ luŧfu dâ’imdir. Yoķsa, şeyħ ya zâhidiñ luŧfu gâh vardır, gâh yoķtur.

Ĥâfıž eger törde oŧurmasa, himmet büyüklügündendir. Şarap ŧortularını ŧartar ‘âşıķ mal ve manśıp ķaydında degildir.

Himmetli adam maldan rütbelerden gelmiş i‘tibarlara maġrur olmaz, ġâlibâ öyle şeylere tamam iltifatsız olur.

Göñül verdim aña beşâreti için, lâkin hemen utanmaķtayım şu öz göñlümden ki dosta niŝâr ettim.

Günüñ seyrinde ayıñ devrinde ne iħtiyâr var?! Dönmekteler Allahıñ fermânı muķteżâsınca.

Ħoşgeldiñ ey müştaķlarıñ resûlü, ver dost ħaberini! Tâ edeyim canımı raġbetle dostuñ nâmına fedâ.

Zülfü ŧuzaķtır. Meñi ŧuzaġıñ dânesidir, ben bir dâne alayım ümîdiyle dostuñ ŧuzagına tüştüm.

Başı esriklikten ķaldırmaz ķıyâmet gününe ķadar her kim ki ezelde benim gibi bir yutum dostuñ câmından içti.

Şemme: źerre

Ben söylemem bir źerre öz şevķim şerĥinden. Çünkü baş ağrısı olur bundan artıķ ta‘cîz göstermek.

Benim meylim viśâl ŧarafına, anıñ meyli firâķ ŧarafına. Öz murâdımı terk ettim, tâ dostuñ murâdı ĥâśıl ola.

Dest dâden: El vermek ya‘ni âsanlıķ ile ĥâśıl olmaķ.

Eger el verse çekeyim göze tûtiyâ gibi-o yoluñ ŧopraġını ki dostuñ ayaġıyla müşerref oldu.

Ey Ĥâfıž anıñ derdinde yan. Devâsız tüzel! Çünkü dostuñ ķararsız derdine devâ yoķtur.

Dermân: Aśılda “derdmân”dır. Ya‘ni dert ķaldırıvçı.

Gerçi dost bir nerseye bizi almaz, ‘âleme śatmazız dost başından bir śaçı.

Gel, emel ħânesiniñ temeli ķatı ża‘îftir, götür şarâbı, ‘ömrüñ temeli de yel üzerinedir.

Bendeyim o âdemiñ himmetine ki yaşıl gök astında taķayyüd tüsünü ķabul eder her bir şeyden âzâdedir.

Şu beyit ne ķadar büyük sözdür! Ķıymeti taķdîr olunmaz bir gevherdir. Fi'l-ĥaķîķa, insanıñ insâniyeti-azadlıķtadır. Lâkin naśıl azadlıķ? Neden azadlıķ? Ĥuķuķ nažarında kâmil azad olan insanlar ʻacabâ her bir ķayddan her bir tüsten azad olabilirler mi?

Şu gün medeniyet ʻâleminde yoķbar ʻâdetler rüsûmlar medeniyet nažarında eñ büyükleri de esîr etmemiş mi?

Yer yüzünde ʻaķlı vehm sulŧasından, irâdesi şehvet ķaydından, ķuvvesi ġađap ķahrından necât bulmuş insanlar ne ķadar bulunur?

Bir şâʻir-i ʻArabî demiş: "…"

Ne deyim şuña, meyħânede gece mest ve ħarâp iken, ʻâlem-i ġaybıñ feriştesi baña ne müjdeler verdi.

Ey büyük nažar, sidre mekânı şahbâz! Seniñ mekânıñ şu muĥanneti köp buçmaķ degildir.

Kengere: ʻArabî kafıñ żammesiyle nunuñ sükûnuyla Fârisî kafıñ da żammesiyle her bir yüksek şeylere denir. Hem de ħâne ya ķalʻa duvarında ziynet için yaśalmış çıķıntı ki ʻArabîde şerefe denir.

Dâmge: dâmgâh: ŧuzaķlıķ yer.

Saña ʻarş cânibinden avaz ururlar: "Bilmezim ki saña şu ŧuzaķlıķta ne oldu!"

ʻÂlem-i ķudsüñ sekenesi lisân-ı ĥalle her bir insana derler: Sen ʻâlem-i ķudsten iken ʻacabâ niçin tabiʻate taʻallük edip ġaflette ķaldıñ, rûhuñ cihetiyle ķudsiyetiñi unuttuñ?

Bir naśîĥat edeyim saña, bekle, hem ʻamele getir. Çünkü şu söz ŧarîķat şeyħinden benim yâdımdadır.

İsteme dürüstlügü temeli żaʻif dünyadan. Zîrâ şu ķartçıķ milyon kiyevden ķalmış duldur.

Cihânıñ ġamlarını yeme, naśîĥatimi yaddan çıķarma. Şu ĥikmet bir yolçudan ħâtırımdadır.

İnsan öz sa'âdetiçün dünyada ne ķadar ictihad eder ise de, dünya keñliklerine maġrûr olmamaķ, darlıķları için ġam yememek śabırsızlanmamaķ lâzımdır. İnsanlara sa'y farżdır. Bundan śoñ dünya raĥatına da darlığına da bir derecede olur ise, işte sa'îd odur.
Verilmişe râżı ol. Yüzden tüyünü çeş! Benimle saña iħtiyâr ķapısı açılmamıştır.

Gülüñ gülmesinde 'ahde vefâ nişânı yoķtur. Nâle et, ey göñülsüz bülbül! Feryâd yeridir.

Ĥased niçin edersin Ĥâfıža, ey nažmı żâ'if! Fikriñ maķbüllügü sözüñ laŧifligi Allahıñ hibesidir.

O adam ki maķâmı yalñız Ka'be idi, seniñ lebiñ şevķinden, gördüm meyħâne ķapısında iķâmet eder olmuştur.

Göñlü gitmiş Ĥâfıžıñ, ey 'azîz canım, seniñ ġamıñla ittiĥâdı vardır ki eskiden gelmiştir.

Gül kökrekte, şarap elde, ma'şûķa göñülçe. Dünya şahları böyle günde baña bendelerdir.

Bizim meźhebimizde bâde ĥelaldir. Lâkin ey gül gibi serv seniñ yüzüñsüz ĥaramdır.

Ey Ĥâfıž oŧurma şarapsız ma'şûķasız bir daķîķa. Gül yâsemin 'ıyd-i rûze günleridir.

Ey nazlı bala, sen naśıl meźhep ŧuttuñ? Saña bizim ķanımız ana sütünden ĥelallrek olmuş.

Ne vaķit zamandan ġam tüsü göresin şarap iste. Tecrübe ettik fâ'idesi muķarrerdir.

Muġlar pîri eşiginden baş niçin ŧartayım: devlet o evdedir. Açıķlıķ şu ķapıdadır.

Bizim yolda yalñız göñül ķırıķlıġı alırlar. Ħod-fürûşluķ bazarı o yoldan başķadır.

Bir ķıśśadır, ziyâde degildir ‘aşķıñ ġamı lâkin şu ‘aceptir: Her adamdan ne ķadar işitir isem de mükerrer olmayor!

Ķıśśa birdir, lâkin her def‘ada yeñi bir ĥiśśeyi ifâde eder. İmam Şadâbî Ĥażretleri meşhur Şadabiye dibâçesinde demiş: “…” Ya‘ni Ķuran sözünda melâl yoķ eñ güzel celîstir. Ne ķadar tekrar ķılınır ise, o ķadar cemâli ziyâde olur,

Ehl-i taśavvuf büyüklerinden Muĥiddin ibni ‘Arabî Ĥażretleri Fütûĥat-ı Mekkiyyede naķl etmiş: Ķurânı iki def‘a tilâvet edip de hemen bir ma‘nâyı añlar adam Ķurânı tilâvet etmemiş gibi olur. Her def‘ada yeñi bir ma‘nâ añlamak ĥaķîķî tilâvetiñ şe’nidir. Buña göre bizim eñ büyük mectehidler dâ’imâ Ķuran tilâvet eder olmuşlar. ‘Ulûmu fıķhiyyede tevessü‘ ve temekkünleri de ‘ale’d-devâm Ķurânı tilâvetten nâşî olmuştur. O daķîkadan ki Ķurânı çın ma‘nâsiyle tilâvet azaydı ‘âlem-i islâmiyette ‘ulûm inĥiŧâŧa yüz tuttu. ‘Âķıbet tilâvet ġınâya maĥśûr olup ķaldı. ‘Ulemâ ismindegi źevât-ı kirâmıñ Ķurân-ı Kerîme âşinâlıķları o ķadar ża‘îfleşti ki eñ dânâları da âyât-ı Ķurâniyeyi tertîb ü zîbâ delîlü’l Ķurân gibi kitaplardan arar olur ĥâle geldiler.

Biz faķirlik ķânî‘liķ yüz śularını dökmüyoruz. Pâdişâhâ söyle. Günlük taķdîr ķılınmıştır.

Ey Ĥâfıž, ne ‘aceb şeker buŧaġıdır seniñ ķalemiñ.

Baldan şekerden maķbulleriñ yemişleri vardır.

Git öz işiñe ey vâ‘iz, bu ne feryâttır?

Yolda benim göñlüm düştü, seniñ neñ düştü?

Ey göñül nâle etme ‘âdilsizliginden žulmünden yâriñ.

Zîrâ yâr saña bunu naśîp etmiştir, bunu vermiştir..

Maķśada eriştirmeyince beni anıñ lebi, ķamış gibi,

Hemme ʿâlimiñ naśîĥati benim ķulağımda yel gibidir.

Yaʿni: ĥaķîķati ŧalep yolunda hiçbir adama taķlîd etmem. Evvel söylenmiş fikirleriñ her biri benim ʿaķlımdan yel gibi geçer gider. Ben daha büyük ĥaķîķatleri aramak da devam ederim.

Git, ekiyetleri söyleme, öşkürme, ey Ĥâfıž! Şu ekiyetlerden of toflardan baña bek köbü maʿlumdur.

Tedvîn ķılınmış ʿilimlere, resmiyet kesp etmiş meźheplere daʿvet yolunda erbapları tarafından söylenir sözlere muķabele ŧarîķiyle şu beyit inşâ olunmuştur.

Eskide söylenmiş sözleriñ ķıymet-i târiĥiyyeleri büyüktür. Lâkin ʿaķl-ı insanı ĥaśr etmek ĥaķķında hiçbir ķuvvetleri yoķtur. Allah ŧarafına ĥareket eder insanı hiçbir şey ĥabs edemez. Nihâyeti yoķ feżâda seyr eder ecrâm-ı semâviyeleriñ ekŝerî maĥdûd bir medârda devr eder. Lâkin aķl-ı insanıñ ħaŧŧ-ı ĥareketi maĥdud degildir. Zîrâ aķlıñ müntehâsı “Allah”dır. Allah mahdûd degildir. Allahıñ kemâline de nihâyet yoķtur. ʿAķlıñ cismâniyete bir fażlı da şu cihettendir.

Allaha imanıñ eñ büyük fâ’idesi de şudur: Yaʿni vücudda kemâliñ nihâyetsiziligine îmân etmektir.

İnsanı her bir kemâle sevk edecek nur-ı iman-sedne, iĥbar, ruhban, meşâyıħıñ siyâsetleriyle mi, yâħud başķa bir sebeple mi-insanı her bir kemâlden menʿ eder bir ķarañlık gibi oldu.

Ebu’l-ʿalâ-el-Maʿrî, Ħoca Ĥâfıž Şirâzî Ĥażretleri gibi ĥürriyet enśarları şu durġunluķ doñluķtan ʿaķl-ı insanı ķurtarmaķ için özleriniñ taʿlim-i ʿâliyelerini devamlarında yazdılar. Lâkin biri küfr söyler zındıķ, biri ġazel oķur derviş dediler de bizim mütekellimler ġalebe ettiler. Başladılar özleriniñ ĥevâ

şeyleriyle medâris-i İslâmiyeyi belki ‘umûm-ı ‘âlem-i İslâmiyeti ħarap etmeye! Ettiler de, maķśudlarına erişip, yollarına gittiler. Biz ķaldıķ…

Sîrâb: suvġa, ŧoķ ma‘nâsındadır. Lâkin burada abdâr ma‘nâsında olup: tâze ŧarâvetli, laŧîf ma‘nâsı murattır.

Ķana śuśamış güzel la‘l: Benim yârimiñ lebidir. Anı görmek için can vermek benim işimdir.

O adam ki ġazel üslûbunda Ĥâfıžıñ nüktelerini ögrendi: Ŧatlı sözlü nâdire söyler benim yârimdir.

Büt: Bây-ı ebced żammeyle tay-ı ķurşet süķûniyle ŧaştan ya aġaçtan ya ma‘denden yaśalmış timŝallere ıŧlaķ olunur. ‘Arabîde śanem ya veŝen denir aśılda böyle idi. Śoñra bğt her ħoş śûret maĥbûblara ıŧlaķ olunur oldu.

Tercümesi: Çoķ zamanlardır, bütleriñ sevdâsı benim dinim oldu. Şu işiñ ġamı-benim göñlümüñ şadlıġıdır.

Seniñ cemâliñi görmek için can görür göz lâzımdır. Şu-naśıl benim cihan görür gözümüñ mertebesi olabilsin,

Ya‘ni ĥaķâiķi baş gözü göremez, ‘aķıl gözü görür.

Pervîn: Burc-ı Ŝevriñ baş tarafında, menâzil-i ķamerden ma‘adûd, bir yere ŧoplanmış ufaķ yulduzlardır. ‘Arabîde ŝüreyyâ denir.

Benim yârim ol, çünkü gögüñ hem zamânıñ ziyneti-seniñ ay yüzüñden hem benim ŝüreyyâ yulduzu gibi göz yaşımdadır.

Seniñ ‘aşķıñ baña söz söylemeyi ögrettikten beri baña taĥsîn etmek ħalķıñ lisânında vird olmuştur.

Mescid meyħâneden ġarażsiziñ viśâliñizdir. Buña başķa ĥayâlim yoķ. Allah benim şâhidimdir.

Baña seniñ gedâñ olmaķ salŧanattan ħoştur. Seniñ cevriñ cefâñ ħorluġu baña ‘izzettir mertebedir.

Günah eger çi bizim iĥtiyârla degil idi, ey Ĥâfıž lâkin sen edep yoluna çalış da de: günah benimdir.

İnsan insanla mu‘âmele ederse, mu‘âmele güzelligi böyle olur. Saña ta‘addî eden âdemi ‘afv edip “özüm cinâyet ettim” demek ķader taĥammül göstermek elbette büyük bir fażîlettir.

İnsan ile mu‘âmelede edep şu ise, Allah ile daha ziyâde teeddüp lâzım olur. Hidayet đalâl gibi şeyleriñ her biri Ĥüdâdan ise de,

“…” demek edep iķtiżâsıdır. “…” demek büyük edepsizliktir.

Getir şarâbı, Allah dergâhında ne ķapıçı, ne sulŧan, ne ‘aķıllı, ne esrik, hemme berâberdir.

Şu iki ķapılı saraydan gitmek żarûr ise ma‘işetiñ revâķı büyük olsa ne, alçaķ olsa ne.

Server maķâmı meşaķķatsiz müyesser olmaz. Dürüst elest ahdini belâ hükmüyle bağlamışlar.

Varlara yoķlara incitme ķalbiñi, ġamsız ol. Yoķluķtur ‘âķıbeti her kemâliñ.

Beni seniñ bavıña zaman râżı etti ama, lâkin ne fâ’ide yip uçunu seniñ rıżâñda baġladı.

Sen özüñ başķa bir ĥayat idiñ, ey zamân-ı viśâl!

Gör indi ĥaŧâyı: Göñül seniñ vefâña ümîd baġlamış idi.

Seniñ žulmüñ pençesinden, dedim, şehirden gidecegim. Güldü de dedi: Ĥâfıž, git! Ayaġıñı kim baġlamış!

Şu zamânede ‘ayıptan pak refîķ: śat şarap ķadeĥiyle ġazel mecmu‘asıdır.

Yalñız ben degilim ‘ilmsizlikten cihânda melûl olan, ‘ulemâ melâleti de ‘ilmsiz ‘ilimdendir.

Göñlüm büyük ümîd seniñ yüzüñ viśâline ŧutmuş idi. Lâkin ecel ‘ömür yolunda her emeliñ rehzenidir.

Ŧut ay yüz maĥbûbuñ saçlarını ħurâfâtı oķuma: gûyâ sa‘d ve nuhz Zühre ile Züĥaliñ te’ŝîrindendir.

‘Âlemde kevâkibiñ te’ŝîrlerini i‘tiķâd-Yunanıñ dininden ķalmış bir i‘tiķattır.

Cennet şarabı ise de, tögüñ, çünkü dostsuz her leźîź şerbet ki, verirsin ‘ayn-ı aźâp olur.

Uyav ol ey göz, zîrâ emîn olamazsın şu dâ’imî seylden ki şu uyķu menzilinde vardır.

Ma‘şûķa âşkâre geçer seniñ yandan, lâkin aġyâr hemen görür şu sebepten niķâp baġlamıştır.

Dimaġım puçmaġında naśîĥat yeri arama. Şu ĥücre doludur oyun śadâsından.

Seniñ yoluñ ne ‘aceb yoldur, ki ġâyet büyüklükten gök deryâları anıñ serâbı gibidir.

Göñül meclisinde seniñ yüzüñden yüz şem yandı. Faķaŧ ‘acebşudur ki seniñ yüzüñde yüz nev‘ ĥicâb vardır.

Ĥâfıž ‘âşıķ, bî-ķayd, açıķ göz ise, ne oldu? Begük ‘aceb üslûp, yegtilik zamânına lâ’iķtir.

Şimdiki gülüñ elinde śaf şarap ķadeĥi vardır, yüz biñ til ile bülbül anıñ evśâfındadır.

Eş‘âr defterini al da, śaĥrâ ŧarafına git! Medresede keşf-i keşâftan baĥŝ etmek vaķti degildir.

Ayrıl ħalķtan. ‘Anķâdan ‘ibret al gör: ‘Uzlet edenleriñ şöhreti Ķaftan Ķafa ķadardır.

Medrese faķîhi keçe mest idi, hem fetvâ verdi ki: şarap ĥaramdır, lâkin vaķf-ı maldan güzelrektir.

Yalñız tenbellik içingine vaķıf mallarından naśîp alır insanlar ĥaķķında, yâħud vaķıftan ġarażı ber-câ etmeyen adamlar ħuśûsunda söylenmiş sözdür.

Kemâlde ʻayıpta seniñçün ĥüküm yoķtur. Tik dur! Bizim sâķîmiz ne ķılmış ise güzel ķılmıştır.

Müddeʻîler sözü ile ehl-i ʻamel ħayâli: altun tigüvçi ile çabaŧa uruvçı hiķâyesi gibidir.

Yaʻni: sözçiler ile işçiler ķıymeti arasında tefâvüt büyüktür.

Śuś ey Ĥâfıž. Şu ķızıl altın gibi nükteleri śaķla. Şehriñ ķılâbı śarraftır.

Ķılâb: Ŧışı güzel içi bozuķ pâreler śoġuvçı.

Śarraf: Pâreler alıştırıvçı, yâ ise altın gümüş işlerini işlevçi. Maķśad: Dünyada bozuķ pâreler olduğu gibi, žâhiren insan lâkin fi'l-ĥaķîķa ĥayvan gibi adamlarda vardır.

Dehri arasañ biñde bir adam bulamazsın!

Adama görünür ħarları adam mı śanırsın?

Luŧufla çaġırsañ, luŧuflarıñ ziyâdedir

Ķahr ile sürse, göñlümüz śaftır.

Mektupla seni vaśf etmek-imkân ĥudûdunda degildir.

Çünkü seniñ ĥüsnüñ evśâf ĥudûdundan ŧıştır.

Maĥbûbuñ yüzü muśĥafından bir âyet oķu!

Zîrâ o muśĥaf keşf ü keşşâf maķamlarını beyândır.

Seniñçün ki cennet niʻmeti ŧaʻâmıñdır, nažîriñde yoķtur,

O sebepten miŝâl iĥtiyâr ederim: can a‘râftadır.

İbn-i Sinâ Risâle-i Mi‘râciyede demiş: Revan ıŧlaķ olunur ise, murâd-ı nefs nâtıķa-i insâniyedir; can ıŧlaķ olunur ise, murâd ruĥ̂-ı ĥ̂ayvaniyedir. – Nefs-i nâtıķa, rûh-ı ĥ̂ayvâniye gibi fânî olmayıp, ‘âķıbet ‘âlem-i a‘lâya rücû‘ı münâsebetiyle, revân ıŧlaķ ķılınmıştır.

Şâ‘ir demiş: “…” Ĥ̂âfıžıñ şu beyitinde nefs-i nâtıķa a‘râftadır demek “…” âyet-i kerîmesine işâret olabilir.

‘Âlem-i ĥ̂issiyâtta nefs-i mücerrediñ nažîri yoķtur. Ġıđâsıda cennet ŧa‘âmı olan ma‘rifettir. Nefsi mücerred hemme eşyâyı sîmâlariyle bilir. Nefs-i insan ‘âlem-i vücudda var hemme şeyleri bilmek için ħalķ olunmuştur.

Revân-ı a‘râftadır demek ikinçi cihetten de olabilir. İnsan fî źâte ħayr üzerine de, şer üzerine de mefŧûr degildir. Belki insan yalñız bir ķâbiliyet, bir isti‘dad merkezinde ĥ̂alķ olunmuştur. Şu merkeziñ ħayr ile şerre nisbeti-a‘râfıñ cennet ile cehenneme nisbeti gibidir.

Revân-ħayrâta nažar edip selâmeti orada görürde ŧama‘ eder. Gözü şurûre śarf olunur ise “…” diyerek ictinâb eder.

O düşmen ki şi‘irinde Ĥ̂âfıžıñ manŧıķına ŧama‘ eder

Hümây ķuşu olmaķ tama‘ında olan ķarluġaç gibidir.

Ħalveti iĥtiyâr etmiş adama temâşâ ĥ̂âcet degildir.

Dost maĥ̂allesi var iken, śaĥ̂râ ĥ̂âcet degildir.

Ey cân! Ħüdâ ķaşında var ĥ̂âcetiñ ĥ̂aķķıçün,

Âħir berdim sual et ki bizim ĥ̂âcetimiz nedir?

Ĥ̂âcet śâĥ̂ipleriyiz, lâkin sual tili yoķ

Kerîm ĥ̂użûrunda temennâya ĥ̂âcet de yoķtur.

Dostuñ nûrânî ķalbi cihânı gösterir.

Orada iĥtiyâcı ižhâr etmeye ĥâcet yoķtur.

O gitti ki: kemeçiden minnet yügü çegerdim

Gevher el vermiş iken deryâya ĥâcet ne.

Ey faķîr ‘âşıķ yâriñ ruĥ verir dudağı ĥâcetiñi bilir iken sormaķ ĥâcet degildir.

Baġ arası źevķ verir, yârleriñ śoĥbeti ĥoştur. Gül vaķti ħoş olsun. Gül sebebiyle şarâb içenleriñ vaķti ħoştur.

Yoķtur ‘âlemde göñül ħoşluğu! Var ise bî ķaydlıķ şîvesi hem mestverleriñ keyf śafâsı ħoştur.

‘Ayyâr hem ‘ayyâş: Her yolda ĥareket eder, dünyada ġamsız ma‘îşet eder adamdır.

Ey Ĥâfıž cihânı terk etmek selâmetlik yoludur. Gümân etme ki bayların ĥalleri ħoştur.

Dünyada faķîrlik pâre yoķluķ ile degil, iĥtiyâc çoķluķ iledir. Milyonları ola durup da ihtiyâcı köplükten doymamış insanlar ġâyet çoķtur. Cihâna mâlik olup da ihtiyâcı tükenmemiş insan faķîrdir. Zîrâ ġınâ nefistedir. Her gün künlügü bulunup durur insan ġanîdir. Ma‘rifet śatmaķ yâriñ ķaşında gerçi edepsizliktir, Lisân-ı sükûtta, lâkin ağızı ‘arabîden doludur. (‘ilimle doludur.)

Felek niçin dûnları terbiye eder? Deme! Zîrâ felegiñ murad vericiligine bahâne sebepsizliktir.

Dünyada ĥeķîmleri ĥayrete bıraķmış bir şey var idi: niçin dünya malları dünya ‘izzeti dûn adamlara naśîb olup, ehl-i fażl ekŝeriyâ maldan da ‘izzetten maĥrûm olur?

Şu mu‘ammâya herkes öz fikrinçe cevap verir idi:

Ba‘żıları: “…” demişler. Ya‘ni insanıñ źekâsı fażlı ni‘metten ĥesab ķılınıp, źekâsı fażlı yoķ insanlara ķısmette ‘adâleti i‘tibâr etmek mülaĥažasıyla, mal verilmiştir. Mal yalñız kemâli var insanlara verilmiş olsa

idi, o vaķit kemâli yoķ insanlar maldan da kemâlden de maĥrûm ķalıp ķısmet-i ilâhiyede ʻadâletsizlik yüz göstermiş olur idi. Bu-bir cevap.

Digerler: Kemâl ile malıñ ʻadem-i ictimâları-gûyâ ʻâlem-i insâniyette nižâmıñ beķâsıçün dediler. Mal da kemâl de dâ’imâ bir yerde ŧoplansa idi, o vaķit insanlarıñ biri digerine muhtâc olmaz idi de hey’et-i ictimâʻiyyede inĥilâl peydâ olur idi. Zîrâ insanları bir araya ŧoplamış şey-yalñız bir iĥtiyâcdır. Bizim Ĥâfıž ĥaķîķate ķarîb hezl tarîķiyle muʻammâya güzel bir cevap vermiştir: Eger dünya malına dünya ʻizzetine erişmek için sebep lâzım olsa idi, ellerinde hiçbir sebepleri yoķ sefele dünya malına da ʻizzetine de nâ’il olmazlar idi. Lâkin sefele hem mal hem ʻizzet śâĥibidir. Buña göre dünyada mâlik-i ʻizzetiñ sebebi-sebebsizliktir.

Şâʻirleriñ biri dünyâya ĥiŧâb edip gûyâ “niçin câhilleri terbiye edip, fâżılları maĥrûm edersin” demiş. Dünya şâʻire cevap da “…” demiş imiş. Yaʻni: “Nâdânlar öz balalarım, ama fażîlet erbâbı gündeşim balalarıdır.” Evvel zamanlarda, cevaplar şu yolda idi, muʻammâda o vaķit muʻammâ idi. Zîrâ eski ʻaśırlarda istibdâd devrinde rütbeler mallar istiĥķâķ ŧarîķiyle degil, belki istiʻŧâf ŧarîķiyle naśîb olur idi. İstiʻŧâf ŧarîķiyle maķśada nâ’il olmaķ ġalibâ dünyelik żaʻiflik şe’nidir.

Ama śoñ ʻaśırlarda, yaʻni ĥayat-ı ʻictimâʻiyyede insanlarıñ esâretten necâtları ʻasrında, insanlar öz ĥuķuķlarını istiʻŧâf ŧarîķiyle degil belki istiĥķâķ ŧarîķiyle alır oldular. Baylıķ başlıķ-ʻulûm, śanâ’iʻ, siyâset ellerinde maĥśur ķaldı. Fażlı kemâli var millet-bütün riyâseti öz eline ŧopladı. Siyâsî medenî rütbeler, altın-gümüş ħazîneleri-hemmesi śanâ’iʻe maʻârife bendelik eder oldu. “…” ķâʻide-i semâviye ŧabîʻiyyesi ĥayat-ı insanıñ her bir derecesinde öz ĥükmünü icrâ etti.

ʻArap şâʻirleriniñ biri: “…” demiştir.

Yaʻni gösteriñiz baña bir milleti, maķśadlarına ʻilimsiz yâħud şecâʻatsiz nâ’il olmuş olsun.

Şu şâʿiriñ fikri-özleriniñ günahlarını yâ zamana yâ feleke isnâd eder insanlarıñ şikâyetlerinden elbette daha güzeldir.

Güzel sâʿat el verse, ġanîmet śay. ʿİşiñ ʿâķıbeti nedir hiç kim bilmez.

ʿÖmür bir ķıl ile baġlanmıştır, ʿaķlıñı ŧopla! Öz ġamıñı ye! Zamânıñ ġamında ne işiñ var?

Âb-ı ĥayatla cennetiñ ĥaķîķati-śu kenârıyla ŧatlı şarap degil de, nedir.

Śâliĥ ile fâsıķ her ikisi bir ķıbleden iseler, biz göñlü kimiñ revşine vereyik? Ħayırlısı nedir?

İnsanıñ śalâĥ fısķ îmân küfr gibi her bir ĥâli, belki ʿale'l-ʿumûm ʿâlem-i vücûdda var her bir şey yalñız bir Allahıñ eŝeridir.

"Âlem-i vücûd-Allahıñ isimlerine mažhardır, mümkünât-esmâ-yı ilâhiye mažhardır" sözünden muradda şudur. Ehl-i taśavvufuñ şu sözü bizim fehmlerimizden bir ķadar baʿîd gibi ise de, ĥaķîķati, eñ ķarîb bir söz olmaķ iĥtimâli vardır. Muʿammâ-yı vücûdu hall etmek mes'elesi-eski ĥikmeti de yeñi ĥikmeti de ʿâciz bıraķmış bir mes'eledir.

Ĥakîmleri büyükleri şu mes'ele ʿâciz etmiştir, ama diger insanları yalñız o mes'ele degil, o mes'eleyi beyânda istiʿmâl ķılınır "ŧaʿbirât" ʿâciz etmiştir: "Mümkünât-esmâ-yı ilâhiye mužâhiridir" sözünde isimden mažhâriyetten murad nedir? Bize maʿlum degil, "mevcûd-mevcûduñ ʿaksidir" sözünde inʿikastan murad nedir? Vaĥdet-i vücud ile ķâ'il insanlar vücuddan, birlikten ne irâde etmişler? Bize o ķadar maʿlûm olmamıştır. Felsefede maʿrûf "panteizm" fikriyle "tevĥid-i vücûd" iʿtiķâdı arasında farķ var mı yok mu? Bize tamamıyla tebeyyün etmemiştir.

Perde artında olan esrârı felek ne bilir? Śuś! Ey müddeʿî perde śaĥibiyle nizâʿıñ nedir?

Bende sehvine ħatâsına iʿtibârı yoķ ise, ġafûruñ ʿafv hem raĥmetine maʿnî nedir?

Zâhid şarâb-ı kevŝeri, Ĥâfıž piyâleyi istedi. ‘Aceb ortada Allahıñ murâdı nedir?

Yuķarı olmuş felek-ķan süzer bir elektir. Ufaġı Kisrâ başıyla Pervîziñ tâcıdır.

Ĥaķîķat ķalenderleri yarım arpaya almazlar hünersiz adamıñ ķabasını.

İnsanıñ cemâli göz, śaç, yüz, meñ degildir. Maĥbûbluķ işinde gücünde biñ nükte vardır.

Seniñ ķapıña yetişebilir-aġırdır, dürüst uluġluķ gögüne çıķmaķ zaĥmetle olur.

Kerişme: Kâfıñ üstü rânıñ astı, şeniñ sükûnuyla: ķaş ya göz ile işâre etmek.

Seĥer vaķti düşümde gördüm: Maĥbûbum baña gözüyle işâre etti! Taĥsîn, bek köp tüş uyavlıķtan güzeldir.

Göñlünü nâle ile incitme, ħatem et ey Ĥâfıž. Zîrâ meñgülük necât kimseyi incitmemektedir.

Rindleri ‘ayıplama ey pâk-i tabî‘at zâhid! Başķalarıñ günahlarını saña yazmazlar.

Ben eger güzel isem ośal isem, sen git, öz ĥâliñi bil. Her adam ne ekse anı orur.

Ümîdsiz etme beni Allahıñ raĥmet-i ezelîsinden. Sen perde artında ne bilirsin: kim güzel? Kim ķabîĥ? Keneşt: Kâfıñ żammıyle nunuñ astıyla, şeniñ tânıñ sükûnuyla: Ma‘bed ġalibâ Yehud ma‘bedine ħâś olur.

Bütün adam yâri ŧalep eder, ‘aķlı ne esrik ne. Hemme yer ‘aşķ ħânesidir, mescid ne? Kenise ne? Hemme insanlar Allahı ŧaleb ederler. “…” yer yüzü tamâmıyla ‘aşķ-ı ilâhî ħânesidir. Ķalbinde muĥabbet-i ilâhiyye yoķ insan bulunmaz. “…” böyle vâsi‘ bir nažar-Ķurân-ı Kerîmiñ müte‘addid âyetlerinde taśrîĥ ķılınmış ise de,-ehl-i taśavvufuñ keñ göñüllerinden ma‘ada bir orunda ķarar edememiş! Firdevs baġı güzeldir. Lâkin zinhar sen ġanîmet śay aġaç kölegesiyle śu kenârını.

Ya’ni: Gözü ‘aķlı var adam ĥaķķında cemâl-i ŧabî‘atten de güzel şey bulunmaz. İnsan, orman baġ arasında, yaşıl ot ile śu kenarında, ya ġâyet cemîl ya büyük ‘âķil śoĥbetinde śaĥrâyı feżâyı gökleri, görür göz, añlar ‘aķıl ile temâşâ eder ise, insan için bundan da büyük leźźet taśavvur etmek beyhûdedir.

Şeri‘at-ı İslâmiye bunuñçün insanları “melâhî”den nehy etmiş. İnsanıñ ‘aķlına bir fâ’ide vücûduna büyük bir śıhhat vermeyen ufaķ levĥiyyât insan ‘ömrünüñ ķıymetine ‘izzetine nisbetle münâsib degildir.

‘Amele dayanma. Zîrâ bilemiyorsun o ezel gününde ķalem-i ķudret seniñ ĥaķta ne yazdı.

Ey Ĥâfıž, eger ecel sâ‘atinde bir camı eliñe alabilseñ, bir yolu ĥarâbât maĥallesinden seni eletürler cennete.

Şimdi ki eser baġdan cennet nesîmi, ben şadlıķ verir şarâb, ĥûri ŧabî‘at maĥbûb ile ne sa‘âdetteyim. Faķîr niçin salŧanat da‘vâ etmesin şu gün ki: Çadırı-bulut kölegesidir, meclisi śu kenarıdır.

Ya‘ni: Çın insan ŧabî‘at tarafından ķıymetsiz beźl olunmuş ni‘met ħazînelerinden istifâde edebilen insandır. İnsanlarıñ śun‘ı temâşâ yerleri, fâ’ide cihetiyle, ŧabî‘at ķadar olamaz.

Erdi behişt: Elifiñ żammı, rânıñ sükûnu, dalıñ astıyla: Cennete oħşaş ma‘nâsında olup, baharıñ ikinci ayına, hem de her ayıñ üçüncü gününe ıŧlaķ ķılınır. Yazıñ ikinci ayı, havası, gülleri nebâtlarıyla cennete müşâbeheti cihetinden ürd ü behişt tesmiye olunmuştur.

Hişten: Hânıñ astı şeniñ sükûnuyla bıraķmaķ ma‘nâsındadır.

Tercümesi: Bâġ-ı cenneti ĥikâyet eder. ‘Âķil degildir veresiyi satın alıp, naķdi elden veren. Ya‘ni ba‘de’l-mevt olacaķ cennetlere göz ŧutup, ‘âlem-i vücudda şu gün var cennetlerden i‘râż eden insan bî-himmet adamdır. Gelecek günüñ cenneti insanları şu günkü cennetten men‘ etmek için degil.

‘Aķl-ı insanıñ teraķķiyâtına yalan zühd büyük sekte vermiştir. İstiķbâl cennetine nâ’il olmaķ şu günkü ŧayyibâttan maĥrûmiyetle degil. Kur’ân-ı Kerîm sûre-i A‘râfta demiş: “…” “…”

De: Allahıñ bendeleriçün çıķarmış ziynetlerini, rızıķtan ŧayyibâtı kim ĥaram etti? De: O îmân edenleredir ĥayât-ı dünyâda, “ħalâs olacaķ” iken ķıyâmet gününde “ħalâs olacaķ”ıñ ma‘nâsı nedir? Bizim müfessirler “Ħalâś olacaķ mü’minlere, ya‘ni kâfirler maĥrûm ķalacaķ” ma‘nâsına ĥaml etmişler. Şu ma‘nâ bir ķaç cihetten muvafıķ degildir. Zîrâ ħulûś ile iħtiśâśıñ arasında büyük bir farķ bulunmaķ tiyüş. Ķıyâmet gününde olacaķ iħtiśâśıñ şu güngü ĥükümden ĥalligi terkîb-i ‘arâbî iķtiżâsıyla o ķadar münâsip degildir. Belki ħulûsuñ ma‘nâsı muâĥeze mes’ûliyet gibi şeyden âzâd olmaķtır. Ya‘ni Allahıñ ziyneti tayyibâtıyla temettu‘-ķıyâmet gününde muâħeze gibi şeylere sebep olmaz. Ŧabî‘atiñ tayyibâtıyla fâ’idelenüv-insanlara naķdî büyük fâ’idedir, ‘âķıbeti de żarardan pâktir.

Şerîât-i semâviyyeleriñ hiç biri insanı ziynet-i ŧayyibât gibi fevâ’id-i ŧabî‘iyyeden men‘ etmemiş. Bir ŧaķım derviş ķalenderleriñ ibtid‘âıyla, ziynetten ŧayyibâttan i‘râż meslekî yer yüzüne ŧaralmış ise de, Ķurân-ı Kerîmiñ şehâdetiyle Allah hiçbir ŧayyibâtı hiçbir vaķit ĥaram etmemiş. Ķurân-ı Kerîm “…” demiş. Ya‘ni Allah yalñız fevâĥişi ĥarâm etmiş, ŧayyibâtı degil.

Düşmenden vefâ arama. Zîrâ nur vermez eger ma‘bed şemini kenise çırağından yaķsañ.

Ŧabî‘atten ŧayyibâttan i‘râż etmeye seni da‘vet eden düşmenden ya‘ni Allahıñ śan‘atı olan ŧabî‘at düşmeninden sen bir ħayr ümîd etme. Kenise nûru ya‘ni rûĥâniler ta‘lîmi ‘aķl şemine bir yaķtılıķ veremez.

Sen her ĥalde Allahıñ eŝer-i ķudreti ħazâ’in ĥikmeti olan ŧabî‘atle çalış, ‘aķlıñ için lâzım olacaķ yaķtılığı, ġazâyı elbette ŧabî’atten ara.

Şarap ile ķalbiñi ma‘mûr et. Zîrâ şu ħarâb cihân bizim ŧopraġımızdan kerpiç yaśamaķ sevdâsındadır, ya‘ni ‘ilmle ‘aķlıñı rûhuñu terbiye et. Zîrâ şu beden, devr-i dâimî ĥükmüyle, bir gün kerpiç olur.

İnsanıñ beķâsı tenle degil ruĥladır.

Ben mesti kitâb ķaralığıyla melâmet etme. Bilen var mı: Başına taķdîr ne yazmış?

Ayaķ śaķlama Ĥâfıžıñ cenâzesinden, günâha batmış ise de, cennete gidecektir.

Git ey zâhid, beni cennete da‘vet etme. Ħüdâ ezelde beni cennet ehlinden etmedi.

Vücûd ħarmanından bir arpa alamaz o adam ki fenâ maĥallesinde ĥaķ yolunda bir dâne ekmedi. Ya‘ni şu dünyada maķśûdu yolunda sa‘y ve mücahede etmeyen insan gelecegi için bir dâne ĥâżır etmemiş olur.

Sen tesbiĥ seccâde zühd vera‘ yoluyla. Ben meyħâne, nâķus bütħâne kenise ileyim.

Men‘ etme beni meyden ey pâk śufî. Hakîm ezelde bizim balçığımızı mey ile yoġurdu.

Śûfîler lisânında “mey”den ‘ilim ve ma‘rifet murâd olur.

Ķalbi ‘ilimden boş śufî cennetli olmaz. Çünkü benim gibi ħırķayı meyħâneye şarap için rehin ķomamıştır.

Cennet ĥayâtından ĥurî lebinden leźźet almaz o adam ki öz maĥbûbu etegini elinden bıraķtı.

Ya‘ni şu dünyâda zühd da‘vâsıyla ‘ilimden ŧayyibât-ı ĥayattan maĥrûm ķalmış adam cennet hem ĥûriler leźźetine nâ’il olmaz.

Ey Ĥâfıž eger luŧf-u Ĥâķ saña ‘inâyet göstere, cehennem ġamından fâriġ, cennetten emîn ol. Eger Allahıñ luŧfu yüz gösterse, insan şüphe yoķ her murâdına nâ’il olur.

Lâkin Allahıñ luŧfu nedir? Dünyada eltâf-ı ilâhiyeye kim mažhar olur?

Her kim ki cihâna geldi, ħarâplıķ naķşını ŧuttu. Ħarâbatta śormañız ‘âķil neredедir?

O adamdır beşâret ehli ki işâreti bile. Nükteler vardır köp! Ama maĥrûm-ı esrâr nerede?

Şarap, muŧrip, gül cümlesi ĥażırdır. Lâkin yarsız keyf olmaz! Yâr nerede?

Ey Ĥâfıž cihân baġında ħazân yelinden incinme!

Ma‘ķûl fikret! Ħarsız gül olur mu!

Seniñ yüzüñe nispet ettiklerinden uyalup aķ gül śabâ eliyle aġzına ŧopraķ attı.

Şimdi şarap śuvıyla ħırķamızı yayķarız. Lâkin ezelde verilmiş naśîbi üzümüzden almaķ mümkün degildir.

“…” ve lâkin bî-emr sebepte olmaķtır. “…” İki âlem tüsi yoķ idi, âşinâlıķ naķşı var idi. Zamana muĥabbet binasını şu zamanda degil attı.

Meyħâne maĥallesine yol bilen her bir sâlik, başķa ķapu ķaķmaġı fâ’idesiz ħayâl bildi.

Meyħâne ķapısına yol bulan her bir adam, şarap ķadeĥi berekesiyle ħanķâhıñ hemme sırlarını bildi.

Dîvâneler ŧâ‘atinden başķayı bizden isteme. Bizim meźhebiñ şeyħi ‘âķilligi günah śandı.

Her o adam ki iki ‘âlemiñ sırrını ķadehiñ ħattından oķudu, Cem ķadeĥi sırlarını yoluñ ŧopraġından bildi.

‘Ârif yaşırın sırrı şarap nurundan bildi. Her adamıñ gevherini şu la‘lden bilirsin.

Gül-i mecmû‘a seniñ ķaderini ancaķ bülbül bilir. Kâġıd oķumuş insanlarıñ her biri ma‘âni bilmez.

Balçıķ ŧaşlarını göz berekesiyle la‘l hem aķîķ eder, yemen yeli nefesiniñ ķadrini bilen adam.

Ey ‘aķıl defterinden ‘aşķ âyetlerini ögrenir adam! Ķorķarım şu nükteyi lâ’iķıyle bilemezsin.

Maĥbûb bizim raĥmetimizi vaķtiñ maślaĥatı görmedi. Yoķsa bizim canımızdan göñül intižârını bilir idi.

Ĥâfıž şu manžûm gevherleri ki ŧab’ından çıķardı ikinci Âśafıñ terbiyesi eŝeri bildi.

Âśaf-ı ŝânî ‘aķl-ı insandır. Her insanıñ rûĥunda büyük bir ķuvvet-i iħtirâiyye vardır. O ķuvvet-i ibdâ‘iyye şa‘irlerde ķuvvet-i şi‘iriyye olur, müctehidlerde ķuvvet-i iktişâf olur.

‘Aķl-ı insan ne ķadar terbiye ķınınır ise, o ķuvvet-i ibdâ‘iyye o ķadar ziyâde olur.

Hüsnüñ melihliķ ile ittifaķ edip, cihânı aldı. Belî ittifaķla cihânı almak mümkündür.

Şu benim kökrekimde gizlenmiş âteşten ķuyaş bir şu‘ledir ki göklerde yer ŧuttu.

Ey Ĥâfıž, seniñ nažmıñdan âb-ı ĥayat ŧamar iken ĥased eden naśıl ŧa‘n edebilsin.

Ġam yügü ki ħâŧırımızı ħaste etmiş idi, Ħüdâ bir ‘Îsâ nefesli âdemi gönderdi de o yügü aldırdı.

Şu ķıśśadan gökleriñ yedi günbedi śadâ ile doludur. Ķıśśa gözü kör: sözü muħtasar etti. (i‘tibarsız etti)

Ķalķ, o naķķâşıñ ķalemine can śaçalım: şu hemme ‘aceb naķışları perkârıñ dönmesinde itti.

Perkâr: Dâ’ire śızıv için isti‘mâl ķılınır iki ya üç ayaķlı sâde bir âlettir.

Ya‘ni: Gel, Allahıñ śun‘ıyla naķş olunmuş şu ġâyet ‘acîb ‘âlem-i şehâdeti temâşâ et. Gör: Ĥareket-i ‘umûmiye nižâmıyla nihâyeti yoķ ‘âlem-i semâvâtı naśıl rabŧ etti.

‘Âlem-i şehâdetiñ ‘acâ’ib-i ġarâibi nihayetsiz iken, ‘âlem-i şehâdetten i‘râż edip rûĥâniyet ‘âleminden ħaber alayım hevesiyle “İşrâķîlik” meslegine sülûķ etme.

İbrahim Bin Mûsâ Eş-şaŧâbî Ħażretleri-‘avâlim-i rûĥâniyeden ħaber alayım ħayâliyle ‘ibâdet yollarına sülûķ eden raĥat sevr-i źevât ĥaķķında-“El-muvaffaķat”ıñ 2’nçi cüz’ünde (256) śaĥîfesinde demiş: “…”

Ya‘ni: Allahıñ kemâline istidlâl eder ķadar şey ‘âlem-i şehâdette bulunmasa idi, o vaķit ‘âlem-i şehâdeti aŧlab ‘âlem-i ġaybe insanıñ teveccühüne bir özür bulunur idi. Ama ‘âlem-i şehâdette göze görünür taĥśilli âsân tâ ebed tükenmez bitmez o ķadar ġarâ’ib-i ‘acâ’ib var iken, ‘âlem-i insâniyete o ‘acâ’ibiñ biñden biri de henüz ma‘lum degil iken, “‘ibâdet edeyim de ‘ulûm-ı bâŧıniyyeye muŧŧali‘ olayım” demek hem şerî‘at hem ‘aķl nažarında o ķadar maķbûl iş degildir. Ķurân-ı Kerîm bizim ‘aķlımızı ‘ulûm-ı bâŧıniyyeye da‘vet etmemiş. Âyetleriñ hiçbirinde öyle şeylere da‘vet yoķtur. Belki yerlere göklere yulduzlara yaġmur yel gibi ĥavâdiŝ-i ŧabi‘iyyeye, ot aġaç ŧaş ŧav ĥayvan gibi mevâlid-i gûniyeye śarf etmiştir.

“…” O güzel ķalenderiñ vaķti ħoştur ki ferişte gibi źikri tesbîĥi zünnâr ĥalķasında aytdı.

Ya‘ni insanıñ źikri için resmî kiyümler lâzım degil.

Ĥâfıžıñ gözü-ŧabî‘ati ĥûri gibi olan maĥbûbuñ sarayı tevbesi astındadır, öyle saray ki etrâfında nehirler aķar cennetlere uħşar.

Baña cefâ benim baħtımdan geldi. Yoķsa yâr lutf u kerem resmlerini bilmez degildir.

Bunuñ hemmesiyle her adam ki andan ħorluķ ŧaratmadı nereye varsa bir adamdan ĥürmet görmedi.

Ey sâķî şarabı getir, müdde‘îye söyle bizi inkâr etme, bunuñ gibi câmı Cem mâlik degil idi.

Ya‘ni insanıñ ‘aķlı, ârifiñ ķalbi gibi şey eñ büyük padişahlarıñ ħazînelerinde de bulunmaz.

Ķapısı yanına yol bulmuş her yolçu miskin vâ‘dîyi ķaŧ‘ etti, lâkin ĥarama yol bulamadı.

Ey Ĥâfıž iletsin feśâĥat tobını zîrâ müdde‘î (ya‘ni: boş boġaz) hüneri hem ħaberi yoķtur.

Malı yoķ ‘âşıķ eger geçmez ķalbını seniñ yoluñda śaçar ise, ‘ayb etme! Zîrâ naķd-i cânı yoķtur.

Büyük serv gibi boyuña eli elbette erişir o adamıñ ki seni ŧalepte himmeti ķâśır olmadı.

Maķśadını ŧalepte ķuśur göstermemiş adam maķśadına elbette vâśıl olur.

‘İsâ Aleyhisselâmıñ can baħş etmesinden seniñ ĥużûrunda aġız açmam, zîrâ rûh arttırıvda seniñ lebiñ gibi mâhir degildir.

Ben ki seniñ sevdañ otunda bir âh urmazım, naśıl diyebilirsin ki ben göñül otuna śabır degilim. Çetlik ŧuzaġında baġlanmış olsun geyik ķuş gibi sedre ķuşu eger seni ŧalep de uçmazsa.

O günkü seniñ zülfüñ uçlarını gördüm dedim: Şu silsile perîşanlıġına nihâyet yoķtur.

Silsile perîşanlıġı bir digerine muttaśıl olan nihâyeti yoķ mevcûdâtıñ iħtilâfından ‘ibâret olsa gerek. ‘Âlem-i vücûdda intižam hemme ħavâdiŝleri birini digerine rabŧ edip bütün ‘âlemi bir silsile gibi etmiştir.

Bir yoldur ‘aşķ yolu ki aña hiç kenar yoķtur. Orada can vermekten başķa çâre yoķtur.

Bizi ‘aķıl gitmekle ķorķutma, şarâbı getir. O jandarım bizim velâyette işe yarar degildir.

Şiĥne: ‘Arabîdir: Şeniñ astı, ĥânıñ sükûnuyla: jandarm ya żabŧıyye ma‘nâsındadır.

Her śulıv, ki ‘ilme göñül veresin, güzel śulıv olur. Ħayır işte istiħâreye hiç ĥâcet yoķtur.

Üz gözüñden śor: Bizi kim öltüre. Ey can! Ŧâli‘iñ günâhı yulduzuñ cinâyeti yoķtur.

Yüzünü hilâl gibi pak göz ile görebilirsin. Her göz o ayıñ cilvesine maĥall degildir.

Fırśat śay bî-ķaydlıķ yollarını, zîrâ şu üslûp gömülmüş ħazîne gibi her kime ma‘lûm degildir.

O ķalbiñ ĥayrânıyım ķatı ŧaştan kem degildir.

Bizim himmetimiz demi seni bendden âzâd etti.

Güzel bir söz işittim ki, Ken’an ķartı Ya‘ķûb ‘Aleyhisselâm dedi: Yâriñ firâķı öyle ĥalleri eder ki beyânına gücüñ yetmez.

Ķıyâmet ķorķularınıñ ķıśśası ki şehriñ vâ‘iżi dedi, bir kinâyedir firâk gününden.

Sefer etmiş yâriñ izini indi kimden śorayım, śabâ yeli ne dedi ise perîşan dedi.

Eski ġamı eski şarapla def‘ etiñiz. Göñül raĥatlıġınıñ aślı şudur, eginçiler pîri dedi.

Bundan śoñ ben râżıyım, raķîbede şükür ederim. Çünkü göñül seniñ derdiñe alıştı, devâyı bıraķtı.

Girre: Farîsî kâfıñ astıyla, rânıñ sükûnuyla: ‘uķde ma‘nâsındadır. Yipte ya ağaçta olsa da.

Girezden: Azıķ ĥażırlamaķ, mal ŧoplamaķ, i‘timâd etmek.

Tercümesi: Yele i‘timâd etme, gerçi muradça eser ise de. Şu sözü meŝel ķılıp, yel Süleymana dedi.

Naśıl, niçinden söz söyleme, zîrâ baħtlı insan canıyla ķabul eder cânânıñ her sözünü.

O mühletle ki felek saña verir yoldan çıķma. Saña kim dedi ki şu ķart dünya hîleyi bıraķtı.

Dünya şadlığına aldanmamaķ ķayġularına mağlup olmamaķ ‘âkiliñ şânıdır. Dünyada her ĥâliñ bir nihâyeti vardır.

Gül güldü de dedi: Doğru sözden incinmeyiz, lâkin hiçbir ‘âşıķ ķatı sözü ma‘şûķuna söylemez.

Meñgü erişmez muĥabbet issi o adamıñ dimağına ki meyħâne ķapısınıñ ŧopraķlarını yüzüyle sübürmedi.

Eger umar iseñ o naķışlı şişeden ķızıl şarabı, incileri kirpikleriñ uçuyla tilmek gerek.

İrem bağında kiçe o vaķit ki hevâ laŧîfliginden sünbülüñ zülfü seĥer yeliyle ŧaralmış idi.

Sünbüle dedim: Ey Cemiñ mesnedi! Seniñ cihan görür şişeñ nerede? dedi: O günç, o uyav devlet uyudu. Hemme şeyleri bilme isti‘dâdıyla ħalk ķılınmış insana ħitâptır.

Nerede o ‘aķlıñ ki saña hemme cihânı gösterir? O günç ki öyle ‘aķl-ı ġaflet yâħud żulm ile uyutmuştur.

‘Aşķ ĥâli lisânla söylenir degildir. Ey sâķî ver şarâbı, ķıśa et şu söylemegi işitmegi.

Göñlüm dinim gitti, dilber levm etmeye ķalķtı. Dedi: Bizimle oŧurma senden selâmetlik ķalķtı.

Kimi işittiñ ki şu mecliste bir śulıv râĥat oŧurdu. Śoĥbet ‘âĥirinde ökünüp ķalķmadı.

‘Aşķ meźhebinde ħankâh ile meyħâneniñ farķı yoķtur. Ĥabîbiñ yüzü var yerde nur vardır. O yerde ki ‘ibâdet ħânesi işine ziynet verirler, kenise çañı papas, śalîp nâmı vardır.

İnsanıñ Allah ile ĥürriyetle münâcâtına mâni‘ olabilir rüsûm, ziynet var yer mü’min için mescid degil kenisedir. İnsanıñ ħulûśla niyâzına ŧarlıķ yoķ her maĥal, kenise ise de, mü’min için Ka’be gibi mescid ĥükmündedir.

Nerede öyle ‘âşıķ ki yar anıñ ĥâline nažar etmemiş olsun? Ey efendi, derd yoķ, yoķsa ŧabîb vardır.

Ya‘ni ŧalebinde ŝebât eder hiçbir adam maĥrûm ķalmamıştır. Ĥâfıžıñ şu hemme feryâdı, âħir, ‘abes yere degildir. Hem garîp bir ķıśśa hem ‘acîb bir söz vardır.

Varma mürüvveti yoķ insanlarıñ ħânesine hiçbir zaman ‘âfiyet ħazînesi üz sarayıñdadır.

Kefen etegini ŧopraķ ayağı astına ŧartmayınca inanma ki seniñ etegiñden el köterem.

Yâ Râb bir sebep ver, ki yârim selâmet ķayta, hem beni rüsvâlıķ pençesinden ħalâś ede.

Sefer etmiş yâr yolundan ŧopraķ getiriñ, cihan görür gözümü anıñ iķâmeti yeri ķılayım.

Âh, altı ŧaraftan yolu mu bağladılar o meñ, ķaş, śaç, yañaķ, yüz, boy.

Şu günkü eldedir, merĥamet ķılabilirsin, ertege ŧopraķ olurum, ökünmek yaşından ne fâ'ide?

Ey derviş dostlarıñ ķılıçından nâle etme, şu ŧâ'ife diyeti maķtûlden alırlar.

Göñlü ħoş eder o yârimden bir şükr vardır şikâyetle, eger 'aşķ nüktelerini bilir iseñ, güzel işit şu ĥikâyeti.

Yalsız minnetsiz idi her bir ħizmet ki etmiş idim, Yâ Râb kimseniñ keremi yoķ maĥdûmu olmasın.

Śuśamış rindlere kimse bir içim śu vermez. Eytürsün velî ŧanır adamlar gitmişler şu vilâyetten.

Anıñ kemend gibi zülfüne baġlanma ey göñül, orada günahsız başları kesilmiş görürsün.

Gözüñ, baķışıyla, bizim ķanımızı içti, sen begendiñ. Ey can câ'iz degildir ħunrîzi ĥimâyet etmek.

Şu ķarañlıķ kiçede yoġaldı maķśûdum yolu, bir ŧaraftan çıķ ey hidâyet yulduzu.

Nereye gittim ise, bañа vaĥşetten başķa şey artmadı. Elbette śaķlan şu śaĥrâdan, şu nihâyeti yoķ yoldan. Şu yola nihâyet mutaśavver midir, ki başında yüz biñ menzilden artıķtır.

Ey güzeller ķuyaşı içim ķaynıyor, bir sâ'at beni 'inâyetiñ sâyesine al.

Her ne ķadar âbrûyumu tökseñde yüzümü ķapuñdan döndürmem, maĥbûbuñ cefâsı müdde'î ĥimâyetinden ħoştur.

'İlim seniñ feryâdıña erişir, eger sende Ĥâfıž gibi Ķurânı on dört rivâyet üzre göñülden oķur iseñ,

Ya'ni Ķurân-ı Kerîmi hemme vücûhiyle iĥâtâ eden adamlara 'ilim ķapıları açıķ olur.

Ĥâfıž-ı Şirâzî Ħażretleri Ķurân-ı Kerîmi ĥâfıž idi. Şu beytiñ ifâdesine göre Ĥâfıž Ħażretleri Ķurân-ı Kerîmi on dört ķıra'etiyle bilir imiş. On dört ķırâ'et on dört imamdan rivâyet ķılınmıştır.

İmamlar:

Nâfî' bin Ebâ Rûyem el-medenî

'Abdullah bin Keŝîr el-mekî

Ebû Ömer bin el-'alâ el-Baśrî

'Abdullah bin 'Âmir eş-şâmî

'Âśım bin Ebâ el-mecîd el-Kûfî

Ĥamza bin Ĥabîb el-Kûfî

'Ali el-Kessâ'î

Şu yedi imamı İmam Şaŧâbî Ħażretleri Şaŧabiyye'de źikir etmiştir.

Ebû Ca'fer Yezid bin el-ķa'ķâ' el-medenî

Ya'ķup bin İsĥaķ el-ĥażarmî

Ħalef bin Hişam

Şu üç imamı Dürrede, Ŧayyibede İmam Cezrî Ħażretleri źikir etmiştir.

Muĥammed bin Abdurraĥman el-Mekkî

Yaĥya bin el-mübârek el-yezidî

El-Ħasan el-baśrî

El-a'meş Süleyman bin Mihran

Şu on dört imamıñ kıra'etleri tedvîn ķılınmıştır.

Ķurân-ı Kerîmde ķıra’etiñ iħtilâfı-vücûh śarfiyye ya naĥviyye, iĥyânen vücûh luġâviyye iħtilâfıyla olur. Öyle iħtilâf râvîleriñ rivâyette iħtilâfından degil, belki ŧabî‘at-i luġatten nâşî bir iħtilâf maŧlubtur. Yalñız ‘Arap luġatinde degil, belki ittisa‘ kesp etmiş luġatleriñ her birinde öyle iħtilâf vardır. Meŝelâ “gitti geldi” sözlerini edâda Ķazan şîvesiyle ‘Oŝmanlı şîvesinde bir ķadar özgelik vardır. Ķurân-ı Kerîmde imâle fetĥ, taĥfîf-i ibdâl gibi vücûhda iħtilâf bunuñ gibi yâħud bundan daha az iħtilaftır.

Her vaķit mest ŧutar beni zülfüñ nesîmi, ħarâb eder beni her śulıvda seniñ sâĥir gözüñ.

Şu ķadar śabırlıķtan śoñ, bir kiçe mümkün olur mu ki göz şemini nurlandırırız ķaşıñ mihrâbında.

Beniş: Köriv: Levĥ-i beniş: Köriv taħtası: göz

Gözüm bebegine ‘azîz ŧutarım anıñçün ki senin ķara meniñden benim cânıma bir nüsħa ola.

Eger ister iseñ ki meñgü bütün cihânı bezeyesin ŧañ yeline söyle yüzüñden bir az vaķit perdeyi köterüp ŧursun.

Eger isterseñ ki fenâyı ‘âlemden atasın, silkin her tügüñden niçe biñ cân tögülsün.

Ben hem miskin ŧañ yeli-Ĥâśılları yoķ iki sergerdân: Ben gözüñ siĥrinden esrik, o zülfüñ issinden.

Ĥâfıžıñ himmeti ‘acebtir: Dünyâdan ‘uķbâdan gözüne bir şey gelmez, seniñ maĥalleñ ŧopraġından başķa.

Allâha şükür! Meyħâne ķapısı açıķ! O cihetten ki baña anıñ ķapısında niyâz yüzü vardır.

Bir “sır”ki ħalķ ķaşında söylemedik, söyleyemeyecekmiz, dosta söyleriz, dost sırrıñ maĥremidir.

Seniñ maĥalleñ Ka‘besine girmiş her adam-seniñ ķaşıñ kıblesinde namazdadır.

Ey meclisdeşler! Ĥâfıžıñ göñlündegi yanıvlı şemden śoruñuz, ki şem hemen yanmaķta.

Kârge: Kârgâh muħaffefidir: Dükkan ya maġaza ma‘nâsındadır. Gün ve mekân: Kâ’inât, cihân.

Cihân maġazasınıñ ĥâśılı-cümlesi yoķluķtur, şarâbı öñüñe al! Eshâb-ı cihân cümlesi yoķtur.

Ya‘ni insanıñ ĥayât-ı istikbâliyyesiçün-‘âķıbet elden gidecek dünya malı degil, belki rûĥânî ‘aķlî terbiye lâzımdır.

Göñül hem candan maķśad-cânânıñ śoĥbeti şerefidir. Şerefiñ cümlesi śoĥbettir. Śoĥbet şerefi yoķ ise, göñül ve can cümlesi yoķtur.

Sidre ŧobu minnetlerini kölege için gine ŧartma. Güzel baķar iseñ, ey serv, şu cümle yoķtur.

Beş günkü şu ķonaķta mühletiñ vardır, raĥat dur bir ķadar, şu cümle zaman yoķluķtur.

Perde yırtılmaķtan ġamlanma, gül gibi ħoş ol. Şu geçer cihânıñ ŝebâtı yoķtur.

Ey zâhid emîn olma, ġayret oyunundan, śaķın. ‘İbâdetħâneden muġlar kenisesine ķadar yol yoķtur. (Arada yıraķlıķ yoķtur.)

Ĥâfıžıñ ismi güzel raķķamı ķabûl etti, lâkin bî-ķaydlar ķaşında fâ’ide ve żarar raķķamı-hemmesi yoķtur.

Ne luŧuf idi ki añsız seniñ ķalemiñ nimi bizim ħizmetimiz ĥaķlarını seniñ ķalemiñe ‘arž etti.

Ķalem uçuyla bize selâm yazmış sen, dünyâ seniñ raķķâmıñsız olmasın.

Demem ki ben göñül sizi sehv ile yâd ettiñ ‘aķıl ĥesâbında seniñ ķalemiñ üzerine sehv yoķtur.

Gel, zülfüñ uçuyla şâyed ķarâr ederim, başım gider ise de ayağıñdan baş ķaldım.

Ey ‘İsâ gibi can verir ŧañ yeli! Vaķtiñ ħoş olsun! Göñlü ħasta Ĥâfıž nefesiñle canlandı.

Dervişi śormuyorsun, ķorķarım ki maġfiret fikri ŝevâb pervâsı sende yoķtur.

Uzaķtır śu başı şu śaĥrâda, ‘aķlıñı cem‘ et. Ķır şeyŧanı aldamasın seni serabla.

‘Aceb ķartlıķ yolunda naśıl üslûp ile gidersin ey göñül, seniñ yaşlıķ günleriñ hevâya śarf ķılındı degil mi?

Niçin iĥram bağlayayım ki o ķıble bende degildir. Naśıl sa‘y edelim ki, ka‘beden śafâ gitti.

Kiçe ŧabîb beni gördü de, ĥasretlenip dedi: Heyhât, seniñ ħasteligiñ ķânun-ı şifâdan gitti.

Zaman eger âteş bıraķsa ‘ömrüm ħarmanına, de: Yaķ, benim ķaşımda ‘ömür ħarmanı bir çöp ķadar da yoķtur.

Kimseyi incitmek ķaśdında olma, her ne isterseñ et. Bizim şerî‘atimizde bundan ġayrı bir günah yoķtur.

Zâhid maġrûr idi, selâmet iletmedi yol; bî-ķayd niyâz yoluyla dârü’s-selâma gitti.

Âb-ı ĥayât o şeker gibi lebden bir ķaŧredir, ķuyaş bizim o ay gibi mahbûbuñ yüzünden şevledir. (şu‘ledir)

O zaman ki işittim “…” âyet-i kerîmesini baña yakîn oldu şu ma‘nâ ki: Biz-anıñ, o-bizimdir.

Ya‘ni insanıñ rûĥu-Allahıñ eŝeridir. Şu günkü ŧabî‘ıyyunuñ fikrinçe şu bizim yerimiz üzerinde var ĥayat-şemsiñ nûrundan ĥarâretinden muķtebestir. Ĥayvanıñ nebâtıñ nemâsı ĥareketi, mu‘âdili yaķar iken müşâhede ķılınır ĥarâret bunlarıñ hemmesi şemsiñ nûrundan ĥarâretinden bize gelmiş bir ĥiśśedir.

Nihâyeti yoķ ‘âlem vücûda nispetle bir źerre ķadar olan şemsiñ bize nisbetle ehemmiyeti bu ķadar büyük ise, ya‘ni yer yüzünde źerreleriñ ĥayâŧı beķâsı şemsiñ berekesinde gine olur ise, hemme ‘âlemiñ ĥayâtı rûĥu Allâhıñ ĥayâtından nûrundan bir eŝer olmaz mı? Burada istib‘âd olunacaķ ne var?

“Allahu lâ ilâhe illâ hüve’l-ĥayyu’l-ķayyûm” Hemme ‘âlemiñ ĥayâtında menba‘ Allahıñ ĥayatıdır. İnsanıñ rûĥu Allaĥıñ nûrundan bir şu‘âdır.

Her göñlüñ ‘aşķ esrârına ıŧlâ‘ı olmaz. Şu ma‘nâlı sırrıñ maĥremi bizim ‘ulvî cânımızdır.

Ne vaķte ķadar ey vâ‘iz dîni şerĥ edersin. Śuś! Bizim dînimiz her iki ‘âlemde maĥbûbumuzla śoĥbettir.

Ey Ĥâfıž! Śoñ güne ķadar şu ni‘metiñ şükrünü et ki: O maĥbûb evvelgi günden bizim mihmânımızdır.

Ŧarîķatte incinmek olmaz, şarab getir! Her kuduret ki görürsün, śafâ naśıl gitmiş ise, gider.

‘Âşıķlıġa taĥammül gerek, ey göñül ayaķ ŧut (ŝâbit ķal). Melâl olmuş ise olmuş, cefâ gelmiş ise, gelmiş. (Ne żarar var?)

Vâ‘ize de “ħangâhdan gitti” sözüyle Ĥâfıžı ‘ayb etmesin azadlıķ ayaġı baġlanmaz, bir yere gider ise gider.

Sa‘âdet ŧalebinde gitmiş her bir mübârek nažar-ı âdem meyħâne puçmaġına irâde ħânesine gitti.

Yarım baŧman ķadeĥ ile keşf etti sâlik-‘âlem-i şehâdette de var esrârı.

Gel, benden ‘ilm işit, sözümde rûh-i ķudüs feyżinden fâ’ide verir nükteler vardır.

Arama benim ŧali‘de rindlikten başķanı. Şu rindlik velâdet yulduzuyla berâber gelmiştir.

‘İsâ nefesli ŧabîb benim śıĥĥatim için mu‘cize gösterir gibi sa‘y etse gine, yoķsa ben ĥastanıñ işi ĥall śormaķ derecesinden geçti.

Kimse yoķtur ki o iki ķat zülfüñ esîri degildir. Var mıdır yolunda belâ ŧuzağı yoķ bir âdem?!

Seniñ yüzüñ nûr-ı ilâhî küzgüsü olsa gerek. Şübhe yoķ, şöyledir. Şu sözde yüz hem riyâ yoķtur.

Zâhid seniñ yüzüñden baña tövbe verir! ‘Acîb âdem! Ħudâdan utanmaz, yüzüñden uyalmaz.

Ey seĥer şemi! Ağla benim ĥâlimle üz ĥâliñe. Şu yaşırın yanıv-yalñız sende var, ben de yoķ degildir.

Kiçe maĥbûb giderdi, dedim ey śanem, ‘aĥdi yerine getir! Dedi ġalaŧ edersin, ey efendi! Şu zamanda vefâ yoķtur.

Çünkü seniñ gözüñ göñül alır ‘uzlet ehlinden, seniñ arķañda olmaķ bizim ŧaraftan günah olmaz.

Yine gel, seniñ yüzüñsüz ey göñül şâdlandırıvçı maĥbûb, ebdeşler meclisinde nur hem śafâ eŝeri yoķtur.

Muġlar pîri benim mürşidim olmuş ise ne żarar? Allâhıñ źikri yoķ baş hiç bulunmaz, (Her başta-sırr-ı Ħüdâ vardır.)

“Gülşen-i Râz” demiş: “…”

İslâmiyet büyükleriniñ şu sözleri-bizim dar nažar ehl-i kelâma bir güzel ‘ibret degil mi?

Ķuyaş ķaşında “ben nur çeşmesiyim” demek büyükler bilirler, sühâ yıldızına yaķışmaz.

Ġarîblere ri‘âyet etmek źikr-i cemîliñ sebebidir. Cânım şu ķâ‘ide siziñ şehirde olmasa gerek.

‘Âşıķ ne ķılsın, eger şilte oķlarını yemezse. Ķażâ oķlarına hiçbir bahâdırıñ ķalķanı yoķtur.

Zâhidiñ ś’ûmi‘esinde ‘âbidiñ ħalvetħânesinde seniñ ķaşıñ puçmaġından başka miĥrâb bulunmaz.

Ma‘ķul degildir ki esrâr perdeden çıķa-yoķsa rindler meclisinde yoķ ħaber yoķtur.

Arslan seniñ ‘aşķıñ śaĥrâsında tülki olur. Âh o yoldan ki, anda yoķ ħâŧar yoķtur.

Ezelde her âdemiñ başına bir ķalem geçti, tik dur! Ka‘be, bütħâne, cennet, cehennem bir bahânedir.

Ezelde naķķâşıñ ķalemi insanları resm etti. Naķķâşıñ ķalemiñ işi yalñız resm etmek degilmidir. Buña göre, kader vücûduñ ‘aksi, ‘örf zamanla ta‘bir eder isek, fotoġrafiyası olur, bir insan vücûdu śoñında naśıl olaçaķ ise, kader de tamâmıyla o śûretle mün‘akis olur.

Yalansız ħazîne müyesser olmaz. Maśal söyleme Muśtafa devleti içinde Ebû Leheb-Leheb idi.

Pâk aśl-devlet cevheri olur. Lâkin sen ‘amele çalış. Zîrâ devlet aśl ile neseb ile degildir.

Ya‘ni: aśâlet, neseb şerefi ‘âdet ĥükmüyle devletiñ sebebi gibi i‘tibar olunur ise de, fi’l-ĥaķîķa devlet neseble degil. İnsanıñ öz kesbiyle öz ictihadıyla olur.

Aśâlet nedir? Bir ķadar diķķatle nažar eder isek, ma‘lum olur: Aśâlet insanıñ ķana‘atsizligiyle istiĥķâķtan ziyâdeye nâ’il olmaķ için bir ĥîle iħtirâ‘ından gelmiş bir da‘veâdır.

İnsan-yer balasıdır, topraķtan ħalķ olunmuş, ĥâceti ġâyet çoķ, hiçbir şeyde hiçbir ĥaķķı yoķ faķîrdir.

Terkligi için azıķ kiyüm o gibi eñ tüp ĥâcetlere eñ ķatı śûrette muĥtactır, elbette o ĥâcetleri ŧalep edecek. Lâkin ne ile, nereden alaçaķ?

Kim ile alışveriş edecek? Ŧabî‘at ile insan arasında mu‘âvaża mümkün degildir. Zîrâ ŧabî‘atiñ hiçbir ŧaraftan insana iĥtiyâcı yoķtur, ŧabî‘atle alışveriş etmek de mutaśavver degildir.

Buña göre insan, ibtidâ-yı ömürde üz ĥâcetlerini mu‘âvaża ŧarîķiyle degil, belki taġallüb tarîkiyle istifâ eder olmuştur. İnsanıñ ĥayâtına eñ evvelgi esas şu taġallüb kâ‘idesi olmuştur, fuķaĥâ ıśŧılâhında şu ķa‘ideye “…” kâ‘idesi yâħud “…” ķâ‘idesi denir.

İnsanıñ ŧabî‘ata taġallübü, hemme ĥâcetlerini ŧabî‘atten istifâsı yalñız özü ile gine tamam olamayıp, insan isti ‘âneye mużter bulunmuştur.

Şu ıżŧırâr kuvvesiyle eñ evvel er ile ħâtun iştirâk edip, bir ‘â’ile, śoñra birķaç ‘â’ilede, ŧoplanıp bir hey’et-i ictimâ‘iyye vücûda gelmiştir. Ħâtunlar, ĥaml vaż‘ rıża‘ gibi vežâ‘if-i ŧabî‘iyye ile meşgûliyetlerine göre ĥâcât-ı tabî‘iyye ħuśûśunda erler ĥimâyesine girmeye mecbur oldular. Şu mecbûriyet esâsında erleriñ ħâtunlara taġallüb fikri töredi. Bunuñ üzerine atalarıñ balalarına, re’isiñ ķabîleye riyâset fikri te’sîs ķılınıp, ‘âlem-i insâniyette taġallüb melekesi tamam oldu. İnsanlar ziyâdeleştikçe taġallüb, sulŧa ĥırślarıda ziyâdeleşip, büyük ķabîleler, medîneler te’sîs ķılınıp, ya ufaķ ya büyük devletler žâhir oldu. Her bir mü‘ctemi‘iñ üzüne göre, ķanunlar, nizâ‘ faśl eder için maĥkemeler tertip ķılındı.

Temeddün te’ŝîriyle ‘avâ‘idiñ ĥükmüyle insanlarıñ ĥâcetleri, nisbetsiz derecede, ĥırśları ziyâdeleşti.

‘Adâlet tarîķiyle ĥâśıl olur naśîb insanıñ şehvetlerine vefâ etmez idi. O vaķit insan, istiĥķâķından ziyâdeye nâ’il olmaķ için bir tarîķ bir ĥîle arar oldu.

Aradı da buldu: żâ‘ifleriñ ķalblerine istila‘, ‘aķıllarını evham ile istiĥdâm etmeye başladılar, bir def‘a başlanmış fitne aķranlıķ ile maķbul ‘âdet śırasına, girip, bir ķaç biñ ‘aśırlar mürûru śoñında hemme ‘âlem-i insâniyette ķabul ķılındı: Hücûm etmek, şiddet ķullanıp insanları ŧalamaķ ġâyet büyük bir fażîlet-i i‘tibâr ķılınıp, şecâ‘at cihangirlik tesmiye ķılındı.

Mal yer śu ŧoplamaķ biñlerçe ķulları câriyeleri ĥizmet ettirmek büyük bir ‘izzet gibi telaķķî ķılınıp, buñada baylık, ġınâ, ŝervet isimleri verildi.

Bunuñ gibi ŧarîķlerden ‘âciz ķalmış ĥarîśler bir rûĥânî ķuvvet da‘vâ edip, rûĥaniyeti de büyük bir fażîlet gibi gösterip, insanlarıñ śadaķalarını neźirlerini ķurbanlarını toplamaķ yollarını buldular.

Bundan da ‘âciz ķalmış tenbeller-atalarına analarına dayanıp, neseb şerefi da‘vâ edip, buña necâbet, aśâlet namları verdiler. Aśâlet, fežâ’il-i insâniyeleriñ eñ büyügü śıfatıyla herkes tarafından ķabul ķılınır dereceye geldi. Ĥayatında şu meslege sülûk edenler köp idi.

Zîrâ eñ âsân bir meslek, işi vażîfesi yoķ bir rütbe idi. Fażîlet, devlet insanıñ üzünde olur. Neseb necâbeti aśâleti, insanıñ üzünde bir şey yoķ iken, fâ’ide vermez.

Ĥâfıž göñlü şu yolda, Allah i‘ânesiyle, meñgü sa‘y eder, gün tün ŧaleb eder.

‘Aceb ‘ilimdir-hey’et-i ‘aşķ ‘ilmi. Yedinci gök aña yedinci yer olur. Ya‘ni o ‘ilmi bilen ‘âdeme nisbetle yedinci ķat gök tübenlikte yedinci ķat yer ĥükmünde olur.

“Güman etme, ki açı tilli gitti de can ķutķardı. Ĥesâbı “Kirâmen Kâtibin” elindedir.

Zülfü mekrinden emîn olma göñlü aldı, indi din almaķ fikrindedir.

Cânıñla ŧart maĥbûbuñ nazını Ĥâfıž gibi ey göñül! Nazlılarıñ nazı da güzel olur.

Rûze bir tarafa gitti, bayram geldi, göñüller ķalķtı. Şarab meyħâneden ķaynayıp çıķtı, istemek gerek.

Śalķun śûfîleriñ nevbeti üzdü, bî-ķaydleriñ şadlıķ şenlik vaķti geldi.

Niçin melâmet erişsin o âdeme ki bizim gibi şarab içe. Bî-ķayd ʻâşıķ ķaşında bu-ʻayb, ħatâ degildir.

Şarab içer riyâsı yoķ âdem-riyâsı var yalan zâhidden güzeldir.

Biz ne riyâ âdemleriyiz, ne nifâķ ehlindeniz. Sırları bilir Allah şu ĥâle şâhittir.

Allahıñ farżlarını edâ ederiz, büdden śaķlanırız, o şeyleri ki revâ degildir derler revâdır demiyoruz.

Ne olur, eger benimle sen, her ikimiz berâber, şarab içer isek. Şarab üzüm aġaçı ķanından, siziñ ķandan degil.

Rezân: Reziñ cemʻidir.

Rez: Rânıñ üstüyle zânıñ sükûnuyla üzüm aġaçıdır. Aśma olsa da olmasa da. Ama aśma olur ise “tâñ” denir.

Eski zamanlarda üzüm aġaçından śu alıp temürleri śuġarurlar idi. Temürlere ķuvvet ķatılıķ verir imiş.

Firdevsî Şehnâmede demiş: “…”

Bu ʻayıb degildir, ki o ʻayıbdan bir ħalel gelebilsin. Ya ʻayıb olsa ne oldu, ʻayıbsız âdem ķayda.

Ey Ĥâfıž naśıl niçin sözlerini bıraķ, içever şarab! Allah ĥükmü ķaşında öyle sözlere mecâl yoķtur.

Kaʻbe ile bütħâne arasında bir farķ yoķtur. Ķayda ķarasañ Allah cihetidir.

Ķalenderlik śaķal, ķıl ya ķaş ile degil, ķalender yolunuñ ĥesâbı tük tügedir.

Baş tügi hevesinden geçmek ķalenderlikte âsândır. Ĥâfıž gibi baş hevesinden geçmiş âdem işte ķalender odur.

Söz añlar degilsin ey dilber! Ħatâ buradadır. Ehl-i diliñ sözünü işitir iseñ ħaŧâdır deme!

Başım iki dünyaya egilmez, taĥsin başımızda olan şu fitnelere!

Muġlar ma'bedinde beni o sebebden 'azîz ŧutarlar ki hiç sönmez ot bizim göñüldedir.

Ey göñül ġâfilsin üz işiñden, ķorķarım kapuñı hiç kim açmaz, eger yoġaltsañ kilidi.

Ey sâķî getir şarâbı! Ġayb naķķâşı, ma'lûm degildir, esrâr perdesinde ne ķıldı.

O Allah ki şu gök dâ'ireyi naķş etti, hiç kim bilmedi, perkârıñ ya'ni gökleriñ dönüşünde ne ķaśd etti.

O nâzeniniñ himmeti ġulâmîyim ki ħayr işi riyâsız eder.

Ŧañ nesîmî ħoş olsun, ki tün uyumazlarıñ derdine devâ etti.

Ben indi yâdlardan zarlanmam, baña her ne ķılmış ise, o âşinâ ķıldı.

Eger sulŧandan ŧama' ettim ise, ħaŧâ idi. Eger dilberden vefâ umdum ise, cefâ etti.

Meyfürûşlar maĥallesine beşâret ilet, Ĥâfıž riyâ ile zühdden tevbe etti.

Ne güzeldir namâzı niyâzı o adamıñ ki derdiyle göz yaşından ciger ķanından ŧahâret aldı.

Yâriñ yüzüne baķ, gözüñ şu ni'metini bil. Göz hemme işi-görüp ķılur.

La'l gibi şarâbıñ bahâsı nedir? 'Aķıl cevheridir. Añla! Fâ'ideyi alır o âdem ki şu ticâreti eder.

'Aşķ sözünü Ĥâfıžđan işit, vâ'ižđen degil, egerçi vâ'iž beyânda mahâret göstersede.

Her yüz śuvı ki 'ilimden dinden ķazanmış idim o maĥbûbuñ yoluna niŝâr etsem gerek.

Meysiz ma'şûķsuz 'ömür 'abeŝ gider! İşsizligim yeter! Bundan śoñ iş ķılsam gerek.

Nifaķ ile riyâ göñül ħoşluğu vermez ey Ĥâfıž. Bî-ķaydlık 'âşıķlıķ yollarını iħtiyâr etsem gerek.

Bağda yañarıt Zerdüşt dînî 'âdetlerini şimdi, zîrâ lâle gülü Nemrûd âteşini yaķmış.

Zerdüşt: Zânıñ üstü, rânıñ sükûnu, dâlıñ żammesiyle eski İranıñ eñ büyük şâ'irlerinden 'aśrıñ büyük ĥakîmlerinden idi. Uzun müddet seyâĥat ķılıp, Şam Rum Mıśır Hind ĥakîmlerinden istifâde ederek riyâżiyât ŧabî'iyyât gibi 'ulûmda mahâret kesb etmiş idi.

Ne vaķit, nerede doğmuş, aślı kim ma'lûm degil. Ba'żılarıñ taħminatına göre Hindde, diger birileriñ gümânına göre Âźerbaycanda dünyaya gelmiş. Mîladdan taķrîben on dört 'aśır muķaddem zamanda imiş, "Heft Ķulzem"iñ beyânına göre birinçi Peşdâdiyân ŧabakasından śoñ gelmiş İkinci Kiyâniyân ŧabaķasınıñ on 'aded pâdişahlarından 5'inçi pâdişah Güştâseb bin Lehrâsebiñ 3'ünçü sene salŧanatında, Zerdüşt Belħde nübüvvet da'vâ etmiş. Güştâseb, oğlu İsfendiyâr ile beraber Zerdüşte tabi'iyyet ķılıp o büyük peyġamberiñ ta'limlerini memleketlerinde neşr etmek ķaśdıyla her ŧarafta peyġamberiñ ta'limine muvâfıķ ma'bedler binâ ettirmişler.

Zerdüşt dîni Ħudâyı birlemek esâsına mebnî idi. Erbâb-ı ħayr śıfatıyla Yezidleri serveşleri ya'ni melekleri-erbâb-ı şer śıfatıyla devleri ehrimenleri ya'ni şeyŧanları iŝbât eder idi. Ĥayâŧ-nur ile žulmetiñ rast ile dürûġuñ, ya'ni

ħayr ile şerriñ dâ’imî muĥârebesinden ‘ibârettir gibi taśvîr kılınır idi. Gelecekte günleriñ birinde ħayrıñ tamâmen ġalebe kılacağı va‘d kılınıp, insanlar için istiķbalde bir sa‘adet-i ebediyye beşâret tarîķiyle söylenir idi.

Peyġamber Zerdüştüñ ta‘limine göre-insanıñ dünyâda sa‘âdet-i vücûd pâkligiyle, ķalb pâkliginde idi. Tende pâklik, ķalbde aħlaķ güzellik dîniñ eñ büyük iki rüknü idi.

Zerdüşt dîni-şu dünya ĥayatına nažar mes’elesinde Brahma dînine tamamen ‘aks idi: Brehmenler şu dünya ĥayatından tamamıyla i‘râz edip, ħayâlât ‘âlemine ŧalur çömer iken, Zerdüşt insanları şu “ħâżır cennet” ŧayyibâtıyla istifâde meslegine da‘vet ederdi. Yer, śu, ot, aġaç gibi eşyâ-yı ŧabî‘iyyeyi iĥtirâm etmek, menâfi-‘i tabî‘atten “kemâ yenbaġî” istifâde etmek dîniñ eñ mühim ta‘limlerinden idi.

Şerden śoñ derece-i iĥtiyaŧla śaķınmaķ, ħayr işlere mümkün ķadar ictihadla sa‘y etmek dinden aśıl maķśad şu iki şey idi.

Edebiyât-ı Fârisiye beyânına göre, Zerdüştüñ müte‘addid kitapları vardır. Biri Zinddir. Sûrelere taķsîm ķılınmış imiş. Her bir sûre nüsk tesmiye ķılınır imiş. Her bir nüsk tefsîr ķılınıp, tefsîrine “Ħurde” ismi verilip, ħurdeleriñ mecmû‘u “Ayarde” tesmiye ķılınmış. Âvesta yâħud “Asta” Zindiñ tefsîrine isimdir.

Zerdüşt kitaplarında Avrmezd, Ard, Yezid, Ahrimen, Metrâ, Perver, Mezid, Zerhevân, Zermân, Serveş, Peyker gibi isimleri źikir ettigine göre şu isimleriñ her biri bir ħalķa isimligini iĥtimâl ŧutup, ba‘żı ehl-i ‘ilim din-i Zerdüştü beyân eder iken türlü ħayallere gitmişler.

Avrzmed Zerdüşt lisânında ba‘żen hemme ‘âlemi ħalķ etmiş Allah ismi olup ba‘żen bir büyük ferişte ismi gibi isti‘mâl ķılınır.

Mitrâ: Yaġmur ma‘nasındadır. Yeriñ ĥayâtı nebâtıñ ĥusûlü yaġmur ile olduġuna göre Zendiñ ba‘żı du‘âlarında Metra nâmı źikir ķılınır (‘acabâ ‘arabî Maŧar o Metradan alınmış mı?) Zerhevân nedir? Tarih-i edebiyâtı yazmış

baʻżı mü’ellifler şu kelimeyi de ilahlarıñ birine isim olmuş gibi göstermişler. “Heft Ķulzem”iñ beyânına göre, Zerhevân nebî İbrahimiñ ismi imiş. Zerdüşt üz kitaplarını gûyâ İbrahim ʻAleyhisselâma eytmiş on śaĥîfeden iķtibâs etmiş imiş o śaĥîfeleriñ ismi de “Zend” imiş.

Naśıl ise de, Zerdüşt ĥaķķında iʻtimâda şâyân maʻlûmât ehl-i ʻilim elinde yoķtur.

“Zerdüşt”ü żabŧ ĥaķķında Heft Ķulzem on ķadar vech źikr etmiş. İsmi naśıl olmuş maʻlûm degil.

Heft Ķulzem rivâyetine göre ismi İbrahim imiş. Esedî rivâyetine göre ismi “Esen Tuman” imiş.

Celâleddin El’divânî Ħażretleri “Aħlâķ-ı Celâliye”de Zerdüştü büyük peyġamber idi demiştir.

Bizim de iʻtiķâdımız buña mâ’ildir. Zîrâ Ķurân-ı Kerîmiñ ħaberine göre, her bir ümmette bir nebî elbette bulunmuştur. İran milleti için Zerdüşt nebî degil ise, kim nebî olacaķ? Zerdüşt gibi dehâ bir büyük âdem İran tariħinde görünmüyor. Nebîler gelmişler, lâkin hiçbiri Zerdüşt gibi şöhret ķazanmamış der isek, şu sözümüz nebîleriñ ehemmiyetine gâyet büyük naķś olur? Allah ŧarafından gelmiş nebîleriñ hiçbiri bir şey ķılamamış, lâkin yalan bir peyġamber gelmiş de o ķadar büyük işler görmüş demek olur.

Güzelligi Yusuf nefesi ʻİsâ gibi maĥbûbuñ elinden şarab iç, bıraķ eski ĥiķâyeleri.

Getir şarâbı, Ĥâfıžıñ her vaķit iʻtimâdı ġaffârıñ raĥmetine idi! Bundan śoñda olsa gerek.

Ey göñül! Gel biz Ħudâ śaķlavına gidelim. O şeyden ki yeñi ķıśa eli uzun etti.

Yaʻni görünüşte riyâlanuvdan uzaķ gidelim.

Şayarma, her kim ki muĥabbeti rast uyanmadı (olmadı) ʻaşķ anıñ ġöñlü yüzüne maʻna ķapısını ķapadı.

Ertege, ki ĥaķîķat śadrı žâhir olur, utanır riyâ ile ‘amel eden.

Ey Ĥâfıž bî-ķaydları ‘ayb etme! Ezelde bizi Ħudây riyâdan pâk etti.

Niçe yıllar göñül bizden Câm-ı Cemi ŧalep etti. O nerseyi ki üzünde var idi yâttan istedi.

Cevheri, ki kâ’inat śadefinden ŧış idi, deñiz yaķasınıñ żâ’i‘ olmuşlarından istedi.

Bir göñülsüzü, ki Ħudâ hemme yerde anıñla idi. O ânı görmez idi, yıraķdan Ħudâ için eyderdi.

O hemme şu‘bedeleri (foķsları) ki ‘aķıl ķıldı burada-Sâmirî ‘asâ ile Yedi Beyżâ öñünde ķıldı.

Müşkili muġlar pîrine ilettim kiçe, o nažarınıñ mü’ebbedligi sebebiyle mu‘ammayı ĥal etti.

Gördüm o pîri şâd, güler, şarab ķadeĥi elde; o küzgü de yüz türlü temâşâ eder.

Dedim aña: şu cihân görür câmı saña ķaçan verdi ĥaķîm? Dedi: O günkü şu gök ķubbeyi yaśadı.

Dedi: O yâr ki dârıñ başı anıñ sebebiyle büyük oldu, günâhı o idi ki sırları fâş etti.

Ya‘ni Mansur-ı Ĥallâcıñ şehâdeti sırları fâş etmek günâhı sebebiyle idi.

Rûĥü’l-ķudüsüñ feyżı eger yine meded verse, Mesîĥ ķılmış işleri digerler de ķılırlar.

Dedim aña: Bütleriñ zencîr gibi zülfü niçindir? Dedi: Ĥâfıž dîvâne göñlünden şikâyet etti.

Ya‘ni: Ĥaķîķati ma‘lumdan degil mes’eleden suâl etmek-o mes’eleniñ eşkâlinden şikâyet etmektir.

Şu on beyitten ‘ibâret olan ķaśîde-dîvânıñ eñ güzel eñ ĥikmetli ķaśîdelerindendir. ‘Aķlıñ ķuvveti, ‘âlem-i ĥaķâ‘iķiñ ‘ažameti ĥaķķında söylenmiş beyitleri fevķâlâde güzeldir.

İnsanıñ cihan görür ‘aķlı var ise de, ‘âlem-i vücûd öyle ‘ažîm, esrâr o ķadar çoķtur ki, ĥaķîķati, sırrı insanıñ ‘aķlına henüz ma‘lum degil hem ufaķ hem büyük şeyler ĥesabsızdır.

Yedi deryâ ile degil, tüsü yüz âteş ile gitmez o şey ki śûfî ħırķasına üzüm şarâbı ķıldı.

Ĥâfıž, düşkünlügü elden verme. Zîrâ ĥâsed-‘ırz, mal, göñül, dini maġrurluķ hevâsıyla telef ķıldı.

Cemiñ câmı sırrına o vaķit nažar edebilirsin, eger meyħâne ŧopraġını göz tûtiyâsı edebilseñ.

Şarabsız muŧribsiz olma. Zîrâ gök çardaġı astında şu kûy ile göñülden ġamı çıķarabilirsin.

Żiyâ Paşa demiş:

Śâķî içelim raġmına śûfî ĥarîśiñ

Kim maķsad-ı kevŝer, emeli ĥûr-i cinândır

‘Aşķ olsun o perimi perverde-i ‘aşķa

Kim bâdesi śad sâle ve sâķîsi civandır.

Pîr-i meye śor, mes’elede var ise, şüpheñ

Vâ‘ižleriñ efsâneleri hep heźeyândır

İç bâde, güzel sev, var ise ‘aķl u şu‘ûruñ

Dünya var imiş yâ ki yok olmuş ne umûruñ

Seniñ murâdıñ gülü o vaķit niķâb açar, eger seĥer yeli gibi aña ħizmet edesin.

Ya‘ni maķśada erişmek için-ictihad hem ŝebât lâzımdır.

Yâriñ cemâlinde perde yoķtur, lâkin yoluñ tozanlarını silk, o vaķit görebilirsin.

Ya‘ni meźheb ġubârını ķalbiñ gözünden silseñ, ĥaķîķati görürsün.

Sen, ki ŧabî‘at sarayından ŧış gidemezsin, ĥaķîķat maĥallesine naśıl gidebilirsin.

Meyħâne ķapısınıñ gedâlıġı ‘aceb bir kimyâdır, eger şu ‘ameli edesin ŧopraġı altın edebilirsin,

Eger şu büyük naśîĥati ķabûl eder iseñ ey Ĥâfıž ĥaķîķatiñ büyük yoluna gidebilirsin.

Ne ķadar ictihad lâzım ise. Ben seniñ ŧalebiñde gösterecegim, şu ķadar vardır ki ķażâyı taġyîr mümkün degildir.

‘Aşķıñ müşkülü bizim ‘ilmimiz ĥuśûlesinde degildir, şu nükteyi şu ħatâ fikir ile ĥal etmek mümkün degildir.

Kime söyleyim ki şu can yaķar derd var iken, ŧabîb benim ża‘îf cânıma ķaśd etti.

Muĥibler arasında ķaçan demek mümkün olur ki bizim yârimiz böyle dedi de öyle etti.

Düşmen Ĥâfıžıñ cânına anı ķılmadı ki yây-ı ķâşıñ göz oġu ķıldı.

Her kim ki seniñ yüzüñü gördü, benim yüzümü öptü. İşi, ki bizim gözümüz ķıldı, görmeyince ķılmadı.

Ya‘ni ĥaķîķati görmüş âdem benim “ĥakîķat görür” gözüme taĥsîn etti, bizim ‘aķlımız bir ĥaķîķat ħuśûśunda ĥükm eder ise, görmeyince ĥükm etmez.

Ey Ĥâfıž seniñ güzel sözüñ göñül ŧaratur olmaķ cihetiyle kim işitti ise, raġbetle bekledi.

Vâʻiżler, ki şu gösterişi miĥrâbda minberde ķılırlar, avlaķ yere gittiler mi işi özgertürler.

Müşkülüm vardır, meclisiñ ʻâleminden śor: Tövbe ķoşıvçılar niçin üzleri tövbe etmiyorlar?

Eytürsün, inanmıyorlar ʻadâlet gününe, ki şu hemme bozuķluğu ĥîleyi ʻâdiliñ işinde ķılırlar.

Dâver: Dad ile "âver"den mürekkebdir. Dâd: Fârîsîde rastlıķ ʻâdillik maʻnasında gelir. ʻAdâlet günü ķıyâmettir, ʻâdil-Allahdır.

Yâ Rab, şu yeñi devletlileri üz eşekleriyle oŧurt! Ki şu hemme nâzı Türk balasıyla ķatar için ķılırlar.

ʻAşķ meyħânesiniñ ķapısında, ey ferişte, tesbîĥ oķu! Zîrâ orada âdem balçıġını baśarlar.

O maĥbûbuñ çiksiz güzelligi o ķadardır ki ʻâşıķları ķatl eder, başķa bir ŧâ'ife, ʻaşķ ile ġaybdan baş köterirler,

O meyħâne pîriniñ bendesiyim ki anıñ dervişleri muñsuzluķ sebebiyle ħazînelere iltifat etmezler.

Ey ħanķâh miskîni, ķalķ, bîyüv, (raķs et) muġlar kenisesinde öyle bir śu verirler ki göñlü muñsuz eder.

Ħâneyi boşat bütten, cânânıñ menzili olsun. Şu hevesliler göñlü cânı başķa yerde eydürler.

Ŧañda ʻarşdan geldi bir âvaz, ʻaķıl dedi: Ferişteler əytevir sen, Ĥâfıžıñ şiʻirlerini yâd ederler.

Yüz ebrûyu yarım nažar ile śatın alabilirsin. Güzeller şu muʻâmelede ķuśur ederler.

Bir ķavim “dostuñ” visâli sa‘y ile olur” dediler. Diger ķavim taķdîre ĥavâle ederler.

Hiç i‘tibâr etme dehriñ ŝebâtına, şu dehr bir kârhânedir ki taġyîr eder.

Bulanıķ göñülden başķa hiç nerse ĥâśıl olmadı, bâŧıl ħayâl eder ki iksîr gibi kabûl ederler.

Şarâb iç. Şeyħ, Ĥâfıž, Müftî, Muĥtesib-eger güzel baķar iseñ hemmesi mekr ĥîle ederler.

Anlar, ki ŧopraġı nažarlarıyla kimyâ ederler, olabilir mi ki göz uçlarıyla bize nažar ederler.

Derdimiñ boş boġaz ŧabîblerinden, yaşrınlıgı gözleriñdir. Olabilir ġayb ħazînesinden o derde devâ ederler.

‘Âķıbetiñ güzelligi ķalenderlik zâhidlik ile degil ise, daha güzel odur ki işi ‘inâyete teslim ederler.

Maĥbûb niķâbı yüzünden ŧartmıyor ise. Niçin her âdem taśvîriyle ĥiķâyet eder.

Ya‘ni Allâhıñ ĥaķîķati ma‘lûm degil ise, ‘acabâ niçin insanlar öz ħayalleriyle “İlah”lar ħalķ edip, her âdem üz ħayâliyle ħalķ ķılınmış “ma‘bûda” ibâdet eder?

Şu ĥüküm hemme milletleri iĥâta eder derecede-‘umûmîdir: İnsan ya ma‘denden yaśalmış ma‘budlara ŧapınır; ya ħayâliyle ħalķ ķılınmış, kütüb ü kelâmiyede beyân ķılınır evśâfta bezelmiş bir “zât-ı mücerrede” ‘ibâdet eder. “İnna’llâhe ħallâķa’l-insâne ħalaķa’l-ilâhe ‘alâ śûrete” ĥadîŝi ŝâbit ise, “…” sözü de tamâmıyla dürüst olur.

Eger ŧaş şu sözden nâle eder ise, ta‘accüb etme! Göñül erbâbı göñül ĥiķâyelerini güzel ta‘bir ederler.

İnsanıñ ya ma'denden yaśalmış bütler, yâħud ħalķ ķılınmış “ilah”lara 'ibâdeti ķıśası ŧaşları aġlatsa da 'aceb degil.

Aķl-ı insan teraķķî etti, ŧabî'ata 'ibâdet rezi'esinden insan necât buldu ama, lâkin ħayâline 'ibâdetten insan ne vaķit necât bulur ma'lum degil.

Şimdi perde içinde bek köp fitne vardır, o zaman ki perde yuķarı köterilse neler ķılırlar.

Ĥaķîķat yüzünden ĥicâb ref' ķılındıķtan śoñ, insanların 'aķîdeleri naśıl ķalır? Yâħud ĥaķîķat herkesiñ i'tiķâdına göre mi žâhir olur?

Şarab iç, perde arķasında ķılınmış yüz günâh-riyâ yüzüyle ķılınmış ŧâ'atten güzelrektir.

Meyħâne maĥallesinden, öt, keyif cemâ'ati üz vaķitlerini seniñçün du'âya śarf etsinler.

Ĥasedlerden yaşrın çaķır beni, zîrâ mün'imler yaşrın ħayr işleri Allah için ķılırlar.

Ey serv boylu yigit bir ŧopu ur, boyuñu çoķmar ķılurlarından ilk.

Gûy: Fârisî kaf ile ŧop.-çögen: üç noķŧalı cim-i fârisî üstüyle: başı bükrü çoķmar.

Gözüm ķaşında bir ŧamçıdan kemdir ŧûfan ki ĥikâyet ederler.

Baş ŧartma Ĥâfıž seĥer âhından, ki anıñ sebebiyle saña müşkülü âsân ederler.

Dedim śaneme 'ibâdet etme, śamed ile oŧur. Dedi 'aşķ maĥallesinde hem bunu hem ânı ederler.

Dedim: Meyħâne hevâsı ġamı giderir göñülden. Dedi: güzeldir o âdemler göñlü şâd ederler.

Dedim şarâb, ħırķa meźhebiñ ‘âdeti degildir. Dedi: şu ‘amel muġlar pîri meźhebindedir.

Bizim naśîbimizdir cennet, ey ‘ârif, yür. Maġfiret müsteĥaķları günahlılardır.

Ĥâfıžıñ yüzü naķşından elbette añlarsınki, dost ķapısınıñ sekenesi ĥaķîr olur.

Gülerler ise, gözümden ķızıl yaş yaġdırırlar, görürler ise benim yüzümden yaşrın śırrı oķurlar.

Kav: Kâf-ı ‘arabiyye üstüyle vavıñ sükûnuyla: ‘Aķıllı ya büyük ya ķuvvetli ‘âdem.-Kâfıñ żammıyla olur ise, uluġ yol ma‘nasında olur. Hem de “ne oldu?”-“nereye gitti?” ma‘nalarında gelir.

‘Aşķıñ devâsı âsândır gümân eder âdem nerede? O âdemler ki dermân tedbîrinde edibler fikirden ‘âciz ķaldılar.

‘Aşķ miskinlerini ĥaķîr görme, zîrâ şu ķavim kemersiz şahlar tâcsız sulŧanlardır.

Ġaflet etme, istiġnâ yeli vaķtinde biñ keben ŧâ‘ati yartı arpaya almazlar.

O vaķit ki şarap köpten ayaġa gitti, gül de niķâbı bıraktı. Keyf ve śafâ fırśatlarını śaķla, birkaç şişe ur.

Şarâbıñ hemme ‘ayıblarını söylediñ, indi hünerini söyle, bir ķaç câhiliñ ħâŧırı içün ĥikmeti nefy etme.

Bir daķîķayı ġamla ötkermek bütün dünya aña degmez. Şarâba śat ħırķamızı bundan artıķ durmaz.

Meyfürûşlar maĥallesinde ânı bir ķadeĥe almazlar, ‘acîb bir ŧaķvâ namazlıġı ki bir ķadeĥ şarâb durmaz.

Gözçi baña ŧa‘nlar ķıldı ki şu ķapıdan yüz döndür, ne gelmiş şu başımıza! Ki ķapı ŧopraġına degmez.

Bu şu göñül darlığı naķşını, zîrâ “bir tüslilik” bazarında ķırķ yamavlı kiyümler ķızıl şarâba durmaz.

Fâ’ide issiyle bek âsân göründü evvel deryâ ġamı. O vaķit ki diķķat ettim, bildim şu tûfân yüz gevheri durmaz.

Tac-ı salŧanatıñ ‘ažameti, ki anda can ķorķusu vardır, güzel külahdır, ama baş verir ķadar ķıymeti yoķtur.

Ĥâfıž gibi ķana‘âte çalış, dûn-ı dünyâdan öt. Dûnlarıñ bir arpa ķadar minneti yüz baŧman altına durmaz.

Göñlüm ay yüzleriñ muĥabbetinden başķa bir yol ŧutmuyor, her ŧaraftan göñlüme naśîĥat veriririm, lâkin te’ŝir etmiyor.

Gel ey gül yüzlü sâķî, getir o tüslü şarâbı. Bizim ħayalimizde bundan ħoş bir naķş ŧutmaz.

O yüzden, meyperestlere śafâ şarab ile olur ki şu cevherde doġruluķtan başķa naķış bulunmaz.

Yıġlav arasında gülerim, çünkü şem gibi, şu mecliste otlu sözüm vardır, lâkin te’ŝîr etmiyor.

Başı gözü şu ķadar güzeldir! Sen ne dersin: gözüñü andan al! Git! Şu ma‘nası yoķ va‘ž benim başıma te’ŝîr etmez.

Söz bizim iĥtiyâcımızda, ma‘şûķuñ istiġnâsıdındadır. Öf, tüfde ne fâ’ide, dilbere te’ŝîr etmez iken.

Ya‘ni: i‘tibâr-lisânda cârî olur sözlere degil-ķalbde toplaşmış iħlâśa, śadâkate maĥśûrdur.

Allah için merĥamet et ey mü‘nim, seniñ maĥalleñ dervişi diger ķapıyı bilmez, diger yoldan gitmez!

Ben muġlar pîrinden yigitlik kerâmetleri gördüm: Riyâ ‘âdetlerini bir pâreye almaz.

Ben şu küzgüyü bir gün ele alırım İskender gibi. Eger yandırsa şu ot bir zaman, yandırmaz bir zaman.

Ya'ni: Bir yanar bir söner nurlara ķanâ'at etmeyip, lâzımdır ki insan İskender küzgüsü gibi olan ķalbine i'tinâ ete.

Şu eñ ŧatlı şi'iri için şahlar şâhı Ĥâfıžı başdan ayaķ niçin altunda etmiyor ta'accüb ederim.

O vaķit ki 'âşıķ oldum, maķśûd gevherine nâ'il oldum ħayâl ettim. Bilmedim ki şu deryâda ķan śaçar ne ķadar ŧolķun var imiş.

O vaķit ki yüzüñe gül güle anıñ ŧuzağına aldanma ey bülbül, zîrâ güle i'timâd yoķtur, eger cihân güzelligine mâlik ise de.

Śaç bir yutum, ŧopraķ üzerine, ehl-i şevketiñ ĥallerini gör. Eñ büyük pâdişahlardan baytaķ ĥikâyeler ķalmıştır.

Ne olmuş şu yolda, her sulŧan-ı ma'na şu dergâhta, görürüm, başını eşik üzerinde ŧutar. O göñül ki ġayb gösterir, Câm-ı Cemi de vardır, bir nefes yoġalup durmuş yüzüñden ġamlanır mı?

Göñül ħazînesini gedâylarıñ tüklerine meñlerine verme, şah gibileriñ eline ver, ĥürmet eder.

Her aġaç güz havasınıñ cefâsına taĥammül etmez, serviñ himmetine bendeyim, ki şu ķuvveti var.

Altını şaraptan indi ayama, yoķsa "'aķl-ı küll" yüz 'ayıbla seni töhmet eder.

Ġayb sırlarından kimse âgâh degildir, yoķbar sözleri söyleme, şu ĥareme yol bulmuş bir maĥrem var mıdır?

Ĥâfıžıñ ħırķası yaķasından ne ümîd edebilirsin, biz o ħırķadan śamedi ŧalep ettik, o śanem ħayal etti.

O kimse ki ehl-i vefâ ĥürmetine ri'âyet eder, Allah anı hemme belâdan ĥıfž eder.

Dostuñ sözünü söylemem, meger dost ĥûżûrunda, zîrâ dost dostuñ sözünü ĥıfž eder.

Başımı malımı göñlümü canımı fedâ ederim o maĥbûba ki, ebdeşlik dostluķ vefâ ĥaķlarını ri‘âye eder.

Ey ŧañ yeli, eger o zülfüñ başında benim göñlümü görür iseñ, luŧfen söyle aña: yerini śaķlasın.

Ey göñül, öyle ma‘îşet et ki eger ayaġıñ ŧaysa, ferişte seni iki du‘â eliyle ĥıfž eder.

Ya‘ni: Ma‘îşetiñde digerleri incitmekten śaķın.

Seniñ yoluñ tozanı nerede? Tâ ki Ĥâfıž ŧañ yeli ħâŧırası gibi ĥıfž ede.

Maĥbûb o degildir ki tügi hem beli ola, o âdemiñ yüzüne bende ol ki ĥüsnü vardır.

Ĥûruñ periniñ nâzı güzeldir, lâkin çın güzellik odur ki filanda vardır.

Gözüm çeşmesine, ey güler gül, eriş! Seniñ ümîdiñle güzel bir śuvı vardır.

‘İlim yolunda hiçbir âdem yaķîne maĥrem olmadı. Her kim üz fehmi ķadar bir žan ŧuttu.

Ħarâbâtta oturanlara kerâmetlerden laf urma. Her sözüñ vaķti her nükteniñ mekânı vardır.

Müdde‘îye söyle: Ĥâfıža nükte śatmasın, bizim ķalemiñ de lisânı beyânı var.

Şarâb kiçesi beni ħarâb eder uyavlıķ ile, eger gündüzde hikâyet eder isem, uyķuya gider.

Ey göñül ķartaydıñ mı güzellik nâziklik śatma, şu mu‘âmele yaşlık ‘âlemine yaķışır.

Ķara tügüñ ķaralıġı ketse, aķlıķ yoġalmaz eger yüz def‘a śaylansa da.

Ey mü'minler, benim bir vaķit bir göñlüm var idi, başıma naśıl müşkillik gelse de aña söyler idim.

Hemderd idi, ħayrı görür idi, her ehl-i diliñ mu'ayyeni idi.

Ben perîşâne her bir belâda iş bilir müsta'id refîķ idi.

Gözden o vaķit ki girdâba düşe idim, anıñ tedbîriyle bir sâĥil-i ümîd var idi.

Benden ża'i' oldu maĥbûbuñ maĥallesinde. 'Acîb dâmengîr-i menzil oldu maĥbûbuñ o maĥallesi.

Gözüm yaşı anı ŧalepte inciler aķıttı, lâkin viśâlinden ĥâśılsızlık oldu.

Hüner maĥrumluk 'aybından ħâli olmaz, lâkin benden de ziyâde maĥrûm bir sâ'il bulunabilirmi.

Şu perîşân ķalendere merĥamet ķılıñ, bir kün iş bilir kâmil idi.

Baña 'aşķ söz ögretti de, sözüm her meclisiñ nüktesi oldu.

İndi söyleme, ki Ĥâfıž nüktedândır, biz gördük, artıķ nâdân idi.

Maĥbûbum eline ķadeĥ ŧuttu mu güzeller bazarı tüşer.

Şâddır o âdemiñ göñlü ki Ĥâfıž gibi mestligi ezel şarâbından ala.

Her hevâdaki ŧalepte yaşından başķa şey bulunmasa, eger bir keben yansa o ķadar 'acîb olmaz.

O ķuş, ki göñül ġamıyla aña bir ülfet ĥâśıl oldu, 'ömrünüñ baŧaķları üzerinde şadlıķ yaprağı bulunmaz.

'Aşķ ħânesinde küfürden ķaçmaķ mümkün degildir. Ot kimi yaķar Ebû Leheb bulunmasa.

Can śatıvçılar meźhebinde fażl hem edeb lâzımdır. Şu yerde ĥaseb śıġmaz, o yerde neseb olmaz.

O meclisteki ķuyaş źerre ĥesâbındadır, özünü büyük görmek edebe lâ’iķ degildir.

Şarâb iç, ki eger dünyada meñgü ‘ömür bulabilseñ, sebebi ancaķ şarab olur.

Ey Ĥâfıž, maĥbûbuñ viśâli seniñ gibi bir fakîr ile o gün olur ki, aña tün ŧutaş olmaz.

Ħam ŧama‘: Mümkün degil şeyleri ümîd eder âdem.

Çiy fikir zâhid inkar hevesinde ķaldı. Fikri puħte olur o vaķit ki şarâba nažar ede.

Gündüz hüner kesbine çalış, zîrâ gündüz şarâb içmek küzgü gibi göñlü ŧutuvġu ķarañlıġa atar.

O zaman ŧañ gibi nurlu şarâbıñ vaķti olur ki tün ufuķ çadırı etrâfında şam perdesini ata.

Şehriñ muĥtesibiyle zinhar bâde içme, seniñ şarâbıñı içer, şişeñe ŧaş atar.

Ey Ĥâfıž, başıñı ķuyaşıñ tâcından yuķarı çıķar, eger baħtıñ seniñ ķur‘añı o bütün aya atsa.

Gül, yâriñ yüzü yoķ iken, ħoş olmaz, şarabsız yaz ħoş gelmez.

Her naķış ki ‘aķıl eli baġladı, dilberiñ naķşı degil ise. Güzel olmaz.

Baġ, gül, şarab ħoşdur, lâkin yar yoķ ise, ħoş olmaz.

Can ħaķîr bir şeydir, maĥbûb yoluna śaçmaķ için lâ’ik degildir.

Şu gün büyükler sözünüñ ķadrini bildim, ya Râb bizim nâśiĥimiziñ canı senden şâd olsun.

Ey Ĥâfıž, seniñ güzel ŧabiatiñ seniñ murâdıñı ħâśıl eder. Canlar fedâ olsun güzel ŧabî‘atli âdemlere.

O heves üzerindeyim ki, eger elimden gele, bir işe el uram ki ķayġu tamam zâ’il ola.

Göñül ħânesi aġyârıñ śoĥbeti yeri degildir. Dev çıķar ise, ferişte gelir.

Mürüvveti yoķ erbâb-ı dünya ķapısında, ħoca çıķar ħayâliyle, ne ķadar oŧuracaķsın?

Śâliĥ, fâsıķ her biri üz meta‘larını gösterdiler, kim maķbûl olur, kim nažara gelir.

Şu evcikte Ĥâfıžıñ ġafleti ‘aceb degildir. Meyħaneye gitmiş her âdem ħabersiz gelir.

Ķuru zühdden bîzâr oldum, getir śaf şarâbı, zîrâ şarâbıñ issi dimaġımı hemîşe tâze ŧutar.

Şarabdan saña hiçbir fâ’ide yoķ ise şu kifâye etmiyor mu ki ‘aķlıñ vesvesesinden seni bir ķadar zaman âzâd eder?

O âdem ki taķva ķapısından ayaķ atlamaz idi, indi meyħâne ŧarafına sefer etmek fikrine geldi.

Âb-ı ĥayat eger o olsa ki dostuñ lebindedir, žâhir budur ki Ħıżırıñ âb-ı hayattan naśîbi bir serâbdır.

Benim ħasta cânımıñ senden su’al mecâli kalmamıştır, güzeldir o ħasta ĥâli ki aña dosttan bir cevab gelir.

Bizim vücûdumuz ŧopraġını “Âb-ı bâde” ile balçıķ et, göñlü ‘imâret vaķti geldi.

‘Ayıbımı ört zinhar ey ħırķası boyalmış, o etegi pâk yar ziyâret için geldi.

Şu nihâyeti yoķ şerĥ, ki dostuñ ĥüsnünden söylediler, neçe biñlerden bir ĥarftir ki ‘ibârete geldi.

Şu gün herkesiñ yeri žâhir olur güzellerden, zîrâ meclis nûru o ay riyâset için geldi.

Cemiñ taħtı üzerine, ki tâcı kuyaşıñ mi‘râcıdır, o himmeti gör, ki şu ķadar ĥaķîr iken bir ķarınca geldi.

Ża‘îf sen ey Ĥâfıž, bir feyżı o şâhtan iste, zîrâ o Süħeyliñ ‘unśuru pâk ķılmaķ için geldi.

Altın ħazînesi yoķ ise, ķana‘at ħazînesi vardır, pâdişahlara ânı vermiş zât-ı miskinlere bunu verdi.

Güzel gelindir dünya baķışta, lâkin aña olunmuş her âdem öz ‘ömrünü aña mihir etti.

‘Aşķ śaĥrâsınıñ çıġışı inişi-belâ ŧuzaġıdır. Nerede bulunur arslan göñüllü öyle âdem ki belâdan ķaçmaz.

Sen ‘ömür iste de, śabırlıķ iste, ş‘ubedeler oynar şu gök bundan da ‘acebrek biñlerçe oyun gösterecek.

Âlem-i insâniyetiñ, âlem-i ŧabî‘atiñ ‘acâ’iblerini görmek için, müşkillik ile olur ise de ‘ömür et,

Dilberiñ cemâli yoķ iken göñül dünyaya meyil etmiyor, o âdem ki bunu mâlik degil, elbette, ânı da mâlik degil.

Hiçbir âdemde o göñül alır maĥbûbuñ nişânını görmedim, ya benim ħaberim yoķ, ya anıñ nişânı yoķ.

Ķana‘at yol başını elden veremezsin, ey teveçi ķon, şu yoluñ nihâyeti yoķtur.

Her çıķ şu yolda yüz ot deryâsıdır. Teessüf, ki şu mu‘ammâ şerĥ ķılınamaz.

O ķadar keyf yoķtur dostsuz ma‘işette, dostsuz ma‘işette o ķadar keyif yoķtur.

Ey göñül la‘ubaliligi muĥtesebden ögren, mesttir, lâkin kimse anıñ ĥaķķında bunu güman etmez.

Eger raķîbiñ şem ise de, esrârı andan ört. O başı kesilmiş şûħuñ lisânında bend yoķtur.

O âdem, ki üstaź atadıñ, eger güzel baķar iseñ, śan‘atçıdır, lâkin yarar şi‘iri yoķtur.

Ķâmeti bügülmüş saz seni ‘işrete da‘vet eder. İşit pîrler pendini saña ziyân etmez.

Kârûn ħazînesiniñ ĥallerini, ki zaman anı yele uçurdu, ġonçaya söyleñiz, tâ altunu yaşırmasın.

Büyük ķadeĥle ver, ey ħarâbât mürîdi-ħanķası yoķ şeyħiñ sadlığı için.

Ķanıñı iç, tik oŧur, zîrâ o nâzik dil mažlûmlarıñ feryâdına ŧâķat etmiyor.

Ĥâfıž eger saña secde etmiş ise, ‘ayb etme, ‘aşķ kâfiri ey śanem günahlı olmaz.

Niçe seneler defterimiz şarâb rehininde idi, meyħâneniñ revnaķı bizim dersimiz du‘âmız bereketinde idi.

Mûġlar pîriniñ yaħşılığını gör, biz yavuz mestler ne ķılmış isek de, anıñ keremi gözüne güzel göründü.

Kîn: Kâfıñ kesriyle, ‘arabî ise, insanı zelîl eder ağırlıķ, fârisî ise, düşmanlıķ ma‘nâsında olur.

‘İlmimiz defterini şarâbla yuñuz, zîrâ feleki gördüm ‘âlemiñ ķalbine düşmanlıķ da idi.

Göñül perkâr gibi her tarafa devrân ederdi, o dâ’ire içinde ayağı yerinde bir ĥayrân idi.

Muŧrîb, muĥabbet derdinden, bir iş düzdü ki cihan hekîmleriniñ kirpikleri ķan elegi oldu.

Açıldım şadlıķtan, çünkü gül gibi nehir yaķasında o serv boylu maĥbûbuñ kölegesi başım üzerinde idi.

Maĥbûblardan cemâl iste, eger güzelligi bilir iseñ ey göñül, şu sözü ‘ilm-i nažarda gözü var âdem dedi.

Gül tüslü pîrim yaşıl kiyümlüler ĥaķķında söz söylemeye ruħśat vermedi. Yoķsa ĥikâyetler var idi!

Ĥâfıžıñ yaldızlanmış ķalbi anıñ ‘indinde śarf ķılınmadı. Çünkü śarraf hemme yaşırın ‘ayıbları bilir idi.

Pâk soĥbet eŝerinden, sevsin hem gül gibi doġru benim lisânımda idi her nesne ki seniñ göñlüñde idi.

Göñül o vakit ki ‘aķıl pîrinden ma‘ânî naķl ederdi, ‘aşķ aña müşkil şeyleri şerĥ ederdi.

Göñlümde idi ki dostsuz olayım elbette, ne ķılabilirsin, ki benim sa‘yim göñlüm sa‘yi bâŧıl oldu.

Kiçe ebdeşleriñ yâdına meyħâneye gittim şarab küpünü gördüm: Göñlümde ķan, ayaġı balçıķda idi.

Köp yürdüm ki firâķ derdiniñ sebeplerini śorayım. Fetvâ verir ‘aķıl şu mes’elede bir şey añlamaz idi.

‘Âlem-i ġayb feriştesi baña güzel bir ħaber verdi: Kimse her vaķit ġama giriftâr olup ķalmaz.

Ħayır ve şer için şükür ve şikâyet etmek lâ’ik midir, varlıķ śaĥifesinde hiçbir raķam ķalmayacaķ iken?

Cemşîd meclisiñ naġmesi, demişler şu idi ki: Cam-ı şarâbı getir, ki Cem ķalmayacaķ.

Ey bay! Dervişiñ göñlünü al, zîrâ altun maħzeni, akçe ħazînesi ķalmayaçaķ.

Şu zeberced binâda yazmışlar altun ile: Ehl-i Keremiñ eyülügünden başķa bir şey ķalmayacaķ.

Maĥbûbuñ raĥmetinden ümîd üzme ey Ĥâfıž ĥor ve žulümden bir eŝer ķalmayacaķ.

Göñlüm perdeden çıķmış ise ʻayb etme. Ħudâya şükür, gümân perdesinde ķaldı degil.

ʻAşķ śadâsından güzelrek bir yâdigâr görmedim şu devr eder ķubbede.

Seniñ cemâliñde Çin naķķaşlarınıñ śûreti o ķadar ĥayrân oldu, ki anıñ sözü her yerde ķapı hem duvar üzerinde ķaldı.

Seniñ zülfüñ temâşâgâhına Ĥâfıžıñ göñlü bir gün gitti, ķaytmaķ ħayâliyle, lâkin meñgü ŧutķun ķaldı.

Bundan evvel saña ʻâşıķlarıñ ġam yemegi bundan artıķ idi, seniñ merĥametiñde ʻâleme meşhur idi.

O kiçeler śoĥbeti ħâtıra gelsin ki ballı dudaķlar ile sırr-ı ʻaşķıñ baĥŝi ĥalķa'i uşşâķıñ źikri var idi.

Meclisiñ ay yüzleri göñlü de dîni de alır iseler de, bizim baĥŝimiz ŧabîʻat güzelligiyle aħlaķ yâħşılıġında idi.

Maʻşûķuñ kölegesi eger ʻâşıķ üzerine tüştü ise, ne oldu? Biz aña muĥtac idik, o bize müştâķ idi.

Şu yaşıl tüşemi, gök çardağı binadan ķabl, benim gözüm manžarına maĥbûbuñ ķaşı ŧâķ idi.

Ezel ŧañı daķîķasından şâm-ı ebedî âħirine ķadar dostluķ, muĥabbet bir ķarar üzerinde idi.

Ķader kiçesinde şarab içmiş isem beni ġayb etme, yâr-esrik geldi. Sendre çetinde bir ķadeĥ var idi.

Ŧâķ: śuffe, sendre maʻnâsındadır, bölme içinde ikinçi ŧabaķa. Sendre bizim Ķazan Şîvesindedir, aśılda "mıśandra" imiş, mimiñ żammı, śadıñ üstüyle.

Eger tesbîĥiñ yibi üzüldü ise, beni ma'źûr bil, elim gümüş balŧır sâķî bileginde idi.

Şâhıñ ķapısında bir miskin baña işe yarar bir söz söyledi, dedi: Her süfre üzerindeki oŧurdum, Allah rezzâķ idi.

Ĥâfıžıñ şi'iri Âdem zamanında cennette aķ gül defteriniñ ziyneti idi.

Devran artından gitmeyince ne etsin, eyyâm ĥareketi dâ'iresine tüşmüş âdem.

Śûfîler hemmesi ĥarîf, hemmesi açıķ nažardır, lâkin şu ortadan göñlü yanmış Ĥâfıž bednâm oldu.

Śûfîniñ naķdi hemmesi, degil bozuğu yoķ śâf, bigük köp ħırķalar âteşi vâcib eder.

Bizim śûfîmiz ki seĥer virdinden mest olurdu, aķşam vaķti anı gör serħoş olur.

Güzel olur, eger tecrübe ŧaşı ortaya gelse, yüzü ķara olurdu ħıyâneti var her âdem.

Nâz eyle terbiyelenmiş âdem Ħüdâya yol bulmaz, 'âşıķlıķ-zaĥmet çeger bî-ķaydleriñ şîvesidir.

Dûn u dünya ġamlarını hemân mı yiyeceksin, şarâb iç, te'essüf olur eger 'âlemiñ göñlü teşvişlense.

Bâde fürûş Ĥâfıžıñ ħırķa hem seccâdesini alır, eger şarâb o ay gibi sâķî elinden olsa.

Nefsi yuķarı geldi, maķśûd senden ĥâśıl olmayor, ne oldu, benim baħtım hemân ķalķamayor.

Ŧañ yeli benim gözüme attı seniñ maĥalleñde öyle bir ŧopraķ ki beni âb-ı ĥayattan müstaġnî etti.

Seniñ büyük boyuñu kökregime almayınça, maķśûdum aġaçı meyve vermez.

Yalñız bizim göñül bezevçi yârimiz şevķıne olsa, yoķsa hiçbir vechile iş çıķmaz.

Śıdķ elinden biñ du‘â oķları attım, aradan biri olsun fâ’ide ķılmadı.

Eñ dûn şart-ı vefâ baş vermektir, git ey Ĥâfıž eger senden şu ķadar iş gelmezse.

O ŧatlı lebe ŧama‘ etmemek benim için daha güzeldir. Lâkin çıbın şeker artından naśıl gitmesin.

Ey göñül böyle ‘abes gezer, her yere gider olma, şu hünerle sañа bir fâ’ide ĥâśıl olmaz.

Hüd hüd tâcı: Nâ ehil üzerinde ehil giyimi yalan giyimi ile beni yoldan çıķarma, aķ doğan ķuşu kibrinden her ĥaķîr av arķasından gitmez.

Ben mestiñ ħatâlarını afv etegiyle ört, şerî‘atiñ âb-ı rûyı bu ķaderle gitmez.

Ben miskîn maĥbûbuñ serv gibi boyuna heves ŧutarım lâkin anıñ beline, altun gümüş yoķ iken, el erişmez.

Getir şarâbı, ilk Ĥâfıžıñ eline ver, söz meclisten çıķmamaķ şartıyla.

Ķara gözleriñ muĥabbeti başımdan gitmez, gök ķażasıdır bu, başķaça olamaz.

Baña ezel sâ‘atinde ‘âşıķlıķtan başķa şey ķoşmadılar, her ķısmet ki orada sebķat etti kem hem artıķ olmaz.

Ķızıl şarab, emniyet yeri, muĥabbetli yar sâķî! Ey göñül, ne vaķit işiñ güzel eger şöyle bir vakitte güzel olmasa.

Allah için ey muĥtesib bizi def hem ney feryâdına bağışla. Zîrâ şerî‘at ķâ‘idesi şu efsâneden ķanunsuz ķalmaz.

Benim ķudretim şu olur ki yaşırın anıñ ‘aşkına sa‘y edem kavşuv, öbüv, kuçuv, ne ķılayım, eger mümkün olmasa.

Yuma, ey gözüm ġam eŝîrini Ĥâfıžıñ sînesinden. Çünkü dildârıñ tîġı eŝeridir, hem de ķan tüsi gitmese gerek.

Olabilir ey göñül ki meyħâneleriñ ķapularını açalar, bizim aşaġı baġlanmış işimizden tüyün çeşeler.

Eger ħodbîn zâhidiñ göñlü için baġlamışlar ise, göñlüñü ķavî ŧut, Allah içün açarlar.

Meyħâne ķapusını baġladılar, ey Ħudâ begenme (bizim ĥaķda) zîrâ tezvîr hem riyâ ħânesiniñ ķapularını açacaķlar.

Ya'ni 'ilm ķapularını baġlamış câhil śûfîler, insanları aldamaķ içün, tezvîr ĥîle hem de riyâ ķapularını açarlar.

Ben Süleymanıñ o yüzügünü bir pâreye almam, ki vaķit vaķit aña dîv eli erişe.

Hüma ķuşuna söyle: atmasın şeref kölegesini o yerlere ki orada ŧûtî çaylaķ ķuşundan ķadersiz olur.

Ya'ni ma'rifet ehline ĥürmet yoķ memleketlere şeref, sa'âdet gelmesin.

Şevķı beyâna ĥâcet var mıdır, göñlüñ otu sözüñ ĥarâretinden ma'lumdur.

Ĥâfıž süsen gülü gibi on lisânlı olsa da, seniñ ķatıñda ġonça gibi aġzında mühr olur.

Ben hem şarabı inkar bu-ne olur? Ġalibâ benim şu ķadar 'aķlım olsa gerek.

Ben ki kiçelerde taķvâ yollarını urmuş idim oyun ķurallarıyla, birden taķvâ yoluna rücû' eder isem, bu-ne olur?

Zâhid eger 'âşıķlıġa yol bulmazsa ma'źurdur. 'Aşķ bir işdir ki hidâyete mevkuftur.

Muġlar pîriniñ bendesiyim, beni cehlden ħalâś etti, pîrimiz ne ķılırsa 'ayn-ı velâyettir.

Zâhid ‘aceb hem namaz ile, ben mestlik hem niyâz ile. ‘Aceb, şu ikiden seniñ ‘inâyetiñ kime olur.

Ķorķarım ki göz yaşı bizim ġamda perde yırtar olur, şu sır ‘âleme meşhur olur.

Derler: Ŧaş la‘l olur, śabır ile. Dürüst, olur, lâkin ciger ķanıyla olur.

Raķîbiñ kibrinden ĥayret darlığındayım. Yâ Rab gedâ-yı mu‘teber ola görmesin!

Seniñ muĥabbetiñ kimyâsından altun oldu benim yüzüm. Dürüst, siziñ lutfuñuz berekesiyle ŧopraķ altun olur.

Baytaķ nükteler lâzımdır, güzellikten başķa, śâĥib-i nažar âdemiñ ŧab‘ına maķbûl olmaķ içün.

Günleriñ birinde bir ġam gelse, keyifsizlenme. Yür, şükr et. O büdden de beter olmasın.

Ey göñül śabır eder ol, ġam yeme, ‘âķıbet şu şam ŧañ olur, şu tün seĥer olur.

Egerçi vâ‘iže şu söz âsân olmaz, mâdem ki riyâlanır müslümân olmaz.

‘Aşķı ögren, kerem et. Zîrâ o ķadar hüner degildir bir ĥayvân ki şarâb içmez, insan da olmaz.

İsm-i A‘žâm üz işlerini ķılur, ey göñül raĥat ol. Hîle ile div-Süleyman olmaz. Pâk gevher gerektir feyż-ı ilâhîye nâ’il olmaķ içün. Yoķsa her ŧaş her balçıķ incü mercan olmaz.

‘İlme sa‘y ederim, ümîddir ki şu şerîf-i fen, başķa hünerler gibi, ĥırâmânı icâb etmez.

Źerreniñ büyük himmeti bulunmasa, ey Ĥâfıž, yaltırar ķuyaşıñ çeşmesine ŧâlib olmaz.

Dedim: Seniñ ġamıñ ŧutarım. Dedi: Ġamıñ gider. Dedim ayım ol! Dedi: Eger âsân olursa.

Dedim maĥbûblardan vefâyı ögren. Dedi: Ay yüzlerden bu olmaz.

Dedim: Seniñ ħayâliñ ile nažarım yolun baġladım. Dedi: Tün yürüvçidir o başķa yoldan gelir.

Dedim: Zülfüñ issi beni ‘âlemiñ gümrâhı etti. Dedi: Eger bilir iseñ rehberiñ de odur.

Dedim: Seniñ merĥametli göñlüñ ne vaķit gelişecek. Dedi: Kimseye bunu deme, tâ anıñ vaķti gelir.

Ħavan: Zaman vezninde aġaçtan yaśalmış büyük, aş ayaġı, ŧabaķ denir. Aş yavlıķ ma‘nâsında “destâr” ile terkîb ķılınıp “destâr-ı ħavân” diyülse, “ħân” gibi telaffuž ķılınır.

Kögüñ baş töben ŧabaķı tiresinden ŧama‘ etme ey göñül, zîrâ yüz zahmetsiz bir loķma ĥâśıl olmaz.

Hicran-kiçeleriniñ şikâyeti öyle hikâyet degildir ki yüz risâlede bir źerre beyânı ĥâśıl ola.

Eger nebî Nuĥ gibi seniñ ŧûfanda śabrıñ var ise, belâ ķaytur, biñ senelik murâdıñ ĥâśıl olur.

Üz sa‘yiñle maķśûduñ cevherini alamazsın ħayaldir ki şu iş (taķdîre) ħavâlesiz çıķsın.

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI

SÖZ BAŞI

İslâm âleminde en meşhurlardan olan Hâce Şemseddin Muhammed Hâfız Şirâzî Hazretleri İran şairlerinin en büyüklerinden biridir. Edebi, ilmi, şiirleri çok imiş ise de, kendi imzasıyla telif edilmediğinden, edebiyat âleminde şiirlerinin tamamı muhâfaza edilememiştir. Hâce Hâfız'a itimat eden, inanan Seyyid Kâsım Enver Hazretleri, Hâfız'ın şiirlerini kusursuz bir çalışmayla toplayıp Fars edebiyatında en meşhur "Hâfız Dîvânı"nı düzenlemiştir. O edep hazinesi olan dîvân Avrupa lisânlarının çoğuna tercüme edilmiş, Osmanlı devletinin âlimleri, edipleri de, o dîvânın şiirlerine meftûn olup, güzel tercüme ve ilmî şerhler yazmışlardır.

Ben de Rusya'da ilgili öğrencilerin istifâdelerine arz etmek düşüncesiyle dîvânın en güzel en hikmetli ilmî şiirlerini seçerek, "her bir beyit üzerine yalnız bir satır mânâ vermek" usûlüyle tercüme edip kardeşçe bir fayda elde etmek arzusuyla basit şeyleri de kaydedip "Şark Matbaa"sı sahibi Ahmed-el-İshâkînin maddî yardımıyla bu tercümeyi yayımladım.

"Gelecekte edip olurum!" himmetiyle edebiyatı ileri seviyede öğrenmeye çalışanlar, yahut her bir hususta yerine göre en hikmetli bir beyti atasözü gibi kullanmak isteyenler veya "Eski İslâm eserlerinde neler var?" arzusuyla ihyânen İslâm edebiyatını ellerine alanlar, hem de "…" itikâdıyla kitapların her birine hürmet gözüyle bakanlar, bu kitaptan da bir miktar istifade etmeliler; genel, daha kısa bir ifade ile söyleyeyim: Müslümanların gözünde edebî eserlerin itibârı arttıkça bu kitapların yararları daha da artacaktır.

Musa Bigiyev

Bismillahirrahmanirrahim

Elhamdülillah. Vesselâm alâ ıbâdellezines-tafe.

Rabbişrahlî sadrî. Veyessirlî emrî. Vehlül ukdeten min lisânî, yefkahû kavlî.

Ey sâki, kâseyi birer birer sun da, bana da ver! Zîrâ aşk evvel yenil gibi göründü. Lâkin sonra çok müşkül şeyler ortaya çıktı. Her bir işi Allah ismiyle başlamak İslâmiyetin en makul bir sünnetidir.

Cahiliyet zamanlarında Yunanlar bir işe başlarken, o işe ait mabûdlardan yardım isterlerdi. Yunanlıların en büyük şairleri Homeros "İlyada"yı ilk defa söylerken "şiir ilâhe"sinden yardım talep etti. Güya şairlere şiir kuvveti "şiir ilâhesi"nin feyziyle hâsıl olur imiş gibi, Homeros'tan sonra gelmiş şairler de bu inanışın tesiriyle mi yahut "Poema" yazar iken İlyada'ya taklit arzusuyla mı, şiirlerin İlyada gibi yardım beyitiyle başlamışlar, hattâ Hristiyanlığı kabul ettikten sonra da o âdet bazı şairlerde devam etmiş.

Araplarda cahiliyet zamanlarında cinlere cinniyelere ibâdet etmek, şiir gibi şeyleri şairlerin kâlplerine ilham eden cinniyelerin vücuduna itikat etmek var imiş ise de cahiliye devri şairlerinin hiçbiri kasidelerini o cinniyelerin hiçbirinden yardım isteyerek başlamamıştır. Güya bedevî olarak yaşamış Araplara hürriyet bir tabîat olmuş da, şiir söylerken şairlerin her biri yalnız şiir kaabiliyetine güvenmiş. Yıldızlardan, cinniyelerden medet ummayı kendi fikrince istibdat elinde esir olmak gibi görmüş. Mabûdlardan, müzelerden medet ummak karşılığı Araplarda kasîdeye başlarken teşbîb usûlü, yâni güzel, hoş bir kadını methetmek veya sevgilinin diyarlarını dile getirmek yaygın bir usûldü. İslâmiyet geldikten sonra yazılmış kasidelerin çoğu da teşbîb usûlüyle yazılmaya başlanmıştır. İslâm âleminde en hür en büyük nazar sahipleri olan tasavvuf ehli kendi şiirlerinde, kasîdelerinde yeni bir yol icâd ettiler: Tabiat âleminin cemâline meftûn olup Hâlık'ın kemâline hayran olmuş tasavvuf ehli, galiba en büyük fikirlere ait şiirlerinde her türlü mecazları kullanıp, o mecazların her birinden de ya hakikatler ilmini ya da Allah'ın yüceliğini ifade eder oldular.

Şu kabîlden, galiba Hoca Hâfız Hazretleri dîvânına başlarken “sâkî”ye **(55)** seslenmişse, yüce vücudun nihâyetsiz sahasında dolaşan aklı için kuvvet hem de gıda olabilicek ilimleri talep etmiştir. Hâfız Hazretleri “Aşk başta kolay göründü. Lâkin âkıbet müşkül oldu.” demiş. Galiba her iş başta kolay görünür, lâkin sonra her işin kendine göre şekli ortaya çıkar; her büyük iş için gâyet çok hazırlıkların, tahammül, sebât, ehliyet gibi en büyük kuvvetlerin **(60)** lüzumu o işe başladıktan sonra herkese malûm olur. Hususuyla aklî, ilmî işler, insanın şiir kuvvetiyle oluşturulan edebî eserler, fikir kuvvetiyle halledilen ya da keşfedilen büyük hakikatler her şeyden ziyâde müşkül ve ehemmiyetli olup en büyük kuvvetlere, kuvvetlerden de büyük sebât ve ictihatlara bağlıdır. İnsanın içtihadı, kendine itimâdı en büyük taleplere **(65)** kavuşmanın en mühim sebebidir. Tarih, buna en büyük şahitleriyle şehâdet eder.

Kâhir: Ki âhirden hafifletilmiştir. Âhir kelimesi Türkler’in Fârisîler’in şiirlerinde, sık şekilde kullanılmaktadır. Bir işin nihâyetine, yahut dinleyenlerde bile inkâr edilemeyecek yönüyle hükmün kuvvetlendirildiğinin alâmetidir: Eyledin zülfün gibi, âhir perişan hâlimi.

(70) Turre: Arapça bir kelime olup, feth ta ile bil, zam ta ile her şeyin tarafına, insanın alnına, ve alnının üzerinde olan saçlar, salınan saçlardır.

Tercüme: Sabah yeli o turreden açacak nâfe kokusuyla sevgilinin miskli zülfünden gönüllere ne kadar kan düştü.

Yani: Tabiatın cemâlinden haber getirir hoş kokulu eserler gibi insanın aklına daima keşfedilen **(75)** “Tabiatın Sırları”, varlık âleminin nihâyetsiz sahasına nazar eder akıllara, gönüllere ne kadar hayret verir?!

İnsan, natüralistler tarafından yazılmış natüralist eserleri tamamıyla mütâlaa edip o mütâlaaları sayesinde hâsıl olmuş alfabeyle en büyük külliyeden ibâret natüralizm ekolüne öğrenci olabilirse?

Harfleri **(80)** “Kaf Dağ”ları kadar, satırları ise nihâyetsiz uzamış “levh-ı mahfûz”dan “Tabiatın Acaiblikleri” derslerini sebât ve çalışmasında kararlı bir

şekilde okursa, o vakit insanın gönlü hayret kanıyla kaynar, aklı hemen bahsetmek sersemliğine tutularak “...” diyerek tabiatın sırlarının lezzetlerinden hiçbir zaman doymaz.

Mığ: Mimin zammıyle, yahut mûğ: mecûs, ateşperest anlamındadır. **(85)** Osmanlıca ve Fransızcada kullanılmaktadır. “Maj” bunun galatıdır.

Mağ: Mimin fethıyle yahut “mağ” iki mânâya gelmektedir: Biri çukur yer, Arapça’da amîk Farsça’da “jerf” denilir. Diğeriyse karanlıktır.

Mîğ: Yeryüzünü kaplar buğ; Arapça buhar yahut zıbâb denir. Tercümesi: Eğer mecûsilerin pîri sana, namazlığını mey ile boya, diye emrederse, boya. Zîrâ yol **(90)** yürür insan yolun, menzillerin örf ve âdetinden gafil olmaz.

Tabiatın acayipliklerini tefekkür etmek yollarının hâllerinden, âdetlerinden gafil olmayan insan, mecûsilerin pîri olursa da sana seccadeni “mey” ile boya diyecekse, boya.

Cânân: Güzel sevgili anlamındadır. Çoğul değil; belki câvidân kelimesi gibi elif ve **(95)** nunu fazladır.

Sevgilinin konağında bize rahat, terklik nasıl olsun? Her vakit çan sesi “yüklerinizi bağlayınız!” diyerek feryat ediyor.

Bîm: Korku. Girdap: Çevrinti veya anafor. Okyanuslarda kara karşı iki hareketten oluşur.

(100) Tercüme: Karanlık gece! Dalga korkusu! O kadar korkunç girdap! Deniz yakasında yükleri hafif insanlar bizim hâlimizi nerden bilsinler?

Kâm: Arapça kaf ile nâm veznindedir. Üç anlamı vardır:

1)Ağız. 2) Ağzın içindeki üst taraf; Arapça hanek denir. 3) Murat ve istek. Burada şu anlamdadır. Bunun için de bencil nefisli **(105)** anlamındadır.

Tercüme: Bütün işim, nefsaniyet sebebiyle, sonunda benim adımı kötüye çıkardı! Sır ne zaman öyle gizli kalırsa onun için büyük meclisler kurarlar?!

Hemi: Beraber olmak, birlik, sohbet.

Tercüme: Rahatı, daima sohbeti arzu edersen, her zaman hazır ol Hâfız! **(110)** Sevgilinle karşılaşırsan, dünyayı terk et! Yani amacına kavuşan insan, dünya darlığından şikâyet etmesin.

Fürûğ: Fâ zammesiyle yâ fethasiyle yaktılık, güzellik.

Âb-ı ruy: Yüz suyu galiba insanın hayasından izzetinden şerefinden kinâye olur.

(115 Zenaħdân: Arapça zeķan, Kazan şivesinde "iyek" tabir olunur.

Ey güzellik ayının nuru! Güzelliğin yüz suyu sizin parlak yüzünüzden, sizin çenenizin ortasındaki çukurdan.

Yâ Rab: Allah Hazretlerine nida şeklindeyse de böyle tamlamalarda uzaksınmadan gelmiş şaşırmayı ifade eder. Ki deht ü dest: Ne vakit el verir **(120)** yani hâsıl olur.

Tercümesi: Ne vakit olur şu garz: Ki bizim toplanmış hatırımızla sizin dağılmış zülfünüz beraber ola.

Yani: Başımızda toplanmış aklımız, sizin dağınık zülfünüzü görürse kaybolur.

(125) Tercümesi: İranlılara gelmiş can, senin yüzünü kastetmiştir. Dönsün mü, çıksın mı? Sizin fermanınız nedir?

Topraktan kandan uzak tut eteği, bizim yandan giydirdin. Bu yolda öldürülmüş sizin kurbanınız çoktur.

Gönül haraplık eder, gönül tutar sevgiliye anlatınız ey dostlar! Elbette canım **(130)** sizin canınızdır.

Devr: Mevsim, zaman. Nergis: Bir güzel çiçektir, matur gözleri teşbih ederler. Taraf-ı besten: Göz yummak

Gözün nergis iken, zamanda hiç kimse selâmetlikten göz yumamadı. Güzel odur ki sizin sarhoşlarınıza mestverlik satmasınlar. Uykuya boyanmış **(135)** bahtımız uyansa gerek yalnız o sebepten ki sizin parlayan yüzünüzden göze su damladı.

Böke: Bödkeden hafifletilmiş, temennî anlamında kullanılmaktadır.

Tercümesi: Tan yeliyle beraber bize yüzünden bir demet gül gönder ki bahçenizin toprağından bir koku alalım.

(140) Bezm: Bânın fethı zânın sükunuyla sohbet, işret yahut meclis anlamındadır.

Cem: Burada en büyük padişah anlamındadır.

Cem: Fars edebiyatında Hatem ya rüzgâr ile zikredilirse Süleyman, câm ile zikredilirse Cemşit irâde edilirdi. İran'ın Peşdâdyân padişahlarından dördüncüsü olup, en büyük padişahlarından biri hesap edilirdi. **(145)** Fars efsanelerine inanmak mümkünse, yedi yüz sene padişahlık edip sonra Dehhâk-ı Mârî tarafından saltanatından edilmiş, âkıbet yüz sene kadar müddet çeşitli beldelere seyahat etmiş de helak olmuş. Bazı Arapça kitaplarda Menvuşluh isimle zikredilen padişah odur.

Beytin tercümesi: Ömrünüz olsun da muradınız ey padişah meclisinde **(150)** sâkiler! Gerçi bizim câmımız sizin zamanınızda şarab dolu olmadıysa da.

Câm, Fars efsanelerine göre, Cem'in bir kadehidir. Behmen oğlu Dârâb zamanına kadar İran selâtîni elinde kalmış. O kadeh cihân nümâ idi, dünyayı gösterirdi. Güya bütün âlemin bütün hâlinden haber verir imiş. O câmı görüp İskender de hekîmlerine emretmiş imiş de hekîmleri o câma nazîre **(155)** edip bir ayna icat etmişler imiş. İskender o aynadan dünyanın hâlini tamamıyla müşahede eder dururmuş. Bu hayâl efsanesi münasebetiyle sûfiyye tabirinde câm insanın aklı, ârifin kalbi olarak düşünülmektedir. Ki gâip âlemi, tabiatın sırlarını elbette insanın aklı keşfeder, ârifin kalbi de muayene, müşahede eder. Eskiden, İran medeniyetinin büyük derecelere eriştiği **(160)** devirlerde o

zamanlara göre bilinen gök cisimlerinin oluşmasını ve yedi gezegenin hareketlerini gözlemlemek için o zaman âlimlerinin marifetiyle piyaleden rasad âleti gibi bir şey yaptırmış olsa gerek. O âlet “felekiyye-i câm” namıyla isimlendirilip, o zamana göre gaye üstü garipliklerden dolayı halk lisânında o âlete en garip özellikler icat olunup şairler hayâlinde **(165)** mübalağa yoluyla daha garip daha acayip havas teşhir olunmuş olsa gerek. Sonra o havas arasına “Bütün âlemin bütün sırlarından haber verir.” özelliğinde, Farsça mübalağalarla abartılmış olsa gerek. Fars kaynalarının tahminlerine göre o “câmı” Cemşit yaptırmış da uzak zamanlar geçtikten sonra Keyhusrev o “cam”a bazı şeyler eklettirmiş.

(170) Küçük Dârâ, İskender’e mağlup olunca Canusar hıyanetiyle meftûliyetinden sonra, önceki büyüklüğün İranlılar’dan İskender’e geçmesi münasebetiyle olsa gerek Farslar’ın bilinçaltında Cemşit’in kadehi bedeline “İskender’in Aynası”nı icat edip, evvelde Cemşit’in kadehine isnat olunur havassın her biri, sonra “İskender’in Aynası”na dayandırmaya başladı. “İskender’in Aynası” Farsların bilinçaltından **(175)** çıkmış olabilir, yoksa Yunan mitolojisinde öyle bir aynanın varlığından bir eser yok gibidir.

“Cemşit’in kadehinin her şeyden haber verme,” özelliği sebebiyle bizim sûfiyye taifesi, insanın kalbini de “câm”a benzetmişlerdir. Gerçekten gâyet isabet etmişler. Güya Farslar’ın bilinçaltının kuvvetiyle oluşturulmuş rumuzu hâl **(180)** yolunda “Cemşit’in kadehi insanın aklıdır, ârifin kalbidir,” demişler. Bir cam bütün âlemin sırlarından haber verebilirse insanın aklının elbette bütün âlemin sırlarından daha fazla haber verebilmesi gerekir.

Yani mübareke bekasında, Musa ağacı “Enelhak” demişse Mansur gibi büyük bir zat niçin “Enelhak” demesin?

(185) Cemşit emriyle yapılmış bir kadeh “Bütün âlemin sırlarından haber verirse Allah Rabbü’l-Âlemin Hazretleri’nin kudretli, hikmetli emriyle yaratılmışların en yücesi olma sıfatıyla halk olunmuş insan aklı niçin bütün âlemin bütün sırlarından haber vermesin?

Buna göre sûfiyyelerin insan aklına, ârifin kalbini “câm” olarak teşbih etmeleri gâyet münâsiptir. Gerçekten insanlara her şeyden haber verebilecek bir şey varsa, yalnız akıl olabilir.

“Cemşit’in kadehi her şeyden haber verir,” itikâdından arta kalan bir sıfatla mı, yahut bazı sözlerde o kadar havas’ı zikredilmiş “İsm-i Azâm”ı bulup nefsinin nihâyetsiz hırsını doyuracak hazineyi elde etmek tamahıyla mı, gafil miskin bîçare insanları kendi huzurlarında el bağlatıp kendilerine bir geçim kaynağı bulmak hilesiyle mi, bunlara tamamen başka daha büyük bir sebeble mi, bunu katî sûrette yalnız bir Allah bilir, İslâm âleminde cifr itikâdı ortaya çıkmıştır. O kadar çok yayılmıştır ki hatta İslâm filozofu Ebul-alâ Hazretleri de “Ellüzûmiyyât”ında o itikâda taraftarlık göstermek için “…” demiştir.

Tercümesi: “Beyt-i risâlet ehline ilmleri cifrde geldi,” haberini işitip şaşırdılar; lâkin bu şaşırmaları yersizdir zîrâ müneccimin aynası cifrden küçük iken bütün dünyayı müneccime gösterdi değil mi?

Cifr ilmini, İmam Âli Razıyallâhu Anh Hazretleri vaaz etmiş imiş de tevârüs üzere ehl-i beyte mahsus ilmin sırlarının sıfatıyla imamlardan imamlara nakledile gelmiş. On iki imamdan İmam Câfer-i Sâdık Hazretleri güya o ilmin sırlarını “misk-i cifr”den yani gecenin bir vaktinde yazmış da bu yüzden “Cifr ilmi” olarak adlandırılmıştır.

“Heft Kulzem”in beyânına göre cifr ilmi insanı türlü belâlardan saklamak ümidiyle kullanılır. “Tavîzât” gibi şeylerden ibâret imiş; ama ikinci daha bir mutemet söze göre, cifr kitabı: Elifbâ harfleri sayısınca 28 fasıldan, her fasıl birçok sayfadan, her sayfa 28 satırdan, her satır 28 hâneden, her hâne de adedi dört olmak üzere “hurûf-ı hecâ” yazılmıştır. Şöyle ki: En birinci sayfada en birinci hânede dört elif, ikinci hânede üç elif bir ba vardır ve bunun gibi dört harfli olmak şartıyla 28 elifbâ harflerinden terkibi mümkün bütün şekiller cifr kitabında, cedvellerinde kaydedilmiştir.

Bu yüzden dört harfli kelimeleri yazmaktan maksat: İsm-i Azâm'ı bulmak imiş! Zîrâ İsm-i Azâm'ın harfleri, "lafz-ı celâle" harflerinden fazla hem de eksik olmayacağı, güya, biliniyormuş. Buna göre de cifr kitabı hânelerinin birinde elbette İsm-i Azâm bulunacaktır. Hâneleri arayıp kazarak bir adam **(220)** "İsm-i Azâm"ı buldu mu bütün hazineleri elde etmiş olur. Her şey o vakit insanın irâdesi, tamahı tasarrufunda olacak. Hayâline gelebilecek bütün muhalâtı o vakit insan sadece "kün feyekûn", ol deyince yaratma, kaidesiyle halk edecek de iş bitecek.

Böyle tatlı hayâl az değil; boş adamları bu yolda kurban etti. Tamahkâr, açgözlü himmetsiz tembel insanlar yatakta yatıp **(225)** nihâyetsiz hırslarını, şehvetlerini doyurmak hülyasıyla cifr kitabı hânelerinden İsm-i Azâm'ı arar oldular.

Evvelde bir kadar insanlar sûnî altın yapmak arzusuyla bütün madenleri altın edecek kuvvete sahip "iksîr" namındaki cevheri aramak davasıyla gece gündüz meşgul ola ola gâyet ehemmiyetli bir ilmin ortaya çıkmasına sebep oldular. **(230)** O ilmî cevherin ismini "kimya" olarak adlandırdılar. Emelle amel ettiler, büyük bir sonuç ortaya çıktı. Keşke İsm-i Azâm'ı arayanlar da o kadar emekleri sonunda bir fayda elde etseler de hiçbir şekilde İsm-i Azâm'ın kâğıtta resmedilecek bir kelime olmadığını anlasalardı.

İsm-i Azâm bir kelime ise şüphe yok o kelime elbette **(235)** Kur'ân-ı Kerîm'debulunur. Bize Kur'ân-ı Kerîm'in yalnız âyetleri, kelimeleri değil; belki bütün harfleri bile malûmdur. İsm-i Azâm, eğer kelimeleri arayarak bulunacak bir şeyse, o zaman cifr cedvelleri gerekmez, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri kafidir.

Her şeyden önce isim nedir, bizim bunu bilmemiz lâzım. İsim, bizim lisânımızda geçen sesten ibâdet olabilir mi? "Velem adamel-esmâi küllehâ," **(240)** âyet-i kerîmesinde isimden murat nedir?

Ey sâki: Bâde nuruyla bizim kadehimizi nurlandır. Ey Çalgıcı! Şarkı söyle zîrâ cihanın işi muradımızca oldu.

Biz kadehte yârin yüzünü gördük, ey bizim şarabın lezzetinden haberi olmayan insan! Kalbi ilimle canlı insan hiçbir zaman ölmez. Dünya sayfalarında bizim **(245)** devâmız yazılmıştır.

Korkarım ki: Kıyâmet gününde şeyhin helâl ekmeğiyle bizim haram şarabımız bir derecede ola.

Sarfe: Ziyâde: bâz-ı hast: talep

Ey yel: Eğer dostların bağlarından geçersen kesinlikle sevgiliye bizim **(250)** haberimizi söyle.

Ey sâki! Kalk, kadehi ver! Günlerin kaygısının başına toprak at, yani dünya gamına iltifat etme.

Gümüş bedenli o servi görmüş adam, bahçe servilerine ikinci defa bakmaz.

Sabret Hâfız, şiddetlere gece gündüz, ta ki maksadın nihâyetine kavuşasın.

(255) Gönül elemden gider. Ey kâlp sahipleri Allah için bize himmet edin. Âh! Gizli sır ifşa mı olacak!

Efsane: Mesel veya hikâye. Efsun: Mekr ve hile

Feleğin on günlük muhabbeti meseldir, hiledir. İyiliği dostlara fırsat say ey yâr!

(260) İskender'in aynasıdır şarap kadehi. Bak, Dârâ'nın hâlinden sana haber verir.

Ey ihsan sahibi! Selâmetlik şükrü için, bir gün fakir dervişin hâlinden haber al.

İki cihanın rahatı şu iki harfin tefsiridir: Dostlara lutfetmek, düşmanlara **(265)** dost gibi görünmek.

İki âlemde, insanın rahatına sebep olacak şeyleri beyânda, şu iki sözden daha iyi ifade edecek bir söz bulunmaz.

İyi ismiyle, mahlasıyla bize yol vermediler. Eğer sen beğenmezsen kazayı değiştir.

O acı gibi ki sûfî ona “ümmül-habais”, kötülüklerin annesi, dedi; bizim için genç bakire kızlar, bundan da tatlıdır.

Halk dağılacağı zaman, işrete sarhoş olmaya çalış. Şu varlık kimyası, fakiri Kârun eder.

Geri durma ki elinde katı taş balavız gibi olan dilber gayretinden seni şem gibi yakar.

Farsça konuşan güzeller ömür vericilerdir. Ey sâki, kulların pîrlerine şu müjdeyi ver.

Şu şaraba boyanmış hırkayı Hâfız kendi irâdesiyle giymedi. Ey eteği temiz şeyh bizi mazur tut.

Allah’ın bendelerine yoldaş ol; çünkü Nuh’un gemisinde toprak vardır ki tufanı bir damla olarak hesap etmez.

Hâkî: Yây-ı nisbiyye ile toprağa mensup insan demek olur.

Her kimin uyku yeri şu bir avuç topraktır. Söyle! Ne hâcet ki göklere çıkarasın binaları.

Beder: Kapıya. Ber vü beder: Var kapıya; çık git.

Var, gök hânesinden çık. Ekmeğe razı olma. Şu kara, kâse âkıbet misafiri katleder.

Bedrûd: Bânın kesri dalın sükûnu, rânın zammıyle Heft Kulzem’in beyânına göre, veda etmek, bırakmak anlamındadır. “Lûgat-i Şehnâme” beyânına göre, bânın fethiyle olup baş kelimesiyle kullanılırsa sağ kal, esen ol demektir. Gün kelimesiyle kullanılırsa veda, ayrılma anlamına gelir.

Ey benim Kenanlı ayım! Mısır’ın tahtı senin oldu. Vakittir ki terk edesin zindanı.

Zülfün başında, bilemem, nasıl sevda tutarsın? Misk kokusu saçar saçlarını yine birini birine örmüşsün.

Rind: Rânın kesriyle kayıtsız, zarardan korkmayan, hilekâr, zeyrek adam.

Ey Hâfız, şarap iç, kayıtsız ol. Keyfini yerinde et; lâkin başkalar gibi Kur'ân'ı yalan dolanlara tuzak etme! İlim ehli tarafından anlaşılırsa ne kadar büyük söz! Kur'ân-ı Kerîm'i, din ve İslâm'ı hevesin yolunda kullanma!

Eğer o Şirazlı Türk bizim gönlümüzü ele alabilse, kara benine Semerkant'la Buhara'yı bahş ederim.

Ver ey sâki kalan şarabı! Bulamazsın, göremezsin cennette Rüknüâbad nehrinin kenarındaki musalladaki dikilen güle benzeyen namaz kılanları. Bizim kim aşkımızdan yârin cemâlinin gönlü toktur. Eynlik, koku, ben, sürme gibi şeyler güzel yüze gerek olabilir mi?

Çalgıcıdan şaraptan söz söyle, düyanın sırlarından bahsetme.

Hikmetleri, vücudun sırlarını, zîrâ hiçbir insan keşfedemedi ve edemeyecek.

Güneşten fazla o güzellik yüzünden Yusuf'ta var idi, anlamadım ki aşk Züleyha'yı masumiyet perdesinden çıkarır imiş.

Rûz-u efzûn: Nuru günün nurundan ziyâde, Yusuf'un cemâli gibi cemâlin kaydına esir olan Züleyha elbette bizim takatimize göre mazurdur. Bize göre, Züleyha iffetinde, ismetinde bâki idi. O kadar fevkalâde cemâle, o derece kahredici galip kuvvete mağlubiyet zaaf değildir; iffetsizlik değildir. İradesi elinden gitmiş insanın o hareketi hevasına boyun eğmesi değil; belki çaresizliğinin cezbeye gelmesidir. Bir görüşte kadınlar ellerini kesmişlerse, Yusuf'a kavuşmaya zarûrî şekilde rağbet etmek Züleyha hakkında ismetsizlik olmaz.

Kıssada Züleyha hakkında fikrimiz şudur; ama huri gibi Züleyha'yı görmüş, birçok defa o huriyle halvette kalıp, her istediğine gücü yeten Züleyha tarafından her defa tehditlerle teklif edilmiş Yusuf hakkında fikrimize

gelince: Kur'ân-ı Kerim'de Yusuf'un beraatına, ismetine delâlet eden hiçbir âyet yoktur takdirinde bile biz Yusuf'u hıyanet kastından elbette pak kalmıştır itikâdında olur idik de isabet ettik davasında olur idik zîrâ Yusuf gibi aklı, sabrı, irâdesi kâmil bir insanın aklı şehvetine galip gelmezse, Yusuf gibi **(325)** bir insan hıyanetten kurtulmazsa o zaman insanlık âleminde hain olmayan bir insan bulunmaz. İnsanlık âlemine hürmet gözüyle bakarsak, o vakit âlemde birkaç tane hain olmayan insanı görmek lâzımdır. Bana Züleyha gibi huri teklif etmiyor, bununla ben hain olmadığımı, masumiyeti dava edemem, sebepler hazır, kudret kâmil iken sakınırsam o zaman hainliğin bende bulunmadığı ortaya çıkar.

(330) "Yusuf'un ismetine beraatına delâlet eder bir âyet bulunmaz ise de," dedik; lâkin Kur'ân-ı Kerîm Yusuf'un beraatına delâlet eden âyetleri Yusuf sûresinde bir iki değil daha ziyâde buluruz.

"…" şu âyette Züleyha şehâdetiyle Yusuf'un beraatı, ismeti alenen söylenmiştir "…" şurada şahit Yusuf'un Mısır Aziz'i **(335)** huzurunda şehâdetiyle, o şehâdetin de zarûrî sûrette doğrulukla Yusuf'un beraatı ârıza hem de haşiyesine malûm olmuştur.

"…" şu âyette genelin şahitliğiyle umum nazarında Yusuf'un beraatı ilan edilmiştir. Yusuf'un beraatına delil olan şu kadar şeyler var iken, "…" âyet-i kerîmesi tefsirinde yazılmış sözleri gören insan habercilerin **(340)** öfkelenmelerine şaşırır.

Şu âyet-i kerîmenin ifadesine göre, Züleyha'dan Yusuf hakkında, Yusuf'tan Züleyha hakkında "hem" peyda olmuştur.

Züleyha'nın arzusu, maksadına hevesine kavuşma yolunda Yusuf'a galip gelmeye kasıttır.

(345) Yusuf'un arzusu nedir? Elbette Züleyha'nın arzusuyla aynı olması gerekiyor. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm bir madde ile tabir etmiş "Rabbin burhanını görmemiş olsa idi, teklifi kabul edecek idi," sözünün mânâsı nedir? Yusuf'un beraatı, iki arzunun niyeti aynı olması lüzumu bizim nazarımızda sabit olur

ise diyebiliriz: “Züleyha amacına ulaşmaya kast etmiş, Yusuf da müdafa etmeye; lâkin burhan görmemiş olsa idi.”

(350) Şiddetle, sertlikle müdafa eder idi; lâkin nazik muamelede bulunma lüzumu enbiyalara, umuma, aklı bütün insanlara Allah’ın burhanıyla bilindiğine göre, Yusuf müdafa ederken şiddet kullanmamış, belki yumuşaklıkla müdafa etmiştir. Hâlis insan fuhştan kaçınır, lâkin kaçınmak davasıyla şiddet göstermez. **(355)** Şiddet göstermek günahın daha kabası değil midir? Nazik muamele yoluna seferle Yusuf’tan sarfedilmiş fenalık, iffetli olma yoluna seferle Yusuf’tan fuhş sarfedilmiş. Güzellik “…” yani, Yusuf’tan zulmü de fuhşu da sarf etmek için, böyle oldu: Yumuşaklıkla Yusuf müdafa etti. Şiddet kullanmış olsaydı, zulmetmiş olurdu. Müdafa etmemiş olsaydı, Mevlasına hıyanet, Hudası’na isyan **(360)** etmiş olurdu.

Güman ederim: Şu ifadenin tefsiri Arap’ın zevkine daha münâsiptir.

Nebilerin namusuna, şerefine dokunmamak meydanında daha ziyâde edeplidir.

Bana kötü söyledin, mutluyum. Affetsin seni Allah, güzel söyledin acı cevap şekerli dudaklara yakışır.

(365) Nasihat işit ey can! Candan artık dost tutarlar sadetli yiğitler ihtiyar âlemin öğütlerini.

Şu mânâda İslâm Ebul-alâ Hazretleri demiş: “…”

Yani, başına gelmiş ufak hem büyük belâları defetmeye gücün yoksa razı ol da her bir işi yalnız bir Allah’a havâle et!

(370) İstişare edersen haberdar olmayan adamdan işi sorma. Fayda alacağın öğütçün kıymetli değildir. Dağ kadar altın karşılığında olursa da.

Nasîhat: Hıyanetten garazdan pak olup, insanı hayrına irşat eden iş veya sözdür.

Gazel söyledin inci dildin de dizdin, gel, güzel oku ey Hâfız! Senin nazmın **(375)** üzerine felek saçar süreyya yıldızlarını.

Hâfız Hazretleri kendi nazımlarını övmek yolunda boş beyitler yazmıştır. Şairlerin geneli, belki yalnız şairlerin değil; ilim ehlinin ekseriyeti kendi sözlerine kıymet vermek yolunda iftihar yoluyla az değil, çok cümleleler söylemişlerdir.

(380) Riyâ boyasıyla görünüşte tevazu; lâkin kalben terfi elbisesiyle söylenmiş sözden, insanın mağruriyetine sebep olmayan iftihar yoluyla söylenmiş hak ve hâlis söz daha güzeldir.

Yalan, riyâ perdesi arkasında durup, tevazu sûretiyle söz söylemek bize âdet olmuştur, lâkin "Tevazu en büyüklerin şanıdır," anlayışına sadece en **(385)** büyüklüğü dava etmek için bürünmektir.

O zaman ki sevgiliyle oturursun da şarap içersin, hatırda tut yel ölçer dostları!

Güzel ahlak ve yumuşaklıkla nazar ehlini avlayabilirsin. Zîrâ zeyrek kuşu bağ ve tuzakla tutmazlar.

Bilmem ne sebepten dostluk kokusu bulunmaz fidan boylu kara gözlü, ay yüzlü **(390)** sevgililerde.

Buna gayrı diyemezsin: Senin cemâlinde ayıp odur ki muhabbet ve vefâ rengi güzel yüzde bulunmaz.

Nimetin şükrü, yârların sohbeti, bahtın âşinâlığı hakkı için, hatırda tut çöl ve sahra gariplerini.

(395) Gökte acep mi, eğer Hâfız'ın sözünden zühre nağmesi Mesîhi raks ettire.

Yani Hâfız'ın hikmet sözleri göklerin sakinlerine de tesir etse hayret edilmez.

Gece mescitten meyhâne tarafına geldi pîrimiz, nedir, ey evdeşler bundan sonra tedbirimiz. Biz müritler yüzümüzü Kâbe tarafına nasıl götürelim, yüzünü mey hânesine tutar iken pîrimiz.

Akıl eğer bilse idi ki gönül zülfünün bağında ne kadar hoştur, akıllılar divane olurlar idi bizim zincirimiz için.

Nehçîr: Nunun fethi, hây-ı macemenin sükûnu, sonra üç noktalı cim-i fârisî ile av, avcı, av meydanı, umumen sahra hayvanı anlamındadır. Burada av anlamındadır.

Gönül kuşu cemiyet avını tuzağına almıştı. Sen zülfünü açtın da bizim elden avımız kaçtı.

Güzel yüzün bir âyeti lutfederek bizi keşfetti. Bu yüzden lutuftan güzellikten başka bir şey bulunmaz bizim tefsirimizde.

Taş gönlüne acaba tesir eder mi bir vakit ateşli âhımız ile geceleri uyumaz göğsümüzün kokusu.

Yel senin zülfün üzerine geldi de cihan bana karanlık oldu. Senin zülfün sevdasından bundan ziyâde faydamız yoktur.

Tevfîr: Maldan hâsıl olur faiz, fayda.

Bizim âhımız oku göklerden uzar, ey Hâfız sus! Canına şefkat et, saklan bizim oklarımızdan.

Bu mânâda İslâm filozofu Ebul-alâ Hazretleri demiş: “Saklan mazlumun duasından. Zîrâ duası nurdan olan hicaplara iner, o perdeleri yırtar.”

İşin kurtuluşu nerede, harap olan ben nerede?

Görün yolun farklılığı, nerededir tâ nereye?

Nedir nispeti rindliğin salâha ve o takvaya?

Nasihat dinlemek nerde? Rübâbın nağmesi nerede?

Gönlüm döndü mâbetten riyâ hırkasından nerede?

Nerede muğların pîri, nerede saf şarap?

Dostun yüzünden düşmanların gönlü ne bulur?

Sönmüş çerağ nerede, güneş mumu nerede?

Hâfız'da karar ve sabır vardır güman etme ey dost

Karar nedir, sabır nerede, uyku nerede?

Başın hakkı için, eğer bütün âlem başıma kılıç vurursa da

Çıkarmak mümkün değildir senin muhabbetini başımızdan

Her kim ki dese: Uzak seferin var mıdır?

De: Sefer uzunluğu başımızdan çıkmadı.

Lutuf olur, eğer örtmez isen fakirlerden yüzünü,

Gönül aynasıyla görsün içini, gözümüz senin yüzünü.

Hârut gibiyiz, daima aşkın belâsında zârız.

Keşke görmeseydi asla bizim gözümüz senin yüzünü.

Her zaman olurdu Hârut senin çenenin çukurunda esir.

Eğer söylemese idin hüsnünden bir zerre Mârut'a.

Gül kokusu kalktı, ulaştırsın ey peri bahçede

Bülbüller mestler söyleyenler sihirli göz için.

Çeker senin cevr ve cefâlarını ayrılık sebebiyle

Ey put lutfet, görsün Hâfız'ımız yüzünü.

Mahbûbum eğer rindlik ve mestlik ederse, ey cânım

Sana sarhoşluğu zühdü terk etmek lâzım olur en evvel.

(445) Hayat vakti, şadlık mevsimi, şarap zamanı,

Şu beş fırsat günlerini ganimet bil, âgâh ol.

BÂ HARFİ

Dedim ey güzeller sultanı rahm et şu garibe,

Dedi gönül ardında yolu kaybeder miskin garip.

(450) Dedim ona sabret biraz. Dedi: Beni mazur tut.

Şu kadar garip gamına evde terbiyelenmiş nazenin tâkat tutar mı?

Padişahlar sencâbında uyumuş nazenine ne gam,

Eğer dikenden, taştan yapsa döşeği, yastığı garip.

(455) Ey zülfün zincirinde o kadar âşinâ yeri var sevgili!

Hoş olur acep o miskli ben kokulu yanak üzerinde.

Görünür şarabın aksi senin ay gibi yüzün renginde,

Erguvan yaprağı gibi ak gül yüzü üzerinde acep.

Dilber dedi: Ey Hâfız âşinâlar hayret makamındadır.

(460) Acep değil, eğer otursa hasta gamlı olup garip.

Bunun gibi zamanda tuhaf olur,

Eğer kapasalar meyhâneyi aceleyle.

Meyhâne kapısını kilitlemişler,

Yine aç ey kapılar açıcı.

Hâfız gam yeme, baht sevgilisi

Âkıbet yüzünden alır örtüyü.

Devletin tanı şimdi attı. Hani güneş gibi kadeh.

(465) Bundan güzel fırsat nerede bulunur; ver şarap kadehini.

Hâne teşvişsiz: Sâki nükte söyler, tesir eder yâr.

Hayat vakti, kadeh devri, gençlik zamanı.

Aklıyla hizmet eden insan için gerekli şeyleri burada toplamıştır: Karıştırmadan boş hâne, faydası olan yâr, tende canda olan neşeler.

(470) İstekleri şadlandırmak güzelliği şadlığı ziynetlemek için, altın kadehi ezilmiş eritilmiş yakut ile terkip hoş olur.

Şahid: Mahbûb. Pây-ı kub: Ayak vurucu yani raks eden. Sevgili hem şarkı söyler, alkışlar, rakseder sarhoşlarla.

Sâki gamzesi, meyperestler gözü gibi uyku mesti.

(475) Halvet hastır, emin yerdir, insanların şenliğidir. Her kim şu sohbeti bulur, yüz kapıyı fetheder.

Şarabın letafeti hayâlinden çabuk tabiatı süsleyen, bezeyen gül yaprağı içinde gül suyu güzel saklar.

O ay, Hâfız'ın incilerine müşteri olunca, şimdi erişir oldu her saat zühre **(480)** kulağına rübap avazı.

Yaz senin cemâlini şerh etti her fasılda.

Cennet senin güzel vasıflarını zikreder her bapta.

Sirişk: Gözyaşı. Dost burden: (Elin yetişmesi) Galip gelmek, ziyâde olmak.

Şusten: Yumak, yıkamak. Yâresten: Güç yetmek.

(485) Gözyaşım ki Nuh tufanından ziyâde idi, gönül levhasından senin muhabbetini silmeye gücü olmadı.

Bir muâmele et, şu kırık gönlü satın al.

Zîrâ sınıklık ile diğer yüz bin bütüne.

Dürüstlüğe çalış, nefsinden doğsun güneş.

(490) Yalan sebebiyle yüzü kara oldu evvelki tanın.

Çapük: çâpük: Türkçe ile Farsçada müşterek kelime olup tez yürür anlamındadır. Kazan şivesince çabuk yazılıp "at çabuv", at koşturma, bu anlamdadır.

Ey gönül! Kesme tamahı dostun nihâyetsiz lutfundan aşk davası ettikten sonra, çabuk başını oynat!

(495) Âsaf: Süleyman'ın meşhur veziridir. "…" âyet-i kerîmesinde zikredilen odur. İlim ve hikmeti ihatasıyla atasözü olarak kullanılır.

Âsaf ilmiyle eğer gönül ararsak derler ki:

Hoca, Hâtem saltanatı kaybetti, yine aramadı.

İncinme Hâfız, dilberlerden vefâ ümit etme.

(500) Bahçenin ne günahı olur, eğer şu ağaç büyümezse.

Ben ki baş indirmezdim iki cihâna,

Boynum onun minnetinin yükü altında.

Mecnunun zamanı geçti, nöbet bizimdir.

Her kime beş gün onun nöbetidir.

(505) Ben ve gönül fedâ olmuşsak ne oldu?

Maksat onun selâmetliğidir.

Zâhirî fakirliğine bakma.

Hâfız'ın gönlü onun muhabbetinin hazinesidir.

Senin yüzün gönlüme geldi, muradımı bulsam gerek; çünkü iyi hâl iyi fal arkasında olur.

(510) Gerçi tatlı ağızlılar padişahlardır; lâkin zamanın Süleyman'ı odur ki Hâtem onunladır.

Yüzü kemâli hüneri güzeldir, eteği paktır. Şüphesiz iki cihân paklarının himmeti onunladır.

Dostun tarafından şefkat ümit ederim! Cinâyet ettim, ümidim onun affınadır.

(515) Bilirim ki benim günahımı bağışlar; çünkü o gerçi peri sûrettir, lâkin melek sıfatlıdır.

O kadar ağladım ki her geçen gün yaşımızı akar gördü de dedi: Bu ne ırmaktır.

(520) Gûy: Farsça kafla top anlamındadır. Çevgen topu.

Kûy: Arapça kafla: Büyük yol, yol başı, mahalle mânâlarında gelir. Yol başı gibi başlar ki senin mahallen başında oynattık, hiç kimse bilmedi ne yol başıdır ve bu ne mahalledir.

Bırakmasam gerek yârin dudaklarını şarabın kadehlerini, zâhitler! Beni **(525)** mazur görün ki mezhebim budur.

O adam ki gönlüme göz altından ok vurur. Hâfız'ın can aşı onun dudak altından bir gülmesindedir.

Kilk: Arapça kafın kesri lamın sükunuyla hem içi boş kamışa hem de yazı yazmada kullanılan kaleme denir.

(530) Zâğ: Karga, burada kara anlamındadır.

Âb-ı hayat onun burnunun belâgatından damlar. Benim kara kalemim, Allah ismiyle yemin ne kadar yüce meşreptir.

Talep etme ibâdeti, ahdi, namazı ben mestten. Kadeh çekmek ile meşhur oldum “elest” gününde.

(535) Ben o saat ki tahâret aldım aşk çeşmesinden dört tekbir ettim bir defa bütün kusurlarıma.

“…” âyet-i kerîmesiyle şu beytin bir kadar alakası yok mu?

Şarap ver! Tasına ağu vereyim kaderin sırrından. Kimin yüzüne âşık oldum da kimin kokusuyla mest kaldım.

(540) Kader meselesi beşerin aklıyla hâlledilememiş müşkül bir meseledir. Her insan âlim, dine bağlı, doğal hesapla münkir, zarûrî şekilde kadere itikat eder. Zîrâ her insan kaderin hakkıyyete delâlet eder şeyleri kendi vicdanında kendi hayatında bulur, görür. Allah’ın ilmi, bütün cüziyyatı bütün külliyatı kapsar dersek elbette kaderi biraz kabul ederiz. Zîrâ olacak şeylerin **(545)** biri Allah’ın ilminden hâriç kalsa o vakit ilimde kemâl olmaz.

Lâkin “İlmin ilerlemesi zıtlığın geri çekilmesi insanlardan irâdeyi nasıl kaldırmıyor?” meselesi kelam kitaplarında cevabı görülmemiş bir mesele olarak kalmıştır.

Zannımca kader vücudun aksidir. Kader ile vücudun harfiyyen tamamen tetâbukı vücuttan irâdeyi kaldırmıyor. Gerçek vücutta nasılsa **(550)** kaderde öyle akseder. Tasavvuf ehlinin lisânında “sırkader” namıyla gizlenen mevcudun hakikatinin “alâmâ hüve aleyhi” ezelde bilinmesidir. Vücut âleminde, bir nizam bir tertip var, şu genel hareketten gâyet büyük bir maksat var dersek elbette mesele kaderi kabul etmek lâzım gelir. “…” kaidesi âlemde bir nizamın, bir maksadın yokluğuna dayandırılan bir fikir mezhebidir.

(555) Kader meselesi insanlara yağmur gibi yağar belâları hafifletme yolunda gâyet büyük ehemmiyete sahiptir. Kaderin geçmesine iman eden adam hiçbir vakit hayattan ümit kesmez, başına belâların geldiği saatlerde sabırsızlık göstermez ne kadar ağır meşakkatlere tesadüf ederse de yiğitliği elden bırakmaz, **(560)** muharebe meydanından hiçbir zaman kaçmaz. Korkaklık, pısırıklık gibi en büyük hastalıkların en tesirli devâsı kadere iman etmektir.

Kemer: Kuşak, bel, yükseklik. Yahut büyük dağ eteğinde bir küçük dağ.

Kemer-i kûh: Dağ kuşağı yahut dağ beli.

Tercümesi: Dağ beli karınca belinden incedir burada. Ümitsizlenme rahmet **(565)** kapısından ey şarap bendesi. Yani rahmet kapısı önünde herkes birdir. Yahut "…" mânâsına uymayla rahmet kapısında âsiler velilerden daha ziyâde itibarlıdırlar.

Zâhire tapan zâhit, bizim hâlimizden haberdar değildir. Ne söylese de bizim hakkımızda kötülük görmeyiz.

(570) Hakikati talep yolunda isteyenin önüne ne gelsede hayırlıdır. Doğru yolda ey gönül gümrâh bulunmaz.

Nasıl oyun yüz gösterirken bir küçük değersiz şey sürecek oldum. Kayıtsızların satrancı meydanında şahlara dolaşmaya yer yoktur.

Nedir şu büyük, sade çok süslü nakış? Şu muammadan hiçbir âlim **(575)** cihânda haberdar değildir.

Hakikaten vücut âleminin ayrıntılarından sırlarından tamamıyla değil; belki biraz, gururlanacak kadar insaniyet hemen nasip alamamıştır.

Buna acep kanâattir yâ Râb, hem şu nasıl Kâdir-i Hâkimdir? Bu kadar gizli yaralar varken âh etmeye hâl yoktur.

(580) İnsan hayatıyla kaderin nispetinden hikâye gibidir.

Bizim dîvân sahibi hesabı bilmiyor gibi. Bunun hakkında Allah içinden bir alâmet yoktur.

Kim isterse söyle gelsin, her ne isterse söyle sorsun. Âdet bu dergâhta naz yapan, kibirli hademe, kapıcı yoktur.

(585) Her ne varsa bizim endamsız boyumuzdandır. Yoksa senin kaftanınn hiç kimsenin boyuna kısa değildir.

İşte kaderin sırrı budur! Her şey kendi hâlince ortaya çıkmıştır. Kader tarafından hiçbir tazyik yoktur, Allah'ın cömertliğinde cimrilik yoktur; kusur alıcı tarafındadır.

Meyhâne kapısına gitmek bir renkli adamlar hâlidir. Yalancılar için, şarap **(590)** satıcılar mahallesine yol yoktur. Harapların pîrinin bendesiyim, zîrâ lutfu devamlıdır. Yoksa şeyh veya zâhidin lutfu gâh vardır, gâh yoktur.

Hâfız eğer başköşede oturmazsa himmet büyüklüğündendir. Şarap tortularını çeker, aşk derdini çeken âşık mal ve mansıp kaydında değildir.

Himmetli adam maldan rütbelerden gelmiş itibarlara mağrur olmaz, galiba **(595)** öyle şeylere kesinlikle iltifat etmez.

Gönül verdim ona müjdesi için, lâkin hemen utanmaktayım şu kendi gönlümden ki dosta saçtım.

Günün seyrinde ayın devrinde ne irâde var?! Dönmekteler Allah'ın fermanı gereğince.

(600) Hoşgeldin ey can atanların resulü, ver dost haberini! Tâ edeyim canımı rağbetle dostun namına fedâ.

Zülfü tuzaktır. Beni tuzağın tanesidir, ben bir tane alayım ümidiyle dostun tuzağına düştüm.

Başı sarhoşluktan kaldırmaz kıyâmet gününe kadar her kim ki ezelde benim gibi bir **(605)** yudum dostun kadehinden içti.

Şemme: Zerre

Ben söylemem bir zerre kendi şevkimin şerhinden; çünkü baş ağrısı olur bundan fazla sıkıntı göstermek.

Benim meylim kavuşma tarafına, onun meyli ayrılık tarafına. Kendi muradımı terk ettim ki dostun **(610)** muradı hâsıl ola.

Dest dâden: El vermek yani kolay bir şekilde ortaya çıkmak.

Eğer el verse çekeyim göze sürme gibi o yolun toprağını ki dostun ayağıyla şereflendi.

Ey Hâfız onun derdinde yan. Devâsız düzel! Çünkü dostun kararsız derdine **(615)** devâ yoktur.

Dermân: Asılda “derdmân”dır. Yani dert kaldırıcı.

Gerçi dost bir şeye bizi almaz, âleme satmayız dost başından bir saçı.

Gel, emel hânesinin temeli katı zayıftır, götür şarabı, ömrün temeli de yel üzerinedir.

(620) Bendeyim o insanın himmetine ki yeşil gök altında bağlanma rengini kabul eder her bir şeyden âzâdedir.

Bu beyit ne kadar büyük sözdür! Kıymeti takdir olunamayacak bir cevherdir. Hakikaten, insanın insaniyeti hürriyettedir; lâkin nasıl hürriyet? Neden hürriyet? Hukuk nazarında kâmil hür olan insanlar acaba her bir bağdan her **(625)** bir renkten azat olabilirler mi?

Şu gün medeniyet âleminde basit örf ve âdetler, medeniyet nazarında en büyükleri de esir etmemiş mi?

Yer yüzünde aklı vehm sultasından, irâdesi şehvet bağından, kuvveti gadap kahrından kurtulmuş insanlar ne kadar bulunur?

(630) Bir Arap şairi demiş: “…”

Ne deyim şuna, meyhânede gece mest ve harap iken gâip âleminin meleği bana ne müjdeler verdi.

Ey büyük nazar, yüksek yer, mekânı şahbaz! Senin mekânın şu mihneti düşük yer değildir.

(635) Kengere: Arapça kafın zammesiyle nunun sükûnuyla Farsça kafın da zammesiyle her bir yüksek şeylere denir. Hem de hâne ya kale duvarında ziynet için yapılmış çıkıntı ki Arapçada şerefe denir.

Dâmge: Dâmgâh: Tuzaklık yer.

Sana arş yönünden seslenirler: "Bilmezim ki sana şu tuzaklıkta ne oldu!"

(640) Kuds âleminin gemisi hâl lisânıyla her bir insana derler: Sen kuds âlemindeyken acaba niçin dünyayı sevip gaflette kaldın, ruhun yönüyle kutsallığını unuttun?

Bir nasihat edeyim sana, bekle, hem yerine getir; çünkü şu söz tarîkat şeyhinden benim yâdımdadır.

(645) İsteme dürüstlüğü temeli zayıf dünyadan. Zîrâ şu kocakarı milyonlarca damattan kalmış duldur.

Cihânın gamlarını yeme, nasihatimi aklından çıkarma. Şu hikmet bir yolcudan hatırımdadır.

İnsan kendi saâdeti için dünyada ne kadar içtihat eder ise de dünya **(650)** genişliklerine mağrûr olmamak, darlıkları için gam yememek sabırsızlanmamak lâzımdır. İnsanlara çalışmak farzdır. Bundan sonra dünya rahatına da darlığına da bir derecede olursa işte mesut odur.

Verilmişe razı ol. Yüzden düğümü çöz! Benimle sana ihtiyâr kapısı açılmamıştır.

(655) Gülün gülmesinde ahde vefâ nişânı yoktur. Nâle et, ey gönülsüz bülbül! Feryat yeridir.

Niçin haset edersin Hâfız'a, ey nazmı zayıf! Fikrin kabul görmesi, sözün latifliği Allah'ın hibesidir.

O adam ki makamı yalnız Kâbe idi, senin lebin şevkinden, gördüm meyhâne

(660) kapısında ikâmet eder olmuştur.

Gönlü gitmiş Hâfız'ın, ey aziz canım, senin gamınla birleşmesi vardır ki eskiden gelmiştir.

Gül göğüste, şarap elde, sevilene gönlünce. Dünya şahları böyle günde bana bendelerdir.

(665) Bizim mezhebimizde bâde helâldir; lâkin ey gül gibi servi senin yüzünsüz haramdır.

Ey Hâfız, oturma şarapsız sevgilisiz bir dakika. Gül, yasemin Ramazan bayramı günleridir.

Ey nazlı çocuk, sen nasıl mezhep tuttun? Sana bizim kanımız ana sütünden **(670)** daha helâl olmuş.

Ne zaman, zamandan gam rengi görürsen şarap iste. Tecrübe ettik faydası şüphesizdir.

Muğlar pîri eşiğinden niçin geri durayım; devlet o evdedir, açıklık o kapıdadır.

(675) Bizim yolumuzda yalnız gönül kırıklığını alırlar. Kendini methetme pazarı o yoldan başkadır.

Bir kıssadır, ziyâde değildir aşkın gamı; lâkin şu aceptir: Her adamdan ne kadar işitirsem de tekrarlanmış olmuyor!

Kıssa birdir; lâkin her defada yeni bir payı ifade eder. İmam Şadâbî **(680)** Hazretleri meşhur Şadâbiye önsözünde demiş: "…" yani Kur'ân sözü usançsız en güzel arkadaştır. Ne kadar tekrar kılınırsa o kadar cemâli ziyâde olur. Tasavvuf büyüklerinden Muhiddin ibni Arabî Hazretleri Fütûhat-ı Mekkiyye'de nakletmiş: Kur'ân'ı iki defa tilavet edip de hemen bir mânâyı

(685) anlar adam Kur'ân'ı tilavet etmemiş gibi olur. Her defada yeni bir mânâ anlamak hakikî tilavetin yeni işidir. Buna göre bizim en büyük müçtehitler daima Kur'ân tilavet eder olmuşlar. Fıkıh ilimlerinde genişleme ve yer tutma da sürekli Kur'ân'ı tilavetten ileri gelmiştir. O dakikadan ki Kur'ân'ı gerçek mânâsıyla tilavet azaldı, İslâm âleminde ilimler gerilemeye **(690)** yüz tuttu. Âkıbet tilavet gınaya mahsur kaldı. Âlimler ismindeki şerefli zatların Kur'ân-ı Kerîm'e âşinâlıkları o kadar zayıflaştı ki en bilginleri de Kur'ân âyetlerini "Tertîb ü Zîbâ, Delîlü'l-Kur'ân" gibi kitaplardan arar olur hâle geldiler.

Biz fakirlik kanâatin yüz sularını dökmüyoruz.

Padişaha söyle. Günlük takdir olunmuştur.

(695) Ey Hâfız, ne acep şeker budağıdır senin kalemin.

Baldan şekerden makbullerin yemişleri vardır.

Git kendi işine ey vâiz, bu ne feryattır?

Yolda benim gönlüm düştü, senin neyin düştü?

Ey gönül inleme âdilsizliğinden zulmünden yârin.

(700) Zîrâ yâr sana bunu nasip etmiştir, bunu vermiştir.

Maksada eriştirmeyince beni onun lebi, kamış gibi,

Bütün âlimin nasihati benim kulağımda yel gibidir.

Yani, hakikati talep yolunda hiçbir adamı taklit etmem. Önce söylenmiş fikirlerin her biri benim aklımdan yel gibi geçer gider. Ben daha büyük **(705)** hakikatleri aramakta devam ederim.

Git, hikâyeleri söyleme, üzüntülü efsanelerden fısıldama, ey Hâfız! Şu hikâyelerden of puflardan bana pek çoğu malûmdur.

Kitaplaştırılmış ilimlere, resmiyet kespetmiş mezheplere davet yolunda erbapları tarafından söylenir sözlere mukabele yoluyla şu beyit söylenmiştir.

Eskide söylenmiş sözlerin tarihi kıymetleri büyüktür; lâkin insan aklını hasretmek hakkında hiçbir kuvvetleri yoktur. Allah tarafına hareket eden insanı hiçbir şey hapsedemez. Nihâyetsiz fezada seyreden gök cisimleri genellikle sınırlı bir yörüngede devreder; lâkin insan aklının hareket hattı sınırlı değildir. Zîrâ aklın nihâyeti Allah'dır. Allah sınırlı değildir. Allah'ın kemâline de nihâyet yoktur. Aklın cismaniyete bir fazlı da bu yöndendir.

Allah'a imanın en büyük faydası da budur; yani vücutta kemâlin nihâyetsiziliğine iman etmektir.

İnsanı her bir kemâle sevk edecek iman nuru, tapınak, ihbar, ruhban, meşayıhın siyasetleriyle mi, yahut başka bir sebeple mi, insanı her bir kemâlden men eder bir karanlık gibi oldu.

Ebul-alâ-el-Marî, Hoca Hâfız Şirâzî Hazretleri gibi hürriyet ensarları şu durgunluk donukluktan insan aklını kurtarmak için, kendilerinin yüce talimlerinin devamlarında yazdılar; lâkin biri küfür söyler zındık, biri gazel okur derviş dediler de bizim mütekellimler galip geldiler. Başladılar kendilerinin hevesleriyle İslâm medreselerini belki İslâm âleminin genelini harap etmeye! Ettiler de amaçlarına erişip, yollarına gittiler. Biz kaldık…

Sîrâb: Suya tok anlamındadır; lâkin burada susamış anlamında olup taze, lâtif mânâsı murattır.

Kana susamış güzel lal, benim yârimin lebidir. Onu görmek için can vermek benim işimdir.

O adam ki gazel üslubunda Hâfız'ın nüktelerini öğrendi. Tatlı sözlü nadire söyler benim yârimdir.

Büt: Bây-ı ebced zammeyle tay-ı kurşet sükûnuyla taştan, ağaçtan veya madenden yapılmış şeylere söylenir. Arapçada 'sanem' veya 'vesen' denir, asılda böyle idi. Sonra put, bütün hoş sûretli sevgililer için kullanılır.

Tercümesi: Çok zamanlardır, putların sevdası benim dinim oldu. Şu işin gamı, benim gönlümün şadlığıdır.

(740) Senin cemâlini görmek için can görür göz lâzımdır. Şu nasıl benim cihân görür gözümün mertebesi olabilsin.

Yani hakikati gözlerimiz göremez, akıl gözü görür.

Pervîn: Sevr burcunun baş tarafında, ayın menzilinden dönen, bir yere toplanmış ufak yıldızlardır. Arapçada 'süreyyâ' denir.

(745) Benim yârim ol, çünkü göğün hem zamanın ziyneti, senin ay yüzünden hem benim süreyyâ yıldızı gibi gözyaşımdadır.

Senin aşkın bana söz söylemeyi öğrettiğinden beri beni takdir etmek halkın lisânında alışkanlık olmuştur.

Mescit meyhâneden garaz sizin visâlinizdir. Buna başka hayâlim yok. Allah **(750)** benim şahidimdir.

Bana senin fakirin olmak saltanattan hoştur. Senin cevriyin, cefâyın horluğu bana izzettir, mertebedir.

Günah eğer bizim irâdemizle değildi; ey Hâfız lâkin sen edep yoluna çalış da de: Günah benimdir.

(755) İnsan insanla muamele ederse muamele güzelliği böyle olur. Sana zulmeden insanı affedip "kendim cinâyet ettim," demek kadar tahammül göstermek elbette büyük bir fazilettir.

İnsan ile muamelede edep şuysa Allah'la daha ziyâde edepli davranmak gerekir. Hidâyet, sapkınlık gibi şeylerin her biri Allah'tansa da "…" demek edep gereğidir. **(760)** "…" demek büyük edepsizliktir.

Getir şarabı, Allah dergâhında kapıcı, sultan, akıllı, sarhoş hepsi beraberdir.

Şu iki kapılı saraydan gitmek zarûrîyse maişetin çardağı büyük olsa ne, alçak olsa ne.

(765) Server makamı meşakkatsiz kolay olmaz. Doğru, elest ahdini belâ hükmüyle bağlamışlar.

Varlara yoklara incitme kalbini, gamsız ol. Her kemâlin âkıbeti yokluktur.

Beni senin bağına zaman razı etti; lâkin ne fayda, ip ucunu senin rızanda bağladı.

(770) Sen kendin başka bir hayattın, ey visâlin zamanı!

Gör şimdi hatayı: Gönül senin vefâna ümit bağlamış idi.

Senin zulmün pençesinden, dedim şehirden gideceğim. Güldü de dedi: Hâfız, git! Ayağını kim bağlamış!

Şu zamanede ayıptan pak refik, saf şarap kadehiyle gazel mecmuasıdır.

(775) Yalnız ben değilim ilimsizlikten cihânda melûl olan, âlimlerin sıkıntısı da ilimsiz ilimdendir.

Gönlüm senin yüzünün visâline büyük ümit tutmuştu; lâkin ecel ömür yolunda her emelin yolunu keser.

Tut ay yüzlü sevgilinin saçlarını harfleri okuma, güya uğurlu ve uğursuz Zühre'yle **(780)** Zühal'in tesirindendir.

Âlemde yıldızların tesirlerine inanmak, Yunan'ın dininden kalmış bir itikattır.

Cennet şarabıysa da dökün; çünkü dostsuz her leziz şerbet ki verirsin azabın gözü olur.

Uyanık ol ey göz, zîrâ emin olamazsın şu daimî selden ki şu uyku menzilinde **(785)** vardır.

Sevgiliye aşikâre geçer senin yandan; lâkin ağyâr hemen görür bu yüzden nikap bağlamıştır.

Dimağım puçmağında nasihat yeri arama. Şu hücre doludur oyun sedasından.

(790) Senin yolun ne acayip yoldur ki gâyet büyüklükten gök deryaları onun serabı gibidir.

Gönül meclisinde senin yüzünden yüz mum yandı; fakat gariplik şudur ki senin yüzünde yüz türlü utanma vardır.

Hâfız âşıklara, rindlere, gözü açıklara ne oldu? Gençlik günlerine **(795)** hayret Tur'u lâzımdır.

Şimdiki gülün elinde saf şarap kadehi vardır, yüz bin dille bülbül onun vasıflarındadır.

Şiirler defterini al da sahra tarafına git! Medresede sırları keşfetmekten bahsetmenin vakti değildir.

(800) Ayrıl halktan. Ankâdan ibret al gör, yalnızlık köşesine çekilenlerin şöhreti Kaf'tan Kaf'a kadardır.

Medrese hocası gece sarhoştu hem fetvâ verdi ki şarap haramdır; lâkin vakıf malından daha güzeldir.

Yalnız tenbellik için vakıf mallarından nasip alır insanlar hakkında, yahut **(805)** vakıftan garazı yerinde olmayan adamlar hususunda söylenmiş sözdür.

Kemâlde ayıpta senin için hüküm yoktur. Dik dur! Bizim sâkimiz ne etmişse güzel etmiştir.

Davacılar sözüyle amel ehlinin hayâli altın işleyenle çarık dikenin hikâyesi gibidir.

(810) Yani sözcülerle işçiler kıymeti arasında fark büyüktür.

Sus ey Hâfız. Şu kızıl altın gibi nükteleri sakla. Şehrin kılâbı sarraftır.

Kılâb: Dışı güzel içi bozuk paraları işleyen.

Sarraf: Paraları bozduran veya altın gümüş işleriyle uğraşan kimse. Maksad: Dünyada bozuk paralar olduğu gibi zâhiren insan; lâkin hakikatte hayvan gibi **(815)** adamlar da vardır.

Dünyayı arasan binde bir adam bulamazsın!

Adam görünür eşekleri adam mı sanırsın?

Lutufla çağırsan, lutufların ziyâdedir

Kahr ile sürse gönlümüz saftır.

(820) Mektupla seni vasfetmek, imkân hudunda değildir.

Çünkü senin hüsnün vasıf hududunu aşmaktadır.

Sevgilinin yüzü mushafından bir âyet oku!

Zîrâ o mushaf sırların keşfinin makamlarını beyândır.

Senin için ki cennet nimeti yemeğindir, benzerinde yoktur.

(825) O yüzden misal vermek isterim: can araftadır.

İbn-i Sinâ, "Risâle-i Mirâciye"de demiş: Revan olarak adlandırılırsa nefsin muradı nâtıka-i insanın konuşmasıdır; can tabir edilirse murat hayvanın ruhudur. Konuşan nefis, hayvanın ruhu gibi fani olmayıp, âkıbet yüce âleme dönmesi münasebetiyle, revan tabir edilmiştir.

(830) Şair demiş: "…" Hâfız'ın şu beyitinde nefs-i nâtıka arâftadır demek "…" âyet-i kerimesine işaret olabilir.

Hisler âleminde mücerred nefsin benzeri yoktur. Gıdasıda cennet nimeti olan marifettir. Mücerred nefis bütün eşyayı simalarıyla bilir. İnsan nefsi vücut âleminde bulunan bütün şeyleri bilmek için halk olunmuştur.

(835) Revân-ı arâftadır demek ikinci yönden de olabilir. İnsan "fî zâte hayr" üzerine de şer üzerine de yaratılmış değildir. Belki insan yalnız bir kabiliyet, bir istidat merkezinde halk olunmuştur. Şu merkezin hayr ile şerre nispeti, arafın cennet ile cehenneme nispeti gibidir.

Akan hayrata nazar edip selâmeti orada görür de tamah eder. Gözü şerlere **(840)** sarf olunsa "…" diyerek sakınır.

O düşman ki şiirinde Hâfız'ın mantıkına tamah eder

Hümay kuşu olmak tamahında olan kırlangıç gibidir.

Halveti ihtiyar etmiş adama temaşa gerekli değildir.

Dost mahallesi varken sahra gerekli değildir.

(845) Ey can! Allah'ın huzurunda var hâcetin hakkı için,

Âhir verdim sual et ki bizim hâcetimiz nedir?

Hâcet sahipleriyiz, lâkin sual dili yok

Kerim huzurunda temennaya hâcet de yoktur.

Dostun nurani kalbi cihânı gösterir.

(850) Orada ihtiyacı izhar etmeye hâcet yoktur.

O gitti ki: gemiciden minnet yükü çekerdim

Cevher el vermiş iken deryaya hâcet ne.

Ey fakir âşık yârin ruh verir dudağı hâcetini bilirken sormak gerekli değildir.

Bahçe arası zevk verir, yârlerin sohbeti hoştur. Gül vakti hoş olsun. Gül sebebiyle **(855)** şarap içenlerin vakti hoştur.

Yoktur âlemde gönül hoşluğu! Var ise kayıtsızlık şivesi hem sarhoşların keyif ve sefâsı hoştur.

Ayyâr hem ayyâş: Her yolda hareket eder, dünyada gamsız maişet eder adamdır.

(860) Ey Hâfız cihânı terk etmek selâmetlik yoludur. Güman etme ki zenginlerin hâlleri hoştur.

Dünyada fakirlik parasızlık ile değil, ihtiyacı çokluk iledir. Milyonları olup da ihtiyacı çokluğundan doymamış insanlar gâyet çoktur. Cihâna malik olup da ihtiyacı tükenmemiş insan fakirdir. Zîrâ gına nefistedir. Her gün **(865)**

günlüğü bulunan insan ganidir. Marifet satmak yârin huzurunda gerçi edepsizliktir, sükut lisânında; lâkin ağızı Arabîden doludur. (ilimle doludur.)

Felek niçin soysuz kimseleri terbiye eder? Deme! Zîrâ feleğin murat vericiliğine bahâne sebepsizliktir.

Dünyada hekimleri hayrete bırakmış bir şey vardı: niçin dünya malları dünya **(870)** izzeti soysuz insanlara nasip olur, fazilet ehli genellikle maldan da izzetten mahrum olur?

Şu muammaya herkes kendi fikrince cevap verir idi:

Bazıları: "…" demişler. Yani insanın zekası fazileti nimetten hesap edilip zekası faziletsiz insanlara kısmette adâleti itibar etmek mülahazasıyla **(875)** mal verilmiştir. Mal yalnız kemâli olan insanlara verilmiş olsaydı, o zaman kemâlsiz insanlar maldan da kemâlden de mahrum kalıp İlâhî kısmette adâletsizlik yüz göstermiş olurdu. Bu bir cevap.

Diğerler: Kemâl ile malını toplamış insanlar güya insanlık âleminde nizamın geleceği için dediler. Mal da kemâl de daima bir yerde toplansaydı, o zaman insanların **(880)** biri diğerine muhtaç olmazdı da toplanmış heyette çözülme ortaya çıkardı. Zîrâ insanları bir araya toplayan şey, yalnız bir ihtiyaçtır. Bizim Hâfız, hakikate "karîb hezl" yoluyla muammaya güzel bir cevap vermiştir: Eğer dünya malına, dünya izzetine erişmek için sebep lâzım olsaydı, ellerinde hiçbir sebepleri yok aşağılık kimseler dünya malına da izzetine de nail olmazlardı; lâkin **(885)** aşağılık kimseler hem mal hem izzet sahibidir. Buna göre dünyada izzetin sahibi olmanın sebebi sebepsizliktir.

Şairlerin biri dünyaya hitap edip güya "niçin cahilleri terbiye edip fazilet sahiplerini mahrum edersin" demiş. Dünya, şaire cevap da "…" demiş imiş. Yani: "Cahiller öz evlatlarım, ama fazilet erbabı gündeşimin evlatlarıdır, üvey çocuklarımdır." Evvel zamanlarda, **(890)** cevaplar şu yoldaydı, muammada o vakit muamma idi. Zîrâ eski asırlarda istibdat devrinde rütbeler mallar haketme yoluyla değil; belki merhamet dileme yoluyla nasip olurdu. Merhamet dileme yoluyla maksada nail olmak galiba dünyalık, zayıflık işidir.

Ama son asırlarda, yani cemiyet hayatında insanların esaretten **(895)** kurtuluşları asrında, insanlar kendi hukuklarını merhamet dileme yoluyla değil; belki haketme yoluyla alır oldular. Zenginlik, yönetim, ilimler, sanayi, siyaset ellerinde mahsur kaldı. Fazileti, kemâli olan millet, bütün başkanlığı kendine topladı. Siyâsî medenî rütbeler, altın gümüş hazineleri hepsi sanayiye, maarife bendelik eder oldu. "…" gök cisimlerinin tabii kaidesi insan hayatının her bir derecesinde kendi hükmünü **(900)** icra etti.

Arap şairlerinin biri: "…" demiştir.

Yani gösteriniz bana bir milleti, maksatlarına ilimsiz yahut şecaatsiz nail olmuş olsun.

Şu şairin fikri, kendisinin günahlarını ya zamana ya feleğe isnat eder **(905)** insanların şikâyetlerinden elbette daha güzeldir.

Güzel saat el verse ganimet say. İşin âkıbeti nedir hiç kimse bilmez.

Ömür bir kıl ile bağlanmıştır, aklını topla! Kendi gamını ye! Zamanın gamında ne işin var?

Âb-ı hayatla cennetin hakikati, su kenarıyla tatlı şarap değil de nedir.

(910) Salih ile fasık her ikisi bir kıbleden iseler, biz gönlü kimin yoluna verelim? Hayırlısı nedir?

İnsanın salah, fısk, iman, küfür gibi her hâli, belki umumiyetle vücut âleminde varolan her bir şey yalnız bir Allah'ın eseridir.

"Vücut âlemi Allah'ın isimlerine mazhardır, mümkünat İlâhî esmaya mazhardır," **(915)** sözünden murat da şudur. Tasavvuf ehlinin şu sözü bizim fehmlerimizden bir kadar uzak gibiyse de hakikati, en yakın bir söz olmak ihtimali vardır. Vücut muammasını hâlletmek meselesi, eski hikmeti de yeni hikmeti de âciz bırakmış bir meseledir.

Âlimleri, büyükleri bu mesele âciz bırakmıştır, ama diğer insanları yalnız o **(920)** mesele değil; o meseleyi beyânda kullanılan tabirler âciz bırakmıştır:

"Mümkünat, İlâhî esmanın muzâhiridir" sözünde isimden mazhariyetten murat nedir? Bize malûm değil, "Mevcut, mevcudun aksidir," sözünde akisten murat nedir? Vahdet-i vücutçular, vücuttan, birlikten ne irâde etmişler? Bize o kadar malûm olmamıştır. Felsefede bilenen **(925)** panteizm fikriyle "tevhid-i vücud" itikâdı arasında fark var mı, yok mu? Bize tamamıyla beyân edilmemiştir.

Perde ardında olan sırları felek ne bilir? Sus! Ey iddia sahibi perde sahibiyle nizahın nedir?

Bende hatasına, günahına itibarı yoksa gaffârın af ve rahmetine engel nedir?

(930) Zâhit kevser şarabını, Hâfız kadehi istedi. Acaba ortada Allah'ın muradı nedir?

Yukarı olmuş felek kan süzer bir elektir. Ufağı Kisrâ başıyla Pervîz'in tacıdır.

Hakikat kalenderleri yarım arpaya almazlar hünersiz adamın kabasını.

(935) İnsanın cemâli göz, saç, yüz, ben değildir. Sevgililik işinde, gücünde bin nükte vardır.

Senin kapına yetişebilir ağırdır, dürüst, uluğluk göğüne çıkmak zahmetle olur.

Kerişme: Kâfın üstü, rânın kesresi, şenin sükûnuyla: kaş veya göz ile işaret etmek.

Seher vakti düşümde gördüm: Sevgilim bana gözüyle işaret etti! Güzel, **(940)** pek çok düş uyanıklıktan güzeldir.

Gönlünü nale ile incitme, hatem et ey Hâfız. Zîrâ ebedîlik, kurtuluş kimseyi incitmemektedir.

Rindleri ayıplama ey pak tabiatlı zâhit! Başkalarının günahlarını sana yazmazlar.

(945) Ben eğer iyi isem kötü isem, sen git, kendi hâlini bil. Her adam ne ekse onu biçer.

Ümitsiz etme beni Allah'ın ezeli rahmetinden. Sen perde ardında ne bilirsin: Kim güzel? Kim yakışıksız? Keneşt: Kâfın zammıyle nunun altıyla, şenin tânın sükunuyla: Mâbet galiba Yehud mabedine hastır.

(950) Bütün adam yâri talep eder, akıl ne sarhoş ne? Her taraf aşk hânesidir, mescit ne? Kilise ne? Bütün insanlar Allah'ı talep ederler. "…" yeryüzü tamamıyla İlahî aşkın hânesidir. Kalbinde İlâhî muhabbet yok insan bulunmaz. "…" böyle vâsi bir nazar, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetlerinde açık açık söylenmişse de tasavvuf ehlinin geniş gönüllerinden başka **(955)** bir yerde karar edememiş! Firdevs bahçesi güzeldir; lâkin zinhar sen ganimet say ağaç gölgesiyle su kenarını.

Yani: Gözü aklı olan insan hakkında tabiatın cemâlinden de güzel şey bulunmaz. İnsan, orman bahçe içinde, yeşil otla su kenarında veya gâyet güzel büyük akıllı birinin sohbetinde sahrayı fezayı, gökleri, görür göz, anlar akılla **(960)** seyrederse insan için bundan da büyük lezzet tasavvur etmek beyhudedir.

İslâm şeriatı bunun için insanları eğlencelerden nehyetmiş. İnsanın aklına bir fayda, vücuduna büyük bir sıhhat vermeyen ufak oyun ve eğlenceler insan ömrünün kıymetine izzetine nispetle uygun değildir.

(965) Amele dayanma zîrâ bilemiyorsun o ezel gününde kudret kalemi senin hakkında ne yazdı.

Ey Hâfız, eğer ecel saatinde bir kadehi eline alabilsen, bir yolu harâbât mahallesinden seni ulaştırırlar cennete.

Şimdi ki eser bahçeden cennet nesîmi; ben şadlık verir şarapla huri yaradılışlı **(970)** sevgiliyle ne saâdetteyim. Fakir niçin saltanat dava etmesin şu gün ki: Çadırı bulut gölgesidir, meclisi su kenarıdır.

Yani: Hakikî insan tabiat tarafından kıymetsiz saçılmış nimet hazinelerinden istifade edebilen insandır. İnsanların suni temaşa yerleri, fayda cihetiyle, tabiat kadar olamaz.

(975) Erdi behişt: Elifin zammı, rânın sükûnu, dalın altıyla: Cennete benzer mânâsında olup baharın ikinci ayı hem de her ayın üçüncü günü için kullanılır. Yazın ikinci ayı, havası, gülleri bitkileriyle cennete benzerliği cihetinden “ürd ü behişt” olarak adlandırılmıştır.

Hişten: Hânın altı şenin sükûnuyla bırakmak anlamındadır.

(980) Tercümesi: Cennet bahçesini hikâye eder. Akıl sahibi değildir veresiye satın alıp, nakdi elden veren. Yani “bâdel-mevt” olacak cennetlere göz tutup, vücut âleminde şu gün var olan cennetlerden yüz çeviren insan himmetsiz adamdır. Gelecek günün cenneti insanları şu günkü cennetten menetmek için değildir.

İnsan aklının terakkiyatına yalan zühd büyük sekte vermiştir. İstikbal **(985)** cennetine nail olmak şu günkü tayyibattan mahrum olmakla değildir. Kur’ân-ı Kerîm Arâf sûresinde demiş: “…”

De: Allah’ın bendeleri için çıkarmış ziynetlerini, rızıktan tayyibatı kim haram etti? De: O iman edenleredir dünya hayatında, kurtulacakken kıyâmet gününde kurtulacakların mânâsı nedir? Bizim müfessirler “Halâs olacak **(990)** müminlere, yani kâfirler mahrum kalacak” mânâsını yüklemişlerdir. Şu mânâ birkaç yönden uygun değildir. Zîrâ hâlislikle ihtisâsın arasında büyük bir fark bulunması gereklidir. Kıyâmet gününde olacak ihtisâsın şu günkü hükümden hâlledilmesi Arapça terkibin iktizasıyla o kadar münâsip değildir. Belki hâlisliğin mânâsı tenkit, mesuliyet gibi şeyden azat olmaktır. Yani Allah’ın **(995)** ziyneti tayyibatıyla kâr etme, kıyâmet gününde tenkit gibi şeylere sebep olmaz. Tabiatın tayyibatıyla faydalanma insanlar için, nakdî büyük faydadır, âkıbeti de zarardan paktır.

Semâvî şeriatın hiçbiri insanı güzellikler ziyneti gibi tabiî faydalardan menetmemiş. Birtakım derviş kalenderlerin icatlarıyla **(1000)** ziynetten tayyibattan sakınma mesleği yeryüzüne dağılmışsa da Kur’ân-ı Kerîm’in şehâdetiyle Allah, hiçbir tayyibatı hiçbir zaman haram etmemiş. Kur’ân-ı

Kerîm "…" demiş. Yani Allah yalnız ahlaksızlığı haram etmiş, güzellikleri değil.

Düşmandan vefâ arama. Zîrâ nur vermez eğer mabed mumunu kilise çırağından yaksan.

(1005) Tabiattan tayyibattan çekilmeye seni davet eden düşmandan yani Allah'ın sanatı olan tabiat düşmanından sen bir hayır ümit etme. Kilise nuru yani ruhânîler eğitimi akıl mumuna bir ışık veremez.

Sen her hâlde Allah'ın kudretinin eseri hikmetler hazinesi olan tabiatla çalış, aklın için lâzım olacak nuru, gazayı elbette tabiattan ara.

(1010) Şarap ile kalbini mamur et. Zîrâ şu harap cihân bizim toprağımızdan kerpiç yapmak sevdasındadır, yani ilimle aklını ve ruhunu terbiye et. Zîrâ şu beden, devr-i daimî hükmüyle, bir gün kerpiç olur.

İnsanın bekası tenle değil ruhladır.

Ben mesti, kitap karalığıyla melâmet etme. Bilen var mı, başına takdir ne yazmış?

(1015) Ayak saklama Hâfız'ın cenazesinden, günaha batmışsa da cennete gidecektir.

Git ey zâhit, beni cennete davet etme. Allah ezelde beni cennet ehlinden etmedi.

(1020) Vücut harmanından bir arpa alamaz o adam ki fena mahallesinde hak yolunda bir tane ekmedi. Yani şu dünyada amacı yolunda çalışmayan, mücahede etmeyen insan geleceği için, bir dâne hazır etmemiş olur.

Sen tesbih, seccade, zühd, haramdan kaçınma yoluyla. Ben meyhâne, çan, puthâne, kilise ileyim.

(1025) Men etme beni şaraptan ey pak sufî. Allah, ezelde bizim balçığımızı şarapla yoğurdu.

Sûfîler lisânında “mey”den ilim ve marifet murat olur.

Kalbi ilimden boş sufî cennetlik olmaz; çünkü benim gibi hırkayı meyhâneye şarap için rehin koymamıştır.

(1030) Cennet hayatından huri lebinden lezzet almaz o adam ki kendi sevgilisi eteğini elinden bıraktı.

Yani şu dünyada zühd davasıyla ilimden hayatın güzelliklerinden mahrum kalmış insan cennet hem huriler lezzetine ulaşamaz.

Ey Hâfız, eğer Hakk’ın lutfu sana inâyet göstere, cehennem gamından çekilmiş, **(1035)** cennetten emin ol. Eğer Allah’ın lutfu yüz gösterse insan şüphe yok her muradına nail olur.

Lâkin Allah’ın lutfu nedir? Dünyada, İlâhî lutuflara kim mazhar olur?

Her kim ki cihâna geldi, haraplık nakşını tuttu. Haraplıkta sormayınız akıl sahibi neredir?

(1040) O adamdır müjde ehli ki işareti bile. Çok nükteler vardır; ama sırların mahrumu nerede?

Şarap, çalgıcı, gül hepsi hazırdır; lâkin yarsız keyif olmaz! Yâr nerede?

Ey Hâfız, cihân bahçesinde hazan yelinden incinme!

Makul fikret! Dikensiz gül olur mu!

(1045) Senin yüzüne nispet ettiklerinden utanıp ak gül sabah eliyle ağzına toprak attı.

Şimdi şarap suyuyla hırkamızı yıkarız; lâkin ezelde verilmiş nasibi kendimizden almak mümkün değildir.

“…” ve lâkin emirsiz sebepte olmaktır. İki âlemin rengi yoktu; âşinâlık nakşı vardı. Zamana muhabbet binasını şu zamanda atmadı.

(1050) Meyhâne mahallesine yol bilen her bir sâlik, başka kapı çalmayı faydasız hayâl bildi.

Meyhâne kapısına yol bulan her bir adam, şarap kadehi bereketiyle hankahın bütün sırlarını bildi.

Divaneler ibâdetinden başkasını bizden isteme. Bizim mezhebin şeyhi akıllılığı **(1055)** günah sandı.

Her o adam ki iki âlemin sırrını kadehin hattından okudu; Cem kadehi sırlarını yolun toprağından bildi.

Ârif, gizli sırrı şarap nurundan bildi. Her adamın cevherini şu kırmızı yakuttan bilirsin.

(1060) Bütün güllerin, senin kadrini; ancak bülbül bilir. Kâğıt okumuş insanların her biri her şeyi bilmez.

Yemen yeli nefesinin kadrini bilen adam, balçık taşlarını göz bereketiyle lâl hem akîk eder.

Ey akıl defterinden aşk âyetlerini öğrenir adam! Korkarım şu nükteyi lâyıkıyla **(1065)** bilemezsin.

Sevgili bizim rahmetimizi, vaktin maslahatı görmedi. Yoksa bizim canımızdan gönül intizarını bilir idi.

Hâfız, şu manzum cevherleri ki tabından çıkardı İkinci Âsaf'ın terbiyesi eseri bildi.

(1070) İkinci Âsaf insan aklıdır. Her insanın ruhunda büyük bir irâde kuvveti vardır. O oluşturma kuvveti, şairlerde şiir kuvveti; müctehitlerde keşfetme kuvveti olur.

İnsan aklı, ne kadar terbiye edilirse o icat kuvveti o kadar ziyâde olur.

(1075) Hüsnün melihlikle ittifak edip cihânı aldı. Evet, ittifakla cihânı almak mümkündür.

Şu benim göğsümde gizlenmiş ateşten güneş bir şûledir ki göklerde yer tuttu.

Ey Hâfız, senin nazmından âb-ı hayat damlarken haset eden nasıl hayret **(1080)** edebilsin.

Gam yükü ki hatırımızı hasta etmişti, Hüdâ bir İsa nefesli insanı gönderdi de o yükü aldırdı.

Şu kıssadan göklerin yedi günbedi sedâyla doludur. Kıssa gözü kör: sözü muhtasar, itibarsız etti.

(1085) Kalk, o nakkâşın kalemine can saçalım; şu bütün acaba nakışları pergelin dönmesinde etti.

Perkâr: Daire çizmek için kullanılan iki veya üç ayaklı sade bir âlettir.

Yani: Gel, Allah'ın kudretiyle nakşolunmuş şu gâyet acayip şehâdet âlemini seyret. Gör: Umumi hareketin nizamıyla nihâyetsiz sema âlemini **(1090)** nasıl bağladı.

Şehâdet âleminin garipliğinin acayiplikleri nihâyetsizken şehâdet âleminden yüz çevirme ruhânîyet âleminden haber alayım hevesiyle "İşrâkîlik" mesleğine sülûk etme.

İbrahim Bin Mûsâ eş-Şatâbî Hazretleri, ruhlar âleminden **(1095)** haber alayım hayâliyle ibâdet yollarına sülûk eden rahat "Sûr-i Zevât" hakkında, "El-muvaffakat"ın ikinci cüzünün 256. sayfasında demiş: "…"

Yani: Allah'ın kemâline delil olacak kadar şey şehâdet âleminde bulunmasaydı, o zaman şehâdet âlemini atlayıp gâip âlemine insanın teveccühüne bir özür bulunurdu; ama şehâdet âleminde göze görünür tahsilli **(1100)** kolay ebedî tükenmez bitmez o kadar acayip gariplikler varken insanlık âleminde o acayipliklerin binde biri de henüz malûm değilken "ibâdet edeyim de bâtın ilminden bilgili olayım" demek hem şeriat hem akıl nazarında o kadar makbul iş değildir. Kur'ân-ı Kerîm, bizim aklımızı bâtın ilimlere davet etmemiş. Âyetlerin hiçbirinde öyle şeylere davet yoktur.

(1105) Belki yerlere, göklere, yıldızlara, yağmur, yel gibi tabiî olayları, ot, ağaç, taş, dağ, hayvan gibi çeşitli mahluklara sarf etmiştir.

O güzel kalenderin vakti hoştur ki melek gibi zikri tespihi zünnar halkasında söyledi.

Yani insanın zikri için resmî giysiler lâzım değil.

(1110) Hâfız'ın gözü, tabiatı huri gibi olan sevgilinin sarayı tövbesi altındadır; öyle saray ki etrafında nehirler akar cennetlere benzer.

Bana cefâ benim bahtımdan geldi. Yoksa yâr lutuf ve kerem âdetlerini bilmez değildir.

Bunun hepsiyle her adam ki ondan horluk dağıtmadı nereye varsa bir **(1115)** adamdan hürmet görmedi.

Ey sâki şarabı getir, iddiacıya söyle bizi inkâr etme, bunun gibi kadehe Cem sahip değildi.

Yani insanın aklı, ârifin kalbi gibi şey en büyük padişahların hazinelerinde de bulunmaz.

(1120) Kapısı yanına yol bulmuş her yolcu, miskin vadiyi katetti; lâkin harama yol bulamadı.

Ey Hâfız, iletsin fesahat topunu zîrâ iddiacı yani boş boğazın hüneri ve haberi yoktur.

Malı yok âşık eğer geçmez parasını senin yolunda saçarsa ayıp etme! Zîrâ **(1125)** canının nakti yoktur.

Büyük servi gibi boyuna, eli elbette erişir o adamın ki seni talepte himmeti kusurlu olmadı.

Maksadını talepte kusur göstermemiş adam maksadına elbette kavuşur.

İsa Aleyhisselâm'ın can bahşetmesinden senin huzurunda ağız açmam, zîrâ **(1130)** ruhu diriltmede senin lebin gibi mâhir değildir.

Ben ki senin sevdan ateşinde bir kez âh etmedim, nasıl diyebilirsin ki ben gönül ateşine sabırlı değilim. Kafes tuzağında bağlanan geyik, kuş gibi sedre kuşu eğer seni talep de uçmazsa.

O günkü senin zülfün uçlarını gördüm dedim: Şu silsile perişanlığına nihâyet yoktur.

(1135) Silsile perişanlığı bir diğerine muttasıl olan nihâyetsiz mevcudatın ihtilâfından ibâret olsa gerek. Vücut âleminde intizam bütün olayların birini diğerine bağlayıp bütün âlemi bir silsile gibi etmiştir.

Bir yoldur aşk yolu ki ona hiç kenar yoktur. Orada can vermekten başka çare yoktur.

(1140) Bizi akıl gitmekle korkutma, şarabı getir. O jandarma bizim vilâyette işe yarar değildir.

Şihne, Arapçadır. Şenin kesresi, hânın sükûnuyla jandarma veya zabtıye anlamındadır.

(1145) Her güzel ki ilme gönül veresin, güzel tahsin olur. Hayır işte, istihareye hiç hâcet yoktur.

Kendi gözünden sor: Bizi kim öldüre. Ey can! Talihin günahı yıldızın cinâyeti yoktur.

Yüzünü hilâl gibi pak gözle görebilirsin. Her göz o ayın cilvesine mahal değildir.

(1150) Fırsat say kayıtsızlık yollarını, zîrâ şu üslûp gömülmüş hazine gibi herkese malûm değildir.

O kalbin hayranıyım katı taştan kem değildir.

Bizim himmetimizin nefesi seni tutsaklıktan azat etti.

(1155) Güzel bir söz işittim ki Kenan ihtiyarı Yakup Aleyhisselam dedi: Yârin ayrılığı öyle hâller eder ki beyânına güç yetmez.

Kıyâmet korkularının kıssası ki şehrin vâizi dedi: Bir kinayedir ayrılık gününden.

Sefer etmiş yârin izini şimdi kimden sorayım, sabah yeli ne dediyse perişan dedi.

(1160) Eski gamı eski şarapla defediniz. Gönül rahatlığının aslı şudur, ekincilerin pîri dedi.

Bundan sonra ben razıyım, rakibede şükür ederim; çünkü gönül senin derdine alıştı, devâyı bıraktı.

(1165) Girre: Farsça kâfın kesre okunmasıyla, rânın sükûnuyla ukde anlamındadır. İpte veya ağaçta olsa da.

Girihzeden: Azık hazırlamak, mal toplamak, itimat etmek.

Tercümesi: Yele itimat etme, gerçi muratça eser ise de. Şu sözü atasözü ederek yel Süleyman'a dedi.

(1170) Nasıl, niçinden söz söyleme; zîrâ bahtlı insan canıyla kabul eder cânânın her sözünü.

O mühletle ki feleğinin sana verdiği yoldan çıkma. Sana kim dedi ki şu ihtiyar dünya hileyi bıraktı.

Dünya mutluluğuna aldanmamak kaygılarına mağlup olmamak akıllı insanın şanıdır. **(1175)** Dünyada her hâlin bir nihâyeti vardır.

Gül güldü de dedi: Doğru sözden incinmeyiz; lâkin hiçbir âşık sert sözü sevgilisine söylemez.

Ebedî erişmez muhabbet kokusu o adamın dimağına ki meyhâne kapısının topraklarını yüzüyle süpürmedi.

(1180) Eğer umarsan o nakışlı şişeden kızıl şarabı, incileri kirpiklerin ucuyla dilmek gerek.

İrem bağında gece o vakit ki heves latifliğinden sünbülün zülfü seher yeliyle taranmış idi.

Sünbüle dedim: Ey Cem'in mesnedi! Senin cihânı görür şişen nerede? Dedi: Maalesef, **(1185)** o uyanık devlet uyudu. Her şeyi bilme istidadıyla yaradılmış insana hitaptır.

Nerede o aklın ki sana bütün cihânı gösterir? Tuhaf ki öyle gafletin aklı yahut zulümle uyutmuştur.

Aşk hâli lisânla söylenir değildir. Ey sâki ver şarabı, kısa et şu konuşmayı, dinlemeyi. .

(1190) Gönlüm dinim gitti; dilber başa kakmaya kalktı. Dedi: Bizimle oturma senden selâmetlik gitti.

Kimi işittin ki şu mecliste bir güzel rahat oturdu. Sohbet sonunda üzülerek kalkmadı.

(1195) Aşk mezhebinde hangâhla meyhânenin farkı yoktur. Sevgilinin yüzü var yerde nur vardır. O yerde ki ibâdet hânesi işine ziynet verirler, kilise çanı, papaz, haç nâmı vardır.

İnsanın Allah'la hürriyetle münacatına engel olabilir âdet, ziynet var yer mümin için mescit değil kilisedir. İnsanın gönül temizliğiyle niyazına darlık yok her mahal, **(1200)** kilise ise de mümin için Kâbe gibi mescit hükmündedir.

Nerede öyle âşık ki yâr onun hâline nazar etmemiş olsun? Ey efendi, dert yok, yoksa tabip vardır.

Yani talebinde sebât eder hiçbir adam mahrum kalmamıştır. Hâfız'ın şu bütün feryadı, âhir, abes yere değildir. Hem garip bir kıssa hem acayip bir **(1205)** söz vardır.

Varma mürüvvetsiz insanların hânesine hiçbir zaman, afiyet hazinesi kendi sarayındadır.

Kefen eteğini toprak ayağı altına çekmeyince inanma ki senin eteğinden el çekerim.

(1210) Yâ Râb bir sebep ver ki yârim selâmet döne, hem beni rüsvalık pençesinden kurtara.

Sefer etmiş yâr yolundan toprak getirin, cihân görür gözümü onun ikâmeti yeri edeyim.

Âh, altı taraftan yolumu bağladılar o ben, kaş, saç, yanak, yüz, boy.

(1215) Şu günkü eldedir, merhamet edebilirsin, yarına toprak olurum, pişmanlık gözyaşından ne fayda?

Ey derviş dostların kılıcından inleme, şu taife diyetini maktulden alırlar.

Gönlü hoş eder o yârimden bir şükür vardır şikâyetle, eğer aşk nüktelerini bilirsen, güzel işit şu hikâyeyi.

(1220) Minnetsiz, karşılıksız idi her bir hizmet ki etmiştim. Yâ Râb kimsenin keremi olmayan mahdumu olmasın.

Susamış rindlere kimse bir içim su vermez. Söylersin; ama tanıyan adamlar gitmişler şu vilâyetten.

Onun kement gibi zülfüne bağlanma ey gönül, orada günahsız başları **(1225)** kesilmiş görürsün.

Gözün, bakışıyla, bizim kanımızı içti, sen beğendin. Ey can caiz değildir kan dökücüyü himâye etmek.

Şu karanlık gecede kayboldu gayemin yolu, bir taraftan çık ey hidâyet yıldızı.

(1230) Nereye gittimse bana vahşetten başka şey artmadı. Elbette saklan şu sahradan, şu nihâyetsiz yoldan. Şu yola nihâyet düşünülmüş müdür ki başında yüz bin menzilden fazladır.

Ey güzeller güneşi içim kaynıyor, bir saat beni inâyetin gölgesine al.

Her ne kadar yüzsuyumu döksen de yüzümü kapından döndürmem, sevgilinin cefâsı **(1235)** iddia sahibinin himâyesinden hoştur.

İlim senin feryadına erişir, eğer sende Hâfız gibi Kur'ân'ı on dört rivâyet üzere gönülden okursan, yani Kur'ân-ı Kerîm'i bütün vücûhiyle çevreleyen adamlara ilim kapıları açık olur.

Şirazlı Hâfız Hazretleri, Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemişti. Bu beytin ifadesine göre **(1240)** Hâfız Hazretleri, Kur'ân-ı Kerîm'i on dört kıraatıyla bilirmiş. On dört kıraat, on dört imamdan rivâyet edilmiştir.

İmamlar:

1) Nâfî bin Ebâ Rûyem el-Medenî

(1245) 2) Abdullah bin Kesîr el-Mekkî

3) Ebû Ömer bin el-alâ el-Basrî

4) Abdullah bin Âmir eş-Şâmî

5) Âsım bin Ebâ el-mecîd el-Kûfî

6) Hamza bin Habîb el-Kûfî

(1250) 7) Ali el-Kessâî

Bu yedi imamı, İmam Şatâbî Hazretleri Şatabiyye'de zikretmiştir.

8) Ebû Câfer Yezid bin el-kakâ el-Medenî

9) Yakup bin İshak el-Hazarmî

10) Halef bin Hişam

(1255) Bu üç imamı Dürre’de, Tayyibe’de İmam Cezrî Hazretleri zikretmiştir.

11) Muhammed bin Abdurrahman el-Mekkî

12) Yahya bin el-mübârek el-Yezidî

13) El-Hasan el-Basrî

14) El-imaş Süleyman bin Mihran

(1260) Bu on dört imamın kıraatları kitap hâline getirilmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’de kıraatın ihtilâfı, vücûh-ı sarfiyye veya nahviyye, ihyanen vücûh-ı lugaviyye ihtilafıyla olur. Öyle ihtilaf, rivâyet edenlerin rivâyette ihtilafından değil, belki lûgatin tabiatından dolayı bir ihtilaf talebidir. Yalnız Arap lûgatinde değil; belki genişlemiş, zenginleşmiş lûgatlerin her birinde öyle ihtilaf vardır. Mesela “gitti geldi” **(1265)** sözlerini kullanmada Kazan şivesiyle Osmanlı şivesinde biraz değişiklik vardır. Kur’ân-ı Kerim’de imâle feth, tahfîf-i ibdâl gibi vücûhda ihtilâf bunun gibi yahut bundan daha az ihtilaftır.

Her zaman mest tutar beni zülfün kokusu, harap eder beni her demde senin sâhir gözün.

(1270) Şu kadar sabrettikten sonra, bir gece mümkün olur mu ki göz mumunu nurlandırırız kaşınızın mihrabında.

Bîneş: Köriv: Loh-e bîneş: Köriv tahtası: Görme tahtası, göz.

Gözüm bebeğinden aziz tutarım onun için ki senin kara beninden benim canıma bir nüsha ola.

(1275) Eğer istersen ki ebedî bütün cihânı bezeyesin, tan yeline söyle yüzünden biraz zaman perdeyi götürüversin.

Eğer istersen ki fenâyı, dünyadan atasın; silkin her tüyünden nice bin can dökülsün.

Ben hem miskin tan yeli hâsılları yok iki başı dönmüş: Ben gözün sihrinden **(1280)** sarhoş, o zülfün kokusundan.

Hâfız'ın himmeti acayiptir; dünyadan, âhiretten gözüne bir şey gelmez, senin mahallen toprağından başka.

Allaha şükür! Meyhâne kapısı açık! O yönden ki bana onun kapısında niyaz yüzü vardır.

(1285) Bir sır ki halk huzurunda söylemedik, söyleyemeyeceğiz; dosta söyleriz, dost sırrın mahremidir.

Senin mahallen Kâbesi'ne girmiş her insan senin huzurun kıblesinde namazdadır.

Ey meclisteşler! Hâfız'ın gönlündeki yanmalı mumdan sorunuz ki mum hemen yanmakta.

(1290) Kârge: Kârgâhın hafifletilmişidir; dükkan veya mağaza anlamındadır. Gün ve mekân: Kâinât, cihân.

Cihân mağazasının hâsılı, cümlesi yokluktur, şarabı önüne al! Cihânın sahiplerinin cümlesi yoktur.

(1295) Yani insanın gelecekteki hayatı için, âkıbet elden gidecek dünya malı değil; belki ruhânî, aklî terbiye lâzımdır.

Gönül hem candan maksat, cânânın sohbeti şerefidir. Şerefin cümlesi sohbettir. Sohbet şerefi yoksa gönül ve can cümlesi yoktur.

Sidre topu minnetlerini sadece gölge için, çekme. Güzel bakarsan, ey servi, şu cümle yoktur.

Beş günkü şu konakta mühletin vardır, rahat dur biraz, şu **(1300)** cümle zaman yokluktur.

Perde yırtılmaktan gamlanma, gül gibi hoş ol. Şu geçer cihânın sebâtı yoktur.

Ey zâhit emin olma, gayret oyunundan, sakın. İbâdethâneden muğlar **(1305)** kilisesine kadar yol yoktur. Arada ıraklık yoktur.

Hâfız'ın ismi güzel rakamı kabul etti; lâkin kayıtsızlar huzurunda fayda ve zarar rakamı, hepsi yoktur.

Ne lutuf idi ki onsuz senin kaleminin nimi bizim hizmetimizin haklarını senin kalemine arz etti.

(1310) Kalem ucuyla bize selam yazmışsın, dünya senin rakamınsız olmasın.

Demem ki ben gönül sizi yanlışlıkla hatırladın akıl hesabında senin kalemin üzerine yanlışlık yoktur.

Gel, zülfün ucuyla şâyet karar ederim; başım giderse de ayağından baş kaldım.

(1315) Ey İsa gibi can verir tan yeli! Vaktin hoş olsun! Gönlü hasta Hâfız nefesinle canlandı.

Dervişi sormuyorsun, korkarım ki mağfiret fikri sevap korkusu sende yoktur.

Uzaktır su başı şu sahrada, aklını topla. Kır şeytanı aldatmasın seni serapla.

(1320) Acaba ihtiyarlık yolunda nasıl üslûpla gidersin ey gönül, senin gençlik günlerin hevese sarfedildi değil mi?

Niçin ihram bağlayayım ki o kıble bende değildir. Nasıl çalışayım ki Kâbe'den safâ gitti.

Gece tabip beni gördü de hasretlenip dedi: Heyhât, senin hastalığın **(1325)** şifâ kanunundan gitti.

Zaman eğer ateş bıraksa ömrüm harmanına de: Yak, benim huzurumda ömür harmanı bir çöp kadar da yoktur.

Kimseyi incitmek kastında olma, her ne istersen et. Bizim şeriatimizde bundan gayrı bir günah yoktur.

(1330) Zâhit mağrurdu, selâmet iletmedi yol; kayıtsız olan niyâz yoluyla selâmetlik yerine gitti.

Âb-ı hayat o şeker gibi lebden bir katredir; güneş bizim o ay gibi sevgilinin yüzünden şûledir.

O zaman ki işittim "…" âyet-i kerîmesini bana yakın oldu şu mânâ ki: Biz **(1335)** onun, o bizimdir.

Yani insanın ruhu, Allah'ın eseridir.

Şu günkü natüralistlerin fikrince şu bizim yerimiz üzerindeki hayatın, güneşin nurundan hararetinden alınmıştır. Hayvanın, bitkilerin çoğalması, hareketi, muadili yakarken gözlemlenebilen hararet, bunların hepsi güneşin nurundan hararetinden bize gelmiş bir **(1340)** hissedir.

Nihâyetsiz âlem vücuda nispetle bir zerre kadar olan güneşin bize nispetle ehemmiyeti bu kadar büyükse yani yeryüzünde zerrelerin hayatı bekası sadece güneşin bereketinde olursa bütün âlemin hayatı, ruhu Allah'ın hayatından nurundan bir eser olmaz mı? Burada ihtimal verilmeyecek ne var?

(1345) "Allahu lâ ilâhe illâ hüvel-hayyul-kayyûm"

Bütün âlemin hayatında kaynak Allah'ın hayatıdır. İnsanın ruhu Allah'ın nurundan bir ışıktır.

Her gönlün aşk sırlarına hevesi olmaz. Şu mânâlı sırrın mahremi bizim ulvî canımızdır.

Ne vakte kadar ey vâiz dini şerhedersin. Sus! Bizim dinimiz her iki âlemde **(1350)** sevgilimizle sohbettir.

Ey Hâfız! Son güne kadar şu nimetin şükrünü et ki o sevgili evvelki günden bizim misafirimizdir.

Tarikatte incinmek olmaz, şarap getir! Her kudret ki görürsün, sefâ nasıl gitmişse gider.

(1355) Âşıklığa tahammül gerek ey gönül ayak tut, sabit kal. Melâl olmuşsa olmuş, cefâ gelmişse gelmiş. Ne zarar var?

Vâize de: “Hangâhdan gitti” sözüyle Hâfız’ı ayıplamasın; azatlık ayağı bağlanmaz, bir yere giderse gider.

Saâdet talebinde gitmiş her bir mübarek insan nazarı meyhâne köşesinde **(1360)** irâde hânesine gitti.

Yarım batman kadehle keşfetti sâlik, şehâdet âlemininde olan sırları.

Gel, benden ilim işit, sözümde ruh-i kudüs feyzinden fayda verir nükteler vardır.

Arama benim talihte rintlikten başkasını. Şu rintlik padişahın doğum günü yıldızıyla beraber **(1365)** gelmiştir.

İsa nefesli tabip sadece benim sıhhatim için mucize gösterir gibi çalışsa yoksa ben hastanın işi hâl sormak derecesinden geçti.

Kimse yoktur ki o iki kat zülfün esiri değildir. Var mıdır yolunda belâ tuzağı olmayan bir insan?!

(1370) Senin yüzün ilâhî nurun aynası olsa gerek. Şüphe yok, öyledir. Şu sözde yüz ve yalan yoktur.

Zâhit senin yüzünden bana tövbe verir! Tuhaf insan! Allah’tan utanmaz, yüzünden utanmaz.

Ey seher mumu! Ağla benim hâlimle kendi hâline. Şu gizli yanma yalnız sende var, **(1375)** bende yok değildir.

Gece sevgili giderdi, dedim ey sanem, ahdi yerine getir! Dedi hata edersin, ey efendi! Şu zamanda vefâ yoktur.

Çünkü senin gözün gönül alır uzlet ehlinden, senin arkanda olmak bizim taraftan günah olmaz.

(1380) Yine gel, senin yüzünsüz ey gönül şadlandırıcı sevgili; evdeşler meclisinde nur ve sefâ eseri yoktur.

Muğlar pîri benim mürşidim olmuşsa ne zarar? Allah'ın zikri olmayan kimse, hiç bulunmaz. Her insanda Allah'ın sırrı vardır.

"Gülşen-i Râz" demiş: "…"

(1385) İslâm büyüklerinin bu sözleri, bizim dar nazar ehlinin kelamına güzel bir ibret değil mi?

Güneş karşısında "ben nur çeşmesiyim" demeyi büyükler bilirler, sühâ yıldızına yakışmaz.

Gariplere riâyet etmek güzel zikrin sebebidir. Canım, şu kaide sizin şehirde **(1390)** olmasa gerek.

Âşık ne yapsın, eğer melâmet oklarını yemezse. Kaza oklarına hiçbir bahadırın kalkanı yoktur.

Zâhidin sumiesinde, ibâdet yerinde ibâdet edenin halvethânesinde senin kaşın köşesinden başka mihrap bulunmaz.

(1395) Makul değildir ki sırlar perdeden çıka, yoksa rintler meclisinde olmayan haber yoktur.

Arslan senin aşkının sahrasında tilki olur. Âh o yoldan ki orada olmayan tehlike yoktur.

Ezelde her insanın başına bir kalem geçti, dik dur! Kâbe, puthâne, cennet, cehennem **(1400)** bir bahânedir.

Ezelde nakkâşın kalemi insanları resmetti. Nakkâşın kaleminin işi yalnız resmetmek değil midir? Buna göre, kader vücudun aksi, örf zamanla tabir

edersek fotoğrafı olur, bir insan vücudu sonunda nasıl olacaksa kader de tamamıyla o şekilde akseder.

(1405) Yalansız hazine kolaylıkla olmaz. Masal söyleme Mustafa devleti içinde Ebû Lehep, Lehep idi.

Pak devletin aslı cevheri olur; lâkin sen amele çalış. Zîrâ devlet asılla neseple değildir.

Yani asâlet, nesep şerefi âdet hükmüyle devletin sebebi gibi itibar olunursa da gerçekten **(1410)** devlet neseple değil; insanın öz kesbiyle öz içtihadıyla olur.

Asâlet nedir? Bir kadar dikkatle nazar edersek, malûm olur. Asâlet insanın kanâatsizliğiyle haketmeden fazlasına ulaşmak için, bir hile icat etmeden gelmiş bir davadır.

İnsan toprak evladıdır, topraktan halk olunmuş, ihtiyacı gâyet çok, hiçbir şeyde hiçbir **(1415)** hakkı yok, fakirdir.

Terkliği için azık, giyim o gibi en zarûrî hâcetlere en katı şekilde muhtaçtır, elbette o gereken şeyleri talep edecek; lâkin neyle, nereden alacak?

Kimle alışveriş edecek? Tabiatla insan arasında değiş tokuş mümkün değildir. Zîrâ tabiatın hiçbir taraftan insana ihtiyacı yoktur, tabiatla alışveriş **(1420)** etmek de tasarlanamaz.

Buna göre insan, ömrün başlangıcında kendi hâcetlerini değiş tokuş yoluyla değil, belki zorbalık yoluyla tamamen alır olmuştur. İnsanın hayatına en evvelki esas şu zorbalık kaidesi olmuştur; fakihlerce şu kaideye "…" kaidesi yahut "…" kaidesi denir.

(1425) İnsanın tabiata zorbalıkla hükmü bütün ihtiyaçlarını tabiattan istifası yalnız kendisiyle tamam olamayıp, insan yardım edilmesini gerekli bulmuştur.

Bu mecburiyetin kuvvetiyle en evvel erkekle kadın bir araya gelip bir aile, sonra birkaç aile, toplanıp bir cemiyet heyeti oluşmuştur. Kadınlar, doğum

yapma isteği gibi doğal vazifeleriyle meşguliyetlerine göre tabii ihtiyaçları hususunda erkeklerin himâyesine girmeye mecbur oldular. Bu mecburiyet esasında erkeklerin kadınlara hükmetmesi fikri ortaya çıktı. Bunun üzerine babaların oğullarına, reisin kabileye başkanlık fikri oluşturulup insanlık âleminde hükmetme melekesi tamam oldu. İnsanlar çoğaldıkça hükmetme, sulta hırsları da artarak büyük kabileler, şehirler oluşturularak küçük veya büyük devletler ortaya çıktı. Her bir cemiyet kendine göre, kanunlar, nizahları hâlletmek için mahkemeler tertip etti.

Medenîleşme tesiriyle gelirlerin hükmüyle insanların ihtiyaçları, nispetsiz derecede, hırsları arttı.

Adâlet yoluyla oluşan nasip, insanın şehvetlerine vefâ etmiyordu. O zaman insan, hakettiğinden fazlasına ulaşmak için bir yol, bir hile arar oldu.

Aradı da buldu. Zayıfların kâlplerine istila, akıllarına evham yerleştirmeye başladılar; bir defa başlanmış fitne akranlıkla kabul görerek âdet sırasına girip, birkaç bin asır geçtikten sonra bütün insanlık âlemince kabul edildi. Hücum etmek, şiddet kullanıp insanları talamak gâyet büyük bir itibar fazileti edilip eşkıyalık cihângirlik olarak adlandırıldı.

Mal, toprak, su elde etmek binlerce kulu, cariyeyi hizmet ettirmek büyük bir izzet gibi anlaşılarak buna da zenginlik, ganilik, servet isimleri verildi.

Bunun gibi yollardan âciz kalmış cimriler bir ruhânî kuvvet dava ederek ruhânîyeti de büyük bir fazilet gibi gösterip insanların sadakalarını, nezirlerini, kurbanlarını toplamak yollarını buldular.

Bundan da âciz kalmış tembeller, atalarına analarına dayanıp, nesep şerefi dava edip, buna necâbet, asâlet namları verdiler. Asâlet, insanlığın faziletlerinin en büyüğü sıfatıyla herkes tarafından kabul edilir bir dereceye geldi. Hayatında şu mesleğe yönelenler çoktu.

Zîrâ en kolay bir meslek, işi vazifesi olmayan bir rütbeydi.

Fazilet, devlet insanın kendinde olur. Nesep, soy temizliği, asâleti, insanın kendinde bir şey yokken fayda vermez.

Hâfız gönlü şu yolda, Allah'ın yardımıyla, ebedî çalışır, gündüz gece talep eder.

Tuhaf ilimdir, aşk heyetinin ilmi. Yedinci gök ona yedinci yer olur. **(1460)** Yani o ilmi bilen insana nispetle yedinci kat gök, alçaklıkta yedinci kat yer hükmünde olur.

Zannetme ki acı dilli gitti de can kurtardı. Hesabı Kirâmen Kâtibin'in elindedir.

Zülfü hilesinden emin olma, gönlü aldı; şimdi dini almak fikrindedir.

(1465) Canınla çek sevgilinin nazını Hâfız gibi ey gönül! Nazlıların nazı da güzel olur.

Oruç bir tarafa gitti, bayram geldi, gönüller şad oldu. Şarap meyhâneden kaynayıp çıktı, istemek gerek.

Yaşlı, ihtiyar sûfîler nöbeti kesti; kayıtsızların şadlık şenlik vakti geldi.

(1470) Niçin melâmet erişsin o insana bizim gibi şarap içe. Kayıtsız âşık karşısında bu ayıp, hata değildir.

Şarap içer yalansız insan, riyâkâr, yalan zâhitten güzeldir.

Biz ne yalancı insanlarız ne de nifak ehlindeniz. Sırları bilir Allah bu hâle şahittir.

Allah'ın farzlarını edâ ederiz, puttan saklanırız, o şeyler ki revâ değildir derler **(1475)** revâdır demiyoruz.

Ne olur, eğer benimle sen, her ikimiz beraber, şarap içersek. Şarap üzüm ağacı kanından, sizin kanınızdan değil.

Rezân: Rezin çoğuludur.

Rez: Rânın üstüyle zânın sükûnuyla üzüm ağacıdır. Asma olsa da olmasa da. **(1480)** Ama asma olursa "tân" denir.

Eski zamanlarda üzüm ağacından su alıp demirlere su verirlermiş. Demirlere kuvvet, sertlik verirmiş.

Firdevsî Şehnâme'de demiş: "…"

Bu ayıp değildir ki o ayıptan bir eksiklik gelebilsin. Ya ayıp olsa ne oldu, **(1485)** ayıpsız insan nerede.

Ey Hâfız nasıl, niçin sözlerini bırak, şarap içiver! Allah'ın hükmü karşısında öyle sözlere mecâl yoktur.

Kâbe ile puthâne arasında bir fark yoktur. Nereye bakarsan Allah cihetidir.

Kalenderlik sakal, kıl veya kaşla değildir; kalender yolunun hesabı çok incedir.

(1490) İnsanın saçlarının hevesinden geçmek kalenderlikte kolaydır. Hâfız gibi kellesinin hevesinden geçmiş insan, işte kalender odur.

Söz anlar değilsin ey dilber! Hata buradadır. Gönül ehlinin sözünü işitirsen hatadır deme!

Başım iki dünyaya eğilmez, güzel başımızda olan şu fitnelere!

(1495) Muğlar mabedinde beni o sebepten aziz tutarlar ki hiç sönmeyen ateş bizim gönüldedir.

Ey gönül gafilsin kendi işinden, korkarım kapını hiç kimse açmaz, eğer kaybedersen kilidi.

Ey sâki getir şarabı! Gâip nakkâşı, malûm değildir, sırlar perdesinde ne etti.

(1500) O Allah ki şu gök daireyi nakşetti, hiç kimse bilmedi; pergelin yani göklerin dönüşünde neyi kastetti.

O nazeninin himmeti delikanlı, yeni yetmeyim ki hayır işi riyâsız eder.

Tan rüzgârı hoş olsun ki gece uyumazların derdine devâ etti.

(1505) Ben şimdi yadlardan âh etmem, bana her ne etmişse o âşinâ etti.

Eğer sultandan tamah ettimse hataydı. Eğer dilberden vefâ umdumsa cefâ etti.

Şarap satanların mahallesine müjdeyi ilet; Hâfız riyâyla zühdden tövbe etti.

Ne güzeldir namazı niyazı o adamın ki derdiyle gözyaşından ciğer kanından **(1510)** tahâret aldı.

Yârin yüzüne bak, gözün bu nimetini bil. Göz her işi görüp yapar.

Lâl gibi şarabın pahası nedir? Akıl cevheridir, anla! Faydayı alır o insan ki bu ticareti eder.

Eğer vâiz beyânda maharet **(1515)** göstersede, aşk sözünü Hâfız'dan işit, vâizden değil.

Her yüz suyu ki ilimden dinden kazanmıştım, o sevgilinin yoluna saçsam gerek.

Meysiz, sevgilisiz ömür abes gider! İşsizliğim yeter! Bundan sonra iş yapsam gerek.

(1520) Nifakla riyâ gönül hoşluğu vermez ey Hâfız. Kayıtsızlık âşıklık yollarını ihtiyar etsem gerek.

Şimdiki Nemrut ateşi lâle açtı, alevlendi; bahçeyi Zerdüşt dininin âdetiyle yenile.

Zerdüşt: Zânın üstü, rânın sükûnu, dâlın zammesiyle eski İran'ın en büyük **(1525)** şairlerinden asrın büyük filozoflarındandır. Uzun müddet seyahat edip Şam, Rum, Mısır, Hint filozoflarından istifade ederek matematik, tabiî ilimlerde ustalık kazanmıştır.

Ne zaman, nerede doğduğu, aslının kim olduğu bilinmemektedir. Bazılarının tahminlerine göre Hint'te, diğer birilerin zannına göre Azerbaycan'da dünyaya gelmiştir. **(1530)** Milattan sonra on dört asır önceki bir zamanda imiş, "Heft Kulzem"in beyânına göre Birinci Peşdâdiyân tabakasından sonra gelmiş İkinci Kiyâniyân tabakasının on adet padişahlarından beşinci padişah Güştâseb bin Lehrâseb'in üçüncü sene saltanatında, Zerdüşt Belh'te nübüvvet dava etmiş. Güştâseb, oğlu İsfendiyâr'la beraber Zerdüşt'e tâbî olup o büyük **(1535)** peygamberin öğrettiklerini memleketlerinde yaymak kastıyla her tarafta peygamberin öğretisine uygun mâbetler yaptırmışlar.

Zerdüşt dini, Allah'ın bir olduğu esasında bina edilmiştir. Hayır erbabının sıfatıyla Yezitleri, serveşleri yani melekleri, şer erbabının sıfatıyla devleri, ehrimenleri yani şeytanları ispat ederdi. Hayat, nurla zulmetin gerçek ile yalanın, yani **(1540)** hayr ile şerrin daimî muharebesinden ibârettir gibi tasvir edilirdi. Gelecekte günlerin birinde hayrın tamamen galip geleceği vadedilip insanlar için istikbâlde bir ebedî saâdet müjdesi yoluyla söylenirdi.

Peygamber Zerdüşt'ün talimine göre insanın dünyada vücut saâdeti paklığıyla kâlp paklığındaydı. Vücutta paklık, kâlpte ahlak güzelliği dinin en **(1545)** büyük iki rüknü idi.

Zerdüşt dini, bu dünya hayatına nazar meselesinde Brahma dinine tamamen zıttı. Brehmenler şu dünya hayatından tamamen geri çekilip, hayâller âlemine dalarken Zerdüşt insanları bu "hazır cennet" güzelliklerini istifade yoluna davet ederdi. Yer, su, ot, ağaç gibi tabiî eşyalara **(1550)** hürmet etmek, tabiatın faydalarından "kema yenbağî" istifade etmek dinin en mühim talimlerindendi.

Şerden sonra ihtiyat derecesiyle sakınmak, hayır işlere imkân derecesinde ictihatla çalışmak dinden asıl maksat bu iki şey idi.

Fars edebiyatının beyânına göre, Zerdüşt'ün birçok kitapları **(1555)** vardır. Biri Zinddir. Sûrelere taksim edilmiş imiş. Her bir sûre nüsk olarak adlandırılırmış. Her bir nüsk tefsir edilip tefsirine "Hurde" ismi verilip,

hurdelerin toplamı “Ayarde” olarak adlandırılmış. Âvesta, veya “Asta” Zind’in tefsirine verilen isimdir.

Zerdüşt kitaplarında Avrzmed, Ard, Yezid, Ahrimen, Metrâ, Perver, **(1560)** Mezid, Zerhevân, Zermân, Serveş, Peyker gibi isimleri zikrettiğine göre şu isimlerin her biri bir halka isimliğini ihtimal tutup bazı ilim ehli Zerdüşt dinini beyân ederken türlü hayâllere gitmişler.

Avrzmed, Zerdüşt lisânında bazen bütün âlemi halketmiş Allah ismi olup bazen bir büyük melek ismi olarak kullanılır.

(1565) Mitrâ: Yağmur anlamındadır. Yerin hayatı, bitkilerin oluşması yağmurla olduğuna göre Zind’in bazı dualarında Metra namı zikredilir; acaba Arapça Matar o Metra’dan mı alınmış? Zerhevân nedir? Edebiyat tarihini yazmış bazı müellifler bu kelimeyi de ilahların birine isim olmuş gibi göstermişler. “Heft Kulzem”in beyânına göre, Zerhevân nebi İbrahim’in ismi imiş. Zerdüşt, **(1570)** kendi kitaplarını güya İbrahim Aleyhisselam’a söylemiş on sayfadan iktibas etmiş imiş o sayfaların ismi de “Zind” imiş.

Nasıl ise de Zerdüşt hakkında itimâda şayân bilgiler ilim ehlinin elinde yoktur.

“Zerdüşt”ü zabt hakkında Heft Kulzem on kadar vech zikretmiş. İsmi nasıl olmuş, **(1575)** bilinmiyor.

Heft Kulzem’in rivâyetine göre, ismi İbrahim imiş. Esedî rivâyetine göre, ismi “Esen Tuman” imiş.

Celâleddin Eldivânî Hazretleri “Ahlâk-ı Celâliye”de Zerdüşt’e büyük peygamber idi demiştir.

(1580) Bizim de itikâdımız buna benzer. Zîrâ Kur’ân-ı Kerîm’in haberine göre, her bir ümmette bir nebi elbette bulunmuştur. İran milleti için Zerdüşt nebi değilse kim nebi olacak? Zerdüşt gibi dahi, büyük bir insan İran tarihinde görünmüyor. Nebiler gelmişler; lâkin hiçbiri Zerdüşt gibi şöhret kazanmamış dersek, bu sözümüz nebilerin ehemmiyetine gâyet büyük eksiklik olur? Allah

(1585) tarafından gönderilmiş nebilerin hiçbiri bir şey yapamamış; lâkin yalan bir peygamber gelmiş de o kadar büyük işler görmüş demek olur.

Güzelliği Yusuf, nefesi İsa gibi olan sevgilinin elinden şarap iç, bırak eski hikâyeleri.

Getir şarabı, Hâfız'ın her vakit itimâdı gaffârın rahmetine idi! Bundan sonra da **(1590)** olsa gerek.

Ey gönül! Gel biz Allah'a doğru gidelim. O şeyden ki yeni kısa eli uzun etti.

Yani görünüşte riyâkârlıktan uzaklaşalım.

Sahtekârlık yapma, her kim ki muhabbeti doğru uyanmadı, olmadı aşk onun gönlünün yüzüne mânâ kapısını kapadı.

(1595) Yarına ki hakikat sadrı zâhir olur, utanır riyâ ile amel eden.

Ey Hâfız kayıtsızları ayıplama! Ezelde bizi Allah riyâdan pak etti.

Kaç yıl gönül bizden Cem'in kadehini talep etti. O şeye ki kendinde var idi yabancıdan istedi.

Cevheri ki kâinât incisinden dışarı idi; deniz yakasının herkesçe bilinenlerinden **(1600)** istedi.

Bir gönülsüzü ki Hüdâ her yerde onunlaydı. O, onu görmezdi, ıraktan Hüdâ için söylerdi.

O bütün ilizyonları ki akıl etti burada, Sâmirî asâ ile Yedi Beyzâ önünde yaptı.

(1605) Müşkülü muğlar pîrine ilettim gece, o nazarının müebbetliği sebebiyle muammayı hâlletti.

Gördüm o pîri şad, güler, şarap kadehi elde; o ayna da yüz türlü seyreder.

Dedim ona, şu cihân görür kadehi sana ne zaman verdi hakîm? Dedi: O günkü **(1610)** bu gök kubbeyi yaptı.

Dedi: O yâr ki dârın başı onun yüzünden büyük oldu, günahı o idi ki sırları ortaya çıkardı.

Yani Mansur-ı Hallâc'ın şehâdeti sırları ortaya çıkarmak günahı sebebiyleydi.

Ruhül Kudüs'ün feyzi eğer yine medet verse Mesih'in yaptığı işleri diğerleri de **(1615)** yaparlar.

Dedim ona: Putların zincir gibi zülfü niçindir? Dedi: Hâfız divane gönlünden şikâyet etti.

Yani: Hakikati bilinenden değil meseleden sormak, o meselenin eşkâlinden şikâyet etmektir.

(1620) Şu on beyitten ibâret olan kaside, dîvânın en güzel en hikmetli kasidelerindendir. Aklın kuvveti, hakikatler âleminin azameti hakkında söylenmiş beyitleri fevkalâde güzeldir.

İnsanın cihân görür aklı varsa da vücut âlemi öyle büyük, sırlar o kadar çoktur ki hakikati, sırrı insanın aklına henüz malûm değil; hem ufak **(1625)** hem büyük şeyler hesapsızdır.

Yedi deryayla değil; rengi yüz ateşle gitmez o şey ki sûfî hırkasına üzüm şarabı yaptı.

Hâfız, düşkünlüğü elden verme. Zîrâ haset, ırz, mal, gönül, dini mağrurluk hevesiyle telef etti.

(1630) Cem'in kadehinin sırrına o vakit nazar edebilirsin, eğer meyhâne toprağını göz tutiyası edebilsen.

Şarapsız, çalgıcısız olma. Zîrâ gök çardağı altında şu yerle gönülden gamı çıkarabilirsin.

Ziyâ Paşa demiş:

(1635) Sâki içelim rağmına sûfî harîsin

Kim maksad-ı kevser, emeli hûr-i cinândır

Aşk olsun o perimi perverde-i aşka

Kim bâdesi sad sâle ve sâkisi civandır.

Pîr-i meye sor, meselede var ise şüphen

(1640) Vâizlerin efsâneleri hep hezeyândır

İç bâde, güzel sev, var ise akl u şuûrun

Dünya var imiş yâ ki yok olmuş ne umûrun

Senin muradın gülü o vakit nikap açar, eğer seher yeli gibi ona hizmet edesin.

(1645) Yani maksada erişmek için, ictihat hem sebât lâzımdır.

Yârin cemâlinde perde yoktur; lâkin yolun tozlarını silk, o vakit görebilirsin.

Yani mezhep gubarını kalbin gözünden silsen, hakikati görürsün.

Sen ki tabiat sarayından dışarı gidemezsin, hakikat mahallesine nasıl gidebilirsin.

(1650) Meyhâne kapısının fakirliği, dilenciliği tuhaf bir kimyadır, eğer şu ameli yaparsan toprağı altın edebilirsin.

Eğer bu büyük nasihati kabul edersen ey Hâfız hakikatin büyük yoluna gidebilirsin.

Ne kadar ictihat lâzımsa ben senin talebinde göstereceğim; bu kadar **(1655)** vardır ki kazayı bozma mümkün değildir.

Aşkın müşkülü bizim ilmimizin hâsılında değildir; bu nükteyi bu hata fikriyle hâlletmek mümkün değildir.

Kime söyleyim ki şu can yakar dert varken tabip benim zayıf canıma kast etti.

(1660) Sevenler arasında ne zaman demek mümkün olur ki bizim yârimiz böyle dedi de öyle etti.

Düşman Hâfız'ın canına onu kılmadı ki kaşın yayı göz oku yaptı.

Her kim ki senin yüzünü gördü, benim yüzümü öptü. İşi ki bizim gözümüz yaptı; görmeyince yapmadı.

(1665) Yani hakikati görmüş insan benim "hakikat görür" gözüme güzellik yaptı, bizim aklımız bir hakikat hususunda hükmederse görmeden hükmetmez.

Ey Hâfız, senin güzel sözün gönül dağıtır olması yönünden kim işittiyse rağbetle bekledi.

Vâizler ki şu gösterişi mihrapta minberde ederler; tenha yere gittiler mi işi **(1670)** değiştirirler.

Müşkülüm vardır, meclisin âleminden sor: Tövbeyi şart edenler niçin kendileri tövbe etmiyorlar?

Söylersin, inanmıyorlar adâlet gününe ki şu bütün bozukluğu hileyi âdilin işinde yaparlar.

(1675) Dâver: Dad ile "âver"in birleşmesidir. Dâd: Farsçada doğruluk, âdillik anlamındadır. Adâlet günü kıyâmettir, âdil Allahtır.

Yâ Râb, şu yeni devletlileri kendi eşekleriyle oturt! Ki şu bütün nazı Türk evladıyla katar için yaparlar.

Aşk meyhânesinin kapısında, ey melek, tespih oku! **(1680)** Zîrâ orada insan balçığını basarlar.

O sevgilinin sınırsız güzelliği o kadardır ki âşıkları katleder, başka bir tayfa, aşk ile gâipten baş kaldırırlar.

O meyhâne pîrinin bendesiyim ki onun dervişleri sıkıntısızlık sebebiyle hazinelere iltifat etmezler.

(1685) Ey hankâh miskini, kalk, raks et! Muğlar kilisesinde öyle bir su verirler ki gönlü sıkıntısız eder.

Hâneyi boşalt puttan, cânânın menzili olsun. Şu hevesliler gönlü canı başka yerde söylerler.

Tan vakti arştan geldi bir avaz, akıl dedi: Melekler sanki Hâfız'ın şiirlerini **(1690)** hatırlarlar.

Yüz kaşı yarım nazarla satın alabilirsin. Güzeller şu muamelede kusur ederler.

Bir kavim "Dostun visâli çalışmayla olur," dediler. Diğer kavim, kadere havâle ederler.

(1695) Hiç itibar etme dünyanın sebâtına, şu dünya bir kârhânedir ki bozma.

Bulanık gönülden başka hiçbir şey hâsıl olmadı, bâtıl hayâl eder ki iksir gibi kabul ederler.

Şarap iç. Şeyh, hâfız, müftü, muhtesip eğer güzel bakarsan hepsi mekr, hile ederler.

(1700) Onlar ki toprağı nazarlarıyla kimya ederler, olabilir mi ki göz uçlarıyla bize nazar ederler.

Derdimin boş boğaz tabiplerinden, gizliliği gözlerindir. Olabilir gâip hazinesinden o derde devâ ederler.

Âkıbetin güzelliği kalenderlik zâhitlik ile değilse daha güzel odur ki işi **(1705)** inâyete teslim ederler.

Sevgili örtüyü yüzünden çekmiyorsa niçin her insan tasviriyle hikâye eder.

Yani Allah'ın hakikati malûm değilse acaba niçin insanlar kendi hayâlleriyle ilahlar yaratıp her insan kendi hayâliyle yaradılmış mabûda **(1710)** ibâdet eder?

Şu hüküm bütün milletleri çevreler derecede geneldir: İnsan ya madenden yapılmış mabûdlara tapınır veya hayâliyle halkedilmiş, kelam kitaplarında beyân edilir vasıflarla bezenmiş bir soyut zata ibâdet eder. "İnnallâhe hallâkal-insâne halakal-ilâhe alâ sûrete" hadisi sabitse "…" **(1715)** sözü de tamamıyla doğrudur.

Eğer taş şu sözden inlerse şaşırma! Gönül erbabı gönül hikâyelerini güzel tabir ederler.

İnsanın ya madenden yapılmış putlar, yahut yaradılmış ilahlara ibâdetinin kıssası taşları ağlatsa da tuhaf değil.

(1720) İnsan aklı terakki etti, tabiata ibâdet belâsından insan kurtuldu; lâkin hayâline ibâdetten insan ne zaman kurtulur belli değil.

Şimdi perde içinde pek çok fitne vardır, o zaman ki perde yukarı kaldırılsa neler yaparlar.

Hakikat yüzünden utanma kaldırıldıktan sonra, insanların akîdeleri nasıl kalır? **(1725)** Yahut hakikat herkesin itikâdına göre mi zâhir olur?

Şarap iç, perde arkasında yapılmış yüz günah, riyâ yüzüyle yapılmış ibâdetten daha güzeldir.

Meyhâne mahallesinden geç, keyif cemaati kendi vakitlerini senin için duaya sarf etsinler.

(1730) Haset insanlardan gizli çağır beni, zîrâ nimet verenler gizli hayır işleri Allah için yaparlar.

Ey servi boylu yiğit bir topu vur, senin vücudunu sopa, çomak yapmadan önce.

Gûy: Fârisî kaf ile top, çögen: üç noktalı Farsça cimin üstün okunmasıyla başı büğrü çokmar.

(1735) Gözüm karşısında bir damladan eksiktir tufan ki hikâye ederler.

Baş çekme Hâfız, seher âhından ki onun vesilesiyle sana müşkülü kolay ederler.

Dedim saneme ibâdet etme, Allah'la otur. Dedi aşk mahallesinde hem bunu hem onu yaparlar.

(1740) Dedim: Meyhâne havası gamı giderir gönülden. Dedi: Güzeldir o insanlar gönlü şad ederler.

Dedim şarap, hırka mezhebin âdeti değildir. Dedi: Şu amel muğlar pîrinin mezhebindedir.

Bizim nasibimizdir cennet, ey ârif, yürü. Mağfireti hak edenler günahkârlardır.

(1745) Hâfız'ın yüzü nakşından elbette anlarsın ki dost kapısını kendisine mesken edenler mütevazı insanlardır.

Gülerlerse gözümden kızıl yaş yağdırırlar; görürlerse benim yüzümden gizli sırrı okurlar.

Kav: Arapça kafın üstün okunmasıyla vavın sükunuyla akıllı, büyük veya kuvvetli insan; kâfın zammıyla olursa ulu yol mânâsında olur. Hem de **(1750)** "Ne oldu?", "Nereye gitti?" anlamlarına gelir.

Aşkın devâsı kolaydır diye zanneder insan nerede? O insanlar ki derman tedbirinde, edipler fikirden âciz kaldılar.

Aşk miskinlerini hakir görme, zîrâ şu kavim kemersiz şahlar taçsız sultanlardır.

(1755) Gaflet etme, kanâat yeli eserken bin harman ibâdeti yarım arpaya almazlar.

O vakit ki şarap çoktan ayağa gitti, gül de örtüyü bıraktı. Keyif ve sefâ fırsatlarını sakla, birkaç şişe iç.

Şarabın bütün ayıplarını söyledin, şimdi hünerini söyle, birkaç cahilin hatırı için hikmeti sürgün etme.

(1760) Bir dakikayı gamla geçirmeye bütün dünya değmez. Şaraba sat hırkamızı bundan fazla durmaz.

Şarap satıcılarının mahallesinde onu bir kadehe almazlar; acaba bir takva namazlığı ki bir kadeh şarap etmez.

Gözcü bana hayret etti ki şu kapıdan yüz döndür, ne gelmiş bu başımıza! **(1765)** Ki kapı toprağına değmez.

Bu gönül darlığı nakşını, zîrâ bir renklilik pazarında kırk yamalı giyimler kızıl şarap etmez.

Fayda kokusuyla pek kolay göründü evvel derya gamı. O vakit ki dikkat ettim, bildim şu tufan yüz cevheri durmaz.

(1770) Saltanatın tacı, büyüklüğü ki onda can korkusu vardır, güzel külahtır; ama baş verecek kadar kıymeti yoktur.

Hâfız gibi kanâate çalış, dünyanın aşağılığından geç. Aşağılıkların bir arpa kadar minneti yüz batman altın etmez.

Gönlüm ay yüzlerin muhabbetinden başka bir yol tutmuyor, her taraftan **(1775)** gönlüme nasihat veriririm; lâkin tesir etmiyor.

Gel ey gül yüzlü sâki, getir o renkli şarabı. Bizim hayâlimizde bundan hoş bir nakış tutmaz.

O yüzden, meyperestlere sefâ şarapla olur ki bu cevherde doğruluktan başka nakış bulunmaz.

(1780) Ağlama arasında gülerim; çünkü mum gibi, şu mecliste ateşli sözüm vardır, lâkin tesir etmiyor.

Başı, gözü bu kadar güzeldir! Sen ne dersin? Gözünü ondan çek! Git! Şu mânâsı yok vaaz benim başıma tesir etmez.

Söz bizim ihtiyacımızda, sevgilinin ihtiyaçsızlığındadır. Oflamalarda, sızlamalarda ne fayda, **(1785)** dilbere tesir etmezken.

Yani, itibar lisânda ceryan eden sözlere değil; kâlpte toplanmış ihlâsla sadâkatle kuşatılmıştır.

Allah için merhamet et ey yedirip içiren, senin mahallenin dervişi diğer kapıyı bilmez, diğer yoldan gitmez!

(1790) Ben muğların pîrinden yiğitlik kerâmetleri gördüm. Riyâ âdetlerini bir kuruşa almaz.

Ben şu aynayı bir gün ele alırım İskender gibi. Eğer yakarsa şu ateşi bir zaman, yakmaz bir zaman.

Yani, bir yanar bir söner nurlara kanâat etmeyip lâzımdır ki insan, İskender **(1795)** aynası gibi olan kalbine itina ede.

Şu en tatlı şiiri için şahlar şahı Hâfız'ı, baştan ayağa niçin altında etmiyor şaşırırım.

O zaman ki âşık oldum, amaç cevherine ulaşmayı hayâl ettim. Bilmedim ki şu deryada kan saçar ne kadar dalga varmış.

(1800) O zaman ki yüzüne gül, güle onun tuzağına aldanma ey bülbül, zîrâ güle itimat yoktur; eğer cihân güzelliğine sahipse de.

Saç bir yudum, toprak üzerine, şevket ehlinin hâllerini gör. En büyük padişahlardan boş hikâyeler kalmıştır.

Ne olmuş şu yolda, her mânâ sultanı bu dergâhta görürüm, başını **(1805)** eşik üzerinde tutar. O gönül ki gâip gösterir, Cem'in kadehi de vardır, bir nefes kaybolmuş durmuş yüzünden gamlanır mı?

Gönül hazinesini dilencilerin tüylerine, benlerine verme, şah gibilerin eline ver, hürmet eder.

Her ağaç güz havasının cefâsına tahammül etmez; **(1810)** servin himmetine bendeyim ki bu kuvveti var.

Altını şaraptan şimdi ayrıştırma yoksa “akl-ı küll” yüz ayıpla seni töhmet altında bırakır.

Gâip sırlarından kimse uyanık değildir; basit sözleri söyleme, bu hareme yol bulmuş bir mahrem var mıdır?

Hâfız’ın hırkası yakasından ne ümit edebilirsin, biz o hırkadan Allah’ı talep ettik, **(1815)** o sanem hayâl etti.

O kimse ki vefâ ehlinin hürmetine uyar; Allah onu her türlü belâdan korur.

Dostun sözünü söylemem; meğer dost huzurunda, zîrâ dost dostun sözünü muhâfaza eder.

(1820) Başımı, malımı, gönlümü canımı fedâ ederim o sevgiliye ki evdeşlik, dostluk, vefâ haklarını riâyet eder.

Ey tan yeli, eğer o zülfün başında benim gönlümü görürsen, lütfen söyle ona yerini saklasın.

Ey gönül, öyle maişet et ki eğer ayağın kaysa melek seni iki dua eliyle muhâfaza eder.

(1825) Yani: Maişetinde olan diğerlerini incitmekten sakın.

Senin yolunun tozu nerede? Ta ki Hâfız tan yeli hatırası gibi muhâfaza ede.

Sevgili, o değildir ki zülfü ve güzel vücudu ola, o insanın yüzüne bende ol ki güzelliği vardır.

(1830) Hurinin, perinin nazı güzeldir; lâkin hakikî güzellik odur ki filanda vardır.

Gözüm çeşmesine, ey güler gül, eriş! Senin ümidinle güzel bir suyu vardır.

İlim yolunda hiçbir insan yakîne mahrem olmadı. Her kim kendi idraki kadar bir zan tuttu.

Harap yerlerde oturanlara kerâmetlerden söz etme. Her sözün vakti her nüktenin **(1835)** mekânı vardır.

İddiacıya söyle: Hâfız'a nükte satmasın, bizim kalemin de lisânı beyânı var.

Şarap gecesi beni harap eder uyanıklıkla eğer gündüzde hikâye edersem, uykuya gider.

Ey gönül kocadın mı güzellik naziklik satma, bu muamele gençlere yakışır.

(1840) Kara tüyün karalığı gitse aklık kaybolmaz eğer yüz defa sayılsa da.

Ey müminler, benim bir vakit bir gönlüm vardı, başıma nasıl bir müşküllük gelse de ona söylerdim.

Dert ortağıydı, hayrı görürdü, her gönül ehlinin belirlediğiydi.

(1845) Ben perişana her belâda iş bilir kabiliyetli biri yol arkadaşıydı.

Gözden o vakit ki girdaba düşecek olursam, onun tedbiriyle bir ümit sahili var idi.

Benden kayboldu sevgilinin mahallesinde. Sevgilinin o mahallesi tuhaf menzilin etek tutanı oldu.

Gözümün yaşı onu talepte inciler akıttı; lâkin visâlinden hâsılsızlık oldu.

(1850) Hünerin mahrumluk aybından hâli olmaz; lâkin benden de ziyâde mahrum bir dilenci, fakir bulunabilir mi?

Şu perişan kalendere merhamet edin, bir gün iş bilir kâmil idi.

Bana aşk söz öğretti de sözüm her meclisin nüktesi oldu.

Şimdi söyleme ki Hâfız nüktedandır, biz gördük; artık cahildi.

(1855) Sevgilinin eline kadeh tuttu mu güzeller pazarı düşer.

Mutludur o insanın gönlü ki Hâfız gibi mestliği ezel şarabından ala.

Her hevesteki talepte yaşından başka şey bulunmasa eğer bir harman yansa o kadar tuhaf olmaz.

O kuş ki gönül gamıyla ona bir alışkanlık ortaya çıktı, ömrünün batakları üzerinde **(1860)** mutluluk yaprağı bulunmaz.

Aşk hânesinde küfürden kaçmak mümkün değildir. Ateş kimi yakar Ebû Leheb bulunmasa.

Can satıcılar mezhebinde fazilet ve edep lâzımdır. Şu yerde kurallara göre davranılmaz, o yerde nesep, soy üstünlüğü de olmaz.

(1865) O meclisteki güneş zerre hesabındadır, kendini büyük görmek edebe lâyık değildir.

Şarap iç ki eğer dünyada bengü ömür bulabilsen, sebebi ancak şarap olur.

Ey Hâfız, sevgilinin visâli senin gibi bir fakirle o gün olur ki onunla gece birlikte olmadığınız bir zaman olur.

(1870) Ham tamah: Mümkün değil şeyleri ümit eden insan.

Çiy fikir zâhit inkâr hevesinde kaldı. Fikri olgunlaşır o vakit ki şaraba nazar ede.

Gündüz hüner kesbine çalış, zîrâ gündüz şarap içmek ayna gibi gönlü zifiri karanlığa atar.

(1875) O zaman tan gibi nurlu şarabın vakti olur ki gece ufuk çadırı etrafında akşam perdesini ata.

Şehrin muhtesibiyle zinhar şarap içme, senin şarabını içer, şişene taş atar.

Ey Hâfız, başını güneşin tacından yukarı çıkar, eğer bahtın senin payına o dolunay gibi olanı sana verirse.

(1880) Gül, yârin yüzü yokken hoş olmaz, şarapsız yaz hoş gelmez.

Her nakış ki akıl eli bağladı, dilberin nakşı değilse güzel olmaz.

Bağ, gül, şarap hoştur, lâkin yâr yoksa hoş olmaz.

Can hakir bir şeydir, sevgili yoluna saçmak için lâyık değildir.

Bugün, büyükler sözünün kadrini bildim, yâ Râb bizim öğüt verenemizin canı **(1885)** senden şad olsun.

Ey Hâfız, senin güzel tabiatin senin muradını hâsıl eder. Canlar fedâ olsun güzel tabiatlı insanlara.

O heves üzerindeyim ki eğer elimden gele, bir işe el atayım ki kaygı tamamen geçe.

(1890) Gönül hânesi ağyârın sohbetinin yeri değildir. Dev çıkarsa melek gelir.

Mürüvvetsiz dünya erbabının kapısında, hoca çıkar hayâliyle ne kadar oturacaksın?

Sâlih, fâsık her biri kendi metalarını gösterdiler, kim makbul olur, kim nazara gelir.

(1895) Şu evcikte Hâfız’ın gafleti tuhaf değildir. Meyhâneye gitmiş her insan habersiz gelir.

Kuru zühtten bîzâr oldum, getir saf şarabı; zîrâ şarabın kokusu dimağımı her zaman taze tutar.

Şaraptan sana hiçbir fayda yoksa şu yetmiyor mu ki aklın **(1900)** vesvesesinden seni bir kadar zaman kurtarır?

O insan ki takva kapısından ayak atlamazdı; şimdi meyhâne tarafına sefer etmek fikrine geldi.

Âb-ı hayat eğer o olsa ki dostun lebindedir, zâhir budur ki Hızır’ın âb-ı hayattan nasibi bir seraptır.

(1905) Benim hasta canımın senden sual etmeye mecâli kalmamıştır, güzeldir o hasta hâli ki ona dosttan bir cevap gelir.

Bizim vücudumuz toprağını bâde suyu ile balçık et, gönlü imar etme vakti geldi.

Ayıbımı ört zinhar ey hırkası boyanmış, o eteği pak yâr ziyâret için geldi.

Şu nihâyetsiz şerh ki dostun hüsnünden söylediler, ne kadar binlerden harften **(1910)** bir harftir ki meydana geldi.

O gün herkesin yeri zâhir olur güzellerden, zîrâ meclis nuru o ayın başkanlığı için geldi.

Cem'in tahtı üzerine ki tacı güneşin miracıdır, o himmeti gör ki şu kadar hakirken bir karınca geldi.

(1915) Zayıfsın ey Hâfız, bir feyzi o şahtan iste, zîrâ o Süheyl'in unsuru temizlemek için geldi.

Altın hazinesi yoksa kanâat hazinesi vardır; padişahlara onu vermiş miskin zatlara bunu verdi.

Güzel gelindir dünya bakışta; lâkin onu isteyen her insan kendi ömrünü ona mihretti.

(1920) Aşk sahrasının çıkışı inişi, belâ tuzağıdır. Nerede bulunur arslan gönüllü öyle insan ki belâdan kaçmaz.

Sen ömür iste de sabırlık iste, ilizyonlar oynayan şu felek bundan da daha tuhaf binlerce oyun gösterecek.

(1925) İnsanlık âleminin, tabiat âleminin acayipliklerini görmek için, müşküllükle olursa da ömür et.

Dilberin cemâli yokken gönül dünyaya meyil etmiyor, o insan buna sahip değil, elbette, ona da sahip değil.

Hiçbir insanda o gönül alır sevgilinin nişânını görmedim, ya benim haberim **(1930)** yok ya onun nişânı yok.

Kanâat yol başını elden veremezsin, ey deveci kon, şu yolun nihâyeti yoktur.

Bu yolda her bir çiğ damlası yüz ateş deryasıdır. Ne yazık ki bu muamma açıklanmaz.

O kadar keyif yoktur dostsuz maişette, dostsuz maişette o kadar keyif yoktur.

Ey gönül laubaliliği muhtesipten öğren, mesttir; lâkin kimse onun hakkında **(1935)** bunu güman etmez.

Eğer rakibin mumsa da sırları ondan gizle. O başı kesilmiş şuhun lisânında bent yoktur.

O insan ki üstad olarak adlandırdın eğer güzel bakarsan, sanatçıdır; lâkin yarar şiiri yoktur.

(1940) Boyu bükülmüş saz seni şarap içmeye davet eder. İşit pîrler öğüdünü sana zarar vermez.

Kârun hazinesinin hâllerini ki zaman onu yele uçurdu; goncaya söyleyiniz, tâ altını gizlemesin.

Büyük kadehle ver, ey harâbât müridi, hangâhı yok şeyhin mutluluğu için.

(1945) Kanını iç, dik otur, zîrâ o nazik dil mazlumların feryadına takat etmiyor.

Hâfız eğer sana secde etmişse ayıplama, aşk kâfiri ey sanem günahlı olmaz.

Kaç seneler defterimiz şarap rehinindeydi; meyhânenin parlaklığı bizim dersimiz duamız bereketindeydi.

(1950) Muğlar pîrinin güzelliğini gör, biz yavuz mestler ne etmişsek de onun keremi gözüne güzel göründü.

Kîn: Kâfın kesriyle, Arapça insanı aşağı eder ağırlık, Farsça düşmanlık anlamındadır.

İlmimiz defterini şarapla yıkayınız, zîrâ feleği gördüm âlemin kalbine düşmanlıkta idi.

(1955) Gönül pergel gibi her tarafa gönderdi, o daire içinde ayağı yerinde bir hayran idi.

Çalgıcı, muhabbet derdinden bir iş yaptı ki cihân hekimlerinin kirpikleri kan eleği oldu.

(1960) Açıldım mutluluktan; çünkü gül gibi nehir yakasında o servi boylu sevgilinin gölgesi başımüzerindeydi.

Sevgililerden cemâl iste, eğer güzelliği bilirsen ey gönül, şu sözü nazar ilminde gözü olan insan dedi.

Gül renkli pîrim yeşil giysililer hakkında söz söylemeye ruhsat vermedi. **(1965)** Yoksa hikâyeler vardı!

Hâfız'ın yaldızlanmış kalbi onun yanında sarf edilmedi; çünkü sarraf bütün gizli ayıpları bilirdi.

Pak sohbet eserinden, sevsin hem gül gibi doğru benim lisânımdaydı her nesne ki senin gönlündeydi.

(1970) Gönül o vakit ki akıl pîrinden mânâlar naklederdi, aşk ona müşkül şeyleri şerh ederdi.

Gönlümdeydi ki dostsuz olayım elbette, ne yapabilirsin ki benim çalışmam, gönlümün emeği yalan oldu.

Gece evdeşleri hatırlamak için meyhâneye gittim şarap küpünü gördüm: Gönlümde **(1975)** kan, ayağı balçıktaydı.

Çok gezdim ki ayrılık derdinin sebeplerini sorayım. Fetvâ verir akıl şu meselede bir şey anlamazdı.

Gâip âleminin meleği bana güzel bir haber verdi: Kimse her zaman gama giriftar olup kalmaz.

(1980) Hayır ve şer için şükür ve şikâyet etmek lâyık mıdır, varlık sahifesinde hiçbir rakam kalmayacakken?

Cemşit meclisin nağmesi, demişler şu idi ki: Şarap kadehini getir ki Cem kalmayacak.

Ey zengin! Dervişin gönlünü al, zîrâ altın mahzeni, akçe hazinesi kalmayacak.

(1985) Şu zeberced binada yazmışlar altınla: Kerem ehlinin iyiliğinden başka bir şey kalmayacak.

Sevgilinin rahmetinden ümit kesme ey Hâfız! Horluk ve zulümden bir eser kalmayacak.

Gönlüm perdeden çıkmış ise ayıplama. Allah'a şükür, gümân perdesinde **(1990)** kalmadı.

Aşk sedâsından daha güzel bir yadigâr görmedim şu devreder kubbede.

Senin cemâlinde Çin nakkâşlarının sûreti o kadar hayran oldu ki onun sözü her yerde kapı hem duvar üzerinde kaldı.

Senin zülfünün seyredildiği yere Hâfız'ın gönlü bir gün gitti dönmek hayâliyle, lâkin **(1995)** ebedî tutkun kaldı.

Bundan evvel sana âşıkların gam yemeği bundan fazlaydı, senin merhametin de âleme meşhurdu.

O geceler sohbeti hatıra gelsin ki ballı dudaklar ile aşk sırrının bahsi âşıklar halkasının zikri vardı.

(2000) Meclisin ay yüzleri gönlü de dini de alırlarsa da bizim bahsimiz tabiat güzelliğiyle ahlak güzelliğindendir.

Sevgilinin gölgesi eğer âşık üzerine düştüyse ne oldu? Biz ona muhtaçtık, o bize susamıştı.

Şu yeşil tavanı, gök çardağı onlar bunları yapmadan önce, benim gözüm manzarasına **(2005)** sevgilinin kaşı tak idi.

Ezel tanı dakikasından ebedî akşamın âhirine kadar dostluk, muhabbet bir karar üzerindeydi.

Kader gecesinde şarap içmişsem beni ayıplama, yâr sarhoş geldi. Sendre dışında bir kadeh var idi.

(2010) Tâk: Suffe, sendre anlamındadır; odaya konan sedir. Sendre bizim Kazan Şivesindedir, asılda mısandra denir, mimin zammı, sadın üstün okunmasıyla.

Eğer tespihin ipi koptuysa beni mazur bil, elim gümüş baldırlı sâkinin bileğindeydi.

Şahın kapısında bir miskin bana işe yarar bir söz söyledi, dedi: Her sofra **(2015)** üzerindeki oturdum, Allah rezzâk idi.

Hâfız'ın şiiri Âdem zamanında cennette ak gül defterinin ziynetiydi.

Devran ardından gitmeyince ne etsin, günlerin hareketinin dairesine düşmüş insan.

Sufîler hepsi harîf, hepsi açık nazardır; lâkin şu ortadan gönlü yanmış **(2020)** Hâfız kötü namlı oldu.

Sûfînin tenkitlerinin hepsi bozuksuz saf değil, büyük çok hırkalar ateşi vacip eder.

Bizim sûfîmiz ki seher virdinden mest olurdu; akşam vakti onu gör sarhoş olur.

Güzel olur, eğer tecrübe taşı ortaya gelse hıyaneti olan her insanın yüzü kara **(2025)** olurdu.

Naz eyle terbiyelenmiş insan Allah'a yol bulmaz, âşıklık zahmet çeker kayıtsızların şivesidir.

Dünyanın aşağılık gamlarını hemen mi yiyeceksin, şarap iç, teessüf olur eğer âlemin gönlü karışsa.

(2030) Şarap satan Hâfız'ın hırka hem seccadesini alır; eğer şarap o ay gibi sâki elinden olsa.

Nefsi yukarı geldi, amacı senden hâsıl olmuyor, ne oldu? Benim bahtım hemen kalkamıyor.

Tan yeli benim gözüme senin mahallenden öyle bir toprak attı ki beni **(2035)** âb-ı hayattan daha zengin etti.

Senin uzun boyunu göğsüme almayınca maksadımın ağacı meyve vermez.

Yalnız bizim gönül süsleyen yârimiz şevkine olsa yoksa hiçbir şekilde iş çıkmaz.

Doğruluk elinden bin dua okları attım, aradan biri olsun fayda etmedi.

(2040) Vefânın en aşağı şartı baş vermektir, git ey Hâfız eğer senden bu kadar iş gelmezse.

O tatlı lebe tamah etmemek benim için daha güzeldir; lâkin sinek şeker ardından nasıl gitmesin.

Ey gönül böyle abes gezer, her yere gider olma, bu hünerle sana bir fayda **(2045)** hâsıl olmaz.

Hüd hüd tâcı: Ehil olmayanın üzerinde ehil giyimi yalan giysisiyle beni yoldan çıkarma, ak doğan kuşu kibrinden her türlü av arkasından gitmez.

Ben sarhoşun hatalarını af eteğiyle ört, şeriatın yüzünün suyu bu kaderle gitmez.

Ben miskin, sevgilinin servi gibi boyuna heves tutarım; lâkin onun beline altın, gümüş yokken **(2050)** el erişmez.

Getir şarabı, ilk Hâfız'ın eline ver, söz meclisten çıkmamak şartıyla.

Kara gözlerin muhabbeti başımdan gitmez, gök kazasıdır bu, başkaca olamaz.

Bana ezel saatinde âşıklıktan başka şey şart koşmadılar, her kısmet ki orada **(2055)** verildi eksik ve fazla olmaz.

Kızıl şarap, emniyet yeri, muhabbetli yâr sâki! Ey gönül, ne zaman işin güzel eğer böyle bir vakitte güzel olmasa.

Allah için ey muhtesip bizi def ve ney feryadına bağışla. Zîrâ şeriat kaidesi şu efsaneden kanunsuz kalmaz.

(2060) Benim kudretim şu olur ki onun gizli aşkına çalışayım kavuşma, öpme, kucaklama, ne yapayım, eğer mümkün olmasa.

Ey gözüm gam esirini Hâfız'ın sinesinden yıkama; çünkü dildarın okunun eseridir, hem de kan rengi gitmese gerek.

Olabilir ey gönül ki meyhânelerin kapılarını açalar, bizim aşağı bağlanmış **(2065)** işimizden düğümü çözeler.

Eğer bencil zâhidin gönlü için bağlamışlarsa gönlünü sağlam tut; Allah için açarlar.

Meyhâne kapısını bağladılar, yâ Rabbi beğenme bizim hakkımızda zîrâ yalan ve riyâ hânesinin kapılarını açacaklar.

(2070) Yani ilim kapılarını bağlamış cahil sûfîler, insanları aldatmak için, yalan, hile hem de riyâ kapılarını açarlar.

Ben Süleyman'ın o yüzüğünü bir kuruşa almam ki vakit vakit ona dev eli erişe.

Hüma kuşuna söyle: Atmasın şeref gölgesini o yerlere ki orada tûtî, çaylak **(2075)** kuşundan kadersiz olur.

Yani marifet ehline hürmeti olmayan memleketlere şeref, saâdet gelmesin.

Şevki beyâna gerek var mıdır? Gönlün ateşi sözün hararetinden bellidir.

Hâfız süsen gülü gibi on lisânlı olsa da senin katında gonca gibi ağzında mühür olur.

(2080) Ben şarabı inkâr eder miyim bu ne olur? Galiba benim bu kadar aklım olsa gerek.

Ben ki gecelerde takva yollarını vurmuştum oyun kurallarıyla, birden takva yoluna dönersem bu ne olur?

Zâhit eğer âşıklığa yol bulmazsa mazurdur. Aşk bir iştir ki hidâyete bağlıdır.

(2085) Muğlar pîrinin bendesiyim, beni cehâletten kurtardı, pîrimiz ne yaparsa veliliğin gözüdür.

Zâhit tuhaflık ve namazla, ben mestlik ve niyazla. Acaba, şu ikisinden senin inâyetin kime olur?

Korkarım ki gözyaşı bizim gamda perde yırtar olur, bu sır âleme meşhur olur.

(2090) Derler: Taş lâl olur, sabırla. Dürüst olur; lâkin ciğer kanıyla olur.

Rakibin kibrinden hayret darlığındayım. Yâ Râb, muteber dilenci olmasın!

Senin muhabbetin kimyasından altın oldu benim yüzüm. Doğru, sizin lutfunuz
(2095) bereketiyle toprak altın olur.

Boş nükteler lâzımdır, güzellikten başka, nazar sahibi insanın tabiatince kabul edilmesi için.

Günlerin birinde bir gam gelse keyifsizlenme. Yürü, şükret. O puttan da beter olmasın.

(2100) Ey gönül sabreder ol, gam yeme; âkıbet bu akşam sabah olur, bu gece seher olur.

Eğer vâize şu söz kolay olmaz, madem ki riyâlanır; müslüman olmaz.

Aşkı öğren, kerem et. Zîrâ o kadar hüner değildir bir hayvan ki şarap içmez, insan da olmaz.

İsm-i Azâm, kendi işlerini yapar, ey gönül rahat ol. Hileyle dev, Süleyman olmaz. **(2105)** İlâhî feyze ulaşmak için pak cevher gerektir. Yoksa her taş her balçık, inci ve mercan olmaz.

İlme çalışırım, ümittir ki şu ilmin şerifi, başka hünerler gibi salınarak gezineni gerektirmez.

Zerrenin büyük himmeti bulunmasa ey Hâfız, parıldayan güneşin çeşmesine **(2110)** talip olmaz.

Dedim: Senin gamını çekerim. Dedi: Gamın gider. Dedim ayım ol! Dedi: Eğer kolay olursa.

Dedim sevgililerden vefâyı öğren. Dedi: Ay yüzlülerden bu olmaz.

Dedim: Senin hayâlinle nazarımın yolunu bağladım. Dedi: Gece yürüyendir, o **(2115)** başka yoldan gelir.

Dedim: Zülfünün kokusu bana âlemin yolunu şaşırttı. Dedi: Eğer bilirsen rehberin de odur.

Dedim: Senin merhametli gönlün ne vakit gelişecek. Dedi: Kimseye bunu deme, ta onun zamanı gelir.

(2120) Havan: Zaman vezninde ağaçtan yapılmış büyük, aş ayağı, tabak denir. Sofra bezi mânâsında “destâr” ile tamlama yapılarak “destâr-ı havân” denilse “hân” gibi telaffuz edilir.

Göğün baş alt tabağı direğinden tamah etme ey gönül, zîrâ yüz zahmetsiz bir lokma hâsıl olmaz.

(2125) Hicran gecelerinin şikâyeti öyle hikâye değildir ki yüz risalede bir zerre beyânı hâsıl ola.

Eğer nebi Nuh gibi senin tufanda sabrın varsa belâ döner, bin senelik muradın hâsıl olur.

Kendi çalışmanla amacının cevherini alamazsın hayâldir ki bu iş takdire **(2130)** havâlesiz çıksın.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METNİN KELİME HAZİNESİNİN OSMANLI TÜRKÇESİ'NİN KELİME HAZİNESİYLE MUKAYESESİ

3.1- Osmanlı Türkçesi'yle Ses ve Anlam Bakımından Ortak Olan Kelimeler

Dîvân-ı Hâfız'da tespit ettiğimiz 2547 kelime, Osmanlı Türkçesiyle ses ve anlam bakımından ortaktır. Bu kelimeler şunlardır:

- ‘â’ile
- âb
- ‘abeŝ
- ‘âbid
- ‘acabâ
- ‘acâib
- ‘aceb
- ‘acebşeker
- ‘acele
- ‘acîb
- ‘âciz
- ‘adâlet
- ‘aded
- ‘adem
- ‘âdem
- ‘âdet
- ‘âdil
- ‘âfiyet
- ‘afv
- ‘ahd
- ‘âĥir
- ‘âid
- ‘aķıbet
- ‘aķıl
- ‘aķıllı
- ‘aķîde
- ‘âķil
- ‘âķillik
- ‘aķl
- ‘aķlî
- ‘aks
- ‘alâ
- ‘alâmet
- ‘âlem
- ‘alenen
- ‘aleyhisselâm
- ‘âlim
- ‘âliye
- ‘amel
- ‘amîķ
- ‘âmir
- ‘anh
- ‘anķâ
- ‘arab
- ‘ârabça
- ‘arabî
- ‘ârıza
- ‘ârif
- ‘arş
- ‘arž
- ‘asâ
- ‘âśım
- ‘aśır
- ‘âśî
- ‘âşıķ
- ‘âşıķlıķ
- ‘aşķ
- ‘avâ‘id
- ‘avâlim
- ‘avâm
- ‘ayb
- ‘âyine
- ‘ayn
- ‘ayyâr
- ‘ayyâş
- ‘ažamet
- ‘ažîm
- ‘azîz
- a‘lâ
- a‘râf
- a‘žâm
- âb
- abdâr
- âbrûy
- acı
- aç
- aç-
- açıķ
- açıķlıķ
- adam
- âdem
- afv
- aġaç
- âgâh
- aġır
- aġırlıķ
- aġız

- ağızlı
- ağla-
- ağrı
- ağyâr
- âh
- âħir
- âhiyâne
- aħlaķ
- aĥvâl
- aħz
- aķ
- aķ-
- aķçe
- aķıt-
- aķîķ
- aķlıķ
- aķranlıķ
- aķşam
- aķtar-
- al-
- alçaķ
- alda-
- aldanma
- aldanma-
- âlem
- âlet
- alış-
- alışveriş
- Allah
- al-
- altı
- altun
- ama
- ammâ
- ânı
- añ
- ana
- aña
- ancaķ
- anı
- anlar
- añla-
- añlat-
- añsız
- ara
- arada
- ara-
- arama
- ard
- ârif
- arķa
- arpa
- arslan
- art
- artıķ
- art-
- arzu
- aśâlet
- âsân
- âsânlıķ
- aśâr
- aśl
- aślâ
- aśma
- ast
- aş
- aşağı
- aşı
- âşinâ
- âşinâlıķ
- aşķ
- at
- ata
- âteş
- âteşperest
- atla-
- at-
- av
- âvaz
- avuç
- ay
- ayaķ
- ayaķlı
- âyât
- âyet
- âyine
- ayrıl-
- az
- âzâd
- âzâde

- azadlıķ
- ažamet
- aźâp
- azıķ
- bâ
- ba‘îd
- ba‘żen
- ba‘żı
- bâb
- bâd
- bâde
- baġ
- bâġ
- baġışla-
- baġla-
- baġlan-
- bahâ
- bahâdır
- bahalı
- bahâne
- bahar
- baħl
- baĥŝ
- baħş
- baħt
- baħtlı
- baķ-
- bâķî
- bâkire
- baķîye
- bal
- balçıķ
- ballı
- baña
- baś-
- baśrî
- baş
- başka
- başķaca
- başla-
- başlıķ
- bat-
- bataķ
- bâŧıl
- bâŧıniyye
- baŧman
- bayram
- bâz
- bazar
- bebek
- bedel
- beden
- bedenli
- beder
- bedeviyet
- bednâm
- bednâmlıķ
- bedrûd
- begen-
- begenme
- behişt
- beķ‘a
- bekle-
- bel
- belâ
- belâġat
- bel
- belî
- beliyye
- belki
- ben
- bend
- bende
- bendelik
- berâ’et
- berâber
- bereket
- beri
- beş
- beşâret
- beşer
- beter
- bevvâb
- beyân
- beyhûde
- beyit
- beyt
- beyżâ
- bezekli
- beze-

- beźl
- bezm
- bıraķ-
- bî
- bîçâre
- bile
- bilek
- bil-
- bilme
- biñ
- binâ
- bir
- birden
- birķaç
- birlik
- bismillahirraĥ manirraĥim
- bit-
- biz
- bîzâr
- boġaz
- boş
- boy
- boya
- boylu
- bozuķ
- bölme
- böyle
- bu
- bû
- buġ
- buħar
- bulanıķ
- bul-
- buluṭ
- burada
- burc
- burhan
- burun
- bülbül
- büt
- büthâne
- bütün
- büyü-
- büyük
- büyüklük
- câ'iz
- câhil
- câhilî
- cahiliyyet
- câm
- can
- cânân
- cânib
- canlan-
- canlı
- cârî
- câriye
- câvidân
- cebânlik
- cedvel
- cefâ
- cehennem
- cehl
- celîs
- cem'
- cem'iyyet
- cemâ'at
- cemâl
- cemîl
- cemîle
- cemşîd
- cenâb
- cenâze
- cennet
- cerîde
- cevab
- cevelân
- cevher
- cevr
- ceyrân
- cezrî
- cifr
- cifrî
- ciger
- cihân
- cihângirlik
- cihet
- cilve
- cim

- cin
- cinân
- cinâyet
- cinniye
- cismâniye
- civan
- cûd
- cümle
- cüz
- cüz’iyyât
- çabuķ
- çadır
- çaġır-
- çalış-
- çañ
- çâpük
- çardaķ
- çâre
- çaylaķ
- çek-
- çerâġ
- çeşme
- çıķ-
- çıķar-
- çıķıntı
- çıķma
- çıraķ
- çin
- çiy
- çoķ
- çoķluķ
- çögen
- çöl
- çöp
- çuķur
- çün
- çünkü
- da
- da‘ıyye
- da‘vâ
- da‘vet
- dâ’im
- dâ’imâ
- dâ’imî
- dâ’ire
- dad
- daġ
- daġınıķ
- daha
- dâimâ
- dâimî
- daķîķa
- dal
- đalâl
- dâmengîr
- dâmgâh
- dâmgeh
- dânâ
- dâne
- dâr
- đarb
- darlıķ
- dayan-
- dayanma
- de
- de-
- def
- def‘
- def‘a
- defter
- deg-
- degil
- dehâ
- dehr
- delâlet
- delîl
- den-
- deñiz
- derc
- derd
- derece
- dergâh
- dermân
- ders
- dert
- derviş
- deryâ
- dest
- destâr
- dev

- devâ
- devam
- devlet
- devletli
- devr
- devrân
- deyim
- dibâçe
- diger
- diķķat
- dil
- dilber
- dildâr
- dimaġ
- din
- dînî
- dîv
- dîvân
- dîvâne
- diyar
- diyet
- diz-
- doġ-
- doġan
- doġru
- doġruluķ
- doķun-
- dolu
- doñluķ
- dost
- dostluķ
- dostsuz
- doy-
- dök-
- dön-
- döndür-
- dönme
- dönüş
- dört
- du'â
- dudaķ
- dul
- dûn
- dur-
- durġunluķ
- duvar
- dükkan
- dünyâ
- dürre
- dürûġ
- dürüst
- dürüstlük
- düş
- düş-
- düşkünlük
- düşman
- düşmanlıķ
- düşmen
- düz-
- ebced
- ebed
- ebedî
- ebediyye
- ebrû
- ebû
- ecel
- ecrâm
- edâ
- edeb
- edebî
- edebiyât
- edep
- edepli
- edepsizlik
- edîp
- efendi
- efkâr
- efsâne
- efsûn
- efzûn
- eger
- egerçi
- egil-
- eĥâdiŝ
- ehemmiyet
- ehemmiyetli
- ehil
- ehliyyet
- ehrimen
- ek-

- ekmek
- ekŝer
- ekŝerî
- ekŝeriyâ
- el
- elbette
- elek
- elem
- elest
- elet-
- elĥamdülillah
- elif
- elifbâ
- eltâf
- emel
- emîn
- emniyet
- emr
- eñ
- enbiyâ
- enśar
- eñse
- er
- er-
- erbâb
- erġuvân
- eriş-
- eriştir-
- erlik
- es-
- esâret
- esas
- esatîr
- esbâb
- esen
- eŝer
- eshâb
- esîr
- eski
- esmâ
- esrâr
- esrik
- esriklik
- esvâr
- eş
- eş‘âr
- eşek
- eşik
- eşkâl
- eşyâ
- et-
- etek
- ettir-
- eṭrâf
- ev
- evcik
- evham
- evśâf
- evvel
- ey
- eyle-
- eyülük
- eyyâm
- ezel
- ezelî
- fâ
- fâ‘ide
- fâ’idelen-
- fâ’idesiz
- fâ’iż
- faķaṭ
- faķîh
- faķîr
- faķîrlik
- fâl
- fânî
- fâriġ
- farîsî
- fârisiyye
- farķ
- farsça
- farż
- fâsıķ
- faśıl
- faśl
- fâş
- fâżıl
- fażîlet
- fażl
- fedâ

- fehm
- felek
- felekiyye
- felsefe
- fen
- fenâ
- fenni
- ferişte
- fermân
- feryâd
- feśâĥat
- fetĥ
- fetvâ
- fevâ'id
- fevâĥiş
- fevķa'lâde
- feylosof
- feyż
- feżâ
- fıķhiyye
- fırśat
- fısķ
- fıŧrat
- fikir
- fikret-
- fikriyye
- filan
- firâk
- firdevs
- fitne
- fuĥş
- fuķaĥâ
- fürûġ
- fürûş
- fürûşluķ
- fütûĥat
- ġađap
- ġaffâr
- ġâfil
- ġaflet
- ġafûr
- gâh
- ġâib
- ġalaŧ
- ġalebe
- ġâlib
- ġalibâ
- ġam
- ġamlan-
- ġamlı
- ġamsız
- ġamze
- ġanî
- ġanîmet
- ġaniyye
- ġarâ'ib
- ġarâbet
- ġaraż
- ġarîb
- ġarz
- ġayb
- ġaybî
- ġâye
- gâyet
- ġayret
- ġayrı
- ġazâ
- ġazel
- gece
- geç-
- gedâ
- gedâlıķ
- gedây
- gel-
- gelecek
- gelin
- gerçi
- gerek
- gerek-
- getir-
- gevher
- geyik
- gez-
- ġıda
- ġınâ
- gibi
- gir-
- girdâb
- giriftâr
- girye

- git-
- giy-
- giyim
- gizlen-
- gizli
- ġonça
- gök
- göl
- gömül-
- gönder-
- göñül
- göñüllü
- göñülsüz
- gör-
- göre
- görün-
- görünüş
- göster-
- gösteriş
- götür-
- göz
- gözlü
- gözyaşı
- ġubâr
- ġulâmî
- gûniye
- gûy
- gûyâ
- güç
- gül
- gül-
- gülme
- gülşen
- gümân
- gümrâh
- gümüş
- gün
- günâh
- günahlı
- günahsız
- günbed
- gündeş
- gündüz
- günkü
- günlük
- güşt
- güz
- güzel
- güzellik
- ħâ'in
- ĥâ'iz
- ħabâiŝ
- ħaber
- ħaberdâr
- ħabersiz
- ĥabîb
- ĥabîr
- ĥabs
- ĥâcât
- ħâce
- ĥâcet
- ĥadîŝ
- ħâin
- ĥâiz
- ĥaķâ'iķ
- hâkeźâ
- ħâkî
- ĥaķîķa
- ĥaķîķat
- ĥaķîķî
- hakîm
- ĥaķîr
- ħaķîr
- ĥaķķ
- ĥaķķında
- ĥaķķıyyet
- ħalâś
- ĥâle
- ħalef
- ħalel
- ħâlıķ
- ħâliś
- ĥalķ
- ħalķa
- ĥâll
- ĥallik
- ħalvet
- ħalvetħâne
- ħam
- ĥaml

- ħân
- ħâne
- ħanek
- ħangâh
- ħanķa
- ħanķâh
- ħar
- ħarâb
- ĥarâbât
- ħarâblıķ
- ĥarâm
- ħarâp
- ħarâplıķ
- ĥarâret
- ĥareket
- ĥarem
- ĥarf
- ĥarfiyyen
- ĥarfli
- ħâric
- ĥarîf
- ĥarîś
- ħarman
- ħarsız
- ħâś
- ĥaseb
- ĥased
- ĥâśıl
- ĥâśılsızlık
- ĥaśr
- ĥasretlen-
- ĥâśśiyyet
- ħast
- ħasta
- ħaste
- ħastelik
- ĥâşiye
- ħatâ
- ħâtır
- ĥattâ
- ħâtun
- ħatâ
- ħâtar
- ħâtıra
- ħatt
- hava
- ĥavâdiŝ
- ĥavâle
- ħavâlesiz
- ħavân
- ĥavaśś
- ħây
- ĥayâ
- ħayal
- ħayâlât
- ĥayât
- ħayır
- ħayırlı
- ħayr
- ĥayrân
- ħayrât
- ĥayret
- ħayrî
- ĥayvân
- ĥayvâniye
- ĥayy
- ħazâ'in
- ħazân
- ħâżır
- ĥażırla-
- ĥâżırlıķ
- ħazîne
- ĥażret
- hecâ
- heft
- hekîm
- helâk
- ħelâl
- hem
- hemân
- hemderd
- hemen
- hemîşe
- henüz
- hep
- her
- herkes
- hesâb
- ĥesabsız
- ĥevâ

- heves
- hevesli
- hey'et
- heyhât
- heźeyân
- hezl
- ĥıfž
- ħıl'at
- ħılâf
- ĥırâmân
- ħırķa
- ĥırś
- ħıyânet
- hibe
- ĥicâb
- hicr
- hicran
- hiç
- hiçbir
- hidâyet
- ĥiķâye
- hikâyet
- ĥikmet
- ĥikmetli
- hilâl
- hîle
- ĥilekâr
- ĥimâye
- ĥimâyet
- himmet
- himmetli
- hind
- ĥiśśe
- ĥissiyât
- hişam
- ĥiŧâb
- ħizmet
- ħoca
- ħod
- ħodbîn
- ħodķâm
- ĥor
- ħorluķ
- ħoş
- ħoşgel-
- ħoşluķ
- Ĥudâ
- Ĥudây
- ĥudûd
- ĥuķuķ
- ħulķ
- ħulûś
- ħulyâ
- ħumâr
- ħunrîz
- ĥûr
- ħurâfât
- ħurde
- ĥûri
- ĥûriye
- ĥurûf
- ĥusûl
- ĥuśûle
- ħuśûś
- ĥužur
- ĥücre
- hücûm
- hüd
- ĥükemâ
- ĥükm
- hüma
- hümây
- hüner
- hünersiz
- ĥür
- ĥürmet
- ĥürriyet
- ĥüsn
- ırmaķ
- 'ırz
- 'ıyd
- ıśŧılâh
- ıŧlâ'
- ıŧlaķ
- ıżŧırâr
- i-
- 'ibâdet
- 'ibâret
- 'ibret
- 'ictimâ'iyye

- ‘iffet
- ‘ilm
- ‘ilmî
- ‘ilmiyye
- ‘imâret
- ‘inâyet
- ‘ind
- ‘ismet
- ‘iśyân
- ‘iş
- ‘işret
- ‘itidâd
- ‘itimâd
- ‘izzet
- i‘âne
- i‘râz
- i‘tibar
- i‘tibârlı
- i‘tibarsız
- i‘tiķâd
- i‘tiķat
- i‘timâd
- i‘tinâ
- i’lân
- ibâdet
- ibdâ‘iyye
- ibdâl
- ibtidâ
- icâb
- icâd
- icrâ
- ictihad
- ictimâ
- ictimâ‘iyye
- ictinâb
- iç
- iç-
- için
- içme
- içün
- ifâde
- iftiħâr
- iĥâtâ
- iĥbar
- iħlâś
- iĥram
- iĥsan
- iħtilâf
- iĥtimâl
- iħtira‘
- iĥtirâm
- iħtiśâś
- iĥtiyâc
- iħtiyâr
- iĥtiyaŧ
- iĥyânen
- iķâmet
- iki
- ikinci
- iksîr
- iķtibâs
- iķtidâr
- iktişâf
- iķtiżâ
- ilah
- ilâhe
- ilâhî
- ilâhiye
- ile
- ilet-
- ilham
- ilk
- illâ
- iltifat
- iltifatsız
- imâle
- imam
- îmân
- imkân
- imtinâ‘
- in-
- in‘ikas
- inan-
- inci
- incin-
- incit-
- incitme
- incü
- indir-
- inĥilâl

- inĥiṫâṫ
- iniş
- inkâr
- ins
- insan
- insâniyye
- insâniyet
- inşâ
- intiħâb
- intiķâl
- intižam
- intižâr
- irâde
- irem
- irşâd
- is
- iśâbet
- iŝbât
- ise
- isim
- isimlik
- isli
- ism
- isnâd
- issilik
- ist'imâl
- iste-
- isteme
- isti'dad
- isti'mâl
- isti'ṫâf
- istib'âd
- istibdâd
- istidlâl
- istifâ
- istifâde
- istiġnâ
- istiħâre
- istiħdâm
- istiĥķâķ
- istiķbâl
- istila'
- istimdâd
- istin'âne
- istişâre
- iş
- işâre
- işâret
- işçi
- işit-
- işsizlik
- işte
- iştiġâl
- iştirâk
- it-
- ittibâ'
- ittifaķ
- ittiĥâd
- ittisa'
- iz
- ižhâr
- ķâ'ide
- ķa'ķâ'
- ķâ'il
- kâ'inât
- ķaba
- ķabîĥ
- ķabîl
- ķabîle
- ķâbiliyet
- ķabl
- kabûl
- ķaç
- ķaç-
- ķadar
- ķadeĥ
- ķader
- ķadersiz
- ķâdir
- Kaf
- kâf
- kâfî
- kâfir
- kâġıd
- ķahr
- ķaķ-
- ķal-
- ķal'a
- ķalb
- ķalb

- ķaldır-
- ķalem
- ķalender
- ķalenderlik
- ķalķ-
- ķalķan
- kâm
- ķamer
- ķâmet
- ķamış
- kâmil
- ķan
- ķanâ‘at
- ķana‘atsizlik
- ķânî‘liķ
- ķânun
- ķanunsuz
- ķapa-
- ķapı
- ķapılı
- ķaplar
- ķapu
- ķara
- ķaralıķ
- ķarañlıķ
- ķarâr
- ķararsız
- ķarġa
- kârgâh
- kârge
- kârhâne
- ķarınca
- ķarîb
- ķarşı
- ķart
- ķaśâid
- ķaśd
- ķaśdlı
- kâse
- ķasem
- Ķasım
- ķâśır
- ķaśîde
- ķaş
- ķat
- ķat‘î
- ķatar
- ķatı
- ķatılıķ
- kâtib
- ķatl
- ķatre
- ķaṭ‘
- kav
- ķavî
- ķavim
- ķavlî
- ķayd
- ķaydlıķ
- ķayġu
- ķayna-
- ķayyûm
- ķażâ
- ķazan
- ķazan-
- ķazın-
- kefen
- kelâm
- kelâmiye
- kelime
- kem
- kemâl
- kemend
- kemer
- kenar
- kerâmet
- kerem
- kerîm
- kerpiç
- kesb
- kesil-
- keŝîr
- kesme
- keŝret
- kesri
- keşf
- keşke
- keşşâf
- ketm
- kevâkib

- kevb
- kevŝer
- keyif
- keyifsizlen-
- ķıble
- ķıl
- kıl-
- ķılâb
- ķılıç
- ķır
- ķır‘a
- ķırâ’et
- ķırıķlıķ
- ķırķ
- ķıśa
- ķıśas
- ķısmet
- ķıśśa
- ķıyâmet
- ķıymet
- ķıymetsiz
- ķız
- ķızıl
- ki
- kibr
- kifâye
- kilid
- kilk
- kim
- kimse
- kimyâ
- kîn
- kinâye
- kirâm
- kirpik
- kitâb
- ķoķu
- ķo-
- ķon-
- ķonaķ
- ķorķ-
- ķorķaķlıķ
- ķorķu
- ķorķunç
- ķorķutma
- ķoş-
- kör
- ķubbe
- ķuçuv
- ķudret
- ķudretli
- ķuds
- ķudsiyet
- ķul
- ķulaķ
- ķullan-
- ķullanma-
- ķural
- ķurban
- ķurbân
- ķurşet
- ķurtar-
- ķuru
- ķuśur
- kuśursuz
- ķuş
- ķuşaķ
- ķuvve
- ķuvvet
- ķuvvetli
- kûy
- küçük
- küfr
- külah
- küll
- külliyât
- külliye
- küp
- la‘l
- la‘ubalilik
- lâ’iķ
- laf
- lafž
- lâkal
- lâkin
- lâle
- lâm
- latîf
- latiflik
- lâzım

- leb
- leŧâfet
- levĥ
- levĥiyyât
- levm
- leźîź
- leźźet
- libâs
- lisân
- lisânî
- lisânlı
- loķma
- lûġat
- lûġâviyye
- luŧf
- luŧfen
- lüzûm
- ma‘ada
- ma‘adûd
- ma‘âni
- ma‘ârif
- ma‘bed
- ma‘bûd
- ma‘den
- ma‘deni
- ma‘îşet
- ma‘ķul
- ma‘lûm
- ma‘lûmât
- ma‘lûmiyet
- ma‘mûr
- mâ‘nâ
- ma‘nâlı
- ma‘nî
- ma‘rifet
- ma‘rûf
- ma‘śûmiyet
- ma‘şûķa
- ma‘şûķasız
- ma‘şûķsuz
- ma‘źûr
- mâ’il
- madde
- mâdem
- maġaza
- maġfiret
- maġlûbiyet
- maġlup
- maġrur
- maġrûriyet
- maġrurluķ
- maĥall
- maĥalle
- mahâret
- maĥbûb
- maĥbûbluķ
- maĥdûd
- maĥdûm
- maħfûz
- mâhir
- maĥkeme
- maĥlâs
- maħlûķ
- maĥrem
- maĥrûm
- maĥrûmiyet
- maĥrumluk
- maĥśûr
- maħśûś
- maħzen
- maķâm
- maķbûl
- maķbullük
- maķśad
- maķśûd
- maķtûl
- mal
- mâlik
- mâni‘
- manśıp
- manśûr
- manŧıķ
- manžar
- manžûm
- maśal
- maśdar
- maślaĥat
- maśrûf
- matur
- maŧar

- maṫlâ‘
- maṫleb
- maṫlub
- mažhar
- mažhâriyet
- mažlûm
- mebnî
- mecâl
- mecaz
- mecbur
- mecbûriyet
- mecîd
- meclis
- meclisdeş
- mecmû‘
- mecmû‘a
- mectehid
- mecûs
- mecźûbiyet
- medâr
- medâris
- meded
- medenî
- medeniyet
- medḣ
- medîne
- medrese
- meftûliyet
- meftûn
- meftûr
- meger
- mekân
- mekr
- mektup
- melâhî
- melâl
- melâlet
- melâmet
- melek
- meleke
- melihlik̹
- melik
- melûl
- memleket
- men‘
- menâfi
- menâzil
- menba‘
- mensub
- menvuşluħ
- menzil
- mercan
- merḣamet
- merḣametli
- merkez
- mertebe
- mes’ele
- mes’ûliyet
- mescid
- meŝel
- meŝelâ
- mesele
- meslek
- meslekî
- mesned
- mest
- mestlik
- mestver
- mestverlik
- meşak̹k̹at
- meşak̹k̹atsiz
- meşâṫe
- meşâyıħ
- meşgûliyet
- meşhûr
- meşrep
- meta‘
- mevâlid
- mevcûd
- mevcûdât
- mevkuf
- mevsim
- mevt
- mey
- meydân
- meyfürûş
- meyħâne
- meyil
- meyperest
- meysiz

- meyve
- meźheb
- mezid
- meźkûr
- mıśır
- mi‘râc
- mi‘râciye
- mîġ
- mihir
- mihman
- miĥrâb
- mîlad
- millet
- milyon
- mim
- min
- minber
- minnet
- minnetsiz
- mirâd
- miŝâl
- misk
- miskîn
- miskli
- mu‘âdil
- mu‘âmele
- mu‘ammâ
- mu‘âvaża
- mu‘ayene
- mu‘ayyen
- mu‘cize
- mu‘teber
- mu‘teķıd
- mu‘temed
- mûġ
- muĥabbet
- muĥabbetli
- muħaffef
- muĥâlât
- muĥannet
- muĥârebe
- muĥib
- muĥîd
- muĥtac
- muħtasar
- muĥteseb
- muĥtesib
- muķabele
- muķâbil
- muķaddem
- muķarrer
- muķtebes
- muķteżâ
- murad
- muśĥaf
- mutaśavver
- muttaśıl
- muŧrîb
- muŧribsiz
- muŧŧali‘
- muvâfaķat
- muvâfıķ
- muvâĥeze
- mužâhir
- mużtar
- mü‘ctemi‘
- mü‘nim
- mü’ebbedlik
- mü’ellif
- mü’min
- mübalaġa
- mübârek
- mübareke
- mübtelâ
- mücahede
- mücerred
- mücerrer
- müctehid
- müdâfa‘a
- müdârâ
- müdde‘î
- müddet
- müe’ŝŝir
- müfâreķat
- müfessir
- müfîd
- müftî
- mühim
- mühlet
- mühr

- müjde
- mükerrer
- mülâĥaža
- mümkün
- mümkünât
- mün‘akis
- mün‘im
- münâcât
- münâsebet
- münâsib
- müneccim
- münkir
- müntehâ
- mürekkeb
- mürîd
- mürşid
- mürûr
- mürüvvet
- müslümân
- müsta‘id
- müstaġnî
- müsteĥaķ
- müşâbehet
- müşâhede
- müşerref
- müştâķ
- müşterek
- müşteri
- mütâla‘a
- müte‘addid
- müteddeyyin
- mütekellim
- müŧâla‘a
- müyesser
- müze
- nâ’il
- nâdân
- nâdire
- nafaķa
- nâfe
- nâfî‘
- naġme
- naĥviyye
- naķd
- naķdî
- nâkıś
- naķış
- naķışlı
- naķķâş
- naķl
- naķś
- nâķus
- nâle
- nâm
- namaz
- namazlıķ
- nan
- nâsıĥ
- naśıl
- nâśıyye
- naśîb
- naśîĥat
- nâşî
- nâtıķa
- nâz
- nažar
- nâzenîn
- nâzik
- nâziklik
- nažîr
- nažîre
- nazlı
- nažm
- nebât
- nebî
- necâbet
- necât
- nefes
- nefesli
- nefis
- nefs
- nefsâniyet
- nefy
- neĥçîr
- nehir
- nehy
- nemâ
- nergis
- neseb
- nesne

- neşâṭ
- neşr
- netîce
- nev‘
- nevbet
- ney
- neźir
- ni‘met
- nidâ
- nifâķ
- nihâyet
- nihâyetsiz
- nihâyetsizilik
- niķâb
- nim
- niŝâr
- nisbet
- nisbetsiz
- nisbiyye
- nispet
- nişân
- niyâz
- nizâ‘
- nižam
- noķṭa
- noķṭalı
- nöbet
- nuhz
- nun
- nûr
- nûrânî
- nurlandır-
- nurlu
- nuzûl
- nübüvvet
- nücûm
- nükte
- nüktedân
- nümâ
- nüsħa
- nüsk
- o
- of
- oġul
- oķ
- oķu-
- oķuma
- ol-
- on
- orada
- orman
- orta
- oṭur-
- oṭurma
- oṭurt-
- oyna-
- oynat-
- oyun
- öf
- ögren-
- ögret-
- ögüt
- öl-
- ölç-
- ‘ömür
- ön
- öñ
- öp-
- ör-
- ‘örf
- ört-
- öyle
- özgelik
- özür
- pâdişah
- pâdişahlıķ
- pâk
- pâklik
- panteizm
- papas
- pâre
- paşa
- pây
- pençe
- pend
- perde
- perî
- perîşan
- perîşanlıķ
- perkâr

- pervâ
- perver
- perverde
- pervîn
- peydâ
- peyġamber
- peyker
- pîr
- piyâle
- puħte
- râ
- Râb
- rabṫ
- raġbet
- raġbetli
- raġm
- raĥat
- raĥatlıķ
- raĥm
- raĥmet
- raķam
- raķîb
- raķķam
- raķś
- rasad
- rast
- râvî
- râz
- râżı
- re'is
- ref'
- refîķ
- rehber
- rehin
- rehzen
- resm
- resmî
- resmiyet
- resûl
- revâ
- revâķ
- revân
- revişsiz
- revş
- rezân
- reziyye
- rezzâķ
- rıża
- rızıķ
- ri'âye
- ri'âyet
- rind
- rindlik
- risâle
- risâlet
- rivâyet
- riyâ
- riyâlan-
- riyâlı
- riyâset
- riyâsız
- riyâzî
- riyâžiyât
- rûh
- rûĥânî
- rûĥâniye
- rûĥâniyet
- rûĥaniyeti
- ruhban
- ruħśat
- rum
- rumuz
- ruy
- rûz
- rûze
- rübâb
- rücû'
- rükn
- rüsûm
- rüsvâlıķ
- rütbe
- sa'âdet
- sa'âdetli
- sa'at
- sa'd
- sa'îd
- sa'y
- sâ'il
- śabâ
- śabır

- śabırlıķ
- śabırsızlanma
- śabırsızlıķ
- ŝâbit
- śabr
- śaç
- śaç-
- śad
- śadâ
- śadaķa
- śadâkat
- sâde
- śadef
- śâdıķ
- śâdır
- śadr
- śaf
- śafâ
- śaġ
- saĥâ
- śâĥib
- śaĥîfe
- sâĥil
- śâĥip
- sâĥir
- śaĥrâ
- śaķal
- śaķın-
- sâķî
- śaķla-
- śaķlama
- śaķlan-
- śalâĥ
- sâle
- śâliĥ
- sâlik
- śalîp
- salṭanat
- śamed
- sâmi‘
- śan-
- śan‘at
- śan‘atçı
- saña
- śanâ’i‘
- śanem
- ŝânî
- saray
- śarf
- śarfe
- śarfiyye
- śarraf
- śat-
- śatma
- śatma-
- satĥ
- satır
- śatranç
- śavt
- śay
- śayd
- sâye
- sayfa
- saz
- ŝebât
- sebeb
- sebebsizlik
- sebķat
- seccâde
- secde
- sedne
- sedre
- sefele
- sefer
- sefîne
- seĥer
- sehî
- sehv
- sekene
- sekine
- sekte
- selâm
- selâmet
- selâmetlik
- selâṭîn
- selb
- semâvât
- semâviye
- sen
- sen

- sencâb
- sene
- senelik
- serâb
- sergerdân
- serħoş
- serv
- server
- serveş
- ŝervet
- servi
- sev-
- ŝevâb
- ŝevâbet
- sevdâ
- sevk
- ŝevr
- seyâĥat
- seyid
- seyl
- seyr
- seyyâre
- śıdķ
- śıfat
- śıfatlı
- śıġ-
- śıhhat
- śınıķ
- śınıķlıķ
- sır
- śıra
- sırķader
- śıŧķ
- sidre
- siĥr
- sil-
- silk
- silsile
- sîmâ
- sinâ
- sîne
- ŝir
- sîrâb
- sirişk
- siyâset
- siyâsî
- siz
- soĥbet
- śoñra
- śor-
- śorma
- sök-
- sön-
- söyle-
- söylen-
- söz
- sözlü
- śu
- su’al
- sû’i
- śuffe
- śûfî
- śûfiyye
- sulŧa
- sulŧan
- śun-
- śun‘
- śun‘î
- sûre
- śûret
- śuś-
- śuśa-
- sühâ
- sükrâne
- sükûn
- sükût
- sülâk
- sülûk
- sünbül
- sünnet
- sür-
- sür-
- ŝüreyya
- sürme
- süsen
- süt
- süz-
- ş‘abde
- şâ‘ir
- şâ’i‘

- şâd
- şadlandır-
- şadlıķ
- şâgird
- şah
- şahbâz
- şâhid
- şân
- şarâb
- şarķ
- şart
- şâyân
- şâyed
- şe’n
- şecâ‘at
- şecâ‘atsiz
- şefķat
- şehâdet
- şehir
- şehvet
- şeker
- şekerli
- şem
- şem‘i
- şemden
- şemme
- şems
- şenlik
- şer
- şerbet
- şeref
- şerĥ
- şerî‘at
- şerîf
- şerre
- şevķ
- şevket
- şey
- şeyħ
- şeyŧan
- şi‘âr
- şi‘ir
- şi‘iriyye
- şiddet
- şifâ
- şiĥne
- şikâyet
- şilte
- şimdi
- şişe
- şîve
- şöhret
- şöyle
- şu
- şu‘â
- şu‘le
- şu‘ûr
- şûħ
- şurada
- şükr
- şüphe
- şüphesiz
- tâ
- ta‘accüb
- ta‘addî
- ta‘afüf
- ta‘allük
- ta‘b
- ta‘bir
- ta‘cîz
- ta‘lim
- ta‘vîźât
- tâ’ife
- tabî‘at
- tabî‘iyye
- tabi‘iyyet
- tac
- tâcsız
- taġallüb
- taġyîr
- taĥammül
- taħfîf
- taħminât
- taĥśilli
- taĥsîn
- taħt
- taħta
- tâķat
- taķayyüd
- taķdîr

- taķlîd
- taķrîben
- taķsîm
- taķvâ
- tama‘
- tamam
- tamâmen
- taraf
- târih
- târiĥiyye
- tarîķ
- tas
- taśarruf
- taśavvuf
- taśavvur
- taśrîĥ
- taśvîr
- taş
- tay
- tayyibât
- tâze
- tażyîķ
- te‘ŝîr
- te’essüf
- te’kîd
- te’lif
- te’ŝîr
- te’sîs
- tebeyyün
- tecrübe
- tedbîr
- tedvîn
- teeddüp
- teessüf
- tefâśıl
- tefâvet
- tefâvut
- tefekkür
- tefsîr
- tehdit
- tehevvür
- tekbîr
- teklîf
- tekrar
- telaffuž
- telaķķî
- telaŧŧuf
- telef
- temâşâ
- temâşâgâh
- temeddün
- temekkün
- temel
- temennâ
- temennî
- temettu‘
- temür
- ten
- tenbel
- tenbellik
- teraķķî
- teraķķiyât
- terbiye
- terbiyelen-
- tercüme
- terfi‘
- terk
- terkîb
- terklik
- tertîb
- teśâdüf
- tesbîĥ
- teslim
- tesmiye
- teşbîb
- teşbih
- teşhir
- teşviş
- teşvişlen-
- teşvişsiz
- teŧâbuķ
- tevaķķuf
- tevârüŝ
- tevâżu‘
- tevbe
- teveccüh
- tevessü‘
- tevfîr
- tevĥid
- tez

- teźekkür
- tezvîr
- ticâret
- tîġ
- tilâvet
- timŝal
- top
- topla-
- toplaş-
- toprak̡
- töhmet
- töre-
- tövbe
- tûfân
- tut-
- tûtiyâ
- tüken-
- türlü
- ŧa
- ŧa‘âm
- ŧâ‘at
- ŧa‘birât
- ŧa‘n
- ŧâ’ife
- ŧab‘
- ŧabak̡
- ŧabak̡a
- ŧabî‘at
- ŧabî‘atli
- ŧabî‘ıyye
- ŧabî‘ıyyet
- ŧabî‘ıyyûn
- ŧabi‘î
- ŧabî‘iyyât
- ŧabîb
- ŧafe
- ŧahâret
- ŧâk̡
- ŧâk̡at
- ŧak̡ım
- ŧak̡vâ
- ŧala-
- ŧaleb
- ŧalebe
- ŧali‘
- ŧâlib
- ŧam
- ŧama‘
- ŧañ
- ŧanı-
- ŧapın-
- ŧaraf
- ŧaraftarlık̡
- ŧarat-
- ŧaratma-
- ŧarâvetli
- ŧarîk̡
- ŧarîk̡at
- ŧaş
- ŧatlı
- ŧayyibât
- ŧayyibe
- ŧok̡
- ŧop
- ŧopla-
- ŧoplan-
- ŧoprak̡
- ŧoprak̡lık̡
- ŧortu
- ŧûfân
- ŧulum
- ŧurre
- ŧut-
- ŧutam
- ŧutaş
- ŧûtî
- ŧutk̡un
- ŧutmaz
- ŧuzak̡
- ŧuzak̡lık̡
- uç
- uç-
- udebâ
- ufak̡
- ufuk̡
- ‘uk̡bâ
- ‘uk̡de
- ‘ul‘ûm
- ‘ulemâ
- ‘ulvî

- ‘umûm
- ‘umûmen
- ‘umûmî
- ‘umûmiye
- ‘unf
- ‘unśur
- ‘uzlet
- um-
- umûr
- unut-
- uśûl
- uşşâķ
- utan-
- uyan-
- uyķu
- uyu-
- uyut-
- uza-
- uzaķ
- uzun
- uzunluķ
- üç
- üçüncü
- ülfet
- ümîd
- ümîdsiz
- ümidsizlen-
- ümmet
- üslûb
- üst
- üstaź
- üzeri
- üzre
- üzül-
- üzüm
- va‘d
- vâ‘dî
- vâ‘iž
- va‘ž
- vâcib
- vâfi‘
- vaĥdet
- vaĥşet
- vaķf
- vâķı‘
- vaķit
- var
- var-
- varlıķ
- vaśf
- vâśıl
- vâsi‘
- vav
- vaż‘
- vażîfe
- vech
- vedâ‘
- vefâ
- vehm
- velâdet
- velâyet
- velem
- velî
- ver-
- vera‘
- veril-
- vesselâm
- vesvese
- vežâ‘if
- vezîr
- vezn
- vicdân
- vilâyet
- vird
- viśâl
- vuśûl
- vuzu‘
- vü
- vücûd
- vücûh
- ya
- yâ
- ya’ni
- yad
- yâd
- yâdigâr
- yaġdır-
- yaġmur
- yâħud
- yaķ-

- yaķa
- yaķış-
- yakîn
- yalan
- yalansız
- yaldızlan-
- yalñız
- yan
- yan-
- yañaķ
- yandır-
- yapraķ
- yâr
- yara
- yarar
- yarım
- yarsız
- yaśdıķ
- yâsemin
- yaş
- yaşıl
- yaşlıķ
- yât
- yat-
- yataķ
- yavuz
- yây
- yaz-
- yazıl-
- ye-
- yedi
- yedinci
- yel
- yemek
- yemiş
- yemsiz
- yeñi
- yer
- yet-
- yetir-
- yıl
- yıldız
- yıraķ
- yıraķlıķ
- yırt-
- yırtıl-
- yigit
- yigitlik
- yine
- yoġur-
- yoķ
- yoķluķ
- yoķsa
- yol
- yuķarı
- yum-
- yumaķ
- yumuşaķlıķ
- yük
- yüksek
- yükseklik
- yüz
- yüzde
- yüzlü
- yüzük
- ża‘af
-ża‘if
- ża‘îfleş-
- ża‘iflik
- żâ’i‘
- zâ’il
- żabṭ
- żabṭıyye
- zâġ
- zâhid
- zâhidlik
- ẓâhir
- ẓâhiren
- ẓâhirî
- zahmetsiz
- zâid
- żam
- zaman
- zamâne
- żamme
- ẓan
- zâr
- żarar
- żarûrî
- zât

- zeberced
- źekâ
- zelîl
- zencîr
- źerre
- źevât
- ziyâde
- ziyân
- ziyâret
- ziynet
- zöhre
- žuhûr
- žulm
- žulmet
- zühd
- zük̦n
- zülf
- zünnâr
- źevk̦
- zeyrek
- żıbâb
- zındık̦
- zîbâ
- źikir
- zincîr
- zindân
- zinhâr
- zîrâ
- żiyâ

3.2- Osmanlı Türkçesi'yle Anlam Bakımından Ortak Olup Aralarında Ses Farklılığı Olan Kelimeler

Bu kelimelerin sayısı 123'tür.

Tatar Türkçesi:	**Osmanlı Türkçesi:**
• açı	acı
• açuvçı	açıcı
• alıvçı	alıcı
• anda	onda
• andan	ondan
• âşkâre	aşikâr
• aŧlab	atlayıp
• avçı	avcı
• balŧır	baldır
• bav	bağ
• bek	pek
• ber-	ver-
• bereke	bereket
• biñlerçe	binlerce
• birinçi	birinci
• buŧaķ	budak
• bügül-	bükül-
• bükrü	büğrü
• bürgün-	bürün-
• çaķır-	çağır-
• çeçek	çiçek
• çıbın	cibin
• çıġış	çıkış
• çöm-	çöm-
• dörtünçü	dördüncü

- dünyelik dünyalık
- ebdeş evdeş
- ebdeşlik evdeşlik
- edüvçi edici
- eginçi ekinci
- ekiyet hikâye
- erinçek erincek
- erte ertesi
- evvelgi evvelki
- fikrinçe fikrince
- fotoġrafiya fotoğraf
- geydir- giydir-
- gözçi gözcü
- güngü günkü
- ħaberçi haberci
- ikinçi ikinci
- işlevçi işleyici
- jandarm jandarma
- ķani hani
- ķapıçı kapıcı
- ķapuvçı kapıcı
- ķarluġaç kırlangıç
- kelme gelme
- kemeçi gemici
- kenise kilise
- ket- git-
- kiçe gece
- kiyev güveyi
- kiyüm giyim
- kiyümlü giyimli

• kög	gök
• kölege	gölge
• ķutķar-	kurtar-
• kün	gün
• künlük	günlük
• ma'lûmlik	malûmluk
• meñ	ben
• meñgü	bengü
• meñgülük	bengülük
• mifoloġiya	mifoloji
• muradça	muradınca
• müşkil	müşkül
• müşkillik	müşküllük
• neçe	nice
• niçe	nice
• ot	od, ateş
• otlu	odlu, ateşli
• öltür-	öldür-
• riyâlanuv	riyâlanma
• śaķlav	saklama, koruma
• śanınça	sayısınca
• śatıvçı	satıcı
• söylevçi	söyleyici
• sözçi	sözcü
• suv	su
• sübürme-	süpürme
• süfre	sofra
• şevle	şûle
• teveçi	deveci
• tigenek	diken

tigüvçi	dikici
tik	dik
til	dil
til-	dil-
tilli	dilli
tiri	diri
tob	top
tög-	dök-
tögül-	dökül-
tök-	dök-
töşek	döşek
tuman	duman, sis
tük	tüy
tülki	tilki
tüp	dip, kök
tüş	düş, rüya
tüş-	düş-
tüzel-	düzel-
ŧal-	dal-
ŧarlıķ	darlık
ŧav	dağ
ŧay-	kay-
ŧıñla-	dinle-
ŧış	dış
ŧur-	dur-
uluġ	ulu
uluġluķ	ululuk
ur-	vur-
urma	vurma
uruvçı	vurucu

• üz	öz, kendi
• veriçi	verici
• yav-	yağ-
• yavlıķ	yağlık
• Yehud	Yahudi
• yip	ip
• yolçu	yolcu
• yoluķ-	rastlamakyıka-
• yu-	yu-
• yulduz	yıldız
• yutum	yudum
• yür-	yürü-

3.3- Osmanlı Türkçesi'yle Ses ve Anlam Bakımından Farklı Olan Kelimeler

Aşağıda sıraladığımız kelimeler, Osmanlı Türkçesiyle hiçbir şekilde ortak olmayan Tatar Türkçesine ait kelimelerdir. Bu kelimelerin sayısı 121'dir. Bunların Osmanlı Türkçesindeki karşılıkları aşağıda verilmiştir. Bunlar şunlardır:

- asta aheste
- avlaķ boş
- ayama sakınma
- ayt- söyle-
- bala çocuk
- balķar kaynayan
- bay zengin
- baylıķ zenginlik
- baytaķ boş
- birle- tekleştir-
- bîyüv dans etme
- çabaŧa ıhlamur ağacından elde edilen ipten örülmüş çarıklar
- çabuv koşturma
- çeş- çöz-
- çet dışarı
- çetlik dışarılık, dışarıdan
- çın hakikat
- çiksiz hudutsuz, sınırsız
- çoķmar sopa
- degillik olmaması
- derdmân dert çeken
- eyd- söyle-
- eynlik omuzluk

əytevir	sanki
foķs	ilüzyon
gine	sadece
hemme	hepsi, her
günç	hazine
iyek	çene çukuru
ķaçan	ne zaman
ķaġuvçı	işleyen
ķaldırıvçı	çeken, taşıyan
ķartay-	yaşlan-
ķartçıķ	ihtiyarcık
ķartlıķ	ihtiyarlık
ķaş	karşı
ķayt-	dön-
ķayta	tekrar
keben	harman
keneşt	müzakere
kerişme	kaş veya gözle işaret etmek
ķoşıvçı	ekleyici
köp	çok
köplük	çokluk
köter-	kaldır-
ķuyaş	güneş
küt-	bekle-
küyle-	şarkı söyle-
küylevçi	şarkıcı
küzgü	ayna
mañlay	alın
muñsuz	sıkıntısız
muñsuzluķ	sıkıntısızlık

- nerse şey
- niçe ne kadar
- obķun dalga
- oħşaş benzer
- or- biç-
- orun yer
- orunsuz yersiz
- ośal çirkin
- ökün- üzül-
- ös- büyü-
- öşkür- fısılda-
- öt- geç-
- ötker- geçir-
- öyürme girdap
- özgert- değiştir-
- poema manzume
- puçmaķ köşe
- rastlıķ doğruluk
- śalķun serin
- śaylan- içinden ayır-, arındır-
- sendre divan, sedir
- śızıv çizme, bir şeyi çizmek
- silküvçi çarpan, vurucu
- śoġuvçı işleyen, işleyici
- śoñ sonra
- śozıl- uza-
- śulıv güzel
- şayarma fısıldama
- tâñ asma
- tiyüş lâzım, gerek

- toġra hakkında
- töben aşağı
- tör baş köşe
- tübenlik aşağılık
- tüf puf
- tün gece
- tüs renk
- tüslilik renklilik
- tüslü renkli
- tüşem gök
- ŧam- damla-
- ŧapşır- havâle et-
- ŧaral- dağılmak
- ŧaralġı dağınık
- ŧarat- dağıtmak
- ŧart- çek-
- ŧartma çekme
- ŧolķun dalga
- ŧutuvġu tutucu, koyu
- uħşa- benze-
- üz- kes-
- yaħşı iyi
- yaħşılıķ iyilik
- yaķtılıķ güzellik
- yalsız ücretsiz
- yaltıra- parılda-
- yañarıt yanan
- yaśa- yap-
- yaśal- yapıl-
- yaśat- yaptır-

- yaşır- gizle-
- yaşırın gizli
- yaşrın gizli
- yaşrınlıķ gizlilik
- yeñil hafif
- yıġlav ağlama
- yoķbar basit, önemsiz
- yüñül hafif
- yür- yaşa-, gez-
- zarlan- inlemek, sızlamak

3.4- Metinde geçen özel isimler:

- Aĥmed el-İsĥâkî
- Ahrimen
- Âśaf
- Asta
- Âverden
- Âvesta
- Avrmezd
- Avrupa
- Âźerbaycan
- Behmen
- Belħ
- Brahma
- Brehmen
- Buħâra
- Ca‘fer
- Canusar
- Celâle
- Celâleddin
- Celâliye
- Dârâ
- Dârâb
- Đehhâķ
- Ellüzûmiyyât
- Enver
- Esedî
- Firdevsî
- Güştâseb
- Ħâce Şemseddin Muhammed Ĥâfıž Şirâzî Ħażretleri
- Ĥallâc
- Ĥamza
- Hârût
- Ĥasan
- Ĥatem
- Ĥażarmî
- Ĥıżır
- Homeros
- Ĥudây
- ‘İsâ
- İbrahim
- İlyada
- İran
- İsfendiyâr
- İsĥaķ
- İskender
- İslâmiyet
- İşrâķîlik
- Ķa‘be
- Kârûn
- Ķasım
- Ken’an
- Keyħusrev
- Kirâmen Kâtibin
- Kisrâ
- Kiyâniyân
- Ķudüs

- Ķulzem
- Ķurân
- Leheb
- Lehrâseb
- Mârût
- Mecnûn
- Mesîĥ
- Metrâ
- Mevlâ
- Mihran
- Mitrâ
- Muĥiddin ibni ‘Arabî
- Mûsâ
- Muśtafa
- Naśrâniyyet
- Nesîmî
- Nuĥ
- ‘Oŝmanlı
- Pervîz
- Peşdâdyân
- Zind
- Züĥal
- Zühre
- Züleyħâ
- Nâfî‘ bin Ebâ Rûyem el-Medenî
- ‘Abdullah bin Keŝîr el-Mekkî
- Ebû Ömer bin el-‘alâ el-Baśrî
- ‘Abdullah bin ‘Âmir eş-Şâmî
- ‘Âśım bin Ebâ el-Mecîd el-Kûfî
- Ĥamza bin Ĥabîb el-Kûfî
- Rûĥü’l-ķudüs
- Rusya
- Rüknüâbad
- Sâmirî
- Semerķand
- Süħeyl
- Süleyman
- Şadabiye
- Şam
- Şehnâme
- Ya‘ķûb
- Yemen
- Yezid
- Yezidî
- Yunan
- Yusuf
- Zerdüşt
- Zerhevân
- Zend
- Zermân
- ‘Ali el-Kessâ’î
- İmam Şaŧâbî Ħażretleri.
- Ebû Ca‘fer Yezid bin el-ķa‘ķâ‘ el-medenî
- Ya‘ķup bin İsĥaķ el-Ĥażarmî
- Ħalef bin Hişam
- İmam Cezrî Ħażretleri
- Muĥammed bin Abdurraĥman el-Mekkî
- Yaĥya bin el-Mübârek el-Yezidî

- El-Ħasan el-Baśrî
- El-a‘meş Süleyman bin Mihran

SONUÇ

"Musa Carullah Bigiyef'in Dîvân-ı Hâfız İsimli Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi" adlı çalışmada aşağıdaki sonuçlara varıldı.

Dîvân-ı Hâfız'ın kelime hazinesi 2902'dir. Üçüncü bölümün birinci maddesinde verdiğimiz 2547 kelime Osmanlı Türkçesiyle ses ve anlam bakımından ortaktır. Osmanlı Türkçesiyle ses ve anlam bakımından ortak olan kelimelerin eserin Türkçe kelime hazinesine oranına baktığımızda %90,44 rakamına ulaşılmaktadır. Osmanlı Türkçesiyle anlam bakımından ortak olup ses değişimine uğrayan kelimelerin sayısı 123'tür. Bu değişiklikler Tatar ve Osmanlı fonolojisinin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu kelime kadrosunun metnin kelime hazinesi içerisinde oranı %5.1'dir.

Osmanlı Türkçesiyle ses ve anlam bakımından farklı olan kelimeler, Osmanlı Türkçesiyle hiçbir şekilde ortak değildir, Tatar Türkçesidir. Kazan şivesinin ağız özelliklerinin örnekleri olan bu kelimelerin sayısı 121'dir. Bu kelime kadrosunun metnin kelime hazinesi içerisinde oranı %4.99'dur.

Yaptığımız çalışmada, Dîvân-ı Hâfız isimli eserinin şerhinin kelime hazinesiyle Osmanlı Türkçesi'nin kelime hazinesini mukayese sonucunda, Kazan'da basılmış bir eserin İstanbul'da çok rahat bir şekilde okunduğunu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde İstanbul'da basılmış edebî eserler de Kazan'da okunmakta ve anlaşılmaktadır.

Cedit hareketinin önemli merkezlerinden birisi İstanbul'dur. Kazan, Ufa, Buhara, Semerkant, Kaşgar, Oş gibi önemli Türk merkezlerinden hacca gitmek isteyenler önce İstanbul'a gelirdi. Bu da İstanbul'u önemli bir merkez hâline getirmekteydi. Birçok aydın burada görüşüyor, tanışıyor ve burada basılmış önemli kitapları kendi memleketlerine götürüyordu. Böylece Osmanlı devletinin başkenti İstanbul, Türk dünyası için kutsal bir şehir hâline gelmişti. Rızaeddin Fahreddin ve diğer Kazanlı aydınlar İstanbul'un öneminden çeşitli yazılarında bahsetmektedirler.

Türk dünyasındaki aydınlar için İstanbul çok önemli bir yere sahiptir. İstanbul'daki Türk aydınlarının fikirleri Türk dünyasındaki aydınları etkilemiştir. Ahmet Midhat Efendi'nin vefâtının Kazan'da çıkan gazetelerde duyurulması, ölümünden bir yıl sonra Rızaeddin Fahreddin'in "Ahmed Midhat Efendi" adıyla bir kitap hazırlayarak 1913'te Orenburg'da bastırması, iki önemli merkez arasındaki ilgiyi açık şekilde göstermektedir. Osmanlı Türkçesiyle basılmış "Muhammediye", "Mir'âtü'l-Kâinât", "Maarifetnâme" gibi eserlerin Kazan'da birçok defa basılması ve okunması İstanbul'un önemini ortaya koymaktadır.

1912 yılında Kazan'da İstanbul Türkçesi'yle eserlerin basılması, Türk dünyası aydınlarının bu konuda gayret sarf etmeleri, eserler ortaya koymalarının büyük bir inancın neticesi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hiçbir siyâsî hâkimiyet olmadan kültür coğrafyasının bu gönül birlikteliği dikkat çekmektedir.

İsmail Gaspıralı'nın İstanbul Türkçesini ortak dil yapma gayesinin sadece fikir olarak kalmadığının aynı zamanda uygulandığının en büyük delilleri, Kazan'da Osmanlı Türkçesi'yle basılan eserlerdir. Kazan'da basılan Hâfız Dîvânı da bu eserlerden biridir. Bu eser Kazan ile İstanbul arasındaki edebî irtibatın ne kadar güçlü olduğunun bir numûnesidir.

Bu eserler 20. Yüzyılın başında Türk dünyasının kısıtlı imkânlarda bir ortak dil etrafında, bir edebiyat dili oluşturarak birleşmeye çalışmalarını göstermektedir.

1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldı ve bağımsız Türk Cumhuriyetleri kuruldu. Bu cumhuriyetlerin şu anda kullandıkları ortak anlaşma dilleri Rusçadır. Geniş bir coğrafyaya hükmeden Rusça elbette Rus hâkimiyetinin ve imparatorluğunun bir neticesi olarak bu güce erişmiştir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türkiye'de ve yurt dışında düzenlenen sempozyumlarda, çeşitli televizyon programlarında ve daha başka yerlerde Türk dünyasının ortak dilinin ne olması konusu

tartışılmaktadır. Kazan'da ve Türklerin diğer kültür merkezlerinde İstanbul Türkçesiyle basılmış olan eserlerin incelenmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

AKÇURA, Yusuf; “Rusya’da Sâkin Türklerin Hayâtı Medeniye, Fikriye ve Siyâsiyelerine Dâir”, **Sırât-ı Müstakîm**, Cilt 2, sayı 39, Mayıs, 1325, s. 201-204.

AKÇURA, Yusuf; “Rusya’da Sâkin Türklerin Hayâtı Medeniye, Fikriye ve Siyâsiyelerine Dâir”, **Sırât-ı Müstakîm**, cilt 2, sayı 40, Mayıs, 1325, s. 214-218.

BARGAN, Hüseyin; “Türk Dünyasının Batısı: İstanbul”, **Türk Edebiyatı Dergisi**, Aralık, 2006, s. 45-51.

ÇETİN ZARİPOVA, Çulpan; “Tatar Edebiyatının Gelişimi”, **Akademik Bakış Dergisi**, sayı 9, Mayıs, 2006, s.138-151.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitapevi Yayınları, 13. Baskı, 1996.

DERDİYOK, Çetin; "Musa Bigiyef ve Tatar Türkçesiyle Yazılmış Hâfız Dîvânı Şerhi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt XIII, sayı 2, 2004, s. 105-116.

ERDOĞAN, Mustafa; “Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 1, 1997, s. 286-293.

GÖRMEZ, Mehmet; **Musa Carullah Bigiyef**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 1994.

HÂFIZ, Şirazlı **Şirazlı Hâfız Dîvânı**, çev. Yakup Kenan Necef zade, İstanbul, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi Yayınları, 1. Baskı, 1966.

HÂFIZ, Şirazlı; **Hâfız Dîvânı**, çev. Abdulbaki Gölpınarlı, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, 1992.

KANLIDERE, Ahmet; **Kadimle Cedit Arasında Musa Cârullah, Hayatı-Eserleri-Fikirleri**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1995.

KARAKAŞ, Şuayip; “Türkistan Cedit Hareketinin Öncülerinden MÜFTÜ MAHMUDHOCA BEHBÛDÎ EFENDİ (Hayatı ve Eserleri)”, **Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı Bahar-2003, s. 131-176.

KESKİOĞLU, Osman; “Musa Carullah Bigiyef (1875-1949) Hayatı, Görüşleri ve Eserleri”, **Ankara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, 1964, s. 63-73

LEVEND, Agâh Sırrı; **Dîvan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler-Mazmunlar ve Mefhumlar)**, İstanbul, Enderun Kitapevi, 4. Baskı, 1984.

MARAŞ, İbrahim; **Türk Dünyasında Dinî Yenileşme (1850-1917)**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1. Baskı, 2002.

ÖLÜMÜNÜN 50. YILINDA MUSA CARULLAH BİGİYEF (1875-1949), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1. Baskı, 2002.

SAMİ, Şemsettin; **Kamus-ı Türki**, Dersa’det, 1. Baskı, 1317.

SELİMOVA, Leniyara; **“Kırımtatar Milliy Matbuatı Tarihına Bir Nazar”**, Akmescit, Odcak Neşriyat, 1. Baskı, 2008.

TAMİR, Ferhat; **“Usûl-i Cedit ve Ahmet Baytursınoğlu”**, Kardeş Kalemler Dergisi, Ankara, 2008, 24. Sayı, s. 64-69.

TÜRKÇE SÖZLÜK, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Cilt 1-2, 9. Baskı, 1998.

TATARCA-TÜRKÇE SÖZLÜK, Kazan-Moskova, İnsan Neşriyat, 1. Baskı, 1997.

TATAR TELENİN ANGLATMALI SÜZLEGE ÖÇ TOMDA, SSSR Fenner Akademiyase Kazan Filialı, Kazan, 1. Baskı, 1977.

YAZICI,Tahsin; **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 15, (Hâfız-ı Şirâzî maddesi), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 103-106.

ÖZET

(KÜÇÜKMEHMETOĞLU, Ömer). (Musa Carullah Bigiyef'in Dîvân-ı Hâfız İsimli Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi), (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010

Musa Carullah Bigiyef tarafından Şirazlı Hâfız'ın şiirlerinin şerh edildiği Dîvân-ı Hâfız'ın kelime hazinesini tespit ettik. Bu kelime varlığından hareketle Kazan edebî Türkçesinin Osmanlı Türkçesi'ne yakınlığını ortaya koymaya çalıştık.

Şirazlı Hâfız'ın dîvânından seçme beyitlerin şerhinin yapıldığı bu eserin kelime varlığı 2902'dir. Üçüncü bölümün birinci maddesinde verdiğimiz 2547 kelime Osmanlı Türkçesiyle ses ve anlam bakımından ortaktır. Osmanlı Türkçesi'yle ses ve anlam bakımından ortak olan kelimelerin eserin Türkçe kelime hazinesine oranına baktığımıza %90,44 rakamına ulaşılmaktadır. Osmanlı Türkçesi'yle anlam bakımından ortak olup ses değişimine uğrayan kelimelerin sayısı 123'tür. Bu değişiklikler Tatar ve Osmanlı fonolojisinin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu kelime kadrosunun metnin kelime hazinesi içerisinde oranı %5.1'dir.

Osmanlı Türkçesi'yle ses ve anlam bakımından farklı olan kelimeler, Osmanlı Türkçesi'yle hiçbir şekilde ortak değildir, Tatarcadır. Kazan şivesinin ağız özelliklerinin örnekleri olan bu kelimelerin sayısı 121'dir. Bu kelime kadrosunun metnin kelime hazinesi içerisinde oranı %4.99'dur.

Yaptığımız çalışmada, Kazan'da basılmış bir eserin İstanbul'da çok rahat bir şekilde okunduğunu ve anlaşıldığını ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler:

1. Musa Carullah
2. Şirazlı Hafız
3. İstanbul Türkçesi

ABSTRACT

(KUCHUKMEHMETOGLU, Omer). (Divan-i Hafiz Musa Carullah Bigiyef's Named Works Vocabulary Terms of Investigation), (Master Program), Ankara, 2010

The poem Dîvân-ı Hâfız by Şirazlı Hâfız that we determined treasure of words which explained by Musa Carullah Bilgiyef. According to these words we tried to put closenesses between Kazan Turkish literature and Ottoman literature.

Selected couplets from the divan of Hafez consist 2902 words. The third part of the first article in 2547 words are common with the Ottoman Turkish in terms of sound and meaning. Common words of the Ottoman Turkish in terms sound and meaning is reached to the rate of 90.44%. Common words in meaning and difference in sounds are 123. These changes are caused by the properties of the Tatar and Ottoman phonology. The words in this vocabulary of the text are at the rate of 5.1 %.

Ottoman Turkish words that are different in terms of sound and meaning, is not common in any way with Ottoman Turkish, they are Tataric. Examples of the accentual features that earned the accent of this word count 121. These words in the vocabulary of the text is rate of 4.99 % respectively.

In our work, we compared the vocabulary of Hafez's Divans with the vocabulary of the Ottoman Turkish, and the result of this comparison we read the work published in Kazan and it is very understable in Istanbul.

Key Words:

1. Musa Carullah
2. Shirazlı Hafiz
3. İstanbul’s Turkish Dialekt

DİZİN

Dizinde yer alan kelimelerin alt sırasında verilen rakamlar asıl metindeki beşer beşer devam eden rakamlardan birisidir. Bu rakam her zaman kelimenin geçtiği satırı vermeyebilir. Kelimenin hangi satırda geçtiğini bulabilmek için verilen rakamın karşısındaki satırdan itibaren beş satıra bakmak gereklidir.

-A-

- ‘abeŝ

  1520
- ‘âbid

  1390
- ‘acabâ

  405, 620, 640, 1565, 1565, 1710
- ‘acâib

  90, 1090, 1100, 1930
- ‘aceb

  395, 455, 460, 575, 695, 790, 795, 930, 1080, 1280, 1320, 1460, 1650, 1720, 1900, 1930, 2100
- ‘acebrek

  1930
- ‘acele

  460
- ‘acîb

  165, 455, 1085, 1200, 1370, 1765, 1850, 1860
- ‘âciz: Güçsüz

  915, 920, 1445, 1450, 1755
- ‘adâlet

  875, 1335, 1675
- ‘aded

210, 1535

- ‘adem

  875
- ‘âdem:

  1460, 1750
- ‘âdet

  35, 380, 625, 1405, 1440, 1525, 1745, 1790
- ‘âdil

  1675
- ‘âdillik

  1675
- ‘âfiyet

  1205
- ‘afv

  360, 515, 755, 925
- ‘ahd

  530, 655
- ‘âĥir

  1190
- Aĥmed el-İsĥâkî

  10
- ‘âid

  50
- ‘aķıbet

  460
- ‘aķıl

  75, 190, 740, 955, 1060, 1140, 1310, 1440, 1515, 1605, 1690, 1750, 1875, 1980, 1985
- ‘aķıllı

  760, 1750

- ‘aķîde
  1725
- ‘âķil
  400, 955, 980, 1035
- ‘âķillik
  1050
- ‘aķl
  70, 80, 120, 155, 180, 185, 320, 350, 400, 465, 540, 625, 705, 710, 715, 725, 905, 950, 955, 960, 980, 1005, 1010, 1070, 1100, 1115, 1185, 1315, 1620, 1625, 1640, 1665, 1810, 1905, 2095
- ‘aķlî
  60, 1295
- ‘aks
  455, 545, 920, 1400, 1550
- ‘al‘â
  25, 195
- ‘alâmet
  580
- ‘aleyhisselâm
  1125, 1155, 1570
- ‘âlem
  5, 10, 40, 45, 50, 75, 145, 150, 155, 165, 180, 185, 195, 240, 265, 320, 325, 365, 425, 550, 575, 615, 625, 630, 640, 690, 780, 825, 830, 835, 855, 875, 910, 980, 1055, 1085, 1090, 1095, 1100, 1135, 1275, 1340, 1345, 1360, 1430, 1440, 1550, 1565, 1620, 1625, 1670, 1840, 1965, 1990, 2005, 2040, 2105, 2130
- ‘alenen
  330
- ‘Ali el-Kessâ’î
  1250

- ‘âlim
  570, 700
- ‘âliye
  725
- ‘amel
  230, 640, 805, 965, 1405, 1595, 1650, 1745
- ‘amîķ
  85
- ‘anķâ
  800
- ‘arab
  45, 100, 360
- ‘ârabça
  100, 115
- ‘arabî
  70, 85, 145, 520, 525, 630, 635, 680, 735, 745, 865, 1140, 1565, 1750, 1960
- ‘ârıza
  335
- ‘ârif
  155, 180, 185, 1055, 1745
- ‘arş
  635, 1690
- ‘arž
  1305
- ‘asâ
  1605
- ‘Âśım bin Ebâ el-mecîd el-Kûfî
  1245
- ‘aśır

890, 895, 1440, 1530

- ‘âśî:
  565
- ‘âşıķ
  535, 590, 795, 850, 1120, 1175, 1200, 1390, 1470, 1680, 1800, 2005, 2010
- ‘âşıķlıķ
  1355, 1520, 2040, 2070, 2100,
- ‘aşķ
  305, 435, 490, 535, 675, 745, 950, 1060, 1135, 1185, 1195, 1215, 1345, 1395, 1460, 1515, 1595, 1640, 1655, 1680, 1685, 1740, 1750, 1755, 1855, 1865, 1930, 1955, 1980, 2000, 2010, 2100, 2115,
- ‘avâ‘id
  1435
- ‘avâlim
- 1090
- ‘avâm
  160
- ‘ayb
  390, 1120, 1355, 1470, 1595, 1855, 1955, 2000,
- ‘âyine
  155, 170
- ‘ayn
  780, 2100
- ‘ayyâr
  855
- ‘ayyâş
  855
- ‘ažamet
  1620, 1770

- ‘ažîm
  1625
- ‘azîz
  330, 660, 1270, 1495
- a‘lâ
  825
- A‘râf
  985
- a‘râf
  825, 830, 835,
- âb
  530, 905, 1075, 1330, 1910, 2045, 2060
- abdâr
  730
- âbrûy
  1230
- acı
  360
- aç-
  70, 405, 460, 1125, 1500, 1645, 2080, 2085
- açıķ
  795, 1235, 1280, 2030
- açıķlıķ
  670
- açıl-
  655, 1970
- açuvçı
  460
- adam

130, 215, 220, 240, 250, 280, 295, 370, 525, 555, 585, 590, 660, 675, 685, 700, 730, 805, 815, 840, 860, 870, 930, 945, 950, 955, 980, 1020, 1030, 1040, 1050, 1055, 1060, 1110, 1115, 1125, 1175, 1200, 1220, 1235, 1285, 1510

- âdem
  305, 325, 620, 755, 1080, 1355, 1365, 1370, 1395, 1460, 1470, 1485, 1495, 1515, 1585, 1665, 1680, 1705, 1710, 1740, 1750, 1830, 1835, 1860, 1875, 1890, 1900, 1905, 1925, 1930, 1935, 1950, 1975, 2025, 2030, 2035, 2040, 2110, 2115
- afv
  360, 515, 755, 925, 2060
- aġaç
  180, 500, 735, 955, 1105, 1165, 1475, 1480, 1550, 1810, 2050, 2135
- âgâh
  445, 1815
- aġır
  555, 815, 935,
- aġırlıķ
  1960
- aġız
  100, 865, 1125
- aġızlı
  510
- aġla-: ağlamak,
  515, 1370, 1720,
- aġrı: sızı, acı
  605
- aġyâr
  785, 1895
- âh

255, 405, 410, 575, 1130, 1210, 1395

- âhiyâne
  10
- aħlaķ
  1545, 2010
- Aħlâķ-ı Celâliye
  1580
- Ahrimen
  1560
- aĥvâl
  150, 155, 260
- aħz:
  575
- aķ
  1045
- aķ-
  1110
- aķçe
  1995
- aķıt-
  1850
- aķîķ
  1060
- aķlıķ
  1845
- aķranlıķ
  1440
- aķşam
  2035
- aķtar-

215, 235

- al-

  260, 300, 370, 405, 460, 485, 535, 615, 675, 795, 800, 805, 895, 930, 965, 980, 1020, 1030, 1075, 1090, 1215, 1230, 1290, 1415, 1465, 1510, 1690, 1755, 1785, 1790, 1795, 1860, 1935, 1995, 2010, 2045, 2050, 2085, 2145
- alçaķ

  760
- alda-

  1315, 2085
- aldanma-

  1170, 1800
- âlet

  160
- alış-

  1160
- alıştırıvçı

  810
- alışveriş

  1415
- alıvçı

  585
- Allah

  25, 115, 185, 195, 255, 275, 330, 350, 360, 365, 530, 545, 580, 585, 595, 655, 710, 715, 750, 755, 760, 910, 930, 945, 950, 985, 990, 1000, 1005, 1035, 1085, 1095, 1195, 1335, 1345, 1455, 1470, 1475, 1485, 1490, 1505, 1565, 1585, 1675, 1730, 1790, 1815, 2025, 2070, 2080,
- altı

  1210

- altun

  225, 375, 470, 805, 810, 895, 1650, 1775, 1795, 1810, 1925, 1955, 1995, 2065, 2110
- ama

  315, 765, 890, 895, 915, 1040, 1095, 1480, 1720, 1770
- ammâ

  205
- ana

  670, 1450
- aña

  270, 450, 595, 1135, 1460, 1610, 1615, 1760, 1825, 1845, 1860, 1870, 1910, 1925, 1980, 2010, 2085
- ancaķ

  1060, 1870
- anda

  1395, 1770,
- andan

  105, 1110, 1785, 1945
- anıñçün

  105, 1270
- añla-

  230, 295, 305, 685, 955, 1495, 1515, 1745, 1985
- anlar

  1700
- añlat-

  125
- añsız

  1305
- ara:

  165, 810, 855, 880, 925, 955, 990, 1305, 1415, 1440, 1490, 2050

- ara-

  225, 225, 230, 495, 705, 785, 815, 1005
- arada

  1305, 2035
- arama

  225, 495, 705, 785, 1000, 1120, 1360
- aramaķ

  225
- arası

  165, 280, 810, 850, 925, 955, 990, 1415, 1485, 1660, 1780
- araya

  230, 88
- ard

  30, 35, 40, 45, 85, 100, 160, 170, 200, 275, 295, 390, 425, 510, 545, 590, 660, 690, 695, 705, 735, 740, 785, 790, 795, 800, 815, 890, 910, 915, 935, 995, 1040, 1065, 1070, 1175, 1195, 1200, 1205, 1215, 1260, 1265, 1280, 1300, 1360, 1380, 1460, 1480, 1505, 1555, 1630, 1655, 1670, 1680, 1720, 1740, 1750, 1770, 1780, 1800, 1805, 1825, 1830, 1835, 1915, 1960, 2000, 2015, 2110
- ârif

  155, 180, 1115
- arķa

  380, 1375, 1725, 2045
- arpa

  930, 1020, 1755, 1770
- arslan

  1395, 192
- art

215, 270, 305, 365, 445, 590, 605, 645, 670, 925, 945, 1130, 1155, 1170, 1205, 1230, 1295, 1320, 1465, 1705, 1735, 1755, 1760, 1835, 1850, 1995, 2015, 2040, 2055

- artıķ
  215, 305, 365, 605, 1230, 1760, 1850, 1995, 2055
- art-
  1230
- arttırıv
  1130
- arzu
  10, 15, 35, 105, 225
- Âśaf
  495, 1065, 1070
- aśâlet 1405, 1410, 1450, 1455
- âsân
  55, 1100, 1455, 1490, 1735, 1750, 1765, 2100, 2110
- âsanlıķ
  610
- aśâr
  15
- aśıl
  95, 210, 290, 395, 480, 545, 570, 575, 615, 620, 665, 735, 740, 1075, 1090, 1130, 1135, 1170, 1320, 1350, 1400, 1485, 1550, 1570, 1645, 1720, 1840, 2010, 2040
- aśl
  435, 1065, 1160, 1405, 1435, 1525
- aślâ
  435
- aśma
  1475, 148

- asta

  460, 920, 1315, 1365, 1555, 1905
- ast

  500, 525, 620, 935, 945, 975, 1110, 1140, 1165, 1205, 1630
- aş

  605, 615, , 895, 2080, 2085
- aşaġı

  2060
- âşinâ

  390, 455, 690, 1045, 1505
- âşinâlıķ

  690, 1045
- aşķ

  25, 55, 195, 295, 305, 435, 490, 535, 675, 720, 745, 770, 940, 950, 1050, 1060, 1135, 1185, 1195, 1215, 1230, 1280, 1345, 1360, 1395, 1455, 1510, 1590, 1635, 1655, 1675, 1680, 1685, 1695, 1735, 1750, 1770, 1775, 1850, 1855, 1860, 1920, 1945, 1970, 1985, 1990, 1995, 2050, 2080, 2095, 2100, 2105, 2115
- âşkâre

  785
- ata

  220, 1275, 1425, 1430, 1450, 1675, 1720, 1870, 1875, 1935
- ata-

  1935
- âteş

  80, 1075, 1325, 1520, 1625, 2020
- âteşperest

  80
- at-
- 1675, 1720, 1870, 1875

- atlab
  1095
- av
- 5, 25, 45, 50, 160, 165, 170, 190, 235, 270, 280, 380, 385, 400, 405, 550, 555, 635, 680, 765, 780, 915, 940, 2065, 2120, 2130
- âvaz
  1685
- avçı
  400
- âverden
  1555
- âvesta
  1555
- avlaķ
  1665
- Avrmezd
  1555
- Avrupa
  5
- avuç
  280
- ay
  10, 35, 70, 75, 80, 110, 115, 125, 155, 160, 170, 175, 215, 220, 230, 250, 255, 270, 275, 290, 295, 300, 310, 370, 375, 385, 390, 400, 425, 445, 455, 465, 470, 475, 530, 540, 550, 555, 570, 580, 590, 595, 600, 610, 620, 625, 630, 670, 675, 685, 735, 745, 755, 760, 770, 775, 780, 790, 800, 805, 810, 825, 835, 855, 860, 865, 880, 890, 895, 905, 910, 930, 940, 955, 965, 975, 985, 995, 1000, 1005, 1015, 1025, 1030, 1045, 1050, 1075, 1085, 1090, 1095, 1100, 1105, 1110, 1120, 1145, 1150, 1155, 1170, 1205, 1210, 1230, 1255, 1295, 1300, 1305, 1310,

1320, 1325, 1330, 1335, 1340, 1345, 1355, 1420, 1425, 1445, 1450, 1465, 1470, 1480, 1485, 1490, 1495, 1500, 1520, 1525, 1535, 1540, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1590, 1595, 1605, 1645, 1680, 1695, 1700, 1705, 1710, 1720, 1730, 1755, 1760, 1770, 1775, 1795, 1800, 1805, 1810, 1815, 1820, 1835, 1840, 1850, 1875, 1885, 1890, 1900, 1905, 1910, 1925, 1940, 1945, 1955, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 2000, 2005, 2020, 2025, 2030, 2035, 2060, 2070, 2085, 2090, 2095, 2100, 2110, 2120, 2125

- ayaķ

  470, 1015, 1085, 1355, 1795, 1900
- ayaķlı

  1085
- ayama

  1810
- ayarde

  1555
- âyât

  690
- âyet

  55, 65, 75, 80, 110, 175, 185, 190, 220, 225, 235, 250, 255, 320, 330, 335, 340, 405, 490, 495, 510, 535, 555, 710, 715, 755, 790, 820, 830, 860, 905, 950, 955, 980, 1030, 1060, 1085, 1100, 1130, 1135, 1140, 1145, 1175, 1215, 1220, 1225, 1230, 1235, 1240, 1260, 1330, 1340, 1385, 1410, 1440, 1575, 1580, 1615, 1705, 1735, 1815, 1835, 1905, 1930, 1965, 1980, 2080, 2085, 2125
- ayı

  70, 110, 115, 275, 290, 300, 595, 600, 670, 770, 805, 825, 910, 940, 975, 1025, 1050, 1090, 1095, 1100, 1110, 1145, 1155, 1205, 1210, 1320, 1425, 1465, 1480, 1485, 1605, 1645, 1755, 1760, 1810, 1905, 1965, 1970, 1975, 1980, 2035, 2060, 2090, 2110
- âyine

155

- az

  5, 10, 35, 50, 80, 85, 90, 115, 190, 205, 210, 215, 220, 235, 245, 250, 265, 295, 300, 315, 320, 325, 330, 335, 370, 375, 385, 390, 405, 450, 480, 490, 505, 525, 545, 555, 560, 570, 590, 600, 615, 620, 625, 635, 660, 665, 675, 685, 725, 730, 765, 770, 780, 815, 880, 895, 930, 940, 950, 955, 965, 970, 975, 995, 1005, 1015, 1020, 1025, 1030, 1040, 1115, 1120, 1130, 1150, 1165, 1205, 1265, 1270, 1275, 1285, 1290, 1310, 1340, 1345, 1350, 1355, 1370, 1375, 1380, 1385, 1390, 1405, 1415, 1465, 1495, 1500, 1515, 1565, 1580, 1680, 1685, 1700, 1755, 1760, 1765, 1770, 1775, 1790, 1805, 1840, 1850, 1855, 1860, 1865, 1880, 1900, 1915, 1920, 1930, 1940, 1945, 1975, 1980, 1985, 2010, 2025, 2035, 2045, 2050, 2055, 2080, 2085, 2100, 2105, 2110, 2120, 2125
- âzâd

  620, 990, 1150, 1900
- âzâde

  620
- azadlıķ

  620, 1355
- ažamet

  50, 1620, 1770
- aźâp

  780
- azay-

  685
- Âźerbaycan

  1525
- azıķ

  1165, 1415

-B-

- bâ
  5, 20, 25, 35, 50, 55, 60, 75, 80, 85, 110, 125, 140, 205, 210, 235, 240, 245, 270, 285, 310, 325, 380, 405, 420, 445, 480, 500, 560, 565, 590, 620, 630, 640, 665, 680, 690, 735, 870, 885, 890, 925, 945, 965, 975, 980, 985, 995, 1000, 1005, 1030, 1045, 1095, 1100, 1135, 1155, 1195, 1200, 1240, 1245, 1255, 1280, 1300, 1335, 1355, 1445, 1535, 1540, 1545, 1565, 1570, 1620, 1635, 1640, 1645, 1695, 1705, 1710, 1715, 1720, 1735, 1785, 1830, 1875, 1890, 1905, 1910, 1940, 1970, 2030, 2080
- ba'de'l
  980
- ba'îd
  915
- ba'żen
  1560
- ba'żı
  145, 165, 190, 870, 1525, 1560, 1565
- bâb
  85, 325, 420, 480, 885, 1535, 1715, 1890
- bâd
  25, 35, 140, 235, 240, 665, 1095, 1100, 1195, 1280, 1300, 1635, 1640, 1710, 1715, 1720, 1735, 1875, 1905, 2030
- bâde
  25, 35, 235, 240, 665, 1095, 1100, 1195, 1300, 1635, 1640, 1710, 1715, 1720, 1735, 1875, 1905, 2030
- baġ
  95, 135, 195, 245, 250, 435, 460, 765, 770, 785, 850, 905, 955, 965, 1040, 1130, 1180, 1210, 1220, 1320, 1355, 1520, 1550, 1880, 2055, 2060, 2065, 2070, 2110

- bâġ

  500, 98
- baġışla-

  2055
- baġlan-

  1220, 1355
- bahâ

  865, 1390, 1400, 1510
- bahâdır

  1390
- bahalı

  370
- bahâne

  865, 14
- bahar

  975
- baħl

  585
- baħ̂ŝ

  80, 795, 1995, 2000
- baħş

  300, 1125
- baħt

  135, 390, 460, 1110, 1170, 1875, 2030
- baħtlı

  1170
- baķar

  325, 1295, 1695, 1935
- baķış

  1225, 1915

- bâķî

  310
- bâkire

  270
- baķîye

  190
- baķma

  250, 505
- bal

  115, 135, 165, 205, 270, 665, 695, 885, 1025, 1060, 1295, 1410, 1430, 1540, 1675, 1680, 1905, 1930, 1975, 1995, 2010, 2105
- bala

  165, 205, 270, 665, 885, 1410, 1430, 1675
- balçıķ

  1060, 1905, 1975, 2105
- balķar

  115, 135
- ballı

  1995
- balŧır

  2010
- baña

  25, 410, 630, 660, 705, 745, 750, 900, 935, 1110, 1230, 1280, 1330, 1370, 1505, 1760, 1850, 1975, 2010, 2050
- baś-

  1680
- baş

  25, 30, 35, 40, 55, 120, 170, 195, 250, 270, 285, 290, 295, 365, 405, 425, 430, 490, 500, 520, 600, 605, 615, 670, 675, 720, 725, 740, 745, 770, 895, 930, 940, 1010, 1050, 1135, 1220, 1230, 1280, 1310, 1315,

1360, 1380, 1390, 1395, 1440, 1490, 1610, 1680, 1685, 1695, 1730, 1735, 1760, 1770, 1775, 1780, 1795, 1800, 1820, 1840, 1855, 1875, 1930, 1935, 1960, 1985, 2040, 2050, 2095, 2105, 2115, 2120

- başka
  405, 139, 1360
- başķaça
  2050
- başla-
  25
- başlıķ
  895
- bat-
  1015
- bataķ
  1855
- bâtıl
  1695, 197
- bâtıniyye
  1100
- batman
  1360, 177
- bav
  385, 400, 765
- bay
  220, 375, 860, 895, 1445, 1465, 1525, 1800, 1980, 2095
- bây
  735
- baylıķ
  895
- bayram

1465

- baytaķ

  220, 375, 1800, 2095
- bâz

  245, 63
- bazar

  675, 1765, 1855
- bebek

  1270
- bedel

  45, 170, 1600, 1920
- beden

  250, 560, 1010, 1320
- bedenli

  250
- beder

  280
- bedeviyet

  40
- bednâm

  105, 202
- bednâmlıķ

  105
- bedrûd

  285
- begen-

  265, 1225
- begenme

  265, 2065
- begük

790

- behişt

  975

- behmen

  150

- bek

  380, 640, 705, 940, 1665, 1720, 1765

- beķ'a

  180, 875, 1010, 1340

- bekle-

  1665

- bel

  10, 90, 205, 235, 310, 350, 365, 375, 435, 530, 555, 560, 575, 590, 705, 725, 765, 800, 835, 890, 895, 910, 990, 1075, 1105, 1260, 1295, 1365, 1420, 1450, 1530, 1815, 1825, 1845, 1920, 2045, 2125

- belâ

  205, 435, 530, 555, 765, 1365, 1845, 1920, 2125

- belâġat

  530

- Belħ

  1530

- belî

  1075

- beliyye

  365

- belki

  90, 235, 310, 350, 375, 575, 725, 835, 890, 895, 910, 990, 1105, 1260, 1295, 1420

- ben

105, 275, 290, 325, 360, 380, 415, 450, 500, 505, 515, 520, 530, 535, 545, 565, 590, 600, 605, 620, 640, 650, 660, 695, 700, 730, 735, 740, 745, 750, 765, 775, 895, 925, 945, 965, 985, 1010, 1015, 1020, 1025, 1075, 1110, 1130, 1150, 1160, 1210, 1230, 1265, 1270, 1275, 1310, 1320, 1325, 1360, 1365, 1370, 1375, 1380, 1385, 1460, 1475, 1495, 1505, 1530, 1650, 1655, 1660, 1665, 1680, 1730, 1745, 1755, 1780, 1790, 1810, 1820, 1825, 1835, 1840, 1845, 1850, 1855, 1905, 1925, 1935, 1965, 1970, 2000, 2005, 2010, 2030, 2040, 2045, 2060, 2070, 2080, 2085, 2090, 2115, 2120

- bend
  275, 565, 590, 620, 660, 895, 925, 985, 1150, 1320, 1360, 1680, 1810, 1825, 1845, 1850, 1935, 2085
- bende
  275, 565, 590, 620, 660, 895, 925, 985, 1320, 1360, 1680, 1810, 1825, 1845, 1850, 2085
- bendelik
  895
- benden
  1360, 1845, 1850
- beniş 1270
- ber
- 70, 105, 120, 150, 165, 175, 180, 185, 190, 200, 240, 250, 260, 270, 280, 320, 330, 335, 345, 455, 480, 495, 565, 575, 600, 745, 760, 805, 845, 1050, 1060, 1090, 1120, 1190, 1340, 1360, 1395, 1475, 1490, 1505, 1530, 1535, 1540, 1575, 1580, 1585, 1665, 1785, 1880, 1895, 1925, 1945, 1975, 1985, 2090, 2095, 2115
- berâ'et
  320, 330, 335, 345
- berâber
  105, 120, 565, 760, 1360, 1475

- berden

  480, 1505
- ber-

  845
- bereke

  1050, 1060, 1340, 1945, 2095
- bereket

  1945
- beri

  200, 240, 250, 600, 745, 1120, 1535, 1580, 1880, 1925, 2115
- besten

  130
- beş

  70, 275, 445, 500, 540, 595, 1040, 1300, 1505, 1540
- beşâret

  275, 595, 1040, 1505, 1540
- beşer

  70, 54
- beter

  2095
- bevvâp

  580
- beyân

  205, 265, 285, 920, 1155, 1510, 1530, 1550, 1560, 1565, 1710, 1835, 2075, 2125
- beyhûde

  960
- beyit

  10, 375, 620, 705, 830, 1620
- beyt

15, 145, 200, 535, 1240

- beyżâ

  1600

- bezekli

  570

- bezel-

  1710

- bezevçi

  2035

- beze-

  1275

- beźl

  970

- bezm

  140

- bıraķmaķ

  285, 975

- bî

  20, 40, 45, 50, 60, 70, 75, 80, 85, 95, 150, 155, 190, 295, 360, 370, 385, 395, 475, 525, 535, 570, 630, 635, 675, 680, 735, 740, 790, 855, 865, 895, 940, 945, 955, 965, 970, 980, 990, 995, 1005, 1045, 1090, 1105, 1110, 1140, 1150, 1195, 1200, 1245, 1250, 1260, 1305, 1320, 1330, 1335, 1365, 1415, 1425, 1430, 1465, 1470, 1520, 1525, 1550, 1565, 1580, 1585, 1595, 1645, 1655, 1675, 1685, 1700, 1720, 1750, 1845, 1885, 1895, 1925, 1950, 2000, 2010, 2025, 2065, 2125

- bîçâre

  190

- Bigiyef

  20

- bigük

2020

- bile
  65, 190, 220, 235, 290, 320, 965, 970, 1010, 1040, 1050, 1060, 1065, 1460, 1805, 2010
- bil-
  180, 235, 830, 970, 1010, 1050, 1060, 1460
- bilme
  180, 235, 385, 520, 635, 830, 905, 1060, 1110, 1185, 1500, 1785, 1795
- bîm
  95
- bin
  155, 175, 280, 550, 635, 950, 1030, 1045, 1090, 1195, 1200, 1240, 1245, 1250, 1255, 1355, 1460, 1530, 1535, 1740, 1795, 1860, 1870, 1900, 1950, 1985, 2000
- biñ
  345, 485, 570, 655, 765, 780, 795, 815, 935, 1010, 1050, 1100, 1130, 1150, 1195, 1230, 1275, 1440, 1445, 1530, 1645, 1650, 1740, 1755, 1905, 1920, 1935, 2035, 2090, 2125
- bîn
  150, 2065
- binâ
  280, 550, 1535, 1985
- biñ
  1445, 192, 1905
- bir
  10, 15, 20, 25, 30, 40, 45, 50, 65, 85, 105, 115, 130, 135, 140, 150, 155, 160, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 210, 215, 225, 230, 235, 240, 245, 260, 265, 280, 290, 305, 310, 320, 325, 330, 345, 365, 405, 435, 450, 485, 525, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 570, 575, 580, 585, 600,

605, 615, 620, 630, 635, 640, 645, 650, 665, 675, 680, 685, 700, 710, 715, 720, 725, 740, 755, 770, 780, 815, 820, 835, 865, 875, 880, 885, 895, 900, 905, 910, 915, 920, 930, 950, 955, 960, 965, 990, 995, 1000, 1005, 1010, 1020, 1050, 1060, 1070, 1075, 1080, 1085, 1095, 1100, 1110, 1130, 1135, 1155, 1175, 1190, 1200, 1205, 1210, 1215, 1220, 1225, 1230, 1260, 1265, 1270, 1275, 1280, 1285, 1300, 1325, 1330, 1335, 1340, 1345, 1355, 1365, 1385, 1390, 1395, 1400, 1410, 1415, 1425, 1435, 1440, 1445, 1455, 1465, 1480, 1485, 1525, 1530, 1535, 1540, 1555, 1560, 1565, 1580, 1585, 1600, 1650, 1665, 1680, 1685, 1690, 1695, 1710, 1715, 1730, 1735, 1755, 1760, 1765, 1770, 1775, 1790, 1800, 1805, 1810, 1830, 1840, 1845, 1850, 1855, 1865, 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1915, 1925, 1955, 1975, 1980, 1985, 1990, 2005, 2010, 2030, 2035, 2040, 2055, 2070, 2080, 2095, 2100, 2120, 2125

- birden
  2080
- birer
  25
- birinçi
  1530
- birķaç
  1425
- birle-
  1535
- birlik
  105, 92
- bismillahirraĥmanirraĥim
  20
- bit-
  220, 1100
- bîyüv

1685

- biz

  95, 100, 120, 125, 150, 175, 235, 240, 245, 255, 265, 270, 275, 300, 310, 320, 345, 380, 395, 400, 405, 410, 415, 435, 500, 565, 580, 585, 615, 665, 675, 685, 690, 725, 750, 805, 845, 880, 910, 915, 920, 925, 985, 1010, 1025, 1050, 1065, 1100, 1115, 1140, 1145, 1150, 1190, 1225, 1305, 1310, 1325, 1330, 1335, 1340, 1345, 1350, 1375, 1385, 1470, 1495, 1580, 1590, 1595, 1655, 1660, 1665, 1700, 1740, 1775, 1780, 1810, 1835, 1850, 1880, 1905, 1945, 1950, 2000, 2010, 2020, 2035, 2055, 2060, 2065, 2085
- bîzâr

  1895
- boġaz

  1120, 17
- bol-

  540
- boş

  465, 525, 1025, 1120, 1685, 1700
- boşat-

  1685
- boy

  85, 90, 130, 275, 380, 385, 500, 585, 1125, 1210, 1730, 1905, 1960, 2035, 2045
- boya

  85, 90, 130, 275, 380, 1905
- boyal-

  130, 275, 1905
- boyav

  380
- boylu

385, 1730, 1960

- bozuķ

  810, 167

- bödke

  135

- böke

  135

- bölme

  2010

- böyle

  20, 115, 220, 355, 660, 735, 755, 950, 1660, 2040

- Brahma

  1545

- Brehmen

  1545

- bu

  30, 45, 65, 70, 85, 95, 100, 110, 140, 185, 190, 195, 205, 215, 220, 235, 265, 300, 320, 325, 330, 345, 350, 365, 385, 390, 395, 400, 405, 410, 415, 425, 440, 460, 465, 475, 490, 505, 515, 520, 525, 530, 540, 545, 560, 570, 580, 605, 620, 625, 630, 650, 685, 695, 700, 720, 725, 730, 740, 745, 775, 815, 820, 865, 875, 885, 935, 950, 955, 960, 970, 990, 1030, 1050, 1095, 1110, 1115, 1120, 1160, 1170, 1230, 1265, 1295, 1325, 1330, 1335, 1340, 1350, 1380, 1390, 1400, 1420, 1425, 1430, 1440, 1445, 1450, 1465, 1470, 1480, 1490, 1515, 1580, 1585, 1600, 1680, 1695, 1710, 1720, 1735, 1760, 1765, 1775, 1810, 1845, 1850, 1855, 1860, 1865, 1900, 1915, 1920, 1925, 1935, 1960, 1985, 1995, 2005, 2025, 2045, 2050, 2080, 2105, 2110, 2115

- buç-

  630

- buġ

85

- buȟar

  85

- Buȟâra

  300

- bulanıķ

  1695

- bulmak

  195

- buluŧ

  970

- bunuñçün

  960

- burada

  100, 140, 400, 465, 530, 560, 725, 1340, 1490, 1600

- burc

  740

- burhan

  345

- buŧaķ

  695

- büd

  1470, 2095

- bügül-

  1940

- bükrü

  1730

- bülbül

  435, 655, 795, 1060, 1800

- bürgün-

380

- büt

350, 440, 485, 735, 895, 950, 1020, 1135, 1275, 1395, 1485, 1615, 1685, 1715, 1760, 1875

- bütħâne

1020, 1395, 1485

- bütün

350, 485, 895, 950, 1135, 1275, 1760, 1875

- büyü-

20

- büyük

20, 30, 45, 50, 55, 60, 65, 75, 105, 140, 155, 180, 195, 220, 230, 295, 365, 380, 385, 520, 550, 555, 560, 570, 590, 620, 625, 630, 680, 685, 700, 710, 715, 755, 760, 775, 790, 810, 915, 955, 960, 980, 990, 995, 1070, 1115, 1125, 1340, 1385, 1430, 1435, 1440, 1445, 1520, 1525, 1530, 1545, 1560, 1575, 1580, 1585, 1610, 1625, 1650, 1745, 1800, 1865, 1880, 1940, 2035, 2105, 2120

- büyüklük

790

-C-

- câ

  40, 45, 80, 90, 125, 130, 140, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 210, 235, 240, 320, 365, 415, 440, 450, 465, 525, 605, 625, 635, 790, 805, 845, 885, 895, 900, 940, 1020, 1090, 1100, 1115, 1125, 1170, 1195, 1225, 1270, 1275, 1295, 1345, 1385, 1425, 1445, 1450, 1455, 1465, 1485, 1510, 1595, 1605, 1630, 1655, 1660, 1685, 1720, 1755, 1785, 1805, 1905, 1925, 2030, 2070, 2105
- Ca'fer

  205, 125
- câ'iz

  1225
- câhil

  40, 885, 1755, 2070
- câhilî

  40
- cahiliyyet

  30
- cam

  165, 180, 965, 1980
- câm

  40, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 240, 465, 605, 1115, 1595, 1605, 1630, 1805
- can

  25, 170, 240, 365, 410, 600, 660, 730, 740, 825, 1065, 1085, 1125, 1135, 1145, 1170, 1225, 1295, 1315, 1460, 1525, 1655, 1770, 1820, 1860, 1880, 1885, 2105
- cân

90, 125, 130, 365, 440, 465, 525, 635, 845, 1125, 1170, 1270, 1275, 1295, 1345, 1385, 1465, 1655, 1660, 1685, 1905

- cânân
  90, 1170, 1295, 1685
- candan
  365, 1295
- cânım
  125, 440, 1270, 1345, 1385, 1655, 1905
- cânib
  635
- canlan-
  1315
- canlı
  240
- Canusar
  170
- cârî
  235, 1785
- câriye
  1445
- câvidân
  90
- cebânlik
  560
- cedvel
  215, 235
- cefâ
  440, 750, 1110, 1235, 1355, 1505, 1805
- cehennem
  835, 1030, 1400

- cehl
  2085
- Celâle
  215, 1575
- Celâleddin
  1575
- Celâliye
  1575
- celîs
  680
- cem'
  5, 90, 120, 405, 465, 1315, 1475
- cem'iyyet
  405
- cemâ'at
  1725
- cemâl
  50, 70, 300, 310, 390, 480, 680, 740, 935, 955, 1645, 1925, 1960, 1990
- cemi
  150, 1180, 1595, 1630, 1805, 1910
- cemîl
  45, 955, 1385
- cemîle
  45
- cemşîd
  140, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 1980
- cenâb
  510
- cenâze

1015

- cennet

  300, 480, 780, 820, 830, 835, 905, 965, 975, 980, 985, 1015, 1025, 1030, 1035, 1110, 1395, 1545, 1740, 2015
- cerîde

  240
- cevab

  1905
- cevelân

  55
- cevher

  225, 230, 1405, 1510, 1595, 1775, 2125
- cevr

  750
- ceyrân

  50
- cezrî

  1255
- cifr

  195, 200, 205, 210, 215, 225, 235
- cifri

  200
- ciger

  1505, 209
- cihân

  240, 260, 410, 500, 645, 775, 845, 860, 1010, 1035, 1040, 1075, 1185, 1275, 1290, 1300, 1605, 1800
- cihângirlik

  1445
- cihet

65, 640, 715, 835, 970, 975, 990, 1280, 1485, 1665

- cilve

  1145
- cim

  200, 400, 1730
- cin

  35, 40, 495, 510, 755, 1040, 1145, 1175, 1350, 1635
- cinân

  1635
- cinâyet

  510, 755, 1145
- cinniye

  35
- cismâniye

  715
- civan

  1635
- cûd

  75, 175, 305, 545, 550, 575, 910, 915, 920, 925, 960, 1020, 1135, 1340, 1400, 1425, 1540, 1620, 1905
- cümle

  375, 1040, 1290, 1295, 1300
- cür

  440
- cüz

  540, 1095
- cüz'iyyât

  540

-Ç-

- çabaṭa
  805
- çabuḳ
  475, 49
- çabuv
  490
- çadır
  970, 1875
- çaḳır-
  1730
- çalış-
  270, 485, 750, 1005, 1405, 1770, 1870
- çañ
  95, 1195
- çapük
  490
- çâpük
  490
- çâre
  190, 1135
- çaylaḳ
  2070
- çeçek
  130
- çerâġ
  425
- çeş
  535, 650, 1385, 1830, 2065, 2105

- çeşme

  535, 1385, 1830, 2105
- çet

  1130, 2005
- çetlik

  1130
- çıbın

  2040
- çıġış

  1920
- çıķ

  125, 280, 285, 305, 430, 635, 645, 670, 790, 935, 985, 1060, 1065, 1170, 1225, 1235, 1280, 1395, 1465, 1630, 1875, 1890, 1905, 1930, 1975, 1985, 2015, 2035, 2045, 2050, 2105, 2130
- çıķ-

  430, 935, 1170, 2035, 2050
- çıķıntı

  635
- çıķma

  430, 935
- çın

  685, 970, 1215, 1480, 1830
- çi

  55, 100, 150, 160, 180, 185, 195, 210, 250, 255, 270, 275, 295, 335, 355, 385, 390, 400, 430, 435, 440, 465, 470, 475, 510, 515, 525, 585, 595, 615, 635, 640, 650, 655, 670, 720, 730, 740, 750, 800, 805, 810, 830, 835, 850, 865, 880, 885, 960, 970, 980, 1005, 1020, 1025, 1085, 1095, 1105, 1160, 1165, 1170, 1195, 1200, 1220, 1230, 1295, 1320, 1365, 1405, 1410, 1415, 1435, 1440, 1470, 1485, 1510, 1530, 1540, 1580, 1600, 1615, 1645, 1670, 1675, 1680, 1705, 1720, 1730, 1760,

1785, 1795, 1870, 1880, 1905, 1910, 1915, 1925, 1930, 1940, 1955, 1980, 1990, 2010, 2035, 2040, 2055, 2065, 2100, 2110

- çiksiz
  1680
- çin
  55, 100, 160, 180, 185, 195, 255, 270, 295, 355, 385, 390, 400, 430, 440, 465, 470, 475, 585, 595, 635, 640, 650, 655, 670, 720, 730, 740, 800, 830, 865, 880, 885, 960, 970, 980, 1005, 1020, 1025, 1085, 1105, 1170, 1195, 1200, 1295, 1320, 1365, 1405, 1410, 1415, 1435, 1440, 1470, 1485, 1540, 1580, 1600, 1615, 1645, 1670, 1675, 1705, 1720, 1730, 1785, 1795, 1880, 1905, 1910, 1915, 1925, 1940, 1955, 1980, 1990, 2010, 2040, 2055, 2065
- çiy
  1870
- çoķ
  570, 735, 860, 1410, 1620, 1730
- çoķluķ
  860
- çoķmar
  1730
- çögen
  1730
- çöl
  390
- çömer
  1545
- çöp
  1325
- çuķur
  85, 115, 435

- çün

  105, 260, 275, 425, 505, 515, 580, 605, 610, 640, 645, 745, 780, 805, 820, 845, 875, 960, 975, 985, 1025, 1160, 1270, 1295, 1375, 1725, 1755, 1780, 1960, 1965, 2060, 2065, 2070, 2095, 2105
- çünkü

  275, 505, 515, 605, 610, 640, 745, 780, 820, 1025, 1160, 1375, 1780, 1960, 1965, 2060

-D-

- da

  5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 70, 75, 80, 85, 90, 95, 100, 105, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 140, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 210, 215, 220, 225, 230, 235, 240, 245, 250, 265, 270, 280, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 320, 325, 330, 335, 340, 345, 350, 355, 360, 365, 370, 375, 380, 385, 390, 395, 400, 405, 410, 415, 420, 425, 430, 435, 445, 450, 455, 460, 465, 480, 485, 490, 500, 510, 515, 520, 525, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 565, 570, 575, 580, 585, 590, 600, 605, 615, 620, 625, 635, 640, 645, 650, 655, 660, 665, 670, 675, 680, 685, 690, 695, 700, 705, 710, 715, 725, 730, 735, 740, 745, 750, 755, 760, 765, 775, 785, 795, 800, 805, 810, 815, 820, 830, 835, 840, 845, 850, 855, 860, 865, 870, 875, 880, 885, 890, 895, 905, 910, 915, 920, 925, 930, 945, 950, 955, 960, 965, 970, 975, 980, 985, 990, 995, 1000, 1005, 1010, 1015, 1020, 1025, 1030, 1035, 1040, 1045, 1050, 1055, 1060, 1065, 1070, 1075, 1080, 1095, 1100, 1105, 1110, 1115, 1120, 1125, 1130, 1135, 1140, 1160, 1165, 1170, 1175, 1180, 1200, 1205, 1210, 1215, 1220, 1230, 1235, 1240, 1260, 1265, 1270, 1280, 1285, 1290, 1295, 1300, 1305, 1310, 1315, 1320, 1325, 1335, 1340, 1345, 1350, 1355, 1365, 1370, 1375, 1385, 1390, 1395, 1400, 1410, 1415, 1420, 1425, 1430, 1440, 1445, 1450, 1455, 1465, 1470, 1475, 1480, 1485, 1490, 1505, 1510, 1515, 1520, 1525, 1530, 1540, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1585, 1590, 1595, 1600, 1615, 1620, 1630, 1645, 1650, 1660, 1665, 1675, 1680, 1685, 1700, 1705, 1715, 1725, 1730, 1735, 1745, 1750, 1760, 1765, 1770, 1775, 1780, 1785, 1795, 1800, 1810, 1815, 1820, 1830, 1840, 1845, 1850, 1855, 1865, 1875, 1890, 1895, 1900, 1910, 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1950, 1955, 1960, 1965, 1975, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015, 2035, 2040, 2045, 2050, 2065, 2070, 2075, 2080, 2085, 2090, 2100, 2110, 2115, 2120, 2125

- da'vâ

320, 325, 350, 490, 970, 1030, 1445, 1450, 1530

- da'veâ
  1410
- da'vet
  705, 1005, 1015, 1100, 1545, 1940
- dâ'im
  435, 590, 685, 780, 875, 1540
- dâ'imâ
  435, 685, 875
- dâ'imî
  780, 154
- dâ'ire
  1085, 1500, 1955, 2015
- dâ'ire
  1500, 2015
- dad
  80, 90, 100, 140, 285, 400, 490, 520, 530, 585, 640, 645, 670, 725, 745, 795, 835, 975, 1010, 1110, 1140, 1165, 1205, 1285, 1290, 1490, 1565, 1675, 1780, 1865, 2010
- dâd 30, 35, 40, 45, 60, 140, 575, 610, 755, 890, 1185, 1265, 1370, 1530, 1675
- dâden
  610
- daġ
  80, 120, 370, 560, 850, 1630, 2000
- daġınıķ
  120
- daha
  20, 165, 180, 195, 210, 265, 330, 355, 360, 565, 700, 755, 905, 1265, 1700, 2040

- dâimâ
  70, 105
- dâimî
  1010
- daķîķa
  665, 1760, 2005
- dal
  285, 975
- đalâl
  755
- dâmengîr
  1845
- dâmgâh
  635
- dâmge
  635
- dânâ
  690
- dâne
  600, 102
- dar
  20, 70, 75, 80, 100, 110, 145, 150, 190, 195, 225, 230, 295, 310, 335, 370, 400, 450, 455, 465, 515, 530, 535, 540, 555, 575, 600, 620, 625, 645, 650, 675, 680, 690, 800, 915, 920, 970, 990, 1070, 1095, 1100, 1140, 1230, 1265, 1270, 1300, 1305, 1325, 1340, 1345, 1350, 1385, 1410, 1550, 1570, 1585, 1620, 1650, 1680, 1765, 1770, 1780, 1795, 1830, 1855, 1890, 1900, 1910, 1930, 1990, 2005, 2040, 2080, 2090, 2100
- dâr
  15, 150, 170, 260, 265, 315, 565, 575, 710, 725, 1330, 1610, 2060

- dârâ

  150, 170, 260, 265
- Dârâb

  150
- darb

  465
- đarb

  495
- darlıķ

  650
- dârü's

  1330
- dâver

  1675
- dayan-

  965
- de

  5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 80, 85, 90, 95, 100, 105, 110, 115, 125, 130, 135, 140, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 210, 215, 220, 225, 230, 235, 240, 245, 250, 255, 260, 265, 270, 275, 280, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 320, 325, 330, 335, 340, 345, 350, 355, 360, 365, 370, 375, 380, 385, 390, 395, 405, 410, 415, 420, 425, 430, 435, 440, 445, 450, 455, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 490, 495, 505, 510, 515, 520, 525, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 565, 570, 575, 580, 585, 590, 595, 600, 605, 610, 615, 620, 625, 630, 635, 640, 645, 650, 655, 660, 665, 670, 675, 680, 685, 690, 695, 700, 705, 710, 715, 720, 725, 735, 740, 745, 750, 755, 760, 765, 770, 775, 780, 790, 795, 800, 805, 815, 820, 825, 830, 835, 840, 845, 850, 855, 860, 865, 870, 875, 880, 885, 890, 895, 900, 905, 910, 915, 920, 925, 930, 935, 945, 950, 955, 960, 965, 970, 975, 980, 985, 990, 995, 1000, 1005, 1010, 1015, 1020, 1025, 1030,

1035, 1040, 1045, 1050, 1055, 1060, 1070, 1075, 1080, 1085, 1090, 1095, 1100, 1105, 1110, 1115, 1120, 1125, 1130, 1140, 1145, 1150, 1155, 1160, 1165, 1170, 1175, 1180, 1185, 1190, 1195, 1200, 1205, 1210, 1215, 1225, 1230, 1235, 1240, 1250, 1255, 1260, 1265, 1270, 1275, 1280, 1285, 1295, 1300, 1305, 1310, 1315, 1320, 1325, 1330, 1335, 1340, 1345, 1350, 1355, 1360, 1365, 1370, 1375, 1380, 1385, 1390, 1395, 1400, 1405, 1410, 1415, 1420, 1425, 1430, 1435, 1440, 1445, 1450, 1455, 1460, 1465, 1470, 1475, 1480, 1485, 1490, 1495, 1500, 1505, 1510, 1515, 1520, 1525, 1530, 1535, 1540, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1575, 1580, 1585, 1590, 1595, 1600, 1605, 1610, 1615, 1620, 1625, 1630, 1635, 1640, 1645, 1650, 1655, 1660, 1665, 1670, 1675, 1680, 1685, 1690, 1695, 1700, 1705, 1710, 1715, 1720, 1725, 1730, 1735, 1740, 1745, 1750, 1755, 1760, 1765, 1770, 1775, 1780, 1785, 1790, 1795, 1800, 1805, 1810, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835, 1840, 1845, 1850, 1855, 1860, 1865, 1870, 1875, 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1915, 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015, 2020, 2025, 2030, 2035, 2040, 2045, 2050, 2055, 2060, 2065, 2070, 2075, 2080, 2085, 2090, 2095, 2100, 2105, 2110, 2115, 2120, 2125

- de-
  895, 1620, 1635, 1710
- def
  315, 365, 380, 675, 680, 685, 795, 1060, 1160, 1440, 1595, 1840, 1945, 1950, 2015, 2055
- def'
  315, 365, 380, 675, 680, 685, 1160, 1440, 1840
- def'a
  315, 380, 675, 680, 685, 1440, 1840
- defter
  795, 1060, 1945, 1950, 2015

- degil

  90, 200, 215, 220, 230, 235, 310, 320, 325, 330, 355, 370, 375, 380, 395, 430, 455, 565, 575, 585, 590, 630, 675, 715, 750, 775, 795, 820, 835, 840, 850, 860, 890, 895, 905, 920, 935, 960, 980, 985, 990, 1000, 1010, 1045, 1100, 1105, 1110, 1115, 1130, 1140, 1150, 1185, 1195, 1200, 1225, 1260, 1295, 1320, 1365, 1375, 1385, 1395, 1400, 1405, 1410, 1415, 1420, 1470, 1475, 1480, 1485, 1490, 1495, 1510, 1525, 1575, 1580, 1615, 1620, 1625, 1655, 1700, 1705, 1715, 1720, 1740, 1785, 1810, 1825, 1860, 1865, 1870, 1880, 1890, 1895, 1925, 1990, 2020, 2100, 2125
- degillik

  325
- dehâ

  1580
- đehhâķ

  145
- dehr

  305, 815, 1695
- deht

  115
- delâlet

  65, 320, 330, 335, 540
- delîl

  690
- deñiz

  95, 100, 1595
- derc

  215
- derd

550, 610, 615, 1080, 1160, 1200, 1375, 1500, 1505, 1545, 1600, 1655, 1700, 1840, 1955, 1970, 1975

- derdmân
  615
- derece
  155, 195, 245, 310, 650, 895, 1365, 1435, 1450, 1550, 1710
- dergâh
  580, 760, 1800
- dermân
  615, 175
- ders
  80, 440, 655, 755, 885, 1320, 1345, 1375, 1780, 1945, 2075
- dert
  615
- derviş
  260, 725, 995, 1215, 1315, 1680, 1785, 1980
- deryâ
  790, 850, 1625, 1765, 1795, 1930
- dest
  115, 610, 2120
- destâr
  2120
- dev
  5, 35, 40, 130, 245, 460, 465, 560, 595, 610, 615, 670, 685, 705, 710, 725, 890, 955, 1010, 1160, 1185, 1405, 1410, 1435, 1455, 1480, 1500, 1535, 1675, 1700, 1750, 1890, 1955, 1990, 2015
- devâ
  245, 560, 610, 615, 685, 1160, 1500, 1700, 1750
- devam
  35, 705, 725

- devlet

  5, 40, 460, 670, 1185, 1405, 1410, 1435, 1455, 1675
- devletli

  1675
- devr

  130, 465, 595, 710, 890, 1010, 1955, 1990, 2015
- devrân

  1955
- deyim

  600, 620, 630, 640, 1100, 1810, 1885
- dibâçe

  680
- diger

  85, 485, 875, 880, 915, 1135, 1525, 1610, 1690, 1785, 1825
- diķķat

  1410, 1765
- dil

  50, 200, 265, 270, 455, 495, 690, 695, 725, 875, 1190, 1335, 1450, 1490, 1505, 1670, 1675, 1690, 1785, 1840, 1880, 1890, 1905, 1925, 1945, 2060
- dilber

  270, 455, 495, 1190, 1490, 1505, 1785, 1880, 1925
- dildâr

  2060
- dimaġ

  785, 1175, 1895
- din

  65, 125, 295, 610, 680, 735, 765, 780, 945, 1190, 1455, 1460, 1495, 1500, 1515, 1550, 1560, 1575, 1625, 1940, 1955, 1965, 1975, 2020
- dînî

1520

- dîv

  5, 10, 50, 400, 580, 1050, 1615, 1620, 2070
- dîvân

  5, 10, 50, 400, 580, 1050, 1615, 1620
- dîvâne

  400, 1050, 1615
- diyar

  45
- diyet

  1215
- diz-

  370
- doġ-

  485
- doġan

  2045
- doġru

  570, 1175, 1775, 1965
- doġruluķ

  1775
- doķun-

  360
- dolu

  150, 785, 865, 1080
- doñluķ

  720
- dost

125, 245, 255, 260, 365, 385, 425, 480, 490, 510, 595, 600, 605, 610, 615, 780, 840, 845, 1215, 1285, 1690, 1745, 1815, 1820, 1900, 1905, 1930, 1970, 2005

- dostluķ

  385, 1820, 2005
- dostsuz

  780, 1930, 1970
- doy-

  80
- doydur-

  225
- dök-

  690
- dön-

  420, 595, 1085
- döndür-

  1230
- dönme

  595, 1085
- dönüş

  1500
- dört

  140, 210, 215, 535, 1235, 1240, 1260, 1530
- dörtünçü

  140
- du'â

  415, 1565, 1725, 1820, 1945, 2035
- dudaķ

  360, 525, 1995
- dul

50, 225, 645, 895, 1245, 1430, 1450

- dûn

  865, 870, 1770, 2025, 2040
- durġunluķ

  720
- duvar

  635, 199
- dükkan

  1290
- dünyâ

  885, 985, 1030, 1280, 1310, 1540, 1770
- dünyelik

  890
- dürre

  1255
- dürûġ

  1535
- dürüst

  485, 645, 765, 935, 1715, 2090
- dürüstlük

  485
- düş

  25, 70, 145, 260, 425, 695, 840, 935, 1000, 1005, 1520, 1530, 1535, 1540, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1575, 1580, 1625, 1660, 1845, 1950
- düş-

  695
- düşkünlük

  1625
- düşman

260, 195

- düşmanlıķ

  1950

- düşmen

  425, 840, 1000, 1005, 1660

- düz-

  1955

-E-

- ebâ
  5, 55, 60, 80, 560, 975, 1200, 1240, 1245, 1300, 1335, 1565, 1645, 1695
- ebced
  735
- ebdeş
  275, 395, 1380, 1820, 1970
- ebdeşlik
  1820
- ebed
  80, 560, 750, 1100, 1540, 2005
- ebedî
  2005
- ebediyye
  1540
- ebrû
  1690
- ebû
  1245, 1250, 1405, 1860
- ebu'l
  195, 365, 415, 720
- ecel
  155, 775, 965
- ecrâm
  710
- edâ
  290, 505, 600, 710, 725, 750, 1265, 1470, 1650, 1805, 1820, 1850, 1885, 2090

- ede

  5, 15, 20, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 85, 100, 105, 115, 125, 130, 135, 140, 145, 155, 160, 170, 180, 210, 215, 220, 225, 245, 250, 270, 280, 285, 290, 300, 305, 320, 325, 330, 335, 340, 345, 350, 360, 370, 385, 395, 405, 415, 420, 425, 440, 465, 475, 480, 510, 540, 545, 550, 555, 560, 570, 575, 600, 620, 625, 630, 640, 645, 650, 655, 660, 675, 680, 685, 705, 710, 720, 745, 750, 755, 760, 770, 795, 800, 825, 835, 840, 855, 865, 875, 880, 885, 890, 895, 900, 910, 920, 950, 955, 960, 970, 980, 985, 995, 1005, 1010, 1020, 1035, 1040, 1060, 1075, 1080, 1090, 1095, 1100, 1155, 1160, 1170, 1180, 1185, 1200, 1210, 1215, 1225, 1235, 1240, 1250, 1255, 1265, 1300, 1310, 1320, 1335, 1345, 1375, 1395, 1400, 1410, 1415, 1420, 1425, 1435, 1450, 1455, 1465, 1470, 1480, 1500, 1510, 1515, 1525, 1535, 1545, 1550, 1560, 1565, 1570, 1595, 1600, 1605, 1610, 1615, 1630, 1635, 1640, 1650, 1665, 1680, 1685, 1690, 1695, 1700, 1705, 1710, 1715, 1735, 1740, 1750, 1795, 1805, 1810, 1815, 1820, 1825, 1835, 1860, 1865, 1870, 1885, 1900, 1920, 1940, 1950, 1955, 1970, 1975, 1985, 1990, 2020, 2055, 2060, 2080, 2100, 2105, 2125
- edeb

  5, 15, 20, 60, 140, 385, 970, 1080, 1550, 1565, 1630, 1650, 1810, 1860, 1865
- edebî

  20
- edebiyât

  5, 15, 140, 1550, 1565
- edep

  5, 360, 750, 755, 760, 865
- edepli

  360
- edepsizlik

  760, 865

- edîp
  15
- edüvçi
  470
- efendi
  1200, 1375
- efkâr
  40
- efsâne
  255, 1640, 2055
- efsûn
  255
- efzûn
  310
- eger
  85, 235, 245, 265, 300, 395, 400, 425, 430, 435, 440, 450, 455, 460, 495, 500, 590, 610, 750, 850, 880, 945, 965, 1000, 1030, 1035, 1120, 1130, 1180, 1215, 1235, 1275, 1325, 1390, 1475, 1495, 1505, 1510, 1610, 1630, 1640, 1650, 1695, 1715, 1790, 1800, 1815, 1820, 1835, 1840, 1855, 1865, 1875, 1885, 1900, 1935, 1945, 1960, 2000, 2010, 2020, 2025, 2030, 2040, 2055, 2060, 2065, 2080, 2100, 2110, 2115, 2125
- egerçi
  1510, 21
- egil-
  1785
- eginçi
  1160
- eĥâdiŝ
  190

- ehemmiyet

  60, 225, 555, 1340, 1580
- ehemmiyetli

  60, 225
- ehil

  2045
- ehl

  45, 50, 55, 200, 295, 375, 385, 550, 680, 805, 870, 915, 950, 1015, 1040, 1375, 1385, 1470, 1490, 1560, 1570, 1800, 1815, 1840, 1985, 2075, 2085
- ehliyyet

  55
- ehrimen

  1535
- ek-

  820, 930, 1615
- eken

  15, 640, 1745
- ekiyet

  705
- ekmek

  530
- ekŝer

  5, 45, 375, 710, 870
- ekŝerî

  45, 375, 710
- ekŝeriyâ

  870
- el

10, 15, 25, 30, 35, 40, 45, 55, 65, 70, 75, 80, 90, 115, 125, 130, 135, 145, 150, 155, 160, 170, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 210, 215, 220, 225, 230, 235, 245, 255, 260, 270, 275, 285, 290, 300, 305, 310, 315, 320, 330, 335, 345, 350, 355, 360, 365, 370, 375, 380, 385, 390, 395, 400, 405, 410, 435, 440, 445, 450, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 490, 495, 505, 510, 520, 530, 540, 545, 550, 555, 560, 565, 570, 575, 580, 590, 595, 600, 610, 615, 630, 640, 645, 660, 665, 670, 680, 690, 700, 705, 710, 720, 725, 730, 755, 765, 770, 775, 795, 800, 805, 810, 835, 850, 860, 865, 880, 885, 890, 895, 900, 905, 910, 915, 920, 925, 930, 940, 945, 955, 960, 965, 970, 975, 980, 985, 990, 995, 1005, 1010, 1015, 1020, 1025, 1030, 1035, 1040, 1045, 1050, 1060, 1075, 1085, 1095, 1105, 1110, 1115, 1125, 1140, 1145, 1155, 1165, 1170, 1180, 1190, 1205, 1210, 1215, 1220, 1230, 1240, 1245, 1250, 1255, 1260, 1265, 1275, 1280, 1295, 1305, 1310, 1315, 1320, 1330, 1335, 1340, 1350, 1355, 1360, 1365, 1380, 1385, 1395, 1400, 1405, 1410, 1415, 1420, 1425, 1430, 1435, 1445, 1450, 1460, 1465, 1470, 1480, 1490, 1505, 1525, 1530, 1535, 1540, 1545, 1555, 1565, 1570, 1575, 1580, 1585, 1590, 1595, 1600, 1605, 1615, 1620, 1625, 1635, 1640, 1650, 1665, 1675, 1680, 1685, 1690, 1695, 1700, 1710, 1715, 1720, 1725, 1740, 1745, 1750, 1755, 1760, 1765, 1770, 1775, 1780, 1790, 1800, 1805, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835, 1840, 1845, 1855, 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1915, 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1970, 1975, 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2020, 2025, 2030, 2035, 2040, 2045, 2050, 2055, 2060, 2065, 2070, 2075, 2080, 2085, 2095, 2115, 2120, 2125

- el'divânî

  1575

- elbette

  125, 155, 180, 215, 230, 310, 320, 345, 540, 550, 755, 905, 1005, 1125, 1230, 1415, 1580, 1745, 1925, 1970

- elek

160, 375, 865, 900, 925, 930, 1170, 1430, 1535, 1950

- elem

  235, 255
- elest

  530, 765
- elet-

  965
- elĥamdülillah

  25
- elif

  75, 90, 210, 975
- elifbâ

  75, 21
- Ellüzûmiyyât

  195
- eltâf

  1035
- emel

  230, 615, 645, 775, 1435, 1635
- emîn

  185, 780, 1035, 1300, 1460
- emniyet

  2055
- emr

  25, 85, 150, 185, 1045, 1520
- eñ

  5, 10, 15, 25, 30, 45, 50, 55, 60, 65, 75, 90, 95, 100, 105, 140, 160, 185, 210, 235, 245, 265, 300, 370, 380, 430, 440, 455, 505, 520, 560, 600, 625, 650, 675, 680, 685, 690, 695, 715, 915, 935, 940, 950, 965, 1115, 1175, 1180, 1210, 1215, 1230, 1235, 1275, 1280, 1285, 1295,

1325, 1415, 1420, 1425, 1450, 1455, 1490, 1520, 1540, 1550, 1590, 1595, 1620, 1630, 1635, 1645, 1650, 1675, 1695, 1785, 1795, 1800, 1805, 1820, 1865, 1875, 1935, 1940, 1960, 1995, 2030, 2040, 2115

- enbiyâ
  350
- ene'l
  180
- enśar
  720
- eñse
  505
- Enver
  5
- er
  5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 80, 85, 90, 95, 100, 105, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 210, 215, 220, 225, 230, 235, 240, 245, 250, 255, 260, 265, 270, 275, 280, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 320, 325, 330, 335, 340, 345, 350, 355, 360, 365, 370, 375, 380, 385, 390, 395, 400, 405, 410, 415, 420, 425, 430, 435, 440, 445, 450, 455, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 490, 495, 500, 505, 510, 515, 520, 525, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 565, 570, 575, 580, 585, 590, 595, 600, 605, 610, 615, 620, 625, 630, 635, 640, 645, 650, 655, 660, 665, 670, 675, 680, 685, 690, 695, 700, 705, 710, 720, 725, 730, 735, 740, 745, 750, 755, 760, 765, 775, 780, 785, 790, 795, 800, 805, 810, 825, 830, 835, 840, 845, 850, 855, 860, 865, 870, 875, 880, 885, 890, 895, 900, 905, 910, 915, 920, 925, 930, 935, 940, 945, 950, 955, 960, 965, 970, 975, 980, 985, 990, 995, 1000, 1005, 1010, 1020, 1025, 1030, 1035, 1040, 1045, 1050, 1055, 1060, 1065, 1070, 1075, 1080, 1085, 1090, 1095, 1100, 1105, 1110, 1115, 1120, 1125, 1130, 1135, 1145, 1150, 1155, 1160, 1165, 1170, 1175, 1180, 1185, 1190, 1195, 1200,

1205, 1210, 1215, 1220, 1230, 1235, 1240, 1245, 1250, 1255, 1260, 1265, 1275, 1285, 1295, 1300, 1310, 1315, 1320, 1325, 1330, 1335, 1340, 1345, 1350, 1355, 1360, 1365, 1370, 1375, 1380, 1385, 1390, 1395, 1400, 1405, 1410, 1415, 1420, 1425, 1430, 1435, 1440, 1445, 1450, 1455, 1460, 1465, 1470, 1475, 1480, 1485, 1490, 1495, 1500, 1505, 1510, 1515, 1520, 1525, 1530, 1535, 1540, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1575, 1580, 1585, 1590, 1595, 1600, 1605, 1610, 1615, 1620, 1625, 1630, 1635, 1640, 1645, 1650, 1655, 1660, 1665, 1670, 1675, 1680, 1685, 1690, 1695, 1700, 1705, 1710, 1715, 1720, 1725, 1730, 1735, 1740, 1745, 1750, 1755, 1760, 1765, 1770, 1775, 1780, 1785, 1790, 1795, 1800, 1805, 1810, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835, 1840, 1845, 1850, 1855, 1860, 1865, 1870, 1875, 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1915, 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015, 2020, 2025, 2030, 2035, 2040, 2045, 2050, 2055, 2060, 2065, 2070, 2075, 2080, 2085, 2090, 2095, 2100, 2105, 2110, 2115, 2120, 2125

- er-

  205, 545, 805, 1005, 1450
- erbâb

  885, 1535, 1715, 1890
- erdi

  200, 275, 375, 475, 565, 595, 610, 620, 630, 660, 670, 760, 800, 845, 850, 975, 1080, 1160, 1375, 1450, 1500, 1505, 1545, 1600, 1605, 1700, 1890, 1915, 1955, 1970, 1975
- erġuvân

  455
- erinçek

  220
- eriş-

  1125, 1175, 1235, 1470, 1945, 1830

- eriştir-
  700
- erlik
  130, 1485, 1490, 1700
- ertege
  1215, 1595
- esâret
  890
- esas
  1420
- esâtır
  150
- esatîr
  145
- esbâb
  325
- esedî
  1575
- esen
  285, 1575
- eŝer
  70, 175, 910, 1005, 1065, 1335, 1340, 1380, 1965, 1985, 2060
- eshâb
  1290
- esîr
  310, 435, 625, 1365
- eski
  15, 155, 660, 710, 890, 915, 1160, 1480, 1520, 1585
- esmâ
  235, 910, 920

- esrâr

  75, 80, 155, 165, 180, 185, 200, 205, 305, 575, 925, 1040, 1345, 1360, 1395, 1495, 1620, 1935
- esrik

  130, 600, 760, 950, 1280, 2005
- esriklik

  600
- eş

  5, 15, 45, 55, 60, 70, 80, 130, 140, 155, 165, 230, 275, 300, 305, 395, 405, 435, 445, 465, 475, 495, 500, 530, 535, 540, 555, 595, 650, 670, 680, 690, 720, 765, 795, 820, 830, 885, 945, 1040, 1075, 1090, 1245, 1255, 1285, 1300, 1325, 1360, 1380, 1385, 1425, 1430, 1435, 1505, 1520, 1530, 1535, 1540, 1545, 1560, 1615, 1625, 1675, 1800, 1820, 1830, 1970, 1995, 2020, 2025, 2065, 2085, 2105
- eş'âr

  795
- eşek

  1675
- eşik

  1800
- eşkâl

  55, 1615
- eşyâ

  830, 1545
- et-

  5, 50, 235, 335, 340, 475, 495, 535, 550, 710, 830, 875, 880, 895, 920, 945, 950, 995, 1070, 1085, 1330, 1425, 1445, 1455, 1540
- eṭrâf

  145, 1110, 1875
- ev

5, 25, 35, 40, 50, 55, 60, 70, 80, 85, 130, 160, 165, 170, 200, 210, 225, 230, 235, 245, 290, 295, 310, 340, 345, 355, 360, 380, 410, 435, 440, 445, 450, 460, 465, 470, 485, 490, 545, 550, 560, 570, 580, 585, 595, 605, 610, 615, 620, 645, 655, 670, 685, 690, 700, 705, 710, 720, 725, 735, 740, 750, 760, 780, 790, 795, 810, 820, 825, 835, 850, 870, 875, 880, 885, 890, 910, 920, 925, 930, 955, 960, 980, 995, 1000, 1010, 1055, 1065, 1090, 1095, 1105, 1110, 1130, 1135, 1160, 1180, 1185, 1190, 1270, 1315, 1320, 1330, 1350, 1405, 1410, 1420, 1425, 1435, 1440, 1455, 1465, 1470, 1475, 1480, 1485, 1490, 1500, 1505, 1510, 1535, 1560, 1565, 1595, 1620, 1625, 1635, 1640, 1675, 1685, 1700, 1710, 1740, 1750, 1765, 1775, 1795, 1800, 1855, 1870, 1885, 1890, 1895, 1905, 1930, 1945, 1955, 1965, 1990, 1995, 2015, 2035, 2045, 2075, 2080, 2105, 2125

- evcik
  1895
- evham
  1440
- evśâf
  795, 820, 1710
- evvel
  25, 170, 210, 225, 235, 440, 490, 700, 885, 1350, 1420, 1425, 1765, 1995
- evvelgi
  170, 210, 490, 1350, 1420
- ey
  5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 45, 50, 60, 65, 70, 85, 90, 115, 125, 140, 145, 150, 160, 165, 175, 185, 190, 195, 200, 205, 220, 235, 240, 245, 250, 255, 260, 265, 275, 280, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 325, 330, 335, 340, 345, 360, 365, 370, 375, 385, 395, 400, 405, 410, 415, 420, 425, 435, 440, 445, 455, 460, 465, 470, 485, 490, 495, 510, 535, 540, 550, 555, 565, 570, 575, 585, 590, 595, 600, 605, 610, 615, 620,

630, 635, 640, 655, 660, 665, 675, 690, 695, 700, 705, 710, 725, 735, 740, 745, 750, 755, 770, 780, 805, 810, 820, 830, 845, 850, 855, 860, 865, 880, 910, 920, 925, 930, 940, 955, 960, 965, 970, 990, 995, 1005, 1015, 1020, 1025, 1030, 1035, 1040, 1050, 1060, 1075, 1095, 1100, 1105, 1110, 1115, 1120, 1125, 1130, 1145, 1155, 1165, 1170, 1175, 1180, 1185, 1190, 1195, 1200, 1215, 1220, 1225, 1230, 1240, 1255, 1275, 1280, 1285, 1295, 1300, 1315, 1320, 1325, 1345, 1350, 1355, 1360, 1370, 1375, 1380, 1410, 1420, 1425, 1430, 1440, 1450, 1455, 1465, 1470, 1485, 1490, 1495, 1500, 1505, 1510, 1515, 1520, 1525, 1530, 1535, 1540, 1550, 1560, 1565, 1570, 1575, 1585, 1590, 1595, 1600, 1610, 1620, 1625, 1630, 1635, 1640, 1650, 1655, 1660, 1665, 1670, 1675, 1680, 1685, 1695, 1710, 1725, 1730, 1740, 1750, 1755, 1760, 1775, 1785, 1790, 1800, 1810, 1820, 1830, 1835, 1840, 1855, 1865, 1870, 1875, 1880, 1885, 1895, 1900, 1905, 1915, 1925, 1930, 1940, 1945, 1960, 1970, 1975, 1980, 1985, 2015, 2025, 2035, 2040, 2050, 2055, 2060, 2065, 2070, 2075, 2095, 2100, 2105, 2115, 2120, 2125

- eyd-
  1685
- eyle-
  2025
- eynlik
  300
- əytevir
  1685
- eyyâm
  2015
- ezel
  550, 600, 945, 965, 1015, 1025, 1045, 1395, 1400, 1595, 1710, 1855, 2005, 2050
- ezelî 945

-F-

- fâ
  5, 10, 20, 50, 65, 85, 110, 115, 140, 145, 150, 165, 170, 175, 230, 255, 275, 290, 340, 345, 370, 390, 400, 410, 420, 440, 465, 485, 490, 495, 505, 520, 575, 635, 655, 670, 675, 715, 750, 765, 770, 775, 810, 825, 855, 885, 910, 960, 970, 995, 1000, 1030, 1050, 1110, 1215, 1235, 1240, 1305, 1320, 1325, 1350, 1355, 1360, 1375, 1380, 1420, 1425, 1435, 1455, 1470, 1505, 1510, 1525, 1545, 1550, 1585, 1610, 1675, 1730, 1755, 1765, 1775, 1780, 1805, 1815, 1820, 1890, 1895, 1950, 2035, 2040, 2110
- fâ'ide
  20, 230, 370, 410, 465, 670, 715, 765, 960, 970, 995, 1050, 1215, 1305, 1360, 1455, 1510, 1765, 1780, 1895, 2035, 2040
- fâ'idelen-
  995
- fâ'idesiz
  1050
- fâ'iż
  410
- faķaŧ
  790
- faķîhi
  800
- faķîr
  260, 270, 430, 850, 860, 970, 1415
- faķîrlik
  860
- fâl
  440, 505

- fânî

  825
- fâriġ

  1030
- farîsî

  1165
- fârisiyye

  140, 145, 150, 165, 170, 175
- farķ

  925, 990, 1195, 1485
- farż

  650, 147
- fâsıķ

  910, 189
- faśıl

  210, 48
- faśl

  1435
- fâş

  255, 161
- fâżıl

  885
- fażîlet

  755, 885, 1445, 1455
- fażl

  715, 870, 895, 1860
- fedâ

  505, 600, 1820, 1885
- fehm

  915, 183

- felek

  160, 375, 865, 900, 925, 930, 1170, 1950
- felekiyye

  160
- felsefe

  920
- fen

  225, 230, 405, 1020, 1200, 1205, 1275, 1375, 1530, 1820, 2105
- fenâ

  1020, 1275
- fenni

  225, 23
- ferişte

  515, 630, 1105, 1560, 1675, 1685, 1820, 1890, 1975
- fermân

  125, 595
- feryâd

  95, 655, 1200, 1235, 1945, 2055
- feśâĥat

  1120
- fetĥ

  70, 85, 110, 140, 285, 400, 475, 1265
- fetĥa

  110
- fetĥı

  85, 14
- fetvâ

  800, 1975
- fevâ'id

  995

- fevâĥiş
  1000
- fevķa'l
  160, 31
- fevķa'lâde
  310
- feyekûn
  220
- feylosof
  195, 365
- feyż
  1360, 1610, 1915, 2105
- feżâ
  710, 955, 1450
- feżâ'il
  1450
- fıķhiyye
  685
- fırśat
  255, 445, 465, 1150, 1755
- fısķ
  910
- fıŧrat
  40
- fî
  65, 135, 235, 265, 270, 275, 410, 555, 770, 835, 1025, 1240, 1245, 1265, 1465, 1625, 1635, 1845, 2015, 2020, 2070
- fi'l
  185, 575, 620, 810, 1410
- fikir

50, 550, 700, 1655, 1750, 1870

- fikret-

  1040
- fikrinçe

  870, 1335
- fikriyye

  60
- fil

  90, 175, 190, 1495, 1830
- filan

  1830
- firâk

  1155
- firdevs

  955, 148
- Firdevsî

  1480
- fitne

  1440, 1490, 1720
- foķs

  1600
- fotoġrafiya

  1400
- fransevî
- 85
- fuĥş

  350, 355
- fuķaĥâ

  1420
- fürûġ

110

- fürûş

675, 1505, 1760, 2030

- fürûşluķ

675

fütûĥat

- 680

-G-

- ġađap

  625
- ġaffâr

  1585
- ġâfil

  90, 190, 1495
- ġaflet

  640, 1185, 1755, 1895
- ġafûr

  925
- gâh

  445, 580, 590, 635, 760, 1290, 1355, 1800, 1810, 1990
- ġâib

  105, 12
- ġalaŧ

  85, 1375
- ġalebe

  320, 340, 345, 480, 725, 1540
- ġâlib

  55, 110, 310, 590
- ġalibâ

  50, 890, 945, 2080
- ġam

  250, 450, 460, 470, 645, 650, 660, 670, 675, 735, 765, 855, 905, 1030, 1080, 1160, 1300, 1535, 1540, 1575, 1585, 1630, 1740, 1760, 1765, 1805, 1855, 1975, 1995, 2025, 2060, 2085, 2095, 2100, 2110
- ġamlan-

  1300, 1805

- ġamlı 460
- ġamsız
  765, 855
- ġamze
  470
- ġanî
  445, 865, 905, 955
- ġanîmet
  445, 905, 955
- ġaniyye
  45
- ġarâ'ib
  1100
- ġarâbet
  160
- ġaraż
  370, 745, 805
- ġarîb
  160, 390, 445, 450, 460, 1385
- ġarz
  120
- ġayb
  155, 630, 1095, 1495, 1680, 1700, 1805, 1810, 1975, 2005
- ġaybî
  155
- ġâye
  55, 160, 175, 185, 225, 555, 790, 860, 955, 1085, 1410, 1440
- gâyet
  1580
- ġayret

270, 13

- ġayrı

  390, 1325

- ġazâ

  1005

- ġazel

  370, 725, 730, 770

- gece

  205, 395, 630

- geç-
- gedâ

  750, 1650, 1805, 2090

- gedâlıķ

  1650

- gedây

  1805

- gel-

  15, 980, 1540

- gelin

  320, 1915

- gerçi

  150, 510, 515, 615, 865, 1165, 1510, 2100

- gerek 20, 135, 160, 165, 170, 175, 505, 520, 1135, 1180, 1355, 1370, 1390, 1465, 1515, 1520, 1590, 2060, 2080, 2105
- gerek-

  2105

- getir-

  640, 760

- gevher

  620, 850, 1055, 1065, 1765, 1795, 2105

- geydir-
  125
- geyik
  1130
- gez-
  2040
- ġıda
  55
- ġınâ
  690, 860, 1445
- gibi
  25, 30, 35, 40, 55, 65, 70, 90, 160, 175, 180, 205, 270, 295, 300, 310, 315, 320, 325, 435, 455, 460, 470, 520, 555, 560, 580, 600, 610, 665, 685, 690, 700, 720, 745, 755, 790, 805, 810, 825, 835, 840, 910, 915, 990, 995, 1025, 1105, 1110, 1115, 1125, 1130, 1135, 1145, 1150, 1200, 1220, 1235, 1265, 1300, 1315, 1330, 1365, 1405, 1415, 1425, 1445, 1465, 1470, 1490, 1510, 1525, 1540, 1545, 1560, 1565, 1580, 1585, 1615, 1640, 1695, 1770, 1780, 1790, 1795, 1805, 1825, 1855, 1865, 1870, 1875, 1955, 1960, 1965, 2030, 2045, 2075, 2105, 2120, 2125
- gine
  10, 220, 350, 385, 505, 715, 800, 865, 1090, 1270, 1295, 1340, 1365, 1425, 1545, 1560, 1800
- gir-
- girdâb
  95, 1845
- girezden
  1165
- giriftâr
  1975

- girre

  1165
- girye

  565
- git-
- giy-
- giyim

  2045
- gizlen-
- gizli

  255
- ġonça

  1940, 2075
- gök

  280, 285, 395, 410, 620, 790, 955, 1075, 1080, 1105, 1455, 1460, 1500, 1610, 1630, 1920, 2000, 2050
- göl
- gömül-
- gönder-
- göñül

  70, 75, 125, 255, 400, 405, 430, 445, 485, 490, 495, 505, 570, 595, 655, 660, 675, 695, 770, 790, 855, 950, 1065, 1130, 1145, 1160, 1220, 1235, 1295, 1310, 1320, 1355, 1375, 1380, 1465, 1495, 1520, 1590, 1595, 1600, 1625, 1630, 1665, 1695, 1715, 1740, 1765, 1805, 1820, 1835, 1855, 1890, 1920, 1925, 1930, 1955, 1960, 1970, 2035, 2040, 2055, 2060, 2100, 2120
- göñülçe

  660
- göñüllü

  1920

- gõñülsüz

  655, 16
- göre

  55, 100, 150, 160, 165, 185, 205, 210, 215, 285, 310, 335, 340, 350, 670, 685, 740, 885, 1145, 1240, 1400, 1420, 1425, 1435, 1525, 1530, 1540, 1550, 1560, 1565, 1575, 1580, 1645, 1725
- görün-

  815, 1095, 1580, 1590
- görünüş

  380, 159
- görüv

  315
- göster-

  755, 845, 875, 900, 1030, 1035
- gösteriş

  1665
- götür-

  395, 615
- göz

  20, 130, 135, 325, 385, 430, 435, 470, 480, 525, 610, 740, 745, 780, 790, 835, 935, 955, 980, 1060, 1080, 1095, 1110, 1145, 1210, 1225, 1265, 1270, 1275, 1280, 1375, 1505, 1510, 1630, 1645, 1660, 1665, 1700, 1735, 1745, 1760, 1780, 1830, 1845, 1950, 1960, 2000, 2030, 2050, 2060, 2085
- gözçi

  1760
- gözlü

  385
- gözyaşı

  480

- ġubâr

  1645
- ġulâmî

  1500
- gûniye

  1105
- gûy

  30, 40, 150, 175, 205, 215, 520, 775, 875, 885, 1570, 1730
- gûyâ

  30, 40, 150, 175, 205, 215, 775, 875, 885, 1570
- güç

  480
- gül

  135, 300, 435, 455, 475, 525, 655, 660, 665, 770, 795, 850, 940, 975, 1040, 1045, 1060, 1175, 1275, 1300, 1380, 1520, 1605, 1640, 1745, 1755, 1775, 1780, 1800, 1830, 1880, 1940, 1960, 1965, 2015, 2075
- gül-

  1060
- gülme

  525, 655
- gülşen

  1380
- gümân

  545, 860, 1525, 1750, 1985
- gümrâh

  570, 2115
- gümüş

  250, 810, 895, 2010, 2050
- gün

245, 250, 255, 305, 310, 355, 380, 445, 500, 515, 530, 590, 595, 600, 625, 660, 665, 690, 750, 860, 885, 900, 935, 940, 965, 970, 975, 980, 985, 990, 995, 1010, 1015, 1055, 1080, 1130, 1145, 1155, 1185, 1215, 1220, 1290, 1300, 1320, 1325, 1335, 1350, 1375, 1455, 1540, 1605, 1610, 1670, 1675, 1725, 1740, 1790, 1835, 1865, 1870, 1880, 1910, 1945, 1985, 1990, 2070, 2095

- günâh
  500, 515, 1015, 1145, 1610, 1725
- günahlı
  1740, 1945
- günahsız
  1220
- günbedi
  1080
- günç
  1185
- gündeş
  885
- gündüz
  1835, 187
- güngü
  990
- günkü
  980, 985, 1130, 1215, 1300, 1335, 1605
- günlük
  255, 69
- güşt
  1530
- güştâseb
  1530

- güz

  10, 90, 115, 130, 275, 305, 355, 360, 370, 380, 385, 390, 405, 445, 465, 470, 475, 480, 510, 680, 730, 755, 800, 805, 810, 880, 905, 940, 945, 955, 1105, 1145, 1155, 1215, 1230, 1295, 1305, 1385, 1465, 1470, 1505, 1540, 1585, 1620, 1640, 1665, 1680, 1690, 1695, 1700, 1715, 1725, 1740, 1770, 1780, 1800, 1805, 1830, 1835, 1855, 1880, 1885, 1905, 1910, 1915, 1935, 1950, 1960, 1975, 1990, 2000, 2020, 2040, 2055, 2095
- güzel

  10, 90, 115, 130, 275, 305, 355, 360, 370, 380, 385, 390, 405, 445, 465, 470, 475, 480, 510, 680, 730, 755, 800, 805, 810, 880, 905, 940, 945, 955, 1105, 1145, 1155, 1215, 1230, 1295, 1305, 1385, 1465, 1470, 1505, 1540, 1585, 1620, 1640, 1665, 1680, 1690, 1695, 1700, 1715, 1725, 1740, 1770, 1780, 1800, 1830, 1835, 1855, 1880, 1885, 1905, 1910, 1915, 1935, 1950, 1960, 1975, 1990, 2000, 2020, 2040, 2055, 2095
- güzellik

  115, 355, 405, 1540, 1830, 1835, 2095
- güzelrek

  800, 1725, 1990

-H-

- ħâ'in

  325
- ĥâ'iz

  225
- ħabâiŝ

  270
- ħaber

  70, 150, 165, 175, 180, 185, 190, 200, 240, 250, 260, 335, 565, 575, 600, 1090, 1120, 1395, 1580, 1895, 1925, 1975
- ħaberçi

  335
- ħaberdâr

  565, 575
- ħabersiz

  1895
- ĥabîb

  385, 1195, 1245
- ĥabîr

  370
- ĥabs

  710
- ĥâcât

  1425
- ħâce

  5
- ĥâcet

  280, 305, 840, 845, 850, 1145, 1410, 1415, 1420, 1425, 1435, 2075
- ĥadîŝ

1710

- Ĥâfıž

  5, 50, 55, 105, 250, 275, 295, 370, 375, 395, 410, 425, 440, 455, 460, 475, 495, 505, 525, 590, 610, 655, 660, 665, 695, 705, 720, 730, 750, 770, 790, 810, 830, 840, 860, 880, 930, 940, 965, 1015, 1030, 1040, 1065, 1075, 1110, 1120, 1200, 1235, 1240, 1280, 1285, 1305, 1315, 1350, 1355, 1455, 1465, 1485, 1490, 1505, 1510, 1520, 1585, 1595, 1615, 1625, 1650, 1660, 1665, 1685, 1695, 1735, 1745, 1770, 1795, 1810, 1825, 1835, 1850, 1855, 1865, 1875, 1885, 1895, 1915, 1945, 1965, 1985, 1990, 2015, 2020, 2030, 2040, 2050, 2060, 2075, 2105

- ħâin

  320, 325

- ĥâiz

  555

- ĥaķ

  50, 60, 185, 315, 340, 380, 390, 425, 540, 550, 565, 570, 575, 620, 685, 700, 705, 710, 740, 800, 810, 845, 880, 905, 915, 930, 955, 965, 1020, 1095, 1250, 1305, 1410, 1415, 1570, 1595, 1605, 1615, 1620, 1645, 1650, 1665, 1705, 1720, 1725, 1740, 1745, 1750, 1820, 1910, 1930, 1960, 2045, 2065

- ĥaķâ'iķ

  1620

- hâkeźâ

  210

- ħâkî

  280

- ĥaķîķa

  60, 185, 550, 570, 575, 620, 700, 705, 810, 880, 905, 915, 930, 1410, 1595, 1615, 1620, 1645, 1650, 1665, 1705, 1720, 1725

- ĥaķîķat

60, 550, 570, 700, 705, 880, 905, 915, 930, 1595, 1615, 1620, 1645, 1650, 1665, 1705, 1720, 1725

- ĥaķîķî
  685
- hakîm
  1025
- ĥaķîr
  1745, 1750, 1910, 2045
- ħaķîr
  1880
- ĥaķķ
  315, 340, 390, 425, 540, 710, 800, 845, 955, 1095, 1415, 1570, 1620, 1930, 1960
- ĥaķķıçün
  425, 845
- ĥaķķında
  315, 340, 710, 800, 955, 1095, 1570, 1620, 1930, 1960
- ĥaķķıyyet
  540
- ĥaķta
  565, 965
- ħalaķa'l
  1710
- ħalâś
  985, 1210, 2085
- ĥâle
  690, 147
- ħalef
  1250
- ħalel

1480

- ħâlıķ
  50
- ħâliś
  350, 38
- ĥalķ
  835, 1105, 1995
- ħalķa
  1560
- ĥalķa'i
  1995
- ĥâll
  575
- Ĥallâc
  1610
- ħallâķa'l
  1710
- ĥallik
- ħalvet
  315, 475, 840, 1390
- ħalvetħâne
  1390
- ħam
  1870
- ĥaml
  990, 1425
- Ĥamza
  1245
- ħâne

210, 215, 225, 285, 395, 460, 465, 585, 615, 630, 635, 655, 745, 950, 1020, 1025, 1050, 1175, 1195, 1205, 1280, 1300, 1355, 1360, 1390, 1395, 1465, 1485, 1630, 1650, 1675, 1680, 1685, 1725, 1740, 1860, 1890, 1900, 1945, 1970, 2060, 2065

- ħanek
  100
- ħangâh
  1355
- ħanķa
  1940
- ħanķâh
  1050, 1685
- ħar
  85, 125, 415, 590, 630, 725, 815, 1010, 1020, 1035, 1040, 1265, 1325, 1830, 1835, 1940
- ħarâb
  125, 590, 1010, 1035, 1265, 1830, 1835, 1940
- ĥarâbât
  965
- ħarâblıķ
  125
- ĥarâm
  1000
- ħarâp
  415, 630, 1035
- ħarâplıķ
  1035
- ĥarâret
  1335, 2075
- ĥareket

95, 160, 310, 550, 710, 715, 855, 1085, 1335, 2015

- ĥarem
  1810
- ĥarf
  75, 210, 215, 235, 260, 445, 545, 1910
- ĥarfiyyen
  545
- ĥarfli
  210, 215
- ĥarfü'l
  445
- ħâric
  545
- ĥarîf 2015
- ĥarîś
  1445, 1635
- ħarman
  1020, 1325
- ħarsız
  1040
- Hârût
  435
- ħâś
  475, 945, 1885
- ĥaseb
  1860
- ĥased
  655, 1075, 1730
- ĥâśıl

30, 75, 95, 120, 230, 410, 610, 1275, 1290, 1435, 1695, 1845, 1855, 2030, 2045, 2120, 2125

- ĥâśılsızlık
  1845
- ĥaśr
  710
- ĥasretlen-
  1320
- ĥâśśiyyet
  160, 175
- ħast
  245, 560, 1080, 1315, 1320, 1905
- ĥasta
  460, 1365
- ħasta
  1315, 1905
- ħaste
  560, 1080, 1320
- ħastelik
  560
- ĥâşiye
  335
- ħatâ
  925, 1470, 1490, 1655, 2045
- Ĥatem
  140
- ħâtır
  120, 645
- ĥattâ
  195

- ħâtun

  315, 1425, 1430
- ħaŧâ

  1490, 1505
- ħâŧar

  1395
- ħâŧıra

  1825, 1995
- ħaŧŧ

  710
- hava

  975, 1805
- ĥavâdiŝ

  1105
- ĥavâle

  1690
- ħavâlesiz

  2130
- ħavân

  2120
- ĥavaśś

  165
- ħây

  305, 315, 400
- ĥayâ

  110, 540, 580, 745, 985, 1030, 1295, 1330, 1340, 1345, 1420, 1535, 1565
- ħayal

  1560, 1705, 1775, 1815, 2125
- ħayâlât

170, 175, 1545

- ĥayât

  540, 580, 985, 1030, 1295, 1330, 1340, 1345, 1420, 1565

- ħayır

  910, 1145, 1980

- ħayırlı

  910

- ħayr

  370, 570, 835, 1005, 1500, 1535, 1540, 1550, 1730, 1840

- ĥayrân

  1150, 1955, 1990

- ħayrât

  835

- ĥayret

  75, 80, 455, 865, 2090

- ħayrî

  570

- ĥayvân

  400, 825, 2100

- ĥayvâniye

  825

- ĥayyu'l

  1345

- ħazâ'in

  1005

- ħazân

  1040

- ĥażarmî

  1250

- ħâżır

1545

- ĥâżırlıķ

  55
- ħazîne

  190, 505, 895, 970, 1115, 1150, 1205, 1405, 1680, 1700, 1805, 1915, 1940, 1980
- ĥażret

  115, 365, 375, 415, 680, 720
- hecâ

  210
- heft

  205, 285, 1530, 1565, 1570, 1575
- hekîm

  150, 1955
- helâk

  145
- ħelâl

  245
- ĥelallrek

  670
- hem

  5, 15, 55, 60, 70, 80, 85, 100, 105, 150, 165, 180, 185, 200, 215, 220, 225, 235, 335, 340, 345, 365, 380, 385, 390, 420, 425, 470, 495, 505, 525, 535, 540, 555, 565, 575, 595, 635, 640, 680, 700, 745, 760, 785, 800, 830, 855, 885, 895, 925, 950, 975, 1030, 1050, 1060, 1085, 1100, 1110, 1120, 1135, 1185, 1200, 1210, 1235, 1275, 1285, 1295, 1305, 1335, 1340, 1345, 1370, 1380, 1425, 1440, 1510, 1560, 1580, 1600, 1620, 1625, 1645, 1670, 1675, 1695, 1710, 1735, 1745, 1755, 1815, 1825, 1840, 1860, 1895, 1965, 1990, 2015, 2020, 2025, 2030, 2055, 2060, 2065, 2070, 2080, 2085

- hemân
  80, 2025, 2030
- hemderd
  1840
- hemen
  575, 595, 680, 785, 1285
- hemi
  105, 340, 345
- hemîşe
  1895
- hemme
  5, 105, 150, 165, 180, 185, 200, 215, 220, 225, 235, 425, 535, 540, 565, 700, 760, 830, 895, 950, 1050, 1085, 1110, 1135, 1185, 1200, 1235, 1305, 1335, 1340, 1345, 1425, 1440, 1510, 1560, 1600, 1670, 1675, 1695, 1710, 1755, 1815, 1965, 2015, 2020
- henüz
  1100, 162
- hep
  665, 705, 1640
- her
  10, 15, 25, 40, 50, 55, 60, 70, 95, 170, 175, 190, 210, 220, 225, 230, 280, 315, 365, 430, 475, 480, 500, 515, 525, 540, 580, 585, 600, 620, 635, 640, 675, 685, 700, 720, 735, 755, 765, 775, 780, 850, 855, 860, 870, 895, 910, 945, 975, 1005, 1035, 1050, 1055, 1060, 1065, 1070, 1110, 1120, 1145, 1150, 1170, 1175, 1195, 1220, 1230, 1260, 1265, 1275, 1285, 1325, 1345, 1350, 1355, 1380, 1395, 1405, 1435, 1450, 1475, 1505, 1510, 1515, 1535, 1555, 1560, 1580, 1585, 1590, 1595, 1660, 1705, 1725, 1765, 1770, 1775, 1795, 1800, 1805, 1830, 1840, 1845, 1850, 1855, 1880, 1890, 1895, 1910, 1915, 1930, 1955, 1965, 1975, 1990, 2010, 2020, 2040, 2045, 2050, 2105, 2125

- herkes
  60, 870, 1450, 1725, 1910
- hesâb
  280
- ĥesabsız
  1625
- ĥevâ
  725
- heves
  1090, 1490, 1685, 1870, 1885, 2045
- hevesli
  1685
- hey'et
  880, 1425, 1455
- heyhât
  1320
- heźeyân
  1640
- hezl
  880
- ĥıfž
  1815, 1820, 1825
- ħıl'at
  585
- ħılâf
  545
- ĥırâmân
  2105
- ħırķa
  275, 420, 1025, 1045, 1625, 1740, 1760, 1810, 1905, 2020, 2030

- ĥırś

  190, 220, 225, 1430, 1435
- ħıyânet

  320, 355, 370, 2020
- Ĥıżır
- hibe

  655
- ĥicâb

  415, 790, 1720
- hicr

  440, 2125
- hicran

  2125
- hiç

  40, 130, 240, 305, 320, 520, 555, 570, 585, 700, 710, 880, 905, 995, 1000, 1100, 1135, 1145, 1175, 1200, 1205, 1380, 1390, 1410, 1415, 1495, 1500, 1580, 1585, 1695, 1830, 1895, 1925, 1980, 2035
- hiçbir

  130, 240, 305, 320, 555, 570, 585, 700, 710, 880, 1000, 1100, 1175, 1200, 1205, 1390, 1410, 1415, 1580, 1585, 1830, 1895, 1925, 1980, 2035
- hidâyet

  1225, 208
- ĥiķâye

  580, 1585, 1705, 1715
- hikâyet

  255, 1835, 2125
- ĥikmet

  10, 185, 305, 395, 495, 645, 915, 1005, 1620, 1755
- ĥikmetli

10, 185, 1620

- hilâl

  1145

- hîle

  1170, 21

- ĥilekâr

  295

- ĥimâye
- 1225, 1235, 1430
- Ĥimâyet
- 1225, 1235
- himmet

  15, 220, 255, 510, 590, 620, 980, 1125, 1150, 1280, 1500, 1805, 1910, 2105

- himmetli

  590

- hind

  1525

- ĥiśśe

  675, 134

- ĥissiyât

  830

- hişam

  1250

- hişten

  975

- ĥiŧâb

  885

- ħizmet

  465, 1220, 1305, 1640

- ħoca

  50, 720, 1890
- ħod

  100, 675, 2065
- ħodbîn

  2065
- ħodķâm

  100
- Homeros

  30
- ĥor

  1985
- ħorluķ

  1110
- ħoş

  70, 400, 455, 470, 600, 735, 750, 850, 855, 860, 1105, 1215, 1235, 1300, 1315, 1500, 1520, 1775, 1880, 2020
- ħoşgel-

  600
- Ĥudâ

  755
- ĥudûd

  820
- ĥuķuķ

  620, 895
- ħulķ

  385
- ħulûś

  990, 1195
- ħulyâ

225

- ħumâr

  80, 395
- ħunrîz

  1225
- ĥûr

  315, 325, 965, 1030, 1110, 1635, 1830
- ħurâfât

  775
- ħurde

  1555
- ĥûri

  315, 325, 965, 1030, 1110
- ĥûriye

  315, 325
- ĥurûf

  210
- ĥusûl

  1565
- ĥuśûle

  1655
- ħuśûś

  60, 1430, 1665
- ĥužur

  190
- ĥücre

  785
- hücûm

  1440
- hüd

2045

- ĥükemâ

  160

- ĥükm

  65, 900, 1010, 1200, 1405, 1435, 1460, 1485, 1665

- ĥüküm

  805, 990, 1710

- hüma

  2070

- hümây

  840

- hüner

  510, 930, 1120, 1755, 1850, 1870, 2040, 2100, 2105

- hünersiz

  930

- ĥür

  40, 45, 720, 1115, 1195, 1805, 1815, 2075

- ĥürmet

  1115, 1805, 1815, 2075

- ĥürriyet

  40, 720, 1195

- ĥüsn

  305, 435, 820, 1825, 1905

- hüve

  550, 1345

- hüve'l

  1345

-I-

- ırmaķ

  470, 515
- ırz

  360, 1625
- ıyd

  665
- ıśŧılâh

  1420
- ıŧlâ'ı

  1345
- ıŧlaķ

  175, 185, 525, 735, 825, 975
- ıżŧırâr

  1425

-i-

- ibâdet
  35, 235, 1095, 1100, 1195, 1300, 1710, 1715, 1720, 1735
- ibâdet
  35, 235, 1095, 1100, 1195, 1300, 1710, 1715, 1720, 1735
- ibâret
  75, 205, 1135, 1540, 1620, 1910
- ibret
  800, 1385
- ictimâ'iyye
  890
- iffet
  310
- ilim
  495, 545, 705, 775, 865, 900, 1025, 1030, 1235, 1455, 1515, 1560, 1570, 1830
- ilm
  10, 50, 60, 200, 205, 240, 295, 375, 495, 540, 545, 775, 1010, 1145, 1360, 1455, 1655, 1950, 1960, 2070, 2105
- ilmî
  10
- ilmiyye
  200, 205
- imâret
  1905
- inâyet
  1030, 1230, 1705, 2085
- indi
  1965

- isâ

  1125, 1315, 1365, 1585
- ismet

  305, 310, 320, 330
- iśyân

  355
- iş

  140, 270, 760, 905, 1930, 1940
- işret

  140, 270, 1940
- itidâd

  575
- itimâd

  40
- izzet

  110, 750, 870, 880, 885, 960, 1445
- i'âne

  1455
- i'râz

  1545
- i'tibar

  590, 1080, 1405
- i'tibârlı

  565
- i'tibarsız

  1080
- i'tiķâd

  15, 30, 35, 190, 195, 320, 540, 780, 925, 1580, 1725
- i'tiķat

  780

- i'timâd
  60, 1165, 1570, 1585, 1800
- i'tinâ
  1795
- i'lân
  335
- ibâdet
  35, 235, 1095, 1100, 1195, 1300, 1710, 1715, 1720, 1735
- ibdâ'iyye
  1070
- ibdâl
  1265
- ibn
  680, 825
- ibni
  680
- İbrahim
  1090, 1565, 1570, 1575
- ibtidâ
  30, 45, 50, 60, 1420
- icâb
  415, 790, 1720, 2105
- icâd
  45
- icrâ
  900
- ictihad
  5, 15, 60, 645, 1410, 1550, 1645, 1650
- ictimâ
  875, 880, 890, 1425

- ictimâ'iyye

  880, 890, 1425
- ictinâb

  325, 350, 840
- iç

  40, 55, 100, 130, 160, 180, 185, 195, 240, 255, 260, 270, 275, 295, 305, 320, 355, 385, 390, 400, 430, 440, 465, 470, 475, 520, 525, 555, 570, 580, 585, 595, 605, 635, 640, 645, 650, 655, 670, 700, 710, 720, 730, 740, 800, 810, 830, 855, 865, 880, 885, 905, 960, 970, 980, 985, 995, 1000, 1005, 1010, 1020, 1025, 1085, 1100, 1105, 1135, 1145, 1170, 1175, 1180, 1195, 1200, 1205, 1220, 1225, 1230, 1270, 1275, 1295, 1320, 1365, 1375, 1380, 1390, 1405, 1410, 1415, 1435, 1440, 1470, 1475, 1485, 1495, 1500, 1540, 1580, 1585, 1595, 1600, 1605, 1615, 1635, 1640, 1645, 1670, 1675, 1695, 1705, 1720, 1725, 1730, 1755, 1785, 1795, 1830, 1835, 1865, 1870, 1875, 1880, 1895, 1905, 1910, 1915, 1925, 1940, 1945, 1955, 1970, 1980, 1995, 2005, 2010, 2025, 2035, 2040, 2055, 2065, 2070, 2080, 2095, 2100, 2105, 212
- için

  55, 100, 160, 180, 185, 195, 255, 270, 295, 355, 385, 390, 400, 430, 440, 465, 470, 475, 585, 595, 635, 640, 650, 655, 670, 720, 730, 740, 800, 830, 865, 880, 885, 960, 970, 980, 1005, 1020, 1025, 1085, 1105, 1170, 1195, 1200, 1295, 1320, 1365, 1405, 1410, 1415, 1435, 1440, 1470, 1485, 1540, 1580, 1600, 1615, 1645, 1670, 1675, 1705, 1720, 1730, 1785, 1795, 1880, 1905, 1910, 1915, 1925, 1940, 1955, 1980, 2010, 2040, 2055, 2065
- içingine

  800
- içme

  1870, 1875, 2100
- içün

260, 580, 645, 985, 1295, 1755, 2065, 2070, 2095, 2105

- ifâde

  10, 20, 50, 115, 340, 675, 970, 1240, 1525, 1545, 1550

- iftiħâr

  375, 38

- iĥâtâ

  1235

- iħâta

  1710

- iĥâtasiyle

  495

- iĥbar

  720

- iħlâśa

  1785

- iĥram

  1320

- iĥsan

  260

- iħtilâf

  1135, 1260, 1265

- iĥtimâl

  915, 156

- iħtira'

  160

- iĥtirâm
- 20, 325, 1550
- iħtiśâś

  990

- iĥtiyâc

850, 860, 880, 1415, 1780

- iħtiyâr

  275, 310, 545, 595, 650, 750, 825, 840, 1520

- iĥtiyaŧ

  1550

- iĥyânen

  15, 126

- iķâmet

  660, 121

- iki

  50, 85, 95, 140, 205, 210, 250, 260, 265, 325, 330, 345, 400, 500, 510, 550, 680, 700, 760, 795, 835, 910, 975, 1045, 1055, 1065, 1085, 1250, 1255, 1275, 1345, 1365, 1475, 1490, 1530, 1545, 1550, 1560, 1565, 1655, 1750, 1820, 1870, 2010, 2085

- ikinci

  975, 1065, 1530

- ikinçi

  210, 250, 835, 2010

- iksîr

  225, 1695

- iķtibâs

  1570

- iķtidâr

  15, 315

- iktişâf

  1070

- iķtiżâ

  760, 99

- ilah

  1565, 1705, 1715

- ilâhe

  30, 1345, 1710
- ilâhî

  950, 1370, 2105
- ilâhiye

  875, 910, 920, 1035
- ile

  20, 50, 65, 70, 85, 90, 120, 135, 140, 190, 195, 200, 220, 230, 235, 250, 265, 275, 280, 290, 295, 315, 320, 335, 345, 385, 400, 405, 435, 460, 470, 475, 485, 490, 520, 530, 545, 580, 610, 690, 725, 755, 775, 795, 805, 810, 815, 835, 860, 875, 905, 910, 920, 935, 940, 955, 960, 965, 970, 990, 1005, 1010, 1020, 1025, 1030, 1040, 1050, 1060, 1065, 1075, 1080, 1120, 1130, 1135, 1145, 1160, 1180, 1185, 1195, 1310, 1320, 1330, 1360, 1405, 1415, 1425, 1440, 1450, 1460, 1485, 1505, 1520, 1525, 1530, 1535, 1540, 1565, 1595, 1600, 1605, 1625, 1630, 1655, 1665, 1675, 1680, 1685, 1690, 1700, 1730, 1735, 1775, 1805, 1835, 1845, 1865, 1890, 1905, 1925, 1985, 1995, 2010, 2035, 2045, 2085, 2090, 2100, 2110, 2120
- ilham

  35
- ilk

  470, 525, 1275, 1645, 1730, 2050
- illâ

  1345
- iltifat

  250, 595, 1680
- iltifatsız

  595
- İlyada

  30, 35

- imâle
  1265
- imam
  200, 205, 675, 1240, 1250, 1255, 1260
- îmân
  560, 715, 910, 985
- imkân
  820
- imtinâ'
  545
- in-
  1560, 1645
- in'ikas
  920
- inci
  370, 475, 495, 765, 940, 975, 1040, 1065, 1175, 1180, 1325, 1350, 1455, 1460, 1530, 1825, 1845
- incit-
  765, 940, 1325, 1825
- incü
  2105
- inĥilâl
  880
- inĥiŧâŧ
  685
- iniş
  1920
- inkâr
  65, 1115
- inna'llâh

1710

- ins

  60, 70, 75, 80, 90, 100, 110, 155, 175, 180, 185, 190, 205, 220, 225, 265, 310, 320, 325, 335, 350, 370, 380, 465, 475, 540, 545, 555, 575, 580, 620, 625, 640, 645, 650, 710, 720, 755, 800, 810, 825, 830, 835, 860, 865, 870, 875, 880, 890, 895, 905, 910, 915, 920, 935, 950, 955, 960, 970, 980, 995, 1010, 1020, 1035, 1060, 1070, 1095, 1100, 1105, 1115, 1170, 1185, 1195, 1205, 1295, 1335, 1345, 1400, 1410, 1415, 1420, 1425, 1430, 1435, 1440, 1445, 1450, 1455, 1540, 1545, 1620, 1705, 1710, 1715, 1720, 1790, 1925, 1950, 2070, 2100

- insan

  60, 70, 75, 80, 90, 100, 110, 155, 180, 185, 190, 205, 220, 225, 265, 310, 320, 325, 335, 350, 370, 380, 465, 540, 545, 555, 620, 625, 640, 645, 650, 710, 720, 755, 800, 810, 830, 835, 860, 865, 870, 875, 880, 890, 895, 905, 910, 915, 920, 935, 950, 955, 960, 970, 980, 995, 1010, 1020, 1035, 1060, 1070, 1095, 1105, 1115, 1170, 1185, 1195, 1205, 1295, 1335, 1345, 1400, 1410, 1415, 1420, 1425, 1430, 1435, 1440, 1445, 1455, 1540, 1545, 1620, 1705, 1710, 1715, 1720, 1790, 1950, 2070, 2100

- insâniye

  320, 325, 575, 580, 620, 825, 875, 1100, 1430, 1440, 1450, 1925

- insâniyet

  320, 325, 575, 620, 875, 1100, 1430, 1440, 1925

- inşâ

  705

- intiĥâb

  10

- intiķâl

  170

- intižam

  1135

- intižâr

  1065
- irâde

  140, 220, 320, 625, 920, 1360
- İran

  125, 140, 150, 155, 170, 1520, 1580
- irem

  1180
- irşâd

  370
- is

  0, 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 65, 70, 75, 80, 85, 90, 105, 115, 120, 130, 135, 140, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 215, 220, 225, 230, 235, 240, 245, 260, 265, 275, 280, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 320, 325, 330, 345, 365, 370, 385, 400, 410, 415, 420, 425, 430, 435, 445, 455, 480, 490, 495, 505, 520, 525, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 575, 580, 585, 635, 640, 645, 650, 670, 675, 680, 685, 690, 715, 725, 745, 755, 760, 780, 790, 805, 810, 825, 830, 835, 840, 855, 860, 865, 890, 895, 900, 910, 915, 920, 925, 930, 945, 950, 960, 970, 980, 1000, 1005, 1015, 1020, 1025, 1045, 1050, 1070, 1085, 1095, 1120, 1125, 1145, 1155, 1165, 1175, 1180, 1185, 1190, 1195, 1200, 1215, 1230, 1235, 1250, 1260, 1275, 1280, 1285, 1295, 1305, 1310, 1315, 1325, 1340, 1350, 1355, 1365, 1380, 1385, 1395, 1400, 1410, 1420, 1425, 1430, 1435, 1440, 1445, 1460, 1465, 1475, 1480, 1490, 1505, 1525, 1530, 1540, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1575, 1580, 1585, 1595, 1600, 1620, 1635, 1640, 1650, 1665, 1670, 1685, 1690, 1695, 1700, 1705, 1710, 1715, 1730, 1745, 1750, 1755, 1765, 1780, 1785, 1790, 1800, 1820, 1835, 1850, 1865, 1880, 1890, 1895, 1910, 1915, 1920, 1925, 1935, 1945, 1950, 1960, 1965, 1980, 1985, 2000, 2005, 2010, 2045, 2050, 2065, 2075, 2080, 2100, 2115, 2125

- iśâbet

  175, 32
- iŝbât

  1535
- ise

  15, 40, 55, 75, 80, 85, 90, 105, 115, 120, 140, 145, 150, 180, 185, 190, 230, 235, 245, 265, 285, 295, 315, 325, 330, 345, 365, 370, 425, 430, 495, 505, 540, 545, 550, 555, 585, 645, 650, 675, 680, 755, 760, 780, 790, 805, 810, 825, 840, 855, 910, 915, 925, 945, 950, 960, 1000, 1005, 1015, 1020, 1070, 1120, 1155, 1165, 1180, 1195, 1200, 1215, 1230, 1235, 1275, 1295, 1305, 1310, 1340, 1350, 1355, 1380, 1400, 1410, 1475, 1480, 1490, 1505, 1570, 1580, 1620, 1635, 1640, 1650, 1665, 1685, 1695, 1700, 1705, 1710, 1715, 1745, 1800, 1820, 1835, 1880, 1890, 1895, 1915, 1925, 1935, 1945, 1950, 1960, 1985, 2000, 2005, 2010, 2065, 2080, 2115, 2125
- İsfendiyâr

  1530
- İsĥaķ

  1250
- isĥâkî

  15
- isim

  145, 235, 240, 265, 910, 920, 1445, 1555, 1560, 1565
- isimlik

  265
- İskender

  150, 155, 170, 260, 1790
- iskenderi

  170, 26
- İslâm

15, 25, 45, 195, 295, 365, 415, 685, 725, 960, 1385

- İslâmiye

  15, 25, 45, 195, 685, 725, 960, 1385
- İslâmiyet

  25, 45, 195, 685, 725, 1385
- isli

  70
- ism

  20, 25, 190, 215, 220, 225, 230, 235, 305, 310, 320, 330, 530, 690, 715, 1305, 1555, 1560, 1565, 1570, 1575, 2100
- isnâd

  170, 9
- ist'imâl

  65
- isteme

  645, 1050, 1465
- isti'dad

  835
- isti'dâdıyla

  1185
- isti'mâl

  50, 85, 135, 205, 285, 290, 525, 920, 1085, 1560
- isti'ŧâf

  890, 895
- istib'âd

  1340
- istibdâd

  40, 89
- istidlâl

  1095

- istifâ

  10, 970, 1420, 1425, 1525, 1545, 1550
- istifâde

  10, 970, 1525, 1545, 1550
- istiġnâ

  575, 1755, 1780
- istiħâre

  1145
- istiħdâm

  295, 144
- istiĥķâķ

  890, 895, 1410, 1440
- istiķbâl

  980
- istikbâliyyesiçün

  1295
- istila'

  1440
- istimdâd

  30, 35, 40, 45
- istişâre

  370
- iş

  5, 25, 30, 35, 40, 55, 60, 65, 105, 115, 125, 135, 140, 145, 150, 155, 165, 175, 180, 195, 200, 205, 215, 220, 225, 240, 260, 270, 305, 315, 330, 345, 355, 365, 370, 375, 380, 415, 450, 465, 470, 475, 480, 510, 515, 545, 575, 585, 590, 625, 630, 650, 655, 660, 675, 680, 685, 690, 695, 700, 705, 710, 725, 730, 735, 760, 805, 810, 825, 830, 840, 850, 860, 870, 875, 880, 885, 900, 905, 915, 920, 925, 935, 955, 960, 975, 980, 985, 990, 995, 1000, 1020, 1040, 1045, 1070, 1075, 1080, 1090,

1095, 1100, 1105, 1115, 1125, 1135, 1140, 1145, 1155, 1175, 1180, 1190, 1195, 1200, 1210, 1215, 1220, 1225, 1235, 1240, 1250, 1255, 1260, 1270, 1285, 1315, 1330, 1335, 1350, 1355, 1360, 1365, 1380, 1400, 1410, 1415, 1425, 1455, 1470, 1480, 1490, 1495, 1500, 1510, 1515, 1525, 1530, 1535, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1575, 1580, 1585, 1610, 1620, 1630, 1640, 1645, 1660, 1665, 1670, 1675, 1680, 1685, 1700, 1710, 1730, 1755, 1760, 1785, 1795, 1800, 1820, 1830, 1845, 1850, 1875, 1885, 1890, 1895, 1915, 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1945, 1955, 1975, 1980, 2005, 2010, 2025, 2035, 2040, 2050, 2055, 2065, 2070, 2080, 2100, 2115, 2125

- işâre

  370, 830, 935, 1040
- işâret

  830, 104
- işçiler

  810

  işlevçi

  810
- işrâķîlik

  1090
- işte

  465, 515, 585, 630, 650, 975, 1105, 1145, 1490, 1560, 1675, 1685, 1820, 1890, 1975
- iştiġâl

  225
- iştirâk 1425
- it-
- ittibâ'

  310
- ittifaķ

1075

- ittiĥâd

660

- ittisa'

1260

- iyek

115

- iz

80, 95, 100, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 150, 175, 225, 235, 240, 245, 250, 255, 265, 270, 275, 300, 310, 315, 320, 345, 370, 380, 395, 400, 405, 410, 415, 435, 465, 500, 510, 540, 555, 560, 565, 580, 585, 615, 665, 675, 685, 690, 695, 715, 725, 745, 750, 760, 765, 775, 805, 845, 865, 870, 875, 880, 885, 900, 910, 915, 920, 925, 930, 945, 960, 970, 985, 1010, 1025, 1050, 1065, 1075, 1090, 1100, 1115, 1140, 1145, 1150, 1155, 1160, 1175, 1190, 1220, 1225, 1285, 1305, 1310, 1325, 1330, 1335, 1340, 1345, 1350, 1355, 1365, 1375, 1385, 1410, 1435, 1445, 1450, 1470, 1475, 1495, 1515, 1580, 1590, 1595, 1630, 1640, 1655, 1660, 1665, 1680, 1700, 1740, 1750, 1775, 1780, 1810, 1835, 1850, 1880, 1895, 1905, 1940, 1945, 1950, 2000, 2010, 2020, 2035, 2055, 2060, 2065, 2075, 2085, 2090, 2095, 2120, 2130

- ižhâr

850

-K-

- ķa'be
  395
- ķâ'ide
  220, 550, 895, 1385, 1420, 2055
- ķa'ķâ'
  1250
- ķâ'il
  920
- kâ'inât
  1290
- ķaba
  355
- ķabîĥ
  945
- ķabîl
  50, 143
- ķabîle
  1430
- ķâbiliyet
  835
- ķabl
  2000
- kabûl
  1695
- ķaç
  105, 405, 435, 560, 990, 1425, 1440, 1605, 1660, 1755, 1860, 1920, 205
- ķaçan

105, 435, 1605, 1660

- ķadar

  20, 70, 75, 80, 100, 145, 150, 190, 225, 230, 295, 310, 335, 370, 400, 450, 455, 515, 530, 535, 540, 555, 575, 600, 620, 625, 645, 675, 680, 690, 800, 915, 920, 970, 990, 1070, 1095, 1100, 1230, 1265, 1270, 1300, 1305, 1325, 1340, 1345, 1350, 1410, 1550, 1570, 1585, 1620, 1650, 1680, 1770, 1780, 1795, 1830, 1855, 1890, 1900, 1910, 1930, 1990, 2005, 2040, 2080, 2100
- ķadeĥ

  150, 460, 470, 520, 530, 770, 795, 1050, 1055, 1360, 1605, 1760, 1855, 1940, 2005
- ķader

  535, 540, 545, 550, 555, 560, 580, 585, 755, 1060, 2005, 2045, 2075
- ķadersiz

  2075
- ķâdir

  575
- kaf

  635, 173
- kâf

  100, 235, 520, 525, 935, 945, 990, 1165, 1745, 1945, 1950
- kâfî

  235
- kâfir

  990, 1945
- ķaftan

  800
- kâġıd

  230, 106
- ķaġuvçı

470

- kâĥir

  65

- ķahr

  625, 815

- ķal'a

  635

- ķalan

  300

- ķalb

  35, 155, 175, 180, 185, 240, 255, 380, 765, 845, 950, 1010, 1025, 1115, 1120, 1150, 1440, 1540, 1645, 1785, 1795, 1950, 1965

- ķalb

  35, 155, 175, 180, 185, 240, 255, 380, 765, 845, 950, 1010, 1025, 1115, 1120, 1150, 1440, 1540, 1645, 1785, 1795, 1950, 1965

- ķaldırıvçı

  615

- ķalem

  75, 525, 530, 695, 965, 1085, 1305, 1310, 1395, 1400, 1835

- ķalender

  930, 995, 1105, 1485, 1490, 1700, 1850

- ķalenderlik

  1485, 1490, 1700

- ķalķan

  1390

- kâm

  100, 320, 325, 620, 1850

- ķamer

  740

- ķâmet

660, 1210, 1940

- ķamış

  525

- kâmil

  320, 325, 620, 1850

- ķan

  70, 80, 125, 190, 300, 460, 665, 730, 930, 1225, 1360, 1390, 1410, 1435, 1475, 1505, 1770, 1790, 1795, 1915, 1930, 1945, 1955, 1975, 2055, 2060, 2090

- ķanâ'at

  190

- ķani

  460

- ķânî'liķ

  690

- ķânun

  1320

- ķanunsuz

  2055

- ķapı

  460, 475, 565, 585, 650, 660, 670, 760, 935, 1050, 1120, 1175, 1235, 1280, 1590, 1650, 1675, 1745, 1760, 1765, 1785, 1890, 1900, 1990, 2010

- ķapıçı

  760

- ķapılı

  760

- ķaplar

  85

- ķapu

280, 580, 1050, 1230, 2060, 2065, 2070

- ķapuvçı
  580
- ķara
  80, 85, 95, 100, 280, 285, 300, 385, 410, 425, 490, 530, 610, 720, 955, 1010, 1225, 1270, 1485, 1630, 1840, 1870, 2005, 2020, 2050
- ķarañġı
  410
- ķarañlıķ
  85, 100, 1225
- ķarâr
  425, 131
- ķararsız
  610
- ķarġa
  530
- kârgâh
  1290
- kârge
  1290
- kârhâne
  1695
- ķarınca
  560, 190
- ķarîb
  880, 915
- ķarluġaç
  840
- ķarşı
  95

- ķart
  365, 645, 1155, 1170, 1320, 1835
- ķartay-
  1835
- ķartçıķ
  645
- ķartlıķ
  1320
- Kârûn
  1940
- ķaśâid
  45
- ķaśd
  125, 320, 340, 345, 1325, 1500, 1535, 1655
- ķaśdlı
  340
- kâse
  25, 285
- ķasem
  530
- Ķasım
  5
- ķâśır
  1125
- ķaśîde
  45, 162
- ķaş
  335, 845, 865, 935, 1210, 1270, 1285, 1305, 1325, 1385, 1390, 1470, 1485, 1735, 1990, 2005
- ķaş

335, 845, 865, 935, 1210, 1270, 1285, 1305, 1325, 1385, 1390, 1470, 1485, 1735, 1990, 2005

- ķat
  60, 195, 270, 280, 285, 290, 310, 410, 450, 510, 545, 550, 555, 565, 570, 615, 640, 700, 705, 765, 780, 880, 905, 915, 930, 1095, 1150, 1175, 1350, 1365, 1410, 1415, 1460, 1480, 1595, 1615, 1620, 1645, 1650, 1665, 1675, 1680, 1705, 1720, 1725, 1765, 1945, 2055, 2075
- ķat'î
  195
- ķatar
  1675
- ķatı
  270, 615, 1150, 1175, 1415, 1480, 2075
- ķatılıķ
  1480
- kâtib
  1460
- ķatl
  60, 285, 555, 565, 705, 1410, 1680
- ķatre
  280
- ķaŧ'
  315, 112
- kav
  1745, 206
- ķavî
  2065
- ķavim
  1690, 175
- ķavlî

25

- kavşuv

  2060

- ķayd

  10, 295, 310, 425, 570, 590, 620, 625, 790, 855, 1150, 1305, 1330, 1465, 1470, 1485, 1520, 1595, 2025

- ķaydlıķ

  855, 115

- ķayġu

  250, 1170, 1885

- ķaynaÜ

  80, 1465, 1230

- ķayta

  1210

- ķayt-

  125, 1990

- ķayyûm

  1345

- ķażа

  2050

- ķażâ

  265, 1390, 1655

- ķazan

  115, 490, 1265, 1515, 1580, 2010

- keben

  1755, 1855

- keçe

  800

- kefen

  1205

- kelâma

  1385
- kelâmiye

  545, 171
- kelime

  65, 215, 230, 235, 285, 290, 1565
- kelme

  70
- kem

  50, 160, 510, 545, 560, 715, 720, 765, 805, 850, 875, 895, 1095, 1150, 1220, 1435, 1550, 1735, 1750, 2055
- kemâl

  50, 510, 545, 715, 720, 765, 805, 875, 895, 1095
- kemâli

  50, 510, 715, 765, 875, 895, 1095
- kemeçi

  850
- kemend

  1220
- kemer

  560, 175
- keñ

  650, 95
- Ken'anlıķ

  290
- Ken'an

  290, 1155
- kenar
- 955, 970, 1135
- keneşt

945

- kengere

635

- kenise

950, 1000, 1005, 1020, 1195, 1200, 1305, 1685

- kerâmet

1790, 183

- kerem

1110, 1220, 1950, 1985, 2100

- kerîm

235, 240, 295, 320, 330, 335, 340, 345, 495, 535, 690, 830, 845, 950, 985, 1000, 1100, 1235, 1240, 1260, 1265, 1330, 1580

- kerîmi

235, 295, 950, 1000, 1235, 1240, 1580

- kerişme

935

- kerpiç

1010

- kesb

1410, 1525, 1870

- keŝîr

1245

- kesme

490

- kesp

705, 126

- keŝret

65

- kesri

285, 295, 525, 1950

- kessâ'î

  1250
- keşâf

  795
- keşf

  60, 70, 155, 305, 405, 795, 820, 1360
- keşke

  230, 435
- keşşâf

  820
- ket-

  550, 1085
- ketm

  550
- kevâkib

  780
- kevb

  470
- kevŝer

  930, 1635
- kevŝeri

  930
- key

  165, 295, 610, 855, 1040, 1725, 1755, 1930, 2095
- keyf

  295, 855, 1040, 1755, 1930
- Keyħusrev

  165
- keyif

  1725, 1930, 2095

- ķıble

  910, 132
- ķıl

  5, 10, 40, 45, 50, 60, 65, 70, 75, 85, 95, 135, 140, 160, 165, 170, 190, 205, 225, 230, 315, 425, 495, 525, 540, 550, 575, 680, 690, 705, 740, 760, 805, 810, 825, 870, 905, 920, 950, 955, 975, 1060, 1085, 1140, 1165, 1185, 1210, 1215, 1240, 1260, 1310, 1320, 1335, 1390, 1430, 1435, 1440, 1445, 1450, 1485, 1500, 1505, 1510, 1515, 1525, 1530, 1555, 1560, 1565, 1585, 1600, 1610, 1615, 1625, 1660, 1665, 1670, 1675, 1685, 1705, 1710, 1715, 1720, 1725, 1730, 1745, 1760, 1850, 1880, 1915, 1930, 1950, 1965, 1970, 1975, 2035, 2060, 2085, 2100, 2120
- kıl-

  225
- ķılâb

  810
- ķılıç

  425, 1215
- ķılın-

  135, 145, 160, 165, 170, 205
- ķır

  675, 1240, 1260, 1315, 1730, 1765
- ķırâ'et

  1240
- ķırķ

  1765
- ķıśa

  20, 585, 1185, 1590, 1715
- ķıśas

  1715

- ķısmet

  870, 875, 2050
- ķıśśa

  315, 675, 1080, 1155, 1200
- ķıyâmet

  245, 600, 985, 990, 995, 1155, 1675
- ķıymet

  375, 620, 710, 810, 960, 970, 1770
- ķıymetsiz

  970
- ķız

  270, 810, 1180, 1745, 1765, 2055
- ķızıl

  810, 1180, 1745, 1765, 2055
- ki

  15, 20, 25, 50, 55, 60, 65, 75, 85, 90, 95, 105, 110, 115, 120, 130, 135, 140, 155, 160, 195, 200, 205, 210, 215, 225, 230, 235, 245, 250, 260, 265, 270, 275, 280, 290, 295, 300, 305, 310, 325, 330, 345, 350, 375, 380, 385, 390, 395, 400, 430, 445, 475, 485, 495, 500, 510, 515, 520, 525, 535, 540, 545, 550, 575, 580, 585, 595, 600, 610, 620, 635, 645, 655, 660, 665, 675, 680, 685, 690, 700, 705, 710, 725, 730, 750, 760, 765, 770, 775, 780, 785, 790, 795, 800, 810, 820, 835, 840, 845, 850, 860, 865, 885, 890, 895, 905, 910, 915, 930, 940, 945, 955, 965, 970, 975, 985, 990, 1010, 1020, 1030, 1035, 1040, 1045, 1055, 1065, 1075, 1080, 1085, 1105, 1110, 1120, 1125, 1130, 1135, 1145, 1150, 1155, 1160, 1170, 1175, 1180, 1185, 1190, 1195, 1200, 1205, 1210, 1220, 1225, 1230, 1250, 1255, 1260, 1270, 1275, 1280, 1285, 1295, 1305, 1310, 1315, 1320, 1325, 1330, 1345, 1350, 1365, 1375, 1395, 1400, 1405, 1415, 1420, 1460, 1470, 1475, 1480, 1490, 1495, 1500, 1505, 1510, 1515, 1520, 1525, 1530, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1580, 1585, 1590, 1595, 1600, 1605, 1610, 1620, 1625, 1635,

1640, 1645, 1650, 1655, 1660, 1665, 1670, 1675, 1680, 1685, 1695, 1700, 1720, 1735, 1745, 1750, 1755, 1760, 1765, 1770, 1775, 1780, 1790, 1795, 1800, 1805, 1810, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835, 1840, 1845, 1850, 1855, 1860, 1865, 1870, 1875, 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1915, 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1990, 1995, 2005, 2010, 2015, 2020, 2030, 2040, 2045, 2050, 2055, 2060, 2070, 2080, 2085, 2090, 2100, 2105, 2115, 2125

- kibr
  2045, 209
- kiçe
  1180, 1225, 1270, 1320, 1375, 1605, 1835, 1970, 1995, 2005, 2080, 2125
- kifâye
  1895
- kilid
  1495
- kilk
  525
- kim
  230, 270, 280, 300, 430, 475, 500, 520, 535, 575, 580, 585, 600, 770, 905, 910, 940, 945, 985, 1035, 1075, 1145, 1150, 1155, 1170, 1190, 1220, 1325, 1365, 1415, 1475, 1495, 1500, 1525, 1580, 1590, 1635, 1650, 1655, 1660, 1665, 1700, 1810, 1815, 1830, 1860, 1890, 1930, 1975, 2085, 2090, 2115
- kimse
  940, 1220, 1325, 1365, 1810, 1815, 1930, 1975, 2115
- kimyâ
  1650, 1700, 2090
- kîn
  190, 1330, 1685, 1950, 2045

- kinâye
  110, 1155
- kirâm
  690, 146
- kirâmen
  1460
- kirpik
  1180, 1955
- kisrâ
  930
- kitâb
  210, 215, 225, 1010
- Kiyâniyân
  1530
- kiyev
  645
- kiyüm
  1105, 1415, 1765, 1960
- kiyümlü
  1960
- ķoķu
  70
- ķon
  95, 1300, 1930
- ķonaķ
  1300
- ķorķaķlıķ
  560
- ķorķu
  95, 100, 1140, 1155, 1770

- ķorķunç
  100
- ķorķutma
  1140
- ķoşıvçı
  1670
- köb
  25, 705
- kög
  2120
- kökrek
  660, 1075
- kölege
  955, 970, 1295, 1960, 2000, 2070
- köp
  55, 125, 375, 630, 860, 940, 1040, 1450, 1720, 1755, 1975, 2020
- köplük
  860
- kör
  1080
- köriv
  1270
- köter-
  1205, 1275, 1680
- köteril-
  1720
- ķubbe
  1610, 199
- kuçuv
  2060

- ķudret
  185, 325, 965, 1005, 2060
- ķudretli
  185
- ķuds
  640
- ķudsiyet
  640
- kuduret
  1350
- Ķudüs
  1360
- kûh
  560
- ķul
  25, 205, 285, 350, 355, 480, 700, 1155, 1395, 1440, 1445, 1530, 1565, 1570, 1575
- Ķulzem 205, 285, 1530, 1565, 1570, 1575
- ķural
  2080
- Ķurân
  230, 235, 295, 320, 330, 345, 680, 685, 690, 950, 1000, 1100, 1235, 1240, 1260, 1265, 1580
- ķurban
  220, 145
- ķurbân
  125
- ķurşet
  735
- ķuru

115, 435, 1895

- ķuśur

  585, 1125, 1690
- kuśursuz

  5
- ķuş

  385, 405, 560, 840, 1130, 1855, 2045, 2070, 2075
- ķuşaķ

  560
- ķutķar-

  1460
- ķuvve

  30, 55, 60, 175, 225, 310, 625, 710, 1070, 1445, 1480, 1620, 1745, 1810
- ķuvvet

  55, 60, 225, 310, 710, 1070, 1445, 1480, 1620, 1745, 1810
- ķuvvetli

  1745
- kûy

  520, 163
- ķuyaş

  425, 460, 485, 1075, 1230, 1330, 1385, 1865, 1875, 2105
- küçük

  170, 200, 560
- küfr

  725, 91
- külah

  1770
- küll

  75, 235, 540, 1810

- küllehâ

  235
- külliyât

  540
- külliye

  75
- kün

  135, 145, 210, 220, 225, 250, 260, 290, 430, 685, 865, 910, 920, 1045, 1075, 1190, 1215, 1270, 1415, 1550, 1625, 1655, 1660, 1850, 1860, 1870, 2060
- küp

  1970
- kütüb

  145, 165, 545, 1710
- küyle-

  240
- küylevçi

  470
- küzgü

  200, 260, 1370, 1605, 1790, 1795, 1870

-L-

- lâ
- 15, 25, 30, 35, 45, 55, 65, 70, 80, 85, 130, 145, 150, 155, 170, 175, 180, 195, 200, 205, 215, 220, 230, 235, 245, 260, 265, 295, 300, 310, 320, 325, 330, 335, 345, 350, 355, 365, 380, 415, 420, 435, 440, 465, 475, 505, 510, 515, 525, 530, 540, 545, 550, 555, 570, 580, 595, 620, 650, 665, 675, 680, 685, 690, 710, 720, 725, 740, 750, 755, 765, 775, 785, 795, 800, 810, 825, 835, 845, 860, 865, 875, 880, 885, 910, 920, 950, 955, 960, 985, 1005, 1010, 1035, 1040, 1045, 1060, 1095, 1105, 1120, 1125, 1135, 1140, 1145, 1155, 1175, 1190, 1210, 1220, 1245, 1260, 1265, 1280, 1295, 1305, 1310, 1330, 1340, 1345, 1355, 1360, 1365, 1370, 1380, 1385, 1405, 1415, 1420, 1470, 1500, 1520, 1545, 1570, 1575, 1580, 1585, 1610, 1620, 1645, 1650, 1705, 1710, 1720, 1775, 1780, 1785, 1790, 1830, 1845, 1850, 1860, 1865, 1880, 1915, 1920, 1930, 1935, 1980, 1995, 2015, 2040, 2045, 2085, 2090, 2095, 2105, 2125
- la'l

  470, 730, 1055, 1060, 1510, 2090
- lâ'iķ

  795, 1060, 1865
- laf

  215, 305, 1265, 1830, 2120
- lafž

  215
- lâkal

  230
- lâkin

  25, 55, 200, 295, 330, 345, 350, 380, 510, 515, 545, 595, 620, 665, 675, 710, 725, 750, 765, 775, 785, 800, 810, 845, 865, 885, 955, 1035, 1040, 1045, 1120, 1175, 1305, 1405, 1415, 1580, 1585, 1645,

1720, 1775, 1780, 1830, 1845, 1850, 1880, 1915, 1930, 1935, 1995, 2015, 2040, 2045, 2090

- lâle
  65, 215, 320, 330, 335, 540, 775, 1520, 1575
- lâm
  15, 25, 45, 130, 195, 260, 295, 365, 415, 505, 525, 545, 550, 580, 685, 725, 835, 860, 960, 1010, 1125, 1155, 1190, 1210, 1310, 1330, 1385, 1470, 1500, 1570, 1710
- laŧîf
  730, 118
- laŧîflik
  1180
- lâzım
  180, 235, 325, 440, 465, 550, 650, 740, 755, 880, 1005, 1105, 1295, 1645, 1650, 1790, 1860, 2095
- leb
  10, 30, 55, 60, 220, 245, 320, 340, 345, 480, 655, 700, 725, 730, 950, 1030, 1130, 1200, 1330, 1355, 1455, 1480, 1540, 1650, 1900, 2040
- Leheb
  1405, 186
- Lehrâseb
  1530
- leŧâfet
  475
- levĥ
  485, 960, 1270
- levĥiyyât
  960
- levm
  1190

- leźîź
  780
- leźźet
  80, 240, 960, 1030
- libâs
  380
- lisân
  25, 160, 235, 550, 640, 745, 865, 1025, 1560, 1835
- lisânî
  25
- lisânlı
  2075
- loḳma
  2120
- luġat
  285, 360, 490, 1260
- luġâviyye
  1260
- luṭf
  260, 405, 430, 440, 490, 590, 1030, 1035, 1110, 1820
- luṭfen
  405
- lüzûmu
  60, 345, 350

-M-

- ma'ada
  950
- ma'adûd
  740
- ma'âni
  1060
- ma'ârif
  895
- ma'bed
  420, 945, 1000, 1495, 1535
- ma'bûd
  40, 1705
- ma'cemen
  400
- ma'den
  225, 735, 1710, 1715
- ma'deni
  225
- ma'îşet
  195, 855, 1820, 1825
- ma'ḳul
  25, 1395
- ma'lûm
  60, 160, 215, 335, 350, 550, 920, 1150, 1495, 1525, 1570, 1575, 1705
- ma'lûmât
  1570
- ma'lûmiyet
  550

- ma'mûr
  1010
- mâ'nâ
  10
- ma'nâlı
  1345
- ma'nî
  925
- ma'rî
  720
- ma'rifet
  160, 830, 865, 1025, 2075
- ma'rûf
  920
- ma'śûmiyet
  325
- ma'şûķa
  660, 665, 785
- ma'şûķasız
  665
- ma'şûķsuz
  1515
- ma'źûr
  525, 200
- mâ'il 1580
- madde
  345
- mâdem
  2100
- maġ

85, 170, 310, 380, 590, 650, 785, 1050, 1170, 1175, 1290, 1315, 1330, 1355, 1390, 1625, 1740, 1895

- maġaza
  1290
- maġfiret
  1315, 170
- maġlûbiyet
  170, 30
- maġlup
  1170
- maġrur
  590, 1625
- maġrûriyet
  380
- maġrurluķ
  1625
- maĥall
  520, 590, 840, 965, 1020, 1050, 1145, 1280, 1285, 1505, 1645, 1725, 1735, 1760, 1785, 1845, 2030
- maĥalle
  520, 590, 840, 965, 1020, 1050, 1280, 1285, 1505, 1645, 1725, 1735, 1760, 1785, 1845, 2030
- mahâret
  1510, 1525
- maĥbûb
  45, 70, 90, 95, 110, 125, 245, 390, 440, 455, 460, 470, 735, 775, 820, 935, 970, 1030, 1065, 1110, 1230, 1350, 1375, 1380, 1465, 1515, 1585, 1680, 1705, 1820, 1825, 1845, 1855, 1865, 1880, 1925, 1960, 1985, 2005, 2045, 2110
- maĥbûbluķ

935

- maĥdûd

  710

- maĥdûm

  1220

- maħfûz

  5

- mâhir

  1130

- maĥkeme

  1435

- maĥlâs

  265

- maħlûķ

  185

- maĥrem

  1285, 1345, 1810, 1830

- maĥremi

  1285, 1345

- maĥrûm

  870, 875, 885, 985, 990, 1030, 1040, 1200, 1850

- maĥrûmiyet

  985

- maĥrumluk

  1850

- maĥśûr

  690, 1785

- maħśûś

  200

- maħzeni

1980

- maj
  85
- maķâm
  455, 655, 765
- maķbûl
  1100, 1890, 2095
- maķsad
  1635
- maķśad
  110, 250, 340, 505, 550, 700, 810, 890, 900, 1125, 1295, 1550, 1645
- maķśûd
  100, 1020, 1225, 1795, 2030, 2035, 2125
- maķtûl
  1215
- mal
  410, 590, 720, 800, 865, 870, 875, 880, 885, 890, 1120, 1165, 1295, 1445, 1625, 1820
- mâlik
  860, 885, 1115, 1800, 1925
- mâni'
  1195
- mañlay
  70
- manśıp
  590
- manśûr
  180
- manŧıķ
  840

- manžar
  2000
- manžûm
  1065
- mârî
  145
- Mârût
  435
- maśal
  1405
- maśdar
  195
- maślaĥat
  1065
- maśrûf
  355
- matur
  130
- mațar
  1565
- matłâ'
  35
- matłeb
  60
- matłub
  1260
- mažhar
  910, 915, 1035
- mažhâriyet
  920

- mažlûm
  1945
- mebnî
  1535
- mecâl
  1485, 1905
- mecaz
  50
- mecbur
  1430
- mecbûriyet
  1430
- mecîd
  1245
- meclis
  105, 140, 145, 790, 970, 1190, 1285, 1380, 1395, 1670, 1780, 1850, 1865, 1910, 1980, 2000, 2050
- meclisdeş
  1285
- mecmû'
  1060, 1555
- mecmû'a
  1060
- Mecnûn
  500
- mectehid
  685
- mecûs
  80, 85, 90
- mecźûbiyet

310

- medâr
  710, 725
- medâris
  725
- meded
  1610
- medenî
  895, 1240, 1250
- medeniyet
  155, 625
- medĥ
  45, 375
- medîne
  1430
- medrese
  75, 795, 800
- meftûliyet
  170
- meftûn
  5
- meftûr
  835
- meger
  1815
- mekân
  630, 1290, 1835
- Mekkî
  1255
- mekkiyye

680

- mekr

  255, 1460, 1695
- mektup

  820
- melâhî

  960
- melâl

  680, 775, 1355
- melâlet

  775
- melâmet

  1010, 147
- melek

  1430, 1535
- meleke

  1430
- melihliķ

  1075
- melik

  260
- melûl

  775
- memleket

  1535, 2075
- meñ

  300, 455, 600, 935, 940, 1175, 1210, 1275, 1455, 1805, 1865, 1995
- men'

  720, 980, 995, 1025
- menâfi

1550

- menâzil

 740

- menba'

 1345

- meñgü

 940, 1175, 1275, 1455, 1865, 1995

- meñgülük

 940

- mensub

 280

- menvuşluħ

 145

- menzil

 90, 780, 1230, 1685, 1845

- mercan

 2105

- merĥamet

 1215, 1785, 1850, 1995, 2115

- merĥametli

 2115

- merkez

 835

- mertebe

 740, 75

- mes'ele

 540, 545, 550, 555, 915, 920, 1545, 1615, 1635, 1975

- mes'ûliyet

 990

- mescid

745, 950, 1195, 1200

- mescit

  395

- meŝel

  255, 495, 1165, 1260

- meŝelâ

  1260

- mesele

  540

- mesîĥ

  395, 161

- meslek

  1000, 1455

- meslekî

  1000

- mesned

  1180

- mest

  130, 270, 435, 440, 470, 530, 535, 630, 800, 855, 1010, 1265, 1855, 1930, 1950, 2020, 2045, 2085

- mestlik

  440, 2085

- mestver

  130, 440, 855

- mestverlik

  130

- meşaķķat

  555, 765

- meşaķķatsiz

  765

- meşâyıħ
  720
- meşgûliyet
  1425
- meşhûr
  530
- meşrep
  530
- meta'
  1890
- metrâ
  1555
- mevâlid
  1105
- mevcûd
  550, 920, 1135
- mevcûdât
  1135
- mevkuf
  2080
- mevlâ
  355
- mevsim
  130, 445
- mevt
  980
- mey
  15, 85, 90, 340, 345, 360, 365, 395, 400, 460, 470, 485, 555, 570, 575, 585, 605, 630, 655, 700, 725, 735, 745, 805, 850, 960, 1005, 1020, 1025, 1050, 1175, 1190, 1195, 1280, 1285, 1355, 1430, 1440,

1465, 1505, 1515, 1565, 1630, 1635, 1650, 1660, 1665, 1675, 1680, 1725, 1740, 1760, 1775, 1790, 1895, 1900, 1925, 1945, 1960, 1970, 2015, 2035, 2060, 2065

- meydân
  360, 400, 555, 570
- meyfürûş
  1505, 176
- meyħâne
  395, 460, 585, 630, 655, 745, 1020, 1025, 1050, 1175, 1195, 1280, 1355, 1465, 1630, 1650, 1675, 1680, 1725, 1740, 1900, 1945, 1970, 2060, 2065
- meyil 1925
- meyperest
  470, 1775
- meysiz
  1515
- meyve
  2035
- meźheb
  525, 555, 665, 1050, 1195, 1645, 1740, 1860
- mezid
  1560
- meźkûr
  495
- mı
  5, 10, 35, 40, 45, 65, 75, 80, 120, 125, 130, 135, 150, 155, 160, 165, 185, 205, 210, 215, 225, 230, 235, 240, 245, 250, 255, 275, 285, 290, 295, 300, 315, 320, 330, 335, 345, 350, 355, 370, 375, 405, 410, 415, 430, 440, 450, 460, 505, 515, 525, 540, 545, 550, 575, 600, 605, 635, 645, 650, 655, 660, 665, 675, 690, 700, 705, 730, 735, 740, 765, 770,

780, 785, 805, 815, 820, 825, 830, 860, 865, 875, 880, 905, 915, 920, 925, 930, 945, 950, 965, 975, 985, 1000, 1010, 1015, 1025, 1030, 1045, 1055, 1065, 1075, 1080, 1085, 1100, 1115, 1125, 1130, 1160, 1175, 1180, 1185, 1195, 1200, 1220, 1225, 1240, 1250, 1255, 1260, 1305, 1310, 1340, 1345, 1350, 1365, 1400, 1440, 1445, 1450, 1490, 1505, 1515, 1520, 1525, 1545, 1555, 1565, 1580, 1585, 1605, 1610, 1630, 1635, 1665, 1670, 1705, 1710, 1715, 1725, 1740, 1745, 1760, 1765, 1780, 1785, 1800, 1805, 1810, 1820, 1835, 1855, 1895, 1905, 1945, 1950, 1965, 1985, 2010, 2015, 2025, 2060, 2065, 2070, 2075, 2110, 2120

- mıġ

  80
- mıśandra

  2010
- mıśır

  290, 330, 1525
- mi

  0, 5, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 55, 60, 65, 70, 75, 80, 85, 90, 100, 105, 115, 125, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 215, 220, 225, 230, 235, 250, 280, 285, 295, 305, 310, 315, 320, 325, 330, 340, 345, 355, 365, 375, 380, 395, 400, 405, 410, 415, 430, 445, 450, 455, 465, 470, 475, 495, 500, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 565, 575, 580, 585, 590, 620, 625, 630, 645, 650, 660, 665, 680, 685, 690, 695, 700, 705, 710, 720, 725, 730, 755, 805, 825, 830, 840, 845, 850, 860, 870, 875, 880, 885, 895, 900, 910, 915, 920, 925, 950, 955, 960, 965, 975, 980, 985, 990, 995, 1000, 1005, 1020, 1045, 1055, 1065, 1075, 1080, 1085, 1090, 1095, 1100, 1105, 1120, 1125, 1135, 1150, 1155, 1180, 1190, 1195, 1200, 1210, 1220, 1225, 1230, 1235, 1240, 1245, 1250, 1255, 1260, 1265, 1270, 1275, 1285, 1295, 1305, 1310, 1320, 1325, 1335, 1340, 1345, 1350, 1355, 1365, 1370, 1380, 1385, 1390, 1395, 1400, 1410, 1425, 1435, 1445, 1455, 1475,

1480, 1490, 1525, 1530, 1535, 1540, 1545, 1555, 1560, 1565, 1570, 1575, 1580, 1585, 1595, 1600, 1620, 1630, 1635, 1640, 1655, 1660, 1665, 1670, 1685, 1700, 1710, 1725, 1740, 1750, 1760, 1770, 1775, 1780, 1795, 1805, 1825, 1830, 1835, 1840, 1850, 1855, 1860, 1880, 1895, 1910, 1915, 1920, 1925, 1935, 1945, 1950, 1980, 1985, 2000, 2005, 2010, 2020, 2025, 2035, 2045, 2065, 2085, 2095, 2115

- mi'râc
  825, 191
- mi'râciye
  825
- mifoloġiya
  175
- mîġ
  85
- mihir
  1920
- mihman
  285
- miĥrâb
  1390, 1665
- mihran
  1255
- mîlad
  1530
- millet
  895, 900, 1580, 1710
- milyon
  645, 86
- mim
  80, 85, 530, 1655, 1950, 2010

- min

  5, 25, 40, 90, 165, 325, 475, 500, 545, 625, 665, 690, 850, 990, 1000, 1005, 1085, 1090, 1195, 1200, 1220, 1270, 1295, 1525, 1535, 1540, 1545, 1665, 1670, 1770, 1835, 1840
- minber

  1665
- minnet

  500, 850, 1220, 1295, 1770
- minnetsiz

  1220
- mirâd

  430
- miŝâl

  825
- misk

  70, 190, 205, 295, 445, 455, 1120, 1275, 1685, 1750, 1915, 2010, 2045
- miskîn

  190, 1685, 2045
- miskli

  70, 455
- Mitrâ

  1565
- mu

  5, 20, 40, 45, 50, 55, 60, 75, 95, 100, 120, 125, 145, 155, 160, 165, 175, 180, 185, 190, 195, 210, 215, 220, 240, 255, 300, 305, 335, 340, 345, 350, 355, 370, 380, 385, 390, 415, 420, 430, 450, 485, 505, 535, 540, 555, 560, 565, 570, 585, 595, 605, 610, 625, 630, 660, 670, 680, 685, 705, 710, 730, 745, 755, 770, 775, 820, 825, 830, 835, 865, 870, 880, 890, 900, 915, 920, 925, 930, 950, 970, 975, 990, 995, 1025,

1035, 1040, 1045, 1060, 1080, 1085, 1095, 1100, 1105, 1120, 1135, 1165, 1175, 1185, 1210, 1220, 1230, 1255, 1270, 1290, 1300, 1315, 1335, 1350, 1355, 1365, 1380, 1405, 1410, 1415, 1420, 1425, 1495, 1525, 1530, 1535, 1540, 1565, 1575, 1580, 1590, 1595, 1605, 1630, 1640, 1660, 1680, 1685, 1690, 1695, 1740, 1770, 1790, 1800, 1805, 1810, 1835, 1840, 1855, 1875, 1885, 1895, 1905, 1915, 1930, 1955, 2000, 2005, 2050, 2055, 2080, 2085, 2090, 2125

- mu'âdil
  1335
- mu'âmele
  485, 755, 1690, 1835
- mu'ammâ
  570, 870, 880, 890, 915, 1930
- mu'âvaża
  1415, 142
- mu'ayene
  155, 20
- mu'ayyen
  1840
- mu'cize
  1365
- mu'teber
  2090
- mu'teḳıd
  5
- mu'temed
  210
- mûġ
  80, 195
- muĥabbet

255, 390, 430, 485, 505, 950, 1045, 1175, 1590, 1770, 1955, 2005, 2050, 2055, 2090

- muĥabbetli
  2055
- muħaffef
  1290
- muĥâlât
  220
- Muĥammed
  1255
- muĥannet
  630
- muĥârebe
  560, 154
- muĥib
  1660
- muĥîd
  95, 54
- Muĥiddin
  680
- muĥtac
  1415
- muħtasar
  1080
- muĥteseb
  1930
- muĥtesib
  1695, 1875, 2055
- muķabele
  705

- muķâbil

  370
- muķaddem

  1530
- muķarrer

  670
- muķtebes

  1335
- muķteżâ

  595
- muñsuz

  1680, 1685
- muñsuzluķ

  1680
- murad

  240, 865, 915, 920, 1165
- muradça

  1165
- Mûsâ

  1090
- muśĥaf

  820
- Muśtafa

  1405
- mutaśavver

  1230, 142
- muttaśıl

  1135
- muţrîb

  240, 305, 1955

- muṭribsiz
  1630
- muṭṭali'
  1100
- muvâfaḳat
  565
- muvâfıḳ
  1535
- mużâhir
  920
- mü'ctemi'
  1435
- mü'nim
  1785
- mü'ellif
  1565
- mü'min
  990, 1195, 1200, 1840
- mübalaġa
  165
- mübârek
  1255, 1355
- mübareke
  180
- mübtelâ
  80
- mücahede
  1020
- mücerred
  830, 171

- müctehid
  1070
- müdâfa'a
  350, 355
- müdârâ
  265
- müdde'î
  805, 925, 1115, 1120, 1235, 1835
- müddet
  145, 1525
- müe'ŝŝir
  560
- müfâreķat
  290
- müfessir
  985
- müfîd
  265
- müftî
  1695
- mühim
  65, 155
- mühlet
  1170, 10
- mühr
  2075
- müjde
  630
- mükerrer
  675

- mülaĥaža
  875
- mümkün
  145, 210, 430, 910, 920, 1045, 1075, 1270, 1415, 1550, 1655, 1660, 1860, 1870, 2060
- mümkünât
  910, 92
- mümkünât 910, 90
- mün'akis
  550, 10
- mün'im
  1730
- münâcât
  1195
- münâsebet
  155, 170, 175, 535, 825
- münâsib
  15, 185, 960
- müneccim
  200
- münkir
  540
- müntehâ
  715
- mürekkeb
  1675
- mürîd
  395, 194
- mürşid
  1380

- mürûr
  165, 140
- mürüvvet
  1205, 185
- müslümân
  2100
- müsta'id
  1845
- müstaġnî
  300, 2035
- müsteĥaķ
  1740
- müşâbehet
  975
- müşâhede
  155, 1335
- müşerref
  610
- müşkil
  25, 55, 60, 540, 1605, 1840, 1925, 1970
- müşkillik
  1840, 1925
- müştâķ
  2000
- müşterek
  490
- müşteri
  475
- mütâla'a
  75

- müte'addid
  210, 315, 950, 1550
- müteddeyyin
  540
- mütekellim
  725
- müŧâla'a
  15
- müyesser
  765, 1405
- müze
  40

-N-

- nâ

  10, 15, 70, 80, 85, 90, 100, 105, 110, 135, 140, 155, 160, 165, 170, 175, 185, 190, 215, 225, 230, 280, 285, 290, 300, 325, 345, 350, 360, 365, 370, 390, 400, 415, 450, 455, 490, 500, 510, 515, 520, 530, 535, 545, 550, 565, 575, 600, 655, 680, 685, 690, 695, 725, 730, 740, 755, 825, 830, 840, 845, 860, 880, 885, 890, 895, 900, 905, 910, 920, 940, 955, 960, 975, 985, 990, 1015, 1020, 1030, 1035, 1045, 1105, 1140, 1145, 1155, 1165, 1170, 1195, 1215, 1230, 1240, 1260, 1275, 1290, 1295, 1330, 1345, 1410, 1440, 1445, 1480, 1500, 1505, 1535, 1550, 1565, 1610, 1635, 1675, 1685, 1705, 1715, 1725, 1755, 1780, 1790, 1795, 1830, 1835, 1850, 1880, 1945, 1950, 1985, 2010, 2020, 2025, 2045, 2085, 2105, 2120
- nâ'il

  880, 890, 900, 985, 1030, 1035, 1410, 1440, 1795, 2105
- nâdân

  885, 185
- nâdire

  730
- nafaķası

  15
- nâfe

  70
- nâfî'

  1240
- naġme

  395, 420, 1980
- naĥviyye

  1260

- naķd
  980, 995, 1125, 2020
- naķdî
  995
- nâkıś
  215
- naķış
  1085, 1180, 1775, 1880
- naķışlı
  1180
- naķķâş
  1085, 1400, 1495
- naķl
  205, 680, 1970
- naķś
  1580
- nâķus
  1020
- nâle
  655, 695, 940, 1215, 1715
- nâm
  100, 105, 160, 225, 230, 285, 550, 600, 1195, 1480, 1565, 2020
- namaz
  85, 1285, 1760, 1930, 2085
- nan
  30, 175, 245, 780, 1205, 1670
- nâsıĥ
  370
- naśıl

95, 290, 395, 545, 570, 575, 620, 665, 740, 1075, 1090, 1130, 1170, 1320, 1350, 1400, 1485, 1570, 1645, 1720, 1840, 2040

- nâśıyye
  70
- naśîb
  870, 890, 1045, 1435, 1740, 1900
- naśîĥat
  370, 420, 640, 645, 700, 785, 1650, 1775
- naśîp
  575, 700, 800
- Naśrâniyyet
  35
- nâşî
  160, 685, 1260
- nâtıķa
  825, 83
- nâz
  450, 740, 1015, 1500, 1675, 1830, 1835, 1945, 2025
- nažar
  20, 45, 75, 345, 385, 620, 625, 630, 835, 950, 1100, 1200, 1355, 1385, 1410, 1545, 1605, 1630, 1690, 1700, 1870, 1890, 1960, 2015, 2095, 2110
- nâzenîn
  450
- nâzik
  1835, 1945
- nâziklik
  1835
- nažîr
  150, 820, 830

- nažîre
  150
- nazlı
  665, 1465
- nažm
  375, 655, 1075
- ne
  5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 100, 105, 115, 120, 125, 130, 145, 150, 155, 160, 170, 175, 180, 190, 195, 200, 210, 215, 220, 225, 230, 235, 240, 250, 255, 260, 275, 280, 285, 290, 295, 300, 315, 320, 325, 330, 335, 340, 345, 350, 355, 360, 370, 375, 380, 385, 395, 400, 410, 415, 420, 425, 450, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 495, 500, 505, 510, 515, 520, 530, 535, 555, 565, 570, 580, 585, 590, 595, 600, 610, 615, 620, 625, 630, 635, 640, 645, 650, 655, 670, 675, 680, 695, 715, 720, 735, 745, 760, 765, 770, 775, 780, 790, 800, 805, 820, 825, 830, 835, 845, 850, 860, 865, 880, 895, 905, 910, 920, 925, 930, 935, 940, 945, 950, 960, 965, 970, 975, 980, 985, 995, 1000, 1005, 1010, 1015, 1020, 1025, 1030, 1035, 1040, 1050, 1060, 1070, 1080, 1085, 1090, 1095, 1110, 1115, 1120, 1135, 1140, 1145, 1150, 1155, 1175, 1180, 1185, 1195, 1200, 1205, 1215, 1220, 1230, 1240, 1260, 1265, 1270, 1275, 1280, 1285, 1295, 1300, 1305, 1310, 1315, 1325, 1335, 1340, 1345, 1350, 1355, 1360, 1365, 1375, 1380, 1390, 1395, 1400, 1405, 1410, 1415, 1425, 1430, 1435, 1440, 1450, 1455, 1465, 1470, 1475, 1480, 1485, 1490, 1495, 1500, 1505, 1510, 1520, 1525, 1530, 1535, 1540, 1545, 1555, 1560, 1565, 1575, 1580, 1585, 1590, 1595, 1605, 1610, 1615, 1630, 1640, 1645, 1650, 1670, 1675, 1680, 1685, 1695, 1700, 1710, 1720, 1725, 1735, 1740, 1745, 1750, 1755, 1760, 1770, 1780, 1790, 1795, 1800, 1805, 1810, 1815, 1825, 1830, 1835, 1845, 1850, 1855, 1860, 1870, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1915, 1920, 1940, 1945, 1950, 1960, 1965, 1970, 1980, 2000,

2005, 2015, 2020, 2030, 2035, 2040, 2045, 2050, 2055, 2060, 2065, 2075, 2080, 2085, 2100, 2105, 2115, 2125

- nebât
  975, 1335, 1565
- nebî
  360, 1565, 1580, 1585, 2125
- necâbet
  1450, 1455
- necât
  320, 625, 895, 940, 1720
- neçe
  1905
- neden
  155, 210, 620, 745, 1300, 1465, 2055
- nedir
  125, 235, 240, 345, 395, 420, 425, 570, 615, 845, 905, 910, 920, 925, 930, 985, 1035, 1400, 1410, 1510, 1565, 1695
- nefes
  1060, 1080, 1315, 1365, 1585, 1805
- nefesli
  1080, 1365
- nefis
  860
- nefs
  100, 105, 485, 825, 830, 2030
- nefsâniyet
  100, 105
- nefy
  1755
- neħçîr

400

- nehir

  1110, 196

- nehy

  960

- neler

  15, 215, 225, 895, 970, 1050, 1115, 1430, 1490, 1640, 1680, 1720, 1945, 2060

- nemâ

  1335

- Nemrûd

  1520

- neñ

  695

- nerde

  100, 40

- nerden

  100

- nerede

  415, 420, 425, 465, 1035, 1040, 1180, 1185, 1200, 1415, 1525, 1750, 1825, 1920

- nereden

  1415

- nereye

  420, 1110, 1230, 1750

- nergis

  130

- nerse

  615, 1595, 1695

- neseb

1405, 1410, 1450, 1455, 1860

- Nesîmî

  1500

- Nesne

  1965

- Neşâţ

  465

- neşr

  15, 1535

- netîce

  230

- nev'

  50, 70, 345, 790

- nevbet

  1465

- ney

  190, 460, 1025, 1425, 1685, 1895, 1970, 2055

- neźir

  1450

- ni'met

  390, 820, 870, 970, 1350, 1510

- niçe

  1275, 1595, 1945

- niçin

  180, 185, 640, 655, 670, 865, 885, 970, 1170, 1320, 1470, 1485, 1615, 1670, 1705, 1795

- nidâ

  50, 115

- nifâķ

  1470

- nihâyet
  55, 65, 75, 80, 190, 220, 250, 490, 710, 715, 1085, 1130, 1135, 1175, 1230, 1340, 1905, 1930
- nihâyetsiz
  80, 715
- niķâb
  460, 1640, 1705, 1755
- nim
  290, 515, 530, 545, 600, 605, 640, 650, 695, 700, 730, 735, 740, 745, 750, 1025, 1075, 1110, 1190, 1270, 1305, 1325, 1345, 1360, 1365, 1370, 1380, 1475, 1655, 1660, 1665, 1745, 1780, 1785, 1820, 1840, 1905, 1925, 1965, 1970, 2000, 2030, 2040, 2060, 2080, 2090
- niŝâr
  595, 1515
- nisbet
  835, 960, 1340, 1435, 1460
- nisbetsiz
  1435
- nisbiyye
  280
- nispet
  420, 580, 1045, 1340
- nişân
  655, 1925, 1930
- niyâz
  1195, 1280, 1330, 1505, 2085
- nizâ'
  925, 1435
- nižam
  550

- noķtalı
  400, 170
- nöbet
  500
- Nuĥ
  485, 2125
- nuhz
  775
- nun
  95, 400, 530, 635, 945, 1300, 1320, 1435, 2055
- nûr
  240, 310, 845, 1005, 1335, 1340, 1345, 1370, 1910
- nûrânî
  845
- nurlu
  1875
- nuzûl
  555
- nübüvvet
  1530
- nücûm
  40
- nükte
  465, 730, 810, 935, 1040, 1060, 1215, 1360, 1655, 1830, 1835, 1850, 2095
- nüktedân
  1850
- nümâ
  150
- nüsħa

1270

- nüsk

1555

-O-

- obķun
  95
- of
  195, 365, 415, 705
- oħşaş
  975
- oķ
  55, 65, 70, 75, 80, 175, 190, 220, 225, 230, 240, 320, 360, 365, 400, 410, 415, 490, 525, 535, 550, 570, 575, 580, 585, 590, 615, 625, 655, 680, 710, 715, 725, 735, 745, 765, 775, 805, 820, 830, 845, 850, 855, 860, 870, 875, 880, 925, 950, 1035, 1045, 1055, 1060, 1065, 1085, 1100, 1110, 1120, 1125, 1135, 1140, 1145, 1195, 1200, 1205, 1220, 1230, 1235, 1275, 1290, 1295, 1300, 1305, 1310, 1315, 1325, 1340, 1365, 1370, 1375, 1380, 1390, 1395, 1410, 1415, 1455, 1470, 1485, 1570, 1600, 1620, 1645, 1675, 1730, 1745, 1770, 1780, 1800, 1810, 1880, 1890, 1895, 1905, 1915, 1925, 1930, 1935, 1940, 1965, 2020, 2035, 2050, 2075, 2105, 2120
- oķu-
  775
- on
  95, 205, 255, 645, 860, 1235, 1240, 1260, 1300, 1530, 1570, 1620, 1930, 1940, 2075
- orada
  835, 850, 1135, 1220, 1675, 2050, 2070
- orman
  955
- ortada
  930, 2015

- ortadan
  2015
- ortaya
  2020
- orun
  200, 570, 955
- orunsuz
  200
- ośal
  945
- osmânî
  85
- oŝmâniyye
  5
- oŝmanlı
  1265
- ot
  405, 955, 1105, 1130, 1400, 1495, 1545, 1780, 1790, 1830, 1860, 1930, 2075
- otlu
  405, 178
- oṫur-
  590, 665, 1190
- oyna-
  1920
- oynat-
  490, 520
- oyun
  570, 585, 785, 1300, 1920, 2045, 2080

-Ö-

- öbüv

  2060
- öf

  1780
- ögren-

  1930, 2100, 2110
- ögret-

  745
- ögüt

  365
- ökün-

  1210, 1190
- ölç-

  385
- öltür-

  1145
- Ömer

  1245, 1545
- ömr

  40, 145, 275, 615, 960, 1325, 1855, 1915
- ömür

  775, 905, 1325, 1515, 1865, 1920, 1925
- ön

  420, 425, 565, 595, 1080, 1085, 1230, 1495, 1500, 1760, 1790
- öñ

  70, 75, 80, 125, 255, 300, 400, 405, 420, 425, 430, 445, 485, 490, 495, 505, 525, 570, 595, 655, 660, 675, 695, 735, 770, 775, 790, 815, 855, 910, 940, 950, 1065, 1130, 1145, 1160, 1190, 1215, 1220, 1235,

1285, 1290, 1295, 1310, 1315, 1320, 1345, 1355, 1375, 1380, 1455, 1460, 1465, 1495, 1520, 1590, 1595, 1600, 1615, 1625, 1630, 1665, 1685, 1695, 1715, 1740, 1765, 1770, 1775, 1805, 1820, 1835, 1840, 1855, 1870, 1890, 1905, 1920, 1925, 1930, 1955, 1960, 1965, 1970, 1980, 1985, 1990, 2000, 2015, 2025, 2035, 2040, 2055, 2060, 2065, 2075, 2100, 2115, 2120

- örf
  90, 14
- ört-
  430
- ös-
  655
- öşkür-
  705
- öt-
  1725
- ötker-
  1760
- öyle
  15, 20, 105, 115, 175, 210, 220, 250, 275, 305, 330, 355, 360, 370, 375, 380, 435, 465, 550, 565, 580, 595, 605, 660, 690, 700, 705, 710, 725, 730, 735, 745, 755, 805, 950, 1100, 1110, 1115, 1155, 1170, 1175, 1185, 1200, 1260, 1275, 1285, 1370, 1405, 1485, 1540, 1620, 1655, 1660, 1685, 1755, 1810, 1815, 1820, 1835, 1840, 1850, 1905, 1920, 1940, 1960, 2010, 2030, 2040, 2055, 2070, 2125
- öyür-
  95
- öz
  15, 20, 30, 45, 55, 60, 130, 135, 190, 195, 210, 220, 265, 275, 295, 305, 325, 335, 345, 370, 375, 380, 385, 395, 430, 435, 470, 480, 525, 535, 540, 595, 605, 610, 620, 640, 645, 655, 680, 695, 705, 710, 720,

725, 730, 740, 745, 755, 770, 780, 790, 805, 810, 835, 870, 885, 895, 900, 905, 915, 920, 935, 945, 955, 980, 1030, 1060, 1080, 1095, 1110, 1145, 1155, 1165, 1170, 1175, 1205, 1210, 1225, 1265, 1270, 1275, 1280, 1355, 1360, 1370, 1375, 1385, 1410, 1425, 1485, 1490, 1505, 1510, 1580, 1630, 1645, 1660, 1665, 1670, 1700, 1705, 1715, 1735, 1745, 1760, 1780, 1785, 1810, 1815, 1830, 1845, 1850, 1865, 1880, 1915, 1950, 1960, 1990, 2000, 2010, 2030, 2050, 2060, 2075, 2085, 2100

- özgelik
  1265
- özgert-
  265
- özür
  535, 1095

-P-

- pâdişah

  140, 145, 510, 1530, 1800, 1915
- pâdişahlıķ

  145
- pâk

  275, 320, 370, 510, 940, 995, 1025, 1405, 1540, 1595, 1905, 1915, 1965, 2105
- pâklik

  1540
- panteizm

  925
- papas

  1195
- pâre

  810, 860, 1790, 2070
- paşa

  1630
- pây

  470
- pençe

  770, 120
- pend

  1940
- perde

  305, 380, 925, 945, 1275, 1300, 1395, 1495, 1645, 1720, 1725, 1875, 1985, 2085
- perî

  65, 435, 1130, 1135, 1155, 1845, 1850

- perîşan

  1130, 1135, 1155
- perkâr

  1085, 1500, 1955
- pervâ

  1315
- perver

  1555, 1635
- perverde

  1635
- pervîn

  740
- Pervîz

  930
- Peşdâdyân

  140
- peydâ

  880
- peyġamber

  1535, 1540, 1575, 1585
- peyker

  1560
- pîr

  85, 90, 395, 420, 590, 670, 1160, 1380, 1605, 1635, 1680, 1740, 1790, 1940, 1950, 1960, 1970, 2085
- piyâle

  185, 250, 930
- poema

  30
- puçmaķ

785, 1355

- puȟte

1870

-R-

- râ
  20, 25, 35, 50, 75, 80, 85, 100, 105, 120, 125, 140, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 200, 205, 215, 220, 230, 235, 240, 260, 265, 275, 285, 295, 300, 305, 310, 315, 320, 325, 330, 335, 345, 365, 385, 390, 400, 415, 420, 425, 430, 445, 455, 465, 475, 485, 505, 520, 535, 540, 565, 570, 575, 590, 605, 610, 615, 625, 630, 645, 650, 680, 685, 690, 700, 710, 715, 720, 725, 730, 760, 765, 775, 780, 790, 795, 820, 825, 830, 835, 840, 845, 855, 860, 865, 880, 890, 900, 920, 925, 930, 935, 940, 950, 955, 965, 975, 980, 985, 990, 1000, 1005, 1010, 1025, 1035, 1040, 1070, 1090, 1100, 1110, 1120, 1125, 1140, 1150, 1155, 1160, 1165, 1170, 1185, 1190, 1210, 1220, 1230, 1235, 1240, 1260, 1265, 1270, 1290, 1310, 1315, 1335, 1345, 1360, 1380, 1390, 1395, 1405, 1410, 1415, 1425, 1455, 1460, 1475, 1495, 1510, 1520, 1530, 1545, 1550, 1555, 1565, 1580, 1585, 1620, 1625, 1630, 1640, 1665, 1675, 1695, 1730, 1740, 1750, 1755, 1760, 1765, 1775, 1790, 1800, 1815, 1830, 1835, 1855, 1865, 1870, 1875, 1880, 1885, 1895, 1900, 1910, 1915, 1920, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1975, 1980, 1990, 2025, 2030, 2050, 2055, 2065, 2075, 2100, 2105, 2115, 2120, 2125
- rab
  25, 35, 40, 45, 70, 85, 100, 115, 145, 185, 245, 260, 295, 345, 360, 520, 525, 575, 630, 635, 680, 735, 740, 780, 865, 1090, 1115, 1135, 1140, 1180, 1315, 1350, 1465, 1470, 1475, 1485, 1530, 1565, 1585, 1605, 1630, 1675, 1725, 1745, 1775, 1865, 1880, 1895, 1950, 1970, 2005, 2055, 2080, 2090
- Râb
  105, 120, 125, 150, 160, 240, 275, 300, 305, 455, 465, 475, 520, 565, 590, 615, 725, 760, 790, 855, 930, 965, 990, 1010, 1035, 1140, 1185, 1210, 1220, 1265, 1270, 1290, 1360, 1390, 1475, 1495, 1510, 1585,

1625, 1665, 1695, 1740, 1755, 1760, 1765, 1775, 1830, 1835, 1855, 1865, 1870, 1875, 1880, 1895, 1900, 1940, 1945, 1950, 1980, 2025, 2030, 2050, 2100

- rabbişraĥlî
  25
- rabbü'l
  185
- rabŧ
  1090, 1135
- raġbet
  10, 15, 315, 600, 1665
- raġbetli
  10
- raġm
  1635
- raĥat
  95, 105, 260, 265, 650, 1095, 1160, 1300, 2100
- raĥm
  20, 445, 560, 565, 925, 945, 1065, 1255, 1585, 1985
- raĥmet
  560, 565, 925, 945, 1065, 1585, 1985
- raķam
  1980
- raķîb
  1160, 1935, 2090
- raķķam
  1305
- raķś
  395, 45
- rasad 160

- rast

  1535, 1590, 1675
- rastlıķ

  1675
- râvî

  1260
- râz

  285, 300, 720, 1240, 1380, 1545
- râżı

  365, 650, 765, 1160
- rażıyallâhu

  200
- re'is

  1430
- ref'

  1720
- refîķ

  770, 1845
- rehber

  2115
- rehin

  1025, 1945
- rehzen

  775
- resm

  90, 230, 580, 705, 1105, 1110, 1400
- resmî

  1105
- resmiyet

  705

- resûl

  600
- revâ

  760, 825, 835, 1470, 1475
- revâķ

  760
- revân

  825, 835
- revişsiz

  585
- revş

  910
- rez

  1165, 1475, 1720, 2015
- rezân

  1475
- rezzâķ

  2015
- rıżа

  1425
- rızıķ

  985
- ri'âye

  1385, 1815, 1820
- ri'âyet

  1385, 1815
- rind

  5, 35, 40, 45, 50, 65, 70, 80, 90, 210, 215, 225, 295, 320, 335, 420, 440, 455, 555, 595, 680, 780, 840, 880, 890, 895, 905, 940, 950, 970, 1045, 1060, 1100, 1115, 1190, 1220, 1260, 1275, 1335, 1360, 1395,

1460, 1525, 1535, 1540, 1550, 1620, 1700, 1750, 1790, 1805, 1855, 1885, 1955, 1960, 1965, 1970, 1990, 2005, 2015, 2045, 2090, 2095

- rindlik
  440, 136
- risâle
  200, 825, 2125
- risâlet
  200
- rivâyet
  1235, 1240, 1260, 1575
- riyâ
  380, 420, 540, 585, 870, 895, 1370, 1430, 1470, 1500, 1505, 1520, 1525, 1590, 1595, 1725, 1790, 1910, 2065, 2070, 2100
- riyâlanuv
  1590
- riyâlı
  585
- riyâset
  895, 1430, 1910
- riyâsız
  1500
- riyâzî
  540
- riyâžiyât
  1525
- rûh
  640, 825, 1010, 1130, 1360
- rûĥânî
  1295, 1445
- rûĥâniye

1090

- rûĥâniyet

  1090

- rûĥaniyeti

  1445

- ruhban

  720

- ruħśat

  1960

- rûĥü'l

  1610

- rum

  15, 175, 1215, 1525, 1850

- rumuz

  175

- Rusya

  10

- ruy

  110, 24

- Rûyem

  1240

- rûz

  310, 665, 1465

- rûze

  665, 1465

- rübâb

  420, 48

- rücû'

  825, 208

- rükn

300, 1545

- Rüknüâbad

  300

- rüsûm

  625, 1195

- rüsvâlıķ

  1210

- rütbe

  590, 890, 895, 1455

-S-

- sa'âdet

  645, 970, 1355, 1540, 2075
- sa'âdetli

  365
- sa'at

  535
- sa'd

  775
- sa'îd

  650
- sa'y

  650, 1020, 1320, 1365, 1455, 1550, 1690, 1970, 2060, 2105, 2125
- sâ'il

  1850
- śabâ

  1045, 1155
- śabır

  425, 555, 650, 1130, 1270, 1920, 2090, 2100
- śabırlıķ

  425, 1270, 1920
- śabırlıķtan

  1270
- śabırsızlıķ

  555
- ŝâbit

  330, 345, 1355, 1710
- śabr

  250, 320, 450, 2125

- śaç

  70, 295, 375, 615, 935, 1085, 1120, 1210, 1795, 1800, 1880
- śad

  25, 110, 250, 315, 340, 505, 550, 675, 700, 785, 810, 890, 900, 1080, 1125, 1295, 1445, 1550, 1595, 1610, 1635, 1645, 1785, 1990, 2010
- śadâ

  785, 1080, 1785, 1990
- śadaķa

  1445
- śadâkat

  1785
- sâde

  570, 1085
- śadef

  1595
- śâdıķ

  205
- śâdır

  340
- śadr

  25, 1595
- śadrî

  25
- śaf

  495, 795, 815, 855, 1065, 1070, 1320, 1350, 1380, 1755, 1775, 1895
- śafâ

  855, 1320, 1350, 1380, 1755, 1775
- śaġ

  285
- sâĥâ

55, 75

- śâĥib

  10, 45, 580, 885, 2095
- śaĥîfe

  210, 1095, 1570
- sâĥil

  1845
- śâĥip

  845
- sâĥir

  435, 1265
- śaĥrâ

  390, 400, 795, 840, 955, 1230, 1315, 1395, 1920
- śaķal

  1485
- sâķî

  25, 50, 150, 240, 250, 275, 300, 465, 470, 805, 1115, 1185, 1495, 1635, 1775, 2010, 2030, 2055
- śaķlama

  205, 1015
- śaķlav

  1590
- śalâĥ

  415, 420, 530, 910
- sâle

  200, 825, 1635, 2125
- śâliĥ

  910, 189
- sâlik

  1050, 136

- śalîp
  1195
- śalķun
  1465
- salṭanat
  145, 750, 970, 1530, 1770
- śamed
  1735, 180
- sâmi'
  65
- sâmirî
  1600
- śan'at
  1005, 1935
- śan'atçı
  1935
- saña
  85, 90, 260, 440, 635, 640, 650, 665, 700, 755, 940, 1030, 1170, 1185, 1605, 1735, 1895, 1940, 1945, 1995, 2040
- śanâ'i'
  895
- śandı
  1055
- śanem
  735, 1375, 1735, 1815, 1945
- śanınça
  210
- ŝânî
  1070
- saray

760, 1110, 1205, 1645

- śarf

  245, 355, 840, 1105, 1260, 1320, 1725, 1965

- śarfe

  245

- śarfiyye

  1260

- śarraf

  810, 1965

- śatın

  485, 169

- satır

  10

- śatıvçı

  1860

- śatma

  130, 615, 865, 1835

- satuvçı

  590

- saŧĥ

  100

- saŧın

  980

- saŧır

  80, 20

- śaŧranç

  570

- śavt

  235

- śay

255, 385, 905, 955, 1150, 1840

- śayd

  385

- sâye

  75, 120

- saz

  1940

- ŝebât

  55, 60, 80, 1200, 1300, 1645, 1695

- sebeb

  65, 105, 135, 195, 305, 440, 490, 855, 885, 1385, 1405, 1495, 1605, 1610, 1680, 1735, 1865

- sebebsizlik

  885

- sebķat

  545, 555, 2055

- seccâde

  90, 1020, 2030

- secde

  1945

- sedne

  720

- sedre

  1130

- sefele

  880, 885

- sefer

  430, 1155, 1210, 1900

- sefîne

  275

- seĥer

  935, 1180, 1370, 1640, 1735, 2020, 2100
- sehî

  385
- sehv

  925, 131
- sekene

  640, 1745
- sekine

  395
- sekte

  980
- selâm

  25, 130, 260, 505, 835, 860, 1125, 1155, 1190, 1210, 1310, 1330, 1570
- selâmet

  130, 260, 505, 835, 860, 1190, 1210, 1330
- selâmetlik

  130, 260, 860, 1190
- selâŧîn

  150
- selb

  545
- semâvât

  1085
- semâviye

  710, 895
- semerķand

  300
- sen

125, 145, 265, 270, 285, 290, 360, 370, 390, 405, 410, 430, 435, 440, 450, 455, 480, 485, 505, 520, 585, 630, 640, 655, 660, 665, 695, 740, 745, 750, 765, 770, 775, 785, 790, 805, 820, 935, 945, 955, 965, 1005, 1020, 1045, 1060, 1075, 1120, 1125, 1130, 1150, 1160, 1180, 1190, 1205, 1220, 1225, 1235, 1265, 1270, 1280, 1285, 1305, 1310, 1315, 1320, 1370, 1375, 1380, 1390, 1395, 1405, 1475, 1530, 1575, 1640, 1645, 1650, 1660, 1665, 1685, 1725, 1780, 1785, 1810, 1820, 1825, 1830, 1865, 1875, 1885, 1900, 1905, 1915, 1920, 1940, 1945, 1965, 1990, 1995, 2005, 2010, 2030, 2035, 2040, 2075, 2085, 2090, 2110, 2115, 2125

- sen

  125, 145, 265, 270, 285, 290, 360, 370, 390, 405, 410, 430, 435, 440, 450, 455, 480, 485, 505, 520, 585, 630, 640, 655, 660, 665, 695, 740, 745, 750, 765, 770, 775, 785, 790, 805, 820, 935, 945, 955, 965, 1005, 1020, 1045, 1060, 1075, 1120, 1125, 1130, 1150, 1160, 1180, 1190, 1205, 1220, 1225, 1235, 1265, 1270, 1280, 1285, 1305, 1310, 1315, 1320, 1370, 1375, 1380, 1390, 1395, 1405, 1475, 1530, 1575, 1640, 1645, 1650, 1660, 1665, 1685, 1725, 1780, 1785, 1810, 1820, 1825, 1830, 1865, 1875, 1885, 1900, 1905, 1915, 1920, 1940, 1945, 1965, 1990, 1995, 2005, 2010, 2030, 2035, 2040, 2075, 2085, 2090, 2110, 2115, 2125

- sencâb

  450

- sendre

  2005, 201

- sene

  145, 1530, 1945, 2125

- senelik

  2125

- serâb

  790, 15

- sergerdân
  1275
- serħoş
  2020
- serv
  250, 665, 765, 1125, 1295, 1535, 1560, 1730, 1805, 1960, 2045
- server
  765
- serveş
  1535, 155
- ŝervet
  1445
- servi
  250, 1805
- ŝevâb
  160, 1315
- sevdâ
  290, 410, 735, 1010
- sevk
  720
- ŝevr
  740
- seyâĥat
  145, 1525
- seyid
  5
- seyl
  780
- seyr
  595, 70

- seyyâre

  160
- śıdķ

  2035
- śıfat

  185, 190, 200, 515, 1450, 1535
- śıfatlı

  515
- śıhhat

  960
- śınıķ

  485
- śınıķlıķ

  485
- sır

  105, 255, 305, 535, 550, 585, 1050, 1055, 1285, 1345, 1380, 1470, 1610, 1620, 1630, 1810, 1995, 2085
- śıra

  1440
- sırķader

  550
- śıŧķ

  335
- śızıv

  1085
- sidre

  630, 1295
- siĥr

  1275
- silk

470, 1275, 1645

- silküvçi

  470
- silsile

  1130, 1135
- sîmâ

  830
- sinâ

  825
- sîne

  2060
- ŝir

  30, 560, 1775
- sîrâb

  725
- sirişk

  480
- siyâset

  720, 895
- siyâsî

  895
- siz

  80, 115, 120, 125, 130, 135, 150, 310, 315, 465, 510, 560, 585, 695, 715, 745, 760, 765, 775, 865, 875, 885, 900, 930, 945, 970, 1050, 1090, 1220, 1310, 1385, 1410, 1435, 1475, 1515, 1630, 1680, 1750, 1895, 2075, 2090, 2095, 2120, 2130
- śoġuvçı

  810
- soĥbet

  105, 390, 475, 1965

- śoñ
  30, 45, 60, 170, 230, 395, 400, 490, 650, 735, 890, 1160, 1270, 1350, 1400, 1425, 1440, 1515, 1530, 1550, 1585, 1720
- śoñra
  170, 400, 735, 1425
- śorma
  370, 1035, 1365
- śozıl-
  80
- sök-
  360
- söylevçi
  435
- söz
  210, 265, 295, 305, 335, 345, 370, 375, 380, 395, 620, 640, 655, 680, 705, 710, 730, 745, 805, 810, 915, 920, 1080, 1155, 1165, 1170, 1175, 1205, 1265, 1355, 1360, 1370, 1385, 1485, 1490, 1510, 1580, 1665, 1715, 1780, 1785, 1810, 1815, 1830, 1850, 1880, 1960, 1990, 2010, 2050, 2075, 2100
- sözçi
  810
- sözlü
  730
- śu
  5, 15, 25, 30, 110, 115, 135, 225, 410, 585, 690, 725, 730, 810, 895, 905, 925, 955, 970, 1025, 1045, 1085, 1125, 1145, 1190, 1220, 1265, 1315, 1345, 1430, 1445, 1480, 1515, 1545, 1665, 1685, 1690, 1830, 1915, 2010
- su'al
  1905

- sû'i
  355
- śuffe
  2010
- śûfî
  270, 1025, 1465, 1625, 1635, 2015, 2020, 2070
- śûfiyye
  155, 175, 185
- śuġar-
  1480
- śulıv
  1145, 1190, 1265
- sulŧa
  625, 760, 1430, 1505, 1750, 1800
- sulŧan
  760, 1505, 1750, 1800
- śun'
  225, 970, 1085
- śun'î
  225
- sûre
  330, 335, 985, 1555
- śûret
  115, 195, 215, 315, 380, 515, 540, 735, 1400, 1415, 1710, 1990
- suv
  725
- süfre
  2010
- sühâ
  1385

- Süĥeyl
  1915
- sükûn
  140, 285, 400, 525, 635, 935, 945, 975, 1140, 1165, 1475, 1520, 1745
- sükût
  865
- sülâk
  355
- Süleyman
  140, 495, 1165, 1255, 2070, 2100
- sülûk
  355, 145
- sünbül
  1180
- sünnet
  25
- Ŝüreyya
  375
- Sürme
  300
- süsen
  2075
- süt
  665

-Ş-

- şâ'ir
  40, 160, 630, 830, 885, 900, 1525
- şâ'i'
  195
- şâd
  360, 370, 1380, 1605, 1740, 1855, 1885
- Şadâbî
  675
- Şadabiye
  680
- şâdlandırıvçı
  1380
- şadlıķ
  445, 965, 1465, 1860, 1960
- şâgird
  75
- şah
  140, 145, 155, 450, 510, 630, 660, 1115, 1530, 1750, 1795, 1800, 1805, 1915
- şahbâz
  630
- şâhid
  65, 330, 470, 750
- Şâm
  1245, 2005
- Şâmî
  1245
- şân

65, 380, 655, 1170, 1845, 1850, 1925, 1930

- şarâb

  150, 240, 275, 300, 305, 455, 465, 475, 520, 615, 760, 855, 930, 965, 1140, 1185, 1290, 1495, 1510, 1585, 1625, 1695, 1740, 1755, 1760, 1765, 1775, 1835, 1855, 1865, 1870, 1875, 1895, 1945, 1950, 1980, 2025, 2030, 2050, 2100
- şarķ

  10
- şart

  2040
- şâyân

  1570
- şayarma

  1590
- şâyed

  135, 130
- şe'n

  685, 85
- şecâ'at

  900, 1445
- şecâ'atsiz

  900
- şefķat

  410, 50
- şehâdet

  65, 330, 335, 1000, 1085, 1090, 1095, 1360, 1610
- şehir

  770, 1385
- Şehnâme

  285, 145

- şehvet
  225, 320, 625, 1435
- şeker
  360, 695, 1330, 2040
- şekerli
  360
- şem
  270, 425, 570, 605, 790, 1000, 1005, 1270, 1285, 1335, 1340, 1370, 1780, 1935, 2000
- şem'i
  425
- şemden
  1285
- şemme
  605
- şems
  1335, 1340
- şenlik
  1465
- şer
  10, 70, 110, 360, 480, 540, 605, 610, 635, 780, 835, 960, 995, 1100, 1295, 1325, 1345, 1405, 1450, 1535, 1540, 1550, 1855, 1905, 1930, 1970, 1980, 2045, 2055, 2070, 2075, 2105
- şerbet
  780
- şeref
  110, 360, 635, 1295, 1405, 1450, 2070, 2075
- şerĥ
  480, 605, 1345, 1905, 1930, 1970
- şerî'at

1100, 1325, 2045, 2055

- şerîf

  2105

- şerre

  610, 835

- şevķ

  605, 655, 2035, 2075

- şevket

  170, 15

- şevle

  1330

- şey

  10, 20, 35, 60, 70, 160, 165, 175, 185, 190, 205, 220, 235, 245, 265, 275, 305, 335, 405, 465, 540, 585, 590, 595, 620, 635, 640, 710, 725, 755, 830, 865, 880, 910, 955, 990, 995, 1050, 1095, 1100, 1115, 1185, 1230, 1280, 1315, 1410, 1455, 1470, 1535, 1550, 1585, 1590, 1625, 1695, 1855, 1870, 1880, 1940, 1970, 1975, 1985, 2050

- şeyħ

  245, 275, 590, 640, 1050, 1695, 1940

- şeyŧan

  1315, 1535

- şi'âr

  380

- şi'ir

  5, 10, 30, 35, 40, 45, 50, 60, 65, 840, 1070, 1690, 1795, 1935, 2015

- şi'iriyye

  30, 40, 1070

- şiddet

  250, 350, 355, 1440

- şifâ

1325

- şiĥne

  1140
- şikâyet

  110, 905, 1215, 1615, 1980, 2125
- şilte

  1390
- şimdi

  460, 475, 730, 795, 965, 1045, 1520, 1720
- Şirâzî

  5, 300, 720, 1240
- şisten

  480
- şişe

  1180, 1755, 1875
- şîve

  490, 855, 1265, 2010, 2025
- şöhret

  800, 158
- şöyle

  210, 1370, 2055
- şu

  10, 15, 20, 50, 100, 120, 125, 155, 200, 205, 260, 265, 270, 275, 280, 285, 315, 330, 335, 340, 355, 360, 365, 385, 405, 415, 445, 450, 475, 485, 490, 500, 535, 550, 570, 575, 580, 585, 595, 620, 625, 630, 635, 640, 645, 670, 675, 705, 715, 720, 735, 740, 755, 760, 770, 780, 785, 790, 810, 830, 835, 840, 870, 890, 900, 915, 970, 980, 985, 990, 1010, 1020, 1030, 1045, 1055, 1060, 1065, 1075, 1080, 1085, 1130, 1150, 1160, 1165, 1170, 1185, 1190, 1200, 1215, 1220, 1225, 1230, 1240, 1250, 1255, 1260, 1270, 1295, 1300, 1315, 1330, 1335, 1345,

1350, 1360, 1370, 1375, 1385, 1420, 1425, 1430, 1450, 1455, 1470, 1490, 1500, 1510, 1545, 1550, 1560, 1565, 1580, 1600, 1605, 1620, 1630, 1640, 1650, 1655, 1665, 1670, 1675, 1685, 1690, 1695, 1710, 1715, 1740, 1750, 1760, 1765, 1775, 1780, 1790, 1795, 1800, 1810, 1835, 1850, 1860, 1880, 1895, 1905, 1910, 1920, 1930, 1960, 1975, 1980, 1985, 1990, 2000, 2015, 2040, 2045, 2055, 2060, 2070, 2075, 2080, 2085, 2100, 2105, 2125

- şu'â
  1345
- şu'le
  1075, 133
- şu'ûr
  1640
- şûħ
  1935
- şurada
  330
- şurûre
  835
- şübhe
  1370
- şükr
  260, 390, 1215, 1350, 2095
- şüphe
  230, 510, 1035, 1635
- şüphesiz
  510

-T-

- tâ

  35, 65, 75, 80, 175, 195, 210, 215, 225, 250, 310, 420, 450, 560, 600, 610, 710, 725, 880, 925, 930, 945, 1010, 1035, 1100, 1185, 1235, 1470, 1480, 1490, 1530, 1655, 1750, 1825, 1875, 1895, 1910, 1940, 1975, 2000, 2045, 2115, 2120
- ta'accüb

  115, 200, 1715, 1795
- ta'addî

  755
- ta'allük

  640
- ta'b

  115, 230, 345, 1400, 1715
- ta'bir

  115, 345, 1400, 1715
- ta'cîz

  605
- ta'lim

  720, 1535, 1540, 1550
- ta'vîźât

  205
- tâ'ife

  175
- tabî'at

  940, 155
- tabî'iyye

  1425
- tabi'iyyet

1530

- tac

  1415, 1770, 2000
- tâcsız

  1750
- tâebed

  560
- taġallüb

  1420, 1425, 1430
- taġyîr

  1655, 1695
- taĥammül

  55, 755, 1355, 1805
- taħfîf

  65, 135, 555
- taħminât

  165
- taĥśilli

  1095
- taĥsîn

  745, 935, 1665
- taħt

  290, 1270, 1910
- taħta

  1270
- tâķat

  310, 45
- taķayyüd

  620
- taķdîr

320, 620, 690, 1010, 1690, 2125

- taķlîd

  700

- taķrîben

  1530

- taķsîm

  1555

- taķvâ

  420, 208

- tama'

  190, 220, 490, 840

- tamam

  155, 195, 595, 925, 1425, 1430, 1545, 1885

- tamâmen

  545, 150

- tâñ

  1480

- taraf

  705, 740, 970, 1450, 1465, 1955

- târih

  65

- târiĥiyye

  710

- tarîķ

  880, 1435, 1440, 1540

- tas

  495, 535, 1080, 1270, 1275

- taśarruf

  220

- taśavvuf

45, 50, 550, 680, 915, 950

- taśavvur

  960
- taśrîĥ

  950
- taśvîr

  1540, 1705
- taş

  270, 450, 1865
- tay

  595, 670, 735, 995, 1835, 2020
- tayyibât

  995
- tâze

  725, 1895
- tażyîķ

  585
- te

  5, 10, 15, 25, 30, 45, 60, 65, 70, 75, 80, 85, 90, 95, 100, 105, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 140, 145, 155, 160, 165, 180, 195, 200, 205, 210, 215, 220, 230, 260, 270, 275, 290, 295, 300, 310, 315, 320, 325, 330, 335, 340, 345, 350, 355, 360, 370, 380, 385, 395, 405, 410, 420, 440, 450, 455, 465, 470, 475, 480, 490, 495, 510, 515, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 570, 575, 580, 585, 595, 600, 605, 615, 625, 630, 640, 645, 650, 660, 670, 680, 685, 690, 705, 715, 725, 730, 735, 740, 745, 750, 755, 775, 780, 785, 790, 795, 800, 810, 825, 835, 840, 845, 860, 865, 870, 875, 880, 885, 890, 900, 905, 920, 925, 930, 935, 940, 950, 955, 960, 965, 970, 975, 980, 990, 995, 1000, 1005, 1010, 1015, 1020, 1030, 1035, 1040, 1045, 1050, 1060, 1065, 1070, 1075, 1080, 1085, 1090, 1095, 1100, 1105, 1110, 1125, 1135, 1140, 1145, 1165, 1185, 1190, 1205, 1215, 1220, 1230, 1260, 1275, 1280, 1295, 1320,

1325, 1335, 1345, 1350, 1360, 1365, 1390, 1415, 1425, 1430, 1435, 1440, 1445, 1450, 1460, 1465, 1480, 1490, 1505, 1515, 1520, 1530, 1540, 1550, 1555, 1560, 1565, 1580, 1590, 1595, 1600, 1605, 1620, 1625, 1650, 1655, 1665, 1675, 1680, 1685, 1695, 1705, 1710, 1720, 1725, 1740, 1745, 1750, 1755, 1770, 1775, 1780, 1785, 1795, 1805, 1820, 1825, 1830, 1835, 1845, 1850, 1855, 1865, 1870, 1875, 1890, 1895, 1905, 1910, 1915, 1920, 1925, 1930, 1940, 1945, 1950, 1960, 1970, 1975, 1990, 2010, 2015, 2020, 2025, 2045, 2050, 2055, 2065, 2070, 2080, 2090, 2095, 2120

- te'ŝîr
  395, 405, 780, 1435, 1780, 1785
- te'essüf
  2025
- te'kîd
  65
- te'lif
  5
- te'ŝîr
  395, 405, 780, 1435, 1780, 1785
- te'sîs
  1430
- tebeyyün
  925
- tecrübe
  670, 200
- tedbîr
  395, 1750, 1845
- tedvîn
  75, 705, 1260
- teeddüp

755

- teessüf

  1930

- tefâśıl

  575

- tefekkür

  90

- tefsîr

  260, 335, 360, 405, 1555

- tehdit

  315

- tehevvür

  340

- tekbîr

  535

- teklîf

  315, 325

- tekrar

  680

- telaffuž

  2120

- telaķķî

  1445

- telaŧŧuf

  350, 355

- telef

  1625

- temâşâ

  840, 960, 970, 1085, 1605, 1990

- temâşâgâh

1990

- temeddün

  1435

- temekkün

  685

- temel

  615, 645

- temennâ

  845

- temennî

  135

- temettu'

  995

- temür

  1480

- ten

  95, 130, 205, 320, 370, 385, 395, 405, 450, 465, 480, 490, 530, 600, 625, 640, 685, 715, 745, 775, 785, 790, 800, 825, 835, 860, 870, 890, 920, 955, 975, 980, 990, 1000, 1005, 1010, 1035, 1075, 1090, 1135, 1220, 1230, 1260, 1280, 1360, 1425, 1450, 1540, 1550, 1620, 1685, 1720, 1725, 1755, 1825, 1830, 2050, 2095

- tenbel

  800, 145

- tenbellik

  800

- teraḳḳî

  1720

- teraḳḳiyât

  980

- terbiye

450, 865, 885, 1010, 1065, 1070, 1295, 2025

- tercüme

  5, 10, 15, 70, 85, 100, 105, 120, 125, 135, 145, 200, 560, 735, 980, 1165
- terfi'

  380
- terk

  95, 110, 115, 210, 290, 440, 470, 605, 860, 990, 1415, 2120
- terkîb

  115, 210, 990, 2120
- terklik

  95
- tertîb

  5, 65
- teśâdüf

  555
- tesbîĥ

  1105, 1675, 2010
- tesbîĥiñ

  2010
- teslim

  1705
- tesmiye

  160, 205, 230, 975, 1445, 1555
- teşbîb

  45
- teşbih

  130
- teşhir

  165

- teşviş
  465, 2025
- teşvişsiz
  465
- teŧâbuķ
  545
- tevaķķuf
  60
- tevârüŝ
  200
- tevâżu'
  380
- tevbe
  1110, 1505
- teveccüh
  1095
- teveçi
  1930
- tevessü'
  685
- tevfîr
  410
- tevĥid
  925
- tez
  295, 490, 2065, 2070
- teźekkür
  45
- tezvîr
  295, 2065, 2070

- ticâret
  1510
- tîġ
  2060
- tigenek
  450
- tigüvçi
  805
- tik
  320, 490, 670, 745, 805, 1045, 1295, 1395, 1430, 1815, 1945
- til
  230, 370, 680, 685, 690, 725, 790, 795, 845, 1135, 1180, 1260, 1265, 1440, 1460, 1665
- tilâvet
  680, 685, 690
- tilli
  1460
- timŝal
  735
- tire
  395, 210
- tiri
  135, 205, 1210
- tiyüş
  345, 99
- tob
  1120
- tof
  705
- toġra

580, 10

- top

520, 1410, 1450, 1785

- toprağ

1410

- tozan

1645, 1825

- töben

2120

- tög-

780

- tögül-

1285

- töhmet
- 1810
- tök-

780, 1285

- tör
- 195, 590, 1430
- töre-

195, 1430

- tövbe

1370, 167

- tûfân

1765

- tuman

1575

- tûtiyâ

610, 163

- tübenlik

1460

- tüf

1780

- tüge-

1485

- tük

860, 1100, 1485, 1805

- tüken-

860, 1100

- tülki

1395

- tün

100, 140, 225, 250, 350, 405, 485, 665, 895, 950, 1135, 1275, 1455, 1500, 1760, 1865, 1875, 2100, 2110

- tüp

1415

- Türk

65, 300, 490, 1675

- Türkî

490

- türlü

1560, 1605

- tüs

390, 455, 585, 620, 625, 670, 1045, 1625, 1765, 1775, 1960, 2060

- tüslilik

1765

- tüslü

455, 585, 1775, 1960

- tüş

570, 600, 940, 1855, 2000, 2015

- tüşem

  570
- tüyün

  650, 2065
- tüzel

  610
- ŧa

  10, 25, 30, 40, 45, 50, 55, 70, 75, 80, 90, 105, 120, 130, 135, 145, 165, 195, 220, 245, 270, 315, 365, 375, 395, 400, 405, 460, 470, 475, 510, 530, 535, 540, 565, 570, 585, 590, 605, 625, 640, 670, 685, 695, 700, 705, 710, 730, 735, 750, 760, 795, 805, 820, 830, 835, 840, 890, 895, 905, 920, 950, 955, 965, 970, 985, 995, 1000, 1005, 1030, 1060, 1065, 1075, 1100, 1105, 1110, 1125, 1130, 1150, 1180, 1195, 1200, 1205, 1210, 1220, 1225, 1250, 1255, 1260, 1275, 1295, 1315, 1320, 1335, 1350, 1355, 1360, 1365, 1375, 1395, 1415, 1420, 1425, 1430, 1440, 1445, 1455, 1465, 1500, 1505, 1510, 1525, 1530, 1535, 1545, 1550, 1565, 1585, 1595, 1645, 1650, 1655, 1665, 1685, 1700, 1705, 1710, 1715, 1720, 1730, 1735, 1750, 1760, 1770, 1795, 1800, 1810, 1820, 1825, 1845, 1855, 1870, 1875, 1885, 1900, 1925, 2000, 2005, 2010, 2020, 2030, 2040, 2090, 2095, 2100, 2105, 2120
- ŧa'âm

  820, 80
- ŧâ'at

  530, 1050, 1725, 1755
- ŧa'birât

  920
- ŧa'n

  1075, 175
- ŧâ'ife

  1215, 165

- ŧab'

  470, 475, 1065, 2095
- ŧabaķ

  1530, 2010, 2120
- ŧabaķa

  1530, 200
- ŧabî'at

  40, 955, 965, 970, 995, 1005, 1110, 1260, 1415, 1425, 1645, 1720, 1885, 1925, 2000
- ŧabî'atli

  1885
- ŧabî'ıyye

  75, 5
- ŧabî'ıyyet

  80
- ŧabî'ıyyûn

  75
- ŧabi'î

  540
- ŧabî'iyyât

  1525
- ŧabîb

  1200, 1320, 1365, 1655, 1700
- ŧafe

  25
- ŧahâret

  535, 150
- ŧâķ

  1945, 2005, 2010
- ŧâķat

1945

- ŧaķım

  995

- ŧaķvâ

  1760

- ŧala-

  1440

- ŧaleb

  10, 30, 55, 245, 950, 1200, 1355, 1455, 1650

- ŧalebe

  10

- ŧali'

  1100, 136

- ŧâlib

  570, 211

- ŧam

  135, 530, 835, 840, 1075, 1505, 1735, 1870, 2040, 2120

- ŧam-

  530

- ŧama'

  835, 840, 1505, 1870, 2040, 2120

- ŧamçı

  1735

- ŧañ

  460, 1275, 1315, 1500, 1685, 1820, 1825, 1875, 2005, 2030, 2100

- ŧanı-

  1220

- ŧapın-

  1710

- ŧapşır-

365

- ŧapunuvçı

  565

- ŧaraf

  70, 130, 195, 315, 395, 585, 605, 710, 795, 1210, 1225, 1375, 1415, 1535, 1585, 1770, 1900

- ŧaraftarlıķ

  195

- ŧaral-

  1000

- ŧaralġı

  270

- ŧarâvetli

  730

- ŧarîķ

  45, 165, 640, 705, 890, 895, 1350, 1420, 1445

- ŧarîķat

  640, 135

- ŧarlıķ

  1195

- ŧart-

  1205

- ŧartma

  1205, 1295, 1735

- ŧaş

  405, 735, 1060, 1105, 1150, 1715, 1875, 2020, 2090, 2105

- ŧatlı

  220, 270, 510, 730, 905, 1795, 2040

- ŧatlıraķlık

  270

- ŧav

  1105
- ŧayyibât

  985, 995, 1000, 1005, 1030, 1545
- ŧayyibe

  1255
- ŧış

  810, 820, 1595, 1645
- ŧıştır

  820
- ŧoķ

  725
- ŧolķun

  100, 1795
- ŧop

  120, 125, 135, 250, 275, 280, 520, 610, 740, 875, 880, 895, 905, 1010, 1045, 1055, 1165, 1175, 1205, 1210, 1215, 1280, 1425, 1445, 1630, 1650, 1700, 1730, 1765, 1800, 1905, 2030, 2095
- ŧopla-

  120
- ŧoplan-

  740
- ŧopraķ

  125, 250, 275, 280, 1045, 1175, 1205, 1210, 1215, 1800, 2030, 2095
- ŧopraķlıķ

  275
- ŧortu

  590
- ŧûfân

  485

- ŧulum
  295
- ŧur-
  1275
- ŧurre
  70
- ŧutam
  135
- ŧutaş
  1865
- ŧûtî
  2070
- ŧutķun
  1995
- ŧutmaz
  385, 1775
- ŧutuvġu
  1870
- ŧuzaķ
  295, 385, 600, 635
- ŧuzaķlıķ
  635

-U-

- uç

  280, 630, 765, 785, 1130, 1180, 1310, 1355, 1390, 1700, 1940, 2060
- udebâ

  5
- ufaķ

  365, 740, 960, 1430, 1620
- ufuķ

  1875
- uħşa-

  1110
- uķbâ

  1280
- uķde

  25, 1165
- uķdete

  25
- uluġ

  935, 1745
- uluġluķ

  935
- ul'ûm

  75
- ulemâ

  5, 690, 775
- ulvî 1345
- umûm

  20, 335, 350, 400, 550, 725, 910, 1085, 1710
- umûmen

400

- umûmî

1710

- umûmiye

20, 550, 1085

- unfla

350

- unśur

1915

- uzlet

800, 1375

- umûr

1640

- unut-
- 640
- ur-

525, 720, 1610

- uram

1885

- urma

225, 305, 590, 665, 1130, 1190, 1760, 1765, 1770, 1830

- uruvçı

805

- uśûl

10, 45, 65, 340, 1655

- uşşâķ

1995

- utan-

595, 1370

- uyal-

1045, 1370

- uyan-

  135, 1590

- uyav

  780, 940, 1185, 1835

- uyavlıķ

  940, 1835

- uyķu

  130, 280, 425, 470, 780, 1835

- uyu-

  1185, 1500

- uyut-

  1185

- uzaķ

  125, 165, 295, 385, 430, 600, 635, 1315, 1590

- uzun

  430, 1525, 1590

-Ü-

- ü 0, 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 80, 85, 90, 95, 100, 105, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 140, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 210, 220, 225, 230, 235, 240, 245, 250, 255, 260, 265, 270, 275, 280, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 325, 330, 340, 345, 350, 355, 360, 365, 370, 375, 380, 385, 390, 395, 400, 405, 410, 420, 425, 430, 435, 440, 445, 455, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 490, 495, 500, 505, 510, 515, 520, 525, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 565, 570, 575, 580, 585, 590, 595, 600, 605, 610, 615, 620, 625, 630, 635, 640, 645, 650, 655, 660, 665, 670, 675, 680, 685, 690, 695, 700, 705, 710, 715, 720, 725, 730, 735, 740, 745, 750, 755, 760, 765, 770, 775, 780, 785, 790, 795, 800, 805, 810, 815, 820, 825, 830, 835, 840, 845, 850, 855, 860, 865, 875, 880, 885, 890, 895, 900, 905, 910, 915, 920, 925, 930, 935, 940, 945, 950, 955, 960, 965, 970, 975, 980, 985, 990, 995, 1000, 1005, 1010, 1015, 1020, 1025, 1030, 1035, 1040, 1045, 1055, 1060, 1065, 1070, 1075, 1080, 1085, 1090, 1095, 1100, 1105, 1110, 1115, 1120, 1125, 1130, 1135, 1140, 1145, 1150, 1155, 1160, 1165, 1170, 1175, 1180, 1185, 1190, 1195, 1200, 1205, 1210, 1215, 1220, 1225, 1230, 1235, 1255, 1260, 1265, 1270, 1275, 1280, 1285, 1290, 1295, 1300, 1305, 1310, 1315, 1320, 1325, 1330, 1335, 1340, 1345, 1350, 1355, 1360, 1365, 1370, 1375, 1380, 1385, 1395, 1400, 1405, 1415, 1420, 1425, 1430, 1435, 1440, 1445, 1450, 1455, 1460, 1465, 1470, 1475, 1480, 1485, 1490, 1495, 1500, 1505, 1510, 1515, 1520, 1525, 1530, 1535, 1540, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1575, 1580, 1585, 1590, 1595, 1600, 1605, 1610, 1615, 1620, 1625, 1630, 1635, 1640, 1645, 1650, 1655, 1660, 1665, 1670, 1675, 1680, 1685, 1690, 1695, 1700, 1705, 1710, 1715, 1720, 1725, 1730, 1735, 1740, 1745, 1750, 1755, 1760, 1765, 1770, 1775, 1780, 1785, 1790, 1795, 1800, 1805, 1810, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835, 1840, 1845, 1850, 1855, 1860, 1865, 1870,

1875, 1880, 1885, 1890, 1895, 1905, 1910, 1915, 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015, 2020, 2025, 2030, 2035, 2040, 2045, 2050, 2055, 2060, 2065, 2070, 2075, 2080, 2090, 2095, 2100, 2105, 2110, 2115, 2120, 2125

- üç

  100, 170, 200, 210, 400, 480, 560, 975, 1085, 1255, 1730
- üçüncü

  975
- ülfet

  1855
- ümîd

  205, 495, 510, 555, 600, 770, 775, 945, 1005, 1810, 1830, 1845, 1870, 1985, 2105
- ümîdsiz

  945
- ümmet

  1580
- ümmü'l

  270
- ürd

  835, 975, 1420, 1860, 1975
- üslûb

  730
- üst

  100, 300, 485, 625, 645, 765, 935, 1475, 1520, 1715, 1730, 1740, 1745, 1845, 1935, 2010, 2035, 2090
- üstaź

  1935
- üstkü

100

- üz

10, 40, 60, 70, 85, 90, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 145, 195, 200, 210, 240, 260, 275, 300, 305, 345, 350, 355, 360, 370, 375, 380, 385, 390, 395, 405, 410, 425, 430, 435, 440, 445, 455, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 490, 505, 510, 535, 540, 555, 570, 585, 610, 615, 625, 650, 655, 665, 680, 685, 690, 730, 745, 755, 775, 790, 795, 800, 805, 810, 815, 820, 835, 875, 880, 905, 930, 935, 940, 945, 950, 955, 1000, 1035, 1045, 1095, 1100, 1105, 1145, 1155, 1175, 1195, 1205, 1210, 1215, 1230, 1235, 1275, 1280, 1295, 1305, 1310, 1330, 1335, 1340, 1370, 1380, 1385, 1420, 1430, 1435, 1455, 1465, 1470, 1475, 1480, 1495, 1505, 1510, 1515, 1540, 1570, 1580, 1585, 1590, 1595, 1600, 1605, 1620, 1625, 1640, 1660, 1665, 1670, 1675, 1680, 1690, 1695, 1700, 1705, 1715, 1720, 1725, 1740, 1745, 1760, 1765, 1770, 1775, 1780, 1790, 1795, 1800, 1805, 1810, 1825, 1830, 1835, 1840, 1855, 1870, 1880, 1885, 1890, 1905, 1910, 1915, 1930, 1935, 1950, 1955, 1960, 1975, 1985, 1990, 2000, 2005, 2010, 2015, 2020, 2040, 2045, 2055, 2070, 2090, 2095, 2100, 2110, 2120, 2125

- üz-

1465

- üzeri

10, 70, 375, 410, 455, 615, 835, 1310, 1335, 1430, 1800, 1805, 1855, 1885, 1910, 1960, 1990, 2000, 2005, 2015, 2045

- üzme

555, 1985

- üzre

210, 1235

- üzül-

2010

- üzüm

1045, 1230, 1475, 1480, 1625, 1660, 1745, 2090

-V-

- va'd
  1540
- vâ'dî
  1120
- vâ'iž
  1155, 1510, 1640, 1665, 2100
- va'ž
  1780
- vâcib
  2020
- vaĥdet
  920
- vaĥşet
  1230
- vaķf
  800
- vâķı'
  175, 545
- vaķit
  80, 95, 115, 120, 220, 235, 240, 290, 320, 325, 385, 405, 545, 555, 670, 875, 890, 1000, 1095, 1180, 1265, 1275, 1435, 1525, 1585, 1630, 1640, 1645, 1720, 1725, 1755, 1765, 1795, 1800, 1840, 1845, 1870, 1975, 2055, 2070, 2115
- var
  15, 40, 100, 190, 270, 275, 280, 285, 305, 315, 335, 425, 430, 455, 465, 535, 550, 555, 575, 585, 590, 595, 635, 660, 695, 765, 785, 790, 795, 815, 830, 840, 845, 855, 865, 875, 895, 905, 910, 915, 925, 935, 955, 980, 1010, 1040, 1045, 1070, 1100, 1110, 1175, 1195, 1200,

1205, 1215, 1260, 1265, 1280, 1300, 1335, 1340, 1355, 1360, 1365, 1375, 1380, 1470, 1555, 1595, 1620, 1635, 1640, 1655, 1670, 1720, 1770, 1780, 1795, 1805, 1810, 1825, 1830, 1835, 1840, 1845, 1915, 1960, 1965, 1980, 1990, 1995, 2005, 2020, 2075, 2125

- varlıķ
  270, 195
- vaśf
  820
- vâśıl
  110, 250, 1125
- vâsi'
  950
- vav
  1745
- vaż'
  200, 1425
- vażîfesi
  1455
- ve
  5, 10, 25, 30, 55, 60, 75, 95, 100, 115, 130, 150, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 210, 215, 225, 235, 250, 255, 260, 265, 275, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 320, 375, 390, 440, 465, 475, 490, 495, 520, 535, 550, 565, 570, 590, 595, 600, 610, 625, 630, 650, 655, 680, 685, 690, 700, 705, 710, 730, 735, 765, 770, 775, 780, 800, 840, 850, 855, 865, 870, 875, 880, 885, 905, 910, 960, 965, 980, 1000, 1005, 1015, 1020, 1025, 1045, 1070, 1090, 1095, 1100, 1135, 1140, 1145, 1170, 1185, 1195, 1205, 1210, 1220, 1230, 1265, 1290, 1295, 1305, 1315, 1345, 1350, 1360, 1370, 1375, 1390, 1410, 1415, 1420, 1425, 1435, 1445, 1450, 1455, 1480, 1485, 1490, 1505, 1520, 1530, 1535, 1545, 1555, 1560, 1570, 1605, 1610, 1620, 1625, 1635, 1675, 1685, 1745, 1755, 1765, 1770, 1775, 1805, 1810, 1815, 1820, 1870, 1885, 1890,

1900, 1915, 1930, 1940, 1960, 1975, 1980, 1985, 1995, 2010, 2025, 2035, 2040, 2045, 2050, 2085, 2110, 2120

- vech

  1570, 2035
- vedâ'

  290
- vefâ

  390, 495, 655, 770, 1000, 1375, 1435, 1505, 1815, 1820, 2040, 2110
- veĥlül

  25
- vehm

  625
- velâdet

  1360
- velâyet

  1140, 2085
- velem

  235
- velî

  565, 122
- vera'

  1020
- ver-

  30, 40, 90, 155, 275, 450 1755, 1765, 1770, 1775, 1805, 1810, 1815, 1820, 1870, 1885, 1890, 1900, 1915, 1930, 1940, 1960, 1975, 1980, 1985, 1995, 2010, 2025, 2035, 2040, 2045
- veŝen

  735
- vesselâm

  25

- vesvese
  1900
- veyessirlî
  25
- vežâ'if
  1425
- vezîr
  495
- vezn
  100, 212
- vicdân
  540
- vilâyet
  1220
- vird
  745, 202
- viśâl
  315, 605, 745, 770, 775, 1845, 1865
- vuśûl
  65, 30
- vuzu'
  160
- vü
  35, 55, 75, 175, 280, 305, 340, 420, 545, 550, 575, 715, 810, 830, 910, 915, 920, 925, 960, 980, 1020, 1135, 1235, 1260, 1265, 1340, 1400, 1425, 1540, 1620, 1905
- vücûd
  75, 175, 305, 545, 550, 575, 910, 915, 925, 960, 1020, 1135, 1340, 1400, 1425, 1540, 1620, 1905
- vücûh

1235, 1260, 1265

-Y-

ya

10, 15, 30, 35, 40, 45, 50, 85, 90, 100, 105, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 140, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 210, 215, 220, 225, 230, 235, 245, 250, 255, 265, 270, 275, 280, 285, 320, 330, 335, 355, 360, 365, 375, 380, 395, 420, 425, 445, 450, 455, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 490, 505, 515, 520, 525, 530, 555, 565, 575, 590, 610, 615, 620, 635, 645, 650, 655, 660, 675, 680, 690, 700, 715, 725, 735, 740, 745, 770, 775, 780, 785, 790, 800, 810, 820, 825, 835, 845, 850, 855, 860, 865, 870, 875, 880, 885, 890, 895, 900, 905, 910, 915, 930, 935, 940, 955, 965, 970, 975, 980, 990, 1000, 1005, 1010, 1015, 1020, 1030, 1035, 1040, 1045, 1055, 1075, 1085, 1095, 1105, 1115, 1120, 1140, 1155, 1165, 1170, 1175, 1185, 1200, 1205, 1210, 1215, 1220, 1230, 1235, 1250, 1255, 1260, 1285, 1290, 1295, 1310, 1320, 1325, 1330, 1335, 1340, 1345, 1355, 1360, 1370, 1385, 1400, 1405, 1425, 1430, 1450, 1455, 1470, 1480, 1485, 1490, 1500, 1505, 1520, 1525, 1535, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1585, 1590, 1595, 1610, 1615, 1640, 1645, 1655, 1665, 1690, 1700, 1705, 1710, 1715, 1725, 1730, 1745, 1755, 1760, 1765, 1775, 1785, 1790, 1795, 1810, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835, 1840, 1845, 1855, 1860, 1865, 1875, 1880, 1890, 1900, 1905, 1910, 1915, 1925, 1930, 1935, 1940, 1950, 1955, 1960, 1965, 1975, 1980, 1985, 2000, 2010, 2015, 2020, 2025, 2035, 2045, 2055, 2060, 2070, 2075, 2085, 2105, 2120, 2125

- yâ

5, 10, 15, 30, 40, 45, 50, 60, 65, 80, 85, 95, 110, 115, 140, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 205, 215, 220, 225, 240, 245, 250, 255, 265, 275, 280, 285, 300, 310, 320, 350, 355, 360, 370, 380, 390, 410, 420, 465, 475, 480, 485, 540, 545, 560, 565, 575, 580, 585, 595, 600, 610, 640, 650, 655, 665, 675, 680, 690, 695, 700, 720, 730, 740, 745, 750, 755, 775, 785, 790, 800, 805, 810, 815, 825, 830,

840, 850, 855, 860, 865, 870, 875, 880, 885, 895, 900, 920, 930, 950, 960, 980, 985, 990, 995, 1030, 1040, 1050, 1070, 1095, 1110, 1155, 1185, 1195, 1200, 1210, 1215, 1220, 1235, 1260, 1265, 1280, 1295, 1310, 1330, 1340, 1345, 1370, 1410, 1415, 1420, 1430, 1435, 1440, 1470, 1500, 1505, 1510, 1520, 1525, 1530, 1535, 1540, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1590, 1595, 1610, 1625, 1630, 1640, 1645, 1650, 1660, 1675, 1690, 1695, 1700, 1705, 1710, 1715, 1720, 1725, 1765, 1770, 1780, 1790, 1795, 1835, 1850, 1880, 1890, 1905, 1910, 1930, 1940, 1945, 1970, 1990, 2000, 2005, 2015, 2020, 2035, 2055, 2065, 2070, 2075, 2085, 2090, 2100, 2110, 2125

- Ya'ķûb
  1155
- ya'ni
  110, 120, 180, 205, 250, 355, 365, 395, 470, 565, 610, 615, 680, 700, 715, 740, 810, 870, 885, 890, 900, 955, 970, 980, 990, 1000, 1005, 1010, 1020, 1030, 1085, 1095, 1105, 1115, 1120, 1200, 1235, 1295, 1335, 1340, 1405, 1455, 1500, 1535, 1590, 1610, 1615, 1645, 1665, 1705, 1785, 1790, 1825, 2070, 2075
- yad
  10, 30, 35, 330, 645, 810, 855, 860, 865, 885, 1020, 1035, 1175, 1865
- yâd
  10, 60, 95, 165, 180, 245, 310, 360, 410, 480, 485, 565, 640, 655, 675, 680, 755, 815, 985, 1030, 1070, 1200, 1235, 1280, 1310, 1410, 1430, 1435, 1440, 1505, 1540, 1595, 1650, 1690, 1770, 1795, 1850, 1945, 1970, 1990, 2055
- yâdigâr
  1990
- yaġmur
  555, 1105, 1565
- yaħşı
  255, 265, 505, 1950

- yâĥud
  15, 30, 45, 65, 80, 85, 95, 140, 190, 560, 565, 720, 800, 900, 1185, 1265, 1420, 1555, 1715, 1725
- Yaĥya
  1255
- yaķa
  100, 270, 1335, 1595, 1655, 1810, 1860, 1960
- yaķış-
  360, 1385
- yakîn
  1330
- yaķtılıķ
  110, 1005
- yalan
  380, 490, 980, 1405, 1470, 1585, 2045
- yalansız
  1405
- yaldızlan-
  1965
- yalñız
  10, 40, 135, 190, 195, 235, 365, 375, 655, 675, 775, 800, 835, 875, 880, 910, 915, 1000, 1260, 1370, 1400, 1425, 2035
- yalsız
  1220
- yaltıra-
  2105
- yamavlı
  1765
- yan

125, 135, 170, 230, 285, 320, 610, 785, 790, 820, 965, 1120, 1285, 1290, 1370, 1450, 1590, 1790, 1855, 2015

- yan
  125, 135, 170, 230, 285, 320, 610, 785, 790, 820, 965, 1120, 1285, 1290, 1370, 1450, 1590, 1790, 1855, 2015
- yañaķ
  455, 121
- yañarıt
  1520
- yanıv
  1285, 137
- yanıvlı
  1285
- yâr
  160, 240, 255, 275, 300, 310, 390, 465, 480, 545, 595, 650, 695, 700, 730, 745, 750, 785, 825, 840, 850, 855, 865, 950, 1040, 1110, 1155, 1210, 1215, 1510, 1520, 1530, 1610, 1645, 1660, 1880, 1890, 1905, 2005, 2035
- yara
  575, 1140, 1935, 2010
- yarar
  1140, 1935, 2010
- yâresten
  480
- yarım
  930, 1360, 1690
- yarsız
  1040
- yartı
  1755

- yaśa-
  350
- yaśat-
  1320, 1330, 1370,
- yaśdıķ
  665
- yaş
  105, 270, 425, 460, 465, 480, 485, 515, 575, 620, 745, 955, 1055, 1075, 1215, 1230, 1320, 1330, 1370, 1385, 1505, 1700, 1730, 1745, 1835, 1845, 1855, 1865, 1875, 1910, 1940, 1960, 1965, 2000, 2060, 2085, 2105
- yaşıl
  620, 955, 1960, 2000
- yaşır-
  1055, 1370, 1965
- yaşırın
  575, 1055, 1370, 1965, 2060
- yaşlıķ
  465, 132
- yaşrın
  105, 1700, 1730, 1745
- yât
  5, 15, 140, 195, 540, 580, 690, 695, 830, 960, 980, 985, 1030, 1295, 1330, 1340, 1345, 1420, 1525, 1550, 1565, 1595
- yat-
  890, 895, 1335
- yataķ
  220
- yavlıķ
  940, 1835, 2120

- yavuz
  1950
- yây
  280, 830, 850, 885, 1660
- yazıv
  525
- ye-
  160
- yedi
  145, 160, 825, 1080, 1155, 1250, 1455, 1460, 1600, 1625
- yedinci
  1455, 146
- yefķahû
  25
- yegtilik
  790
- yehud
  945
- yel
  35, 40, 70, 135, 185, 245, 385, 410, 450, 615, 700, 710, 720, 890, 995, 1040, 1060, 1105, 1155, 1165, 1180, 1275, 1315, 1445, 1450, 1585, 1640, 1715, 1755, 1800, 1820, 1825, 1940, 2025, 2030
- yemen
  1060
- yemiş
  695
- yemsiz
  585
- yeñi
  45, 100, 675, 685, 915, 1590, 1675

- yeñil
  100
- yer
  80, 85, 95, 200, 280, 295, 455, 475, 625, 635, 655, 740, 785, 840, 875, 950, 970, 1000, 1075, 1105, 1195, 1200, 1210, 1335, 1340, 1355, 1375, 1410, 1445, 1455, 1460, 1545, 1565, 1600, 1665, 1685, 1820, 1860, 1890, 1910, 1955, 1990, 2040, 2055, 2070
- yet-
  235, 335, 340, 495, 535, 830, 1330
- Yezid
  1250, 1255, 1535, 1555
- Yezidî
  1255
- yıġlav
  1780
- yıl
  1385, 1595
- yıldız
  1385
- yıraķ
  115, 1305, 1600
- yıraķlıķ
  1305
- yıraķsınıv
  115
- yigit
  365, 1730, 1790
- yigitlik
  1790
- yine

155, 170, 290, 460, 495, 1380, 1610

- yip

  765, 1165, 1790
- yoġal-
- 585, 590, 615
- yoġalt-

  585
- yoġur-
- yoķ

  55, 65, 75, 175, 190, 220, 225, 230, 240, 320, 365, 410, 490, 535, 550, 570, 575, 580, 585, 590, 615, 625, 655, 680, 710, 715, 745, 765, 805, 820, 830, 845, 850, 855, 860, 870, 875, 880, 925, 950, 1035, 1045, 1065, 1085, 1100, 1110, 1120, 1125, 1135, 1140, 1145, 1195, 1200, 1205, 1220, 1230, 1275, 1290, 1295, 1300, 1305, 1310, 1315, 1325, 1340, 1365, 1370, 1375, 1380, 1390, 1395, 1415, 1455, 1470, 1485, 1570, 1645, 1770, 1780, 1800, 1810, 1880, 1890, 1895, 1905, 1915, 1925, 1930, 1935, 1940, 1965, 2020, 2035, 2050, 2075, 2105
- yoķbar

  625, 181
- yoķluķ

  65, 765, 860, 1290, 1300
- yoķsa

  175, 585, 590, 1065, 1110, 1200, 1365, 1395, 1810, 1965, 2035, 2105
- yol

  15, 85, 90, 110, 125, 180, 220, 265, 295, 340, 355, 375, 380, 420, 445, 520, 535, 555, 570, 590, 610, 645, 675, 695, 700, 705, 725, 750, 775, 790, 855, 860, 890, 965, 1020, 1050, 1055, 1095, 1120, 1135, 1150, 1170, 1210, 1225, 1230, 1305, 1320, 1330, 1365, 1395, 1450, 1455, 1485, 1515, 1520, 1645, 1650, 1745, 1770, 1785, 1800, 1810, 1825, 1830, 1880, 1930, 2025, 2045, 2080, 2110, 2115

- yolçu
  645, 112
- yoluķ-
  855
- yuķarı
  930, 1720, 1875, 2030
- yulduz
  375, 740, 745, 1105, 1145, 1225, 1360
- yumaķ
- 480
- yumuşaķlıķ
  350, 355, 385
- Yunan
  30, 175, 780
- Yunanî
  30
- Yusuf
  305, 310, 315, 320, 330, 335, 340, 345, 350, 355, 1585
- yutum
  605, 18
- yük 0, 20, 30, 45, 50, 55, 60, 65, 75, 95, 100, 105, 140, 155, 180, 195, 220, 230, 295, 365, 380, 385, 520, 550, 555, 560, 570, 590, 620, 625, 630, 635, 680, 685, 700, 710, 715, 755, 760, 775, 790, 810, 915, 955, 960, 980, 990, 995, 1070, 1115, 1125, 1340, 1385, 1430, 1435, 1440, 1445, 1520, 1525, 1530, 1545, 1560, 1575, 1580, 1585, 1610, 1625, 1650, 1745, 1800, 1865, 1880, 1940, 2035, 2105, 2120
- yüksek
  560, 635
- yükseklik
  560

- yüñül

  25
- yürüvçi

  2110
- yüz

  85, 110, 115, 125, 135, 145, 200, 240, 305, 385, 390, 395, 405, 425, 430, 435, 440, 455, 460, 475, 485, 490, 505, 510, 535, 570, 625, 650, 665, 685, 690, 745, 775, 790, 795, 820, 875, 935, 950, 1000, 1035, 1045, 1145, 1175, 1195, 1210, 1230, 1275, 1280, 1330, 1340, 1370, 1380, 1510, 1515, 1590, 1605, 1625, 1660, 1690, 1705, 1720, 1725, 1745, 1760, 1765, 1770, 1775, 1800, 1805, 1810, 1825, 1840, 1880, 1930, 2000, 2020, 2070, 2090, 2110, 2120, 2125
- yüzde

  390, 650, 1775
- yüzlü

  385, 1775

-Z-

- zâ 95, 140, 180, 220, 435, 520, 530, 565, 590, 620, 925, 930, 940, 990, 1005, 1015, 1040, 1150, 1300, 1330, 1370, 1390, 1435, 1470, 1475, 1520, 1700, 1710, 1870, 1885, 1895, 1900, 1915, 2015, 2065, 2080, 2085
- ża'af
  310
- ża'if
  645, 89
- ża'îfleş-
  690
- ża'iflik
  890
- żâ'i'
  1595
- zâ'il
  1885
- żabŧ
  1140, 157
- żabŧıyye
  1140
- zâġ
  530
- zâhid
  520, 565, 590, 930, 940, 1015, 1300, 1330, 1370, 1390, 1470, 1700, 1870, 2065, 2080, 2085
- zâhidlik
  1700
- žâhir

55, 505, 565, 585, 810, 920, 1435, 1595, 1725, 1900, 1910

- žâhiren
  810
- žâhirî
  505
- zahmetsiz
  2120
- zâid
  95
- żam
  70, 80, 110, 285, 635, 735, 945, 975, 1520, 1745, 2010
- żam
  70, 80, 110, 285, 635, 735, 945, 975, 1520, 1745, 2010
- zaman
  30, 35, 130, 150, 160, 165, 445, 460, 670, 735, 765, 890, 900, 1045, 1205, 1300, 1325, 1330, 1375, 1400, 1480, 1530, 1720, 1790, 1875, 1900, 1940, 2015, 2120
- zamâne
  770
- żamme
  110, 635, 735, 1520
- žan
  1830
- zâr
  435, 1895
- żarar
  295, 995, 1305, 1355, 1380
- żarûr
  335, 540, 760
- żarûrî

335, 54

- zât

  180, 1710, 1915
- zeberced

  1985
- źekâ

  870
- zelîl

  1950
- zencîr

  455, 1615
- zend

  1565, 157
- zenaħdân

  115
- zerhevân

  1560, 1565
- zermân

  1560
- źerre

  435, 605, 1340, 1865, 2105, 2125
- źevât

  690, 1095
- źevķ

  360, 85
- zeyrek

  295, 385
- żıbâb

  85
- zındıķ

725

- zîbâ

  690

- źikir

  140, 1250, 1255, 1560, 1565

- zincîr

  400

- zind

  20, 290, 835, 1555

- zindân

  290

- zinhâr

  245

- zîrâ

  25, 85, 200, 215, 240, 305, 320, 345, 385, 415, 485, 540, 590, 645, 700, 715, 780, 820, 860, 865, 880, 890, 940, 965, 990, 1000, 1010, 1120, 1125, 1150, 1170, 1405, 1415, 1455, 1520, 1580, 1625, 1630, 1675, 1730, 1750, 1765, 1800, 1815, 1870, 1895, 1910, 1915, 1945, 1950, 1980, 2055, 2065, 2100, 2120

- żiyâ

  1630

- ziyâde

  10, 60, 165, 180, 245, 310, 360, 410, 480, 485, 565, 675, 680, 755, 815, 1070, 1410, 1430, 1435, 1440, 1850

- ziyân

  1940

- ziyâret

  1905

- ziynet

  470, 635, 745, 985, 995, 1000, 1195, 2015

- zöhre
  395
- žuhûr
  225
- žulm
  355, 695, 770, 1185, 1535
- žulmet
  1535
- Züĥal
  780
- zühd
  440, 980, 1020, 1030, 1505, 1895
- Zühre
  475, 775
- Züleyħâ
  305, 310, 315, 325, 330, 340, 345
- Zülf
  65, 70, 120, 290, 400, 405, 410, 455, 600, 1130, 1180, 1220, 1265, 1280, 1310, 1365, 1460, 1615, 1820, 1990, 2115
- zünnâr
  1105